İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AYDIN-MİLET ÖREN YERİNDEKİ MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİ LALAOĞLU HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Akif UĞAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

TEMMUZ 2025

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AYDIN-MİLET ÖREN YERİNDEKİ MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİ LALAOĞLU HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Akif UĞAN
(502221208)

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

TEMMUZ 2025

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

RESTORATION PROJECT OF THE LALAOĞLU BATH FROM MENTESCHE PRINCIPALITY PERIOD AT THE AYDIN-MİLET ARCHEOLOGICAL SITE

M.Sc. THESIS

Muhammed Akif UĞAN
(502221208)

Department of Architecture

Restoration Programme

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

JULY 2025

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502221208 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Muhammed Akif UĞAN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "AYDIN-MİLET ÖREN YERİNDEKİ MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİ LALAOĞLU HAMAMI RESTORASYON PROJESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Işıl POLAT PEKMEZCI** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ceylan İrem GENÇER .....
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **28 Mayıs 2025**
Savunma Tarihi : **11 Temmuz 2025**

Zamanın aşındırdığı izlerin peşinden giderek kültür varlıklarını belgelemeyi, korumayı ve tanıtmayı kendine görev edinmiş herkese,

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca bana rehberlik eden değerli danışmanım Doç. Dr. Zeynep Eres Özdoğan'a ve tez savunmamda yer alan Doç. Dr. Işıl Polat Pekmezci ile Doç. Dr. Ceylan İrem Gençer'e en içten duygularımla şükranlarımı sunuyorum.

Lalaoğlu Hamamı yapısını çalışma fırsatını bana veren, bu süreçten de önce Milet Ören Yerinde çok değerli bir eğitim ile arkeolojik alanlarda çalışma imkanını sağlayan Prof. Dr. Christof Berns'e ve tüm Milet Kazısı ekibine minnettarlığımı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Lalaoğlu Hamamı'nın belgeleme çalışmaları sırasında bana destek olan Koruma Uzm. Y. Mimar Eslem Molla'ya, Koruma Uzm. Y. Mimar Duygu Göçmen'e ve Dr. Lisa Steinmann'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecimizin yalnızca ders döneminde değil, sonrasında da pek çok anını paylaştığımız dönem arkadaşlarıma; ihtiyaç duyduğum kaynakların temini konusunda bana yardımcı olan Prof. Dr. Mikail Acıpınar'a, Dr. Öğr. Görevlisi Meliha Havva Öz'e, Mimar Özlem Kaya'ya, Uzman Arkeolog Nadia Cahenzli'ye; araştırmalarıma sağladıkları katkılar için Dr. Öğr. Görevlisi Filiz Diri Akyıldız'a, KA-BA Mimarlık'tan Cengiz Kabaoğlu'na ve Gülgün Kabaoğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum. Tez yazma sürecim boyunca bana her türlü esnekliği, anlayışı sağlayan Koruma Uzm. Y. Mimar Saadet Sayın ile Grup Sayın Mimarlık ekibine ve kendisine danıştığım her konuda bana destek olan Koruma Uzm. Y. Mimar Zeynep Kutlu'ya şükranlarımı sunuyorum. Tezin baskı ve teslim sürecindeki desteğiyle bana yardımcı olan Koruma Uzm. Y. Mimar İbrahim Can Kırseven'e de teşekkürlerimi sunuyorum.

Benim içimde tarihi çevre ve koruma alanına yönelme isteğini uyandıran, mesleki yolculuğumun şekillenmesinde bana her zaman destek olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Burcu Selcen Coşkun'a ayrıca teşekkür ederim.

Hep yanımda oluşuyla bu süreci daha anlamlı ve katlanılabilir kılan, manevi desteğiyle güç bulmamı sağlayan Melek Kaya'ya; desteklerini hep hissettiğim arkadaşlarıma; her zaman beni destekleyen sevgili aileme; babam Ahmet Bülent Uğan'a, annem Esma Uğan'a, kardeşlerim Nurhan Betül Uğan ve Salih Esad Uğan'a tüm kalbimle teşekkür ederim.

Lalaoğlu Hamamı'nın yapımında emeği geçen, isimlerini dahi bilmediğimiz insanlardan bugüne kadar bu yapı üzerine emek vermiş herkese; zamanın aşındırdığı bu değerli yapıya sağladıkları katkılar için teşekkürlerimi sunuyorum. Bu tez çalışmasının, Milet Ören Yeri'nin ve ören yerindeki Menteşe Beyliği Dönemi yapılarının daha iyi anlaşılması ve korunmasına katkı sağlamasını temenni ederim.

Temmuz 2025

Muhammed Akif UĞAN
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **xiii**
KISALTMALAR ..... **xv**
SEMBOLLER ..... **xvii**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xxx**
ÖZET ..... **xxxi**
SUMMARY ..... **xxxiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı 2
1.2 Tezin Yöntemi 3
1.2.1 Mimari belgeleme çalışması 4
1.2.2 Arşiv ve kaynak araştırmaları 7
1.2.2.1 Faydalanılan literatür kapsamında hamam yapısının ismi ile ilgili kabul 8
2. BALAT'IN TARİHSEL GELİŞİMİ **11**
2.1 Menteşe Beyliği Dönemi Öncesinde Balat 11
2.2 Menteşe Beyliği ve Beylik Döneminde Balat 15
2.3 Menteşe Beyliği Sonrası Balat 20
2.3.1 Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balat 20
2.3.2 Cumhuriyet döneminde Balat 28
3. MİLET ÖREN YERİNDEKİ BEYLİK DÖNEMİ YAPILARI **31**
3.1 Menteşe Beyliği Dönemi Yapılarının Tespitinde Kullanılan Kaynaklar 31
3.2 Konumu Tespit Edilebilen Menteşe Beyliği Dönemi Yapıları 32
3.2.1 İbadet yapıları 33
3.2.1.1 İlyas Bey Camii 33
3.2.1.2 İbrahim Bey Camii 35
3.2.1.3 Hisar Camii 36
3.2.1.4 1 No'lu Mescit 38
3.2.1.5 2 No'lu Mescit 39
3.2.1.6 3 No'lu Mescit 40
3.2.1.7 Aziz Paraskevi Kilisesi 41
3.2.2 Eğitim yapıları 43
3.2.2.1 İlyas Bey Medresesi 43
3.2.2.2 Mevlevihane 44
3.2.3 Ticari ve sosyal yapılar 46
3.2.3.1 1 No'lu Han 46
3.2.3.2 2 No'lu Han 47
3.2.3.3 İlyas Bey Büyük Hamam 48
3.2.3.4 İlyas Bey Küçük Hamam 52
3.2.3.5 İbrahim Bey Hamamı 54
3.2.3.6 Hisar yakınlarındaki özel hamam 57
3.3 Konumu ve Durumu Tespit Edilemeyen Menteşe Beyliği Dönemi Yapıları . 58
4. LALAOĞLU HAMAMI **61**
4.1 Lalaoğlu Hamamı'nın Tarihi 63
4.2 Lalaoğlu Hamamı'nın Mevcut Özellikleri 72
4.2.1 Hamamın konumu ve çevresi 72
4.2.2 Hamamın mekansal özellikleri 72

4.2.2.1 Soyunmalık (M01) 74
4.2.2.2 Aralık (M02) 78
4.2.2.3 Ilıklık (M03) 80
4.2.2.4 Hela (M04) 83
4.2.2.5 Özel hücre (M05) 84
4.2.2.6 Sıcaklık (M06) 86
4.2.2.7 Doğu halvet (M07) 90
4.2.2.8 Batı halvet (M08) 92
4.2.2.9 Soğuk su deposu (D01) 94
4.2.2.10 Sıcak su deposu (D02) 95
4.2.3 Hamamın cephe özellikleri 98
4.2.3.1 Kuzey cephesi 98
4.2.3.2 Batı cephesi 100
4.2.3.3 Güney cephesi 102
4.2.3.4 Doğu cephesi 104
4.2.4 Hamamın üst örtü özellikleri 106
4.2.5 Hamamın cehennemlik özellikleri 108
4.2.6 Hamamın su dağıtım sistemi 109
4.2.7 Hamamdaki malzemeler ve yapım tekniği özellikleri 110
4.2.7.1 Taş 110
4.2.7.2 Tuğla (pişmiş toprak-1) 112
4.2.7.3 Künk (pişmiş toprak-2) 112
4.2.7.4 Harç 113
4.2.7.5 Kireç esaslı sıva (Sıva-1) 114
4.2.7.6 Tuğla kıtıklı (horasan) sıva (Sıva-2) 115
4.2.7.7 Özgün olmayan malzemeler 115
4.2.8 Hamamdaki hasar ve bozulmalar 116
4.2.8.1 Yapısal hasarlar 117
4.2.8.2 Çevresel etkenlere bağlı bozulmalar 119
4.2.8.3 Biyolojik oluşumlar 120
4.2.8.4 İnsan müdahalesi kaynaklı hasarlar 121
4.3 Lalaoğlu Hamamı'nın Restitüsyonu 122
4.3.1 Eski fotoğraflardan elde edilen veriler 123
4.3.2 Analojik yaklaşımlarla elde edilen veriler 130
4.3.2.1 İlyas Bey Büyük Hamam 131
4.3.2.2 İlyas Bey Küçük Hamam 134
4.3.2.3 Beçin Ahmed Gazi Hamamı 135
4.3.2.4 Beçin Seymenlik Hamamı 138
4.3.2.5 Sivrihisar Seydiler Hamamı 139
4.3.2.6 Bergama Küplü Hamam 141
4.3.3 Hamamın mekansal restitüsyon çalışmaları 142
4.3.3.1 Soyunmalık (M01) 142
4.3.3.2 Aralık (M02) 144
4.3.3.3 Ilıklık (M03) 144
4.3.3.4 Hela (M04) 145
4.3.3.5 Özel hücre (M05) 146
4.3.3.6 Sıcaklık (M06) 146
4.3.3.7 Doğu halveti (M07) 148
4.3.3.8 Batı halveti (M08) 148
4.3.3.9 Soğuk su deposu (D01) 149
4.3.3.10 Sıcak su deposu (D02) 149
4.3.3.11 Külhan 150
4.3.4 Hamamın cephe restitüsyon çalışmaları 151
4.3.5 Hamamın üst örtü restitüsyon çalışmaları 152
4.3.6 Hamamın cehennemlik restitüsyon çalışmaları 153
5. KORUMA YAKLAŞIMI VE RESTORASYON KARARLARI 155
5.1 Koruma Yaklaşımı ve Yapının Kullanımına İlişkin Öneriler 155
5.2 Yapının Restorasyonuna İlişkin Müdahale Önerileri 156
5.2.1 Fiziksel hasarlar ve malzeme bozulmaları 156
5.2.2 Fiziksel ve kimyasal temizlik 159

5.2.3 Geç dönem onarımları 160
5.2.4 Yapı araştırmaları 161
5.2.5 Çağdaş ek 162
5.3 Yapının Çevresine ve Milet Ören Yerine İlişkin Müdahale Önerileri 163
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 167
KAYNAKLAR 171
EKLER 175
ÖZGEÇMİŞ 301

KISALTMALAR

Diğ. : Diğerleri
MÖ : Milattan Önce
MS : Milattan Sonra
T.y. : Tarih yok

SEMBOLLER

cm	**:** Santimetre
m	**:** Metre
km	**:** Kilometre

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Nefer Hesabına Göre 16. yüzyılda Mahallelerin Demografik Durumu (Acıpınar, 2015)..... **23**
Çizelge 2.2 : Avarız Defterlerine göre Balat Mahalleleri ve hane sayıları (Acıpınar, 2005)..... **25**
Çizelge 2.3 : Nüfus defterlerine göre Nefs-i Balat'taki hane ve erkek nüfus sayıları ile yaklaşık nüfus sayıları (Özemekçi, 2018). **27**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Soldan sağa; Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekanının bitki temizliği öncesi ve sonrası görünümü (2023). **5**
Şekil 1.2 : Soldan sağa sırasıyla; total station ölçümleri için kontrol noktası çıkartmalarının yapıştırılması, total station ile kontrol noktalarının ölçülmesi ve fotoğraflamanın yapılması süreci (2023). **6**
Şekil 2.1 : Helenistik Dönemde Milet'in merkezi (Akurgal, 1970). **12**
Şekil 2.2 : Roma Döneminde Milet'in merkezi (Akurgal, 1970). **13**
Şekil 2.3 : Latmos Körfezinin siltasyona uğrayarak kara alanlarına dönüşüm süreci (tezharitalarim, 2024). **14**
Şekil 2.4 : Piri Res'e göre 16. yüzyıl başlarında Balat şehri (sol üstte), limanı ve Deveboynu Burnu Mevkii (Acıpınar, 2015). **22**
Şekil 2.5 : 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir fotoğrafta Balat Köyü yapıları, muhtemelen stadion yapısı kalıntıları etrafından bir fotoğraf (Ogan, t.y.). **28**
Şekil 2.6 : 1955 Söke-Balat zelzelesinde izoseistler (Öcal, 1958). **29**
Şekil 2.7 : Milet Ören Yerinin 1. derece arkeolojik sit alanı sınırlarını gösteren 1/25000 ölçekli il nazım imar planı (solda; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022) ve uydu görüntüsü (sağda; Google Earth, 2022). **30**
Şekil 3.1 : Milet Ören Yerinde yer alan, Menteşe Beyliği Dönemine ait, günümüze ulaşabilmiş yapılar (2025). **32**
Şekil 3.2 : İlyas Bey Camii'nin medrese avlusundan giriş cephesi görünüşü (2024). **33**
Şekil 3.3 : İbrahim Bey Camii'nin batı cephesinden görünüşü ve bir dönem yapıyı betimlemiş merdivenleri (2024). **35**
Şekil 3.4 : Hisar Camii'nin batı cephesinden görünüşü (2024). **36**
Şekil 3.5 : 1 No'lu Mescid'in batı cephesinin görünüşü (2024). **38**
Şekil 3.6 : 2 No'lu Mescid'in doğu cephesinin görünüşü (2024). **39**
Şekil 3.7 : 3 No'lu Mescid'in batı cephesinden iç hacminin görünüşü (2024). **40**
Şekil 3.8 : Aziz paraskevi kilisesinin güney şapelinin kuzeybatı tarafından görünüşü (Göçmen, 2012). **42**
Şekil 3.9 : İlyas Bey Medresesi'nin doğu cephesinin görünüşü (2024). **43**
Şekil 3.10 : Mevlevihane'nin güney cephesinin görünüşü (2024). **45**
Şekil 3.11 : 1 No'lu Han'ın iç avlusundan doğu tarafının görünüşü (2024). **46**
Şekil 3.12 : 2 No'lu Han'ın güney tarafındaki sağlam kalmış tonozlu mekanlar (2024). **47**
Şekil 3.13 : İlyas Bey Büyük Hamamın kuzey tarafından görünüşü (2024). **49**
Şekil 3.14 : İlyas Bey Küçük Hamamın güney tarafından görünüşü (2024). **52**
Şekil 3.15 : İbrahim Bey Hamamının kuzey tarafından görünüşü (2024). **55**

Şekil 3.16 : Hisar yakınlarındaki özel hamamın doğu tarafından görünüşü (2024) **57**
Şekil 4.1 : Lalaoğlu Hamamı (02) ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları (Google, Earth, 2025). **61**
Şekil 4.2 : Sırası ile İbrahim Bey Hamamı (sol üst), İlyas Bey Hamamları (sol alt) ve Lalaoğlu Hamamı (sağ) yapıları, 2023. **62**
Şekil 4.3 : Lalaoğlu Hamamının Güney Cephesini ve ayaktaki soyunmalık duvarını gösteren, 1905-1913 yılları arası dönemde çekilmiş bir fotoğraf (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935). **68**
Şekil 4.4 : Sırası ile Soyunmalık (M01) mekanı üzerindeki müdahalelerin ardından soyunmalığın kuzey bölümü (sol üstte), soyunmalığın güney bölümü (sol altta) ve muhdes merdiven uygulamasının detaylı fotoğrafı (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1973). **69**
Şekil 4.5 : Doğu Cephesindeki yıkılmış duvar boşluğunun 2023 yılındaki görünüşü (solda) ve onarım öncesi görünüşü (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1970). **70**
Şekil 4.6 : İyonik Stoa kalıntılarının ayağa kaldırılma çalışmalarından fotoğraflar ve Lalaoğlu Hamamının Soyunmalık (M01) mekanında stoklanan parçaların taşınması için kurulmuş hareketli vinç (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1979). **71**
Şekil 4.7 : Lalaoğlu Hamamının çevresel görünüşü (2023). **73**
Şekil 4.8 : Lalaoğlu Hamamının soyunmalık (M01) mekanının genel görünüşü (2023). **74**
Şekil 4.9 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarlarının dışındaki payanda kalıntısı ve arkasında iç mekandaki batı duvara bitişik payanda izleri, orta aksa yakın batı duvarı payandasından kalan kırık taş izleri, güney akstaki batı duvarı payandasının sağlam kalan bölümü (2023). **75**
Şekil 4.10 : Doğu duvarının güney ucundaki niş ve hazne (solda), aralık (M02) mekanına açılan kapı açıklığı (ortada), soyunmalığın (M01) güneybatı ucundaki seki ve seki basamakları izleri (sağda, üstte), hamama su sağlayan pişmiş toprak künk girişi (sağda, allta) (2023) .. **76**
Şekil 4.11 : Soyunmalık (M01) mekanının kuzeyindeki kaldırılan bölümde gerçekleştirilmiş muhdes giriş düzenlemesi uygulamasının günümüzdeki görünüşü (2023). **77**
Şekil 4.12 : Soyunmalık (M01) mekanının güney duvarındaki, modern tuğla ile ayırıcı sınır oluşturulmuş, çimento harçlı ayağa kaldırma ve harpuştalama uygulamasının günümüzdeki görünüşü (2023). **77**
Şekil 4.13 : Aralık (M02) mekanının genel iç mekan görünüşleri ve mekanın köşesindeki mermer seki (sağda) (2023). **78**
Şekil 4.14 : Aralık (M02) mekanının aynalı tonozla kapatılmış üst örtüsünün içeriden görünüşü (2023). **79**
Şekil 4.15 : Aralık (M02) mekanının doğu duvarındaki gemi graffitosu (2023). **80**
Şekil 4.16 : Soldan sağa sırası ile; ılıklık (M03) mekanının aralık (M02) ve helaya (M04) açılan kapıları, özel hücreye (M05) açılan kapısı, sıcaklığa (M06) açılan kapısı (2023). **81**
Şekil 4.17 : Ilıklık (M03) mekanının güney tarafındaki kubbe kalıntıları ve mukarnas bezemeleri (2023). **81**

Şekil 4.18 : Ilıklık (M03) mekanının duvarlarını, sekilerini gösteren genel fotoğraflar ile mekanın güney duvarındaki gemi ve mukarnas graffitosu (sağda) (2023). **82**
Şekil 4.19 : Hela (M04) mekanının; aralık (M02) mekanı girişindeki basamaklanması (solda), aralık (M02) kapısından genel görünüşü (ortada), tuvalet gideri açıklığı (solda) (2023)..... **83**
Şekil 4.20 : Hela (M04) mekanının yıkılmış kubbesi ve kubbeye geçiş elemanları (2023). **84**
Şekil 4.21 : Özel Hücrenin (M05) genel fotoğrafları ve duvardaki kayıplar sonucu ortaya çıkan tüteklik kanalının yakından görünüşü (sağda) (2023).... **85**
Şekil 4.22 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş kapısının karşısındaki güney kemerinin altından mekanın geneline bakan görüntüler (2023)..... **86**
Şekil 4.23 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş kapısından mekanın geneline bakan görüntüler (2023). **86**
Şekil 4.24 : Mekanın ana kubbesinin kalıntıları ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerin mukarnas bezemeleri (2023)..... **87**
Şekil 4.25 : Mekanın batı eyvanının kubbesi ve kubbeye geçiş elemanları (solda), doğu eyvanının kubbeye geçiş elemanlarının sağlam kısmı (sağda) (2023). **88**
Şekil 4.26 : Sırası ile soldan sağa; batı eyvanın batı duvarındaki bitki motifli devşirme mermer blok, batı eyvanın kuzey duvarındaki gemi graffitosu, güney duvarın ana kubbenin altına gelen bölümündeki gemi graffitosu (2023)..... **89**
Şekil 4.27 : Sırası ile soldan sağa; batı eyvanının kuzey cephesindeki özgün mermer kurna, doğu eyvanın kuzey cephesindeki mermer kurna kırığı,doğu eyvanın doğu cephesindeki mermer kurna kırığı (2023)... **90**
Şekil 4.28 : Soldan sağa sırası ile; doğu halvetinin (M07) giriş kapısından mekanın görünüşü, mekanın giriş kapısının içeriden görünüşü, mekanın doğu cephesindeki musluk çıkışları ve iskele yuvası (2023) . **91**
Şekil 4.29 : Doğu halvetinin (M07) üst örtüye geçiş elemanlarının sağlam kalan bölümleri ve arkada sıcaklık (M06) kubbesi kalıntılarının dışarıdan görünüşü (2023). **91**
Şekil 4.30 : Batı halvetinin (M08) giriş kapısına doğru bakış ve kapatılmış niş açıklığı (2023). **92**
Şekil 4.31 : Batı halvetinin (M08) üst örtü kalıntıları ve üst örtüye geçiş elemanları (2023)..... **93**
Şekil 4.32 : Soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarının güney ucundaki niş açıklığı ve nişin yanındaki mermer su haznesi (2023)..... **94**
Şekil 4.33 : Soğuk su deposunun (D01) iç mekan görüntüleri (2023)..... **95**
Şekil 4.34 : Sıcak su deposunun (D01) güney duvarına dik eksendeki (solda) ve paralel eksendeki (sağda) mekanlarının genel görünüşü (2023) **96**
Şekil 4.35 : Sıcak su deposunun (D01) güney duvarına dik eksendeki bölümünün görünüşleri ve batı halvete (M08) bakan, kapatılmış niş açıklığı (2023) **96**
Şekil 4.36 : Soldan sağa sırası ile; doğu cephesindeki kapatılmış yıkıntı, güney duvarında bulunan külhan kemerinin üzerindeki kapının dışarıdan görünüşü, aynı kapının içeriden görünüşü (2023). **97**
Şekil 4.37 : Lalaoğlu Hamamının kuzey cephesinin genel görünüşü (2023). **98**

Şekil 4.38 : Soldan sağa sırası ile Lalaoğlu Hamamının kuzey cephesinin doğu bitişi, geri çekilme hareketi yaptığı köşe, batıda soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünün kaldırılmasının ardından mevcut duvarların bitişi (2023). **99**
Şekil 4.39 : Lalaoğlu Hamamının batı cephesi kalıntılarının genel görünüşü (2023) **100**
Şekil 4.40 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalığın (M01) kuzeyinin tamamen kaldırılmasının ardından batı cephenin son bulduğu köşe, batı cephenin kapı açıklığı, cephenin güney payandasının kalıntıları, cephenin güneyde son bulduğu köşe (2023). **101**
Şekil 4.41 : Lalaoğlu Hamamının güney cephesinin genel görünüşü (2023). **102**
Şekil 4.42 : Soldan sağa sırası ile; güney cephesinin batı köşesi kalıntıları, soyunmalık (M01) mekanının güney kapısı ve 1973 onarımları sırasında oluşturulmuş pencere açıklığı formlu tamamlama, soyunmalık (M01) duvarı ile ana beden duvarı arasındaki diletasyon sınırı (2023). **103**
Şekil 4.43 : Soldan sağa sırası ile; İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları üzerinden cephedeki diletasyon sınırı, külhan ocağı üzerindeki kemerdeki yarık, güney cephesinin doğu köşesi sınırı (2023). **104**
Şekil 4.44 : Lalaoğlu Hamamının doğu cephesinin genel görünüşü (2023)..... **105**
Şekil 4.45 : 1973 onarımları sırasında kapatılan kemer boşluğu (solda), doğu cephesinin kuzey köşesi sınırı (sağda) (2023) **106**
Şekil 4.46 : Lalaoğlu Hamamının üst örtüsünün kuzeybatı tarafından genel görünüşü (2023). **106**
Şekil 4.47 : Üst örtü üzerindeki görünür tüteklik bacalarını, farklı kotlarda başlayan kubbe kademelerini, üst örtü alanının okunmasını engelleyen bitki ve toprak yığınını gösteren drone fotoğrafları (2023)... **108**
Şekil 4.48 : Soldan sağa sırası ile; ılıklık (M03) mekanının sekilerinin içinden dolaşan atık su kanalı, özel hücre (M05) mekanının doğu duvarındaki bir tüteklik bacası, sıcaklık (M06) mekanının doğu eyvanı doğu duvarındaki bir tüteklik bacası ve baca etrafından dolanan künkler (2023). **109**
Şekil 4.49 : Soldan sağa sırası ile; temel ampatmanlarında kullanılan devşirme bloklar ve sütunlar, duvar alt kotlarındaki büyük kesme taşlar ve devşirme bloklar, duvar üst kotlarındaki moloz taş örgüsü (2023)..... **111**
Şekil 4.50 : Soldan sağa sırası ile; hamamın iç mekan zeminlerindeki mermer döşeme blokları, moloz taş ile örülmüş ılıklık (M03) sekileri, tek parça mermer blok aralık (M02) mekanı sekisi (2023). **111**
Şekil 4.51 : Soldan sağa sırası ile; duvar örgüsü içerisinde kullanılan tuğlalar, tuğla ile örülmüş üst örtüye geçiş elemanları, sıcaklık (M06) mekanının tuğladan yapılmış ana taşıyıcı kemerleri (2023)..... **112**
Şekil 4.52 : Soldan sağa sırası ile; su taşıma künkleri, künklerini yitirmiş bir tüteklik bacası, aralık (M02) mekanının tonozundaki sağlam ışıklıklar (2023)..... **113**
Şekil 4.53 : Soldan sağa sırası ile; duvar örgüsü içerisindeki harç, yitirilmiş kapı kemerlerinde açığa çıkan harç, özel hücre (M05) mekanının mermer kaplamalarını duvara yapıştıran harç katmanı (2023). **114**

Şekil 4.54 : Soldan sağa sırası ile; sağlam bir sıva yüzeyi, mukarnasların üzerindeki renk değişimi gözlemlenen sıva yüzeyi, bozulmanın ilerlerdiği hasarlı sıva yüzeyleri (2023). **114**
Şekil 4.55 : Soldan sağa sırası ile; duvar alt kotları boyunca devam eden horasan sıva, alt katmanları gözlemlenebilen bir sıva kaybı yüzeyi, siyah kabuk oluşumu gözlemlenen horasan sıva katmanı (2023)..... **115**
Şekil 4.56 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanı kuzeyindeki çimento harç ve tuğla ile yapılmış muhdes merdiven, batı halvetinin (M08) çimento harç ile kapatılmış özgün niş açıklığı, sıcak su deposunun (D02) güney duvarındaki yarığa takılmış demir kapı (2023) **116**
Şekil 4.57 : Soldan sağa sırası ile; hamamın üst örtü kayıpları, soyunmalık (M01) mekanının duvar kayıpları, douğu halvetin (M07) kubbeye geçiş elemanı kayıpları (2023). **117**
Şekil 4.58 : Soldan sağa sırası ile; soğuk su deposunun (D01) doğu duvarındaki çatlak, sıcak su deposunun (D02) iki kolunu ayıran kemerdeki çatlak, sıcak su deposunun (D02) beşik tonozu boyunca devam eden çatlaklar (2023). **117**
Şekil 4.59 : Soldan sağa sırası ile; sıva katmanını kaybetmiş dış cephe yüzeyleri, sıva katmanının bir kısmını kaybetmiş mekan duvarı, harç boşalmalarının yaşandığı bir iç mekan duvar örgüsü (2023). **118**
Şekil 4.60 : Soldan sağa sırası ile; sıcaklık mekanındaki (M06) bir mermer kurnanın sökülmesi ile meydana gelen boşalma, bir kısmı duvar içinde kalmış başka bir mermer kurnanın çevresindeli boşalma ve açığa çıkmış bir tüteklik bacası, özel hücrenin (M05) yitirilmiş mermer kaplamalarının duvarda yerleştiği bölge (2023). **119**
Şekil 4.61 : Soldan sağa sırası ile; hamamın dış cephelerindeki siyah kabuk oluşumları, iç mekan yüzeylerindeki farklı miktarlardaki yüzey kararmaları ve siyah kabuk oluşumları, soğuk su deposundaki (D01) neme bağlı çiçeklenmeler (2023). **119**
Şekil 4.62 : Soldan sağa sırası ile; hamamın üst örtüsünde yetişen otsu ve odunsu gövdeli bitkiler, sıcak su deposu duvarlarında (D02) yosun oluşumu, doğu halvet (M07) duvarlarında liken oluşumu (2023)..... **120**
Şekil 4.63 : Soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünde inşa edilen giriş eki (2023). **121**
Şekil 4.64 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanının güney bölümündeki duvar onarımları, külhan ocağı kemerindeki yarıkta gerçekleştirilmiş onarımlar ve yarığa takılmış demir kapı, sıcak su deposunun (D02) doğusundaki kemer boşluğunda gerçekleştirilen onarım (2023)..... **122**
Şekil 4.65 : Lalaoğlu Hamamının güney cephesini gösteren 1905-1913 arasında çekilmiş bir fotoğraf (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935)..... **123**
Şekil 4.66 : Özel hücrenin (M05) mukarnaslı kubbeye geçiş elemanlarını gösteren (solda) ve ılıklık (M03) mekanının aralık (M02) mekanına geçişi sağlayan kapısını gösteren (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935)..... **124**

Şekil 4.67 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş açıklığını gösteren (solda) ve batı eyvanı ile birlikte ana kubbeyi taşıyan batı kemerini gösteren (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935). **125**
Şekil 4.68 : Doğu halvetinin (M07) yitirilmiş üst örtüsü hizasından sıcaklığın (M06) doğu kemerine bakan (solda) ve batı halvetinin (M08) üst örtüsü hizasından güney batı köşesine doğru bakan (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935). **126**
Şekil 4.69 : Antik Tiyatronun doğu yamacından çekilmiş; en kuzeyde mevlevihanenin, ortada Lalaoğlu Hamamı ile arkasındaki Capito Hamamının, en güneyde ise Nymphaeum'un göründüğü 1961 tarihli bir fotoğraf (solda) ve Roma Caddesi kazıları öncesinde Lalaoğlu Hamamının kuzeybatısından çekilmiş 1960 tarihli bir fotoğraf (1963) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023). **127**
Şekil 4.70 : Ilıklık (M03) mekanının batı duvarındaki açıklıklar ile zemin kaplamalarına bakan (solda) ve kuzeybatı köşesine odaklanan 1973 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023)..... **127**
Şekil 4.71 : Ilıklık (M03) mekanının doğu duvarındaki özel hücreye (M05) açılan kapıya bakan (solda) ve sıcaklığa (M06) açılan kapıya bakan (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023). **128**
Şekil 4.72 : Sıcaklık (M06) mekanının ortasından, doğu eyvana (solda) ve batı eyvana (sağda) doğru bakan 1959 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023). **129**
Şekil 4.73 : Soldan sağa sırası ile soyunmalık (M01) mekanı onarımlarının ardından mekanın üzerinden çekilmiş; mekanın kuzeybatı tarafına bakan, mekanın güneybatı tarafına bakan, kuzeydoğudaki aralık (M02) mekanı giriş mekanına doğru bakan 1973 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023). **130**
Şekil 4.74 : İlyas Bey Büyük Hamamın soyunmalık mekanı fotoğrafları (2023)... **131**
Şekil 4.75 : İlyas Bey Büyük Hamamın ılıklık mekanı oturma sekileri (solda) ve özel hücrenin yitirilmiş döşemelerinin altında cehennemliği (2023) .. **132**
Şekil 4.76 : İlyas Bey Büyük Hamamın kuzey halvetindeki su hazneleri (2023).... **133**
Şekil 4.77 : İlyas Bey Büyük Hamamın külhan ocağı (sol ve orta üst), sıcak su deposunun duvarındaki kemer boşluğundan deponun içi (sağ), sıcak su deposunun içindeki bakır kazan boşluğu (orta alt) (2023). **133**
Şekil 4.78 : İlyas Bey Küçük Hamamın soyunmalık mekanı ve özgün soyunmalık havuzu (2023)..... **134**
Şekil 4.79 : İlyas Bey Küçük Hamamın; ılıklık mekanından halvete doğru bakış (solda), ılıklık mekanı döşemeleri (ortada üstte), sıcaklık mekanı döşemeleri (ortada altta), sıcak su deposunun içi ve bakır kazan boşluğu (sağda) (2023). **135**
Şekil 4.80 : Ahmed Gazi Hamamının soyunmalık mekanı fotoğrafları (Öz, 2017) **136**
Şekil 4.81 : Soyunmalık mekanında bulunmuş havuz haznesi parçası (solda) ve ılıklık mekanında bulunmuş havuz hazensi (sağda) (Öz, 2017)..... **137**
Şekil 4.82 : Ahmed Gazi Hamamının külhan oadsı (solda), külhan ocağı (ortada) ve sıcak su deposunun içindeki bakır kazan boşluğu (sağda) (Öz, 2017) **138**

Şekil 4.83 : Seymenlik Hamamının genel görünüşü (solda) ve sıcaklık mekanının içinin görünüşü (sağda) (Öz, 2017). **139**
Şekil 4.84 : Seymenlik Hamamının soyunmalık mekanı fotoğrafları (Ünal, Demir, Teoman, 2007). **139**
Şekil 4.85 : Sivrihisar Seydiler Hamamının soyunmalık mekanı dış görünüş fotoğrafarı (Şaşmaz, 2019). **140**
Şekil 4.86 : Sivrihisar Seydiler Hamamının soyunmalık mekanı iç görünüşü (Yaşar, 2024,). **141**
Şekil 4.87 : Bergama Küplü Hamamın sıcaklık ana kubbesindeki çarkıfelek formunun fotoğrafı (solda) ve çizimi (sağda) (Altın, 2021). **142**
Şekil 5.1 : Nisan 2024'te çekilmiş bir fotoğrafta Lalaoğlu Hamamı etrafını, Delpihinion Tapınağını ve Roma Caddesini sular altında bırakmış yağmur göleti. **163**
Şekil 5.2 : 2013 yılında hazırlanmış Milet Ören Yeri ziyaretçileri için gezi rotası broşürü (Alman Arkeoloji Enstitüsü). **165**
Şekil A.1 : Lalaoğlu Hamamı Su Tesisatı Planı (üstte) ve Kat Planı (altta). **176**
Şekil A.2 : Lalaoğlu Hamamı'nın Aralık (M02) (solda) ve Sıcaklık (M06) (sağda) Mekanlarına ait kısmi plan ve kesitler. **177**
Şekil A.3 : Lalaoğlu Hamamı'nın Halvet Hücresine (M08) ait kısmi plan ve kesitler (solda) ile Sıcaklık (M06) mekanının batı eyvanındaki özgün kurnanın detaylı ön görünüşü (sağda). **177**
Şekil A.4 : Lalaoğlu Hamamı'nın Ilıklık (M03) (solda) ve Özel Hücre (M05) (sağda) Mekanlarına ait kısmi plan ve kesitler. **178**
Şekil A.5 : Lalaoğlu Hamamı'nın çeşitli mekanlarının duvarlarındaki gemi graffitoları. **179**
Şekil B.1 : Lalaoğlu Hamamı'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki rölöve planı çizimi, 1970-80 arası. **180**
Şekil B.2 : Lalaoğlu Hamamı'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki kesit çizimi, 1970-80 arası. **180**
Şekil C.1 : Vaziyet Planı Ortofotosu. **181**
Şekil C.2 : Üst Örtü Planı Ortofotosu. **181**
Şekil C.3 : İç Mekan Kotu Planı Ortofotosu. **182**
Şekil C.4 : Tavan Planı Ortofotosu. **182**
Şekil C.5 : Kuzey Cephe Görünüşü ortofotosu. **183**
Şekil C.6 : 1-1A Kesiti Ortofotosu. **183**
Şekil C.7 : 1-1B Kesiti Ortofotosu. **183**
Şekil C.8 : 2-2 Kesiti Ortofotosu. **184**
Şekil C.9 : 3-3 Kesiti Ortofotosu. **184**
Şekil C.10 : 4-4 Kesiti Ortofotosu. **184**
Şekil C.11 : Güney Cephe Görünüşü Ortofotosu. **185**
Şekil C.12 : 4T-4T Kesiti Ortofotosu. **185**
Şekil C.13 : 3T-3T Kesiti Ortofotosu. **185**
Şekil C.14 : 2T-2T Kesiti Ortofotosu. **186**
Şekil C.15 : 1T-1BT Kesiti Ortofotosu. **186**
Şekil C.16 : 1T-1AT Kesiti Ortofotosu. **186**
Şekil C.17 : Batı Cephe Görünüşü Ortofotosu. **187**
Şekil C.18 : 5-5 Kesiti Ortofotosu. **187**

Şekil C.19 : 6-6 Kesiti Ortofotosu. **187**
Şekil C.20 : 7-7 Kesiti Ortofotosu. **188**
Şekil C.21 : 8-8 Kesiti Ortofotosu. **188**
Şekil C.22 : Doğu Cephe Görünüşü Ortofotosu. **188**
Şekil C.23 : 8T-8T Kesiti Ortofotosu. **189**
Şekil C.24 : 7T-7T Kesiti Ortofotosu. **189**
Şekil C.25 : 6T-6T Kesiti Ortofotosu. **189**
Şekil D.1 : Rölöve vaziye planı. **191**
Şekil D.2 : Ölçülendirilmiş rölöve kat planı. **192**
Şekil D.3 : Rölöve kat planı. **193**
Şekil D.4 : Rölöve tavan planı. **194**
Şekil D.5 : Rölöve üst örtü planı. **195**
Şekil D.6 : Rölöve kuzey ve güney cephe görünüşü. **196**
Şekil D.7 : Rölöve 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **197**
Şekil D.8 : Rölöve 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **198**
Şekil D.9 : Rölöve 2-2 ve 2T-2T kesiti. **199**
Şekil D.10 : Rölöve 3-3 ve 3T-3T kesiti. **200**
Şekil D.11 : Rölöve 4-4 ve 4T-4T kesiti. **201**
Şekil D.12 : Rölöve batı ve doğu cephe görünüşü. **202**
Şekil D.13 : Rölöve 5-5 kesiti. **203**
Şekil D.14 : Rölöve 6-6 ve 6T-6T kesiti. **204**
Şekil D.15 : Rölöve 7-7 ve 7T-7T kesiti. **205**
Şekil D.16 : Rölöve 8-8 ve 8T-8T kesiti. **206**
Şekil D.17 : Rölöve su seviyesi vaziyet planı. **207**
Şekil D.18 : Rölöve su seviyesi batı ve güney cephe görünüşü. **208**
Şekil D.19 : Rölöve malzeme analizi kat planı. **209**
Şekil D.20 : Rölöve malzeme analizi tavan planı. **210**
Şekil D.21 : Rölöve malzeme analizi üst örtü planı. **211**
Şekil D.22 : Rölöve malzeme analizi kuzey ve güney cephe görünüşü. **212**
Şekil D.23 : Rölöve malzeme analizi 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **213**
Şekil D.24 : Rölöve malzeme analizi 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **214**
Şekil D.25 : Rölöve malzeme analizi 2-2 ve 2T-2T kesiti. **215**
Şekil D.26 : Rölöve malzeme analizi 3-3 ve 3T-3T kesiti. **216**
Şekil D.27 : Rölöve malzeme analizi 4-4 ve 4T-4T kesiti. **217**
Şekil D.28 : Rölöve malzeme analizi batı ve doğu cephe görünüşü. **218**
Şekil D.29 : Rölöve malzeme analizi 5-5 kesiti. **219**
Şekil D.30 : Rölöve malzeme analizi 6-6 ve 6T-6T kesiti. **220**
Şekil D.31 : Rölöve malzeme analizi 7-7 ve 7T-7T kesiti. **221**
Şekil D.32 : Rölöve malzeme analizi 8-8 ve 8T-8T kesiti. **222**
Şekil D.33 : Rölöve hasar/bozulma analizi kat planı. **223**
Şekil D.34 : Rölöve hasar/bozulma analizi tavan planı. **224**
Şekil D.35 : Rölöve hasar/bozulma analizi üst örtü planı. **225**
Şekil D.36 : Rölöve hasar/bozulma analizi kuzey ve güney cephe görünüşü. **226**
Şekil D.37 : Rölöve hasar/bozulma analizi 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **227**
Şekil D.38 : Rölöve hasar/bozulma analizi 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **228**
Şekil D.39 : Rölöve hasar/bozulma analizi 2-2 ve 2T-2T kesiti. **229**
Şekil D.40 : Rölöve hasar/bozulma analizi 3-3 ve 3T-3T kesiti. **230**

Şekil D.41 : Rölöve hasar/bozulma analizi 4-4 ve 4T-4T kesiti. **231**
Şekil D.42 : Rölöve hasar/bozulma analizi batı ve doğu cephe görünüşü. **232**
Şekil D.43 : Rölöve hasar/bozulma analizi 5-5 kesiti. **233**
Şekil D.44 : Rölöve hasar/bozulma analizi 6-6 ve 6T-6T kesiti. **234**
Şekil D.45 : Rölöve hasar/bozulma analizi 7-7 ve 7T-7T kesiti. **235**
Şekil D.46 : Rölöve hasar/bozulma analizi 8-8 ve 8T-8T kesiti. **236**
Şekil E.1 : İlyas Bey Büyük Hamamın kat planı çizimi (Wulzinger ve diğ, 1935, Levha 38). **237**
Şekil E.2 : İlyas Bey Büyük Hamamın cehennemlik kotu planı çizimi (Wulzinger ve diğ, 1935, Levha 38). **237**
Şekil E.3 : İlyas Bey Büyük Hamamın sıcaklık mekanı kesit çizimleri (Wulzinger ve diğ, 1935, Levha 40-41). **238**
Şekil E.4 : İlyas Bey Büyük Hamamın sıcaklığı ve külhan ocağını kesen doğrultuda genel kesit çizimi (Wulzinger ve diğ, 1935, Levha 42). **238**
Şekil E.5 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının kat planı çizimi (Öz, 2017). **239**
Şekil E.6 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının 2-2 kesiti çizimi (Öz, 2017). **239**
Şekil E.7 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının 6-6 kesiti çizimi (Öz, 2017). **239**
Şekil E.8 : Beçin Seymenlik Hamamının kat planı çizimi (Öz, 2017). **240**
Şekil E.9 : Beçin Seymenlik Hamamının kat planı restitüsyonu çizimi (Öz, 2017). **240**
Şekil E.10 : Beçin Seymenlik Hamamının cehennemlik kotu planı çizimi (Öz, 2017). **240**
Şekil E.11 : Sivrihisar Seydiler Hamamı kat planı çizimi (Erat, 1997). **241**
Şekil E.12 : Bergama Küplü Hamam plan ve kesit çizimleri (Baz,Karatosun, 2017) **241**
Şekil F.1 : Restitüsyon kat planı. **243**
Şekil F.2 : Restitüsyon cehennemlik planı. **244**
Şekil F.3 : Restitüsyon tavan planı. **245**
Şekil F.4 : Restitüsyon üst örtü planı. **246**
Şekil F.5 : Restitüsyon kuzey ve güney cephe görünüşü. **247**
Şekil F.6 : Restitüsyon 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **248**
Şekil F.7 : Restitüsyon 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **249**
Şekil F.8 : Restitüsyon 2-2 ve 2T-2T kesiti. **250**
Şekil F.9 : Restitüsyon 3-3 ve 3T-3T kesiti. **251**
Şekil F.10 : Restitüsyon 4-4 ve 4T-4T kesiti. **252**
Şekil F.11 : Restitüsyon batı ve doğu cephe görünüşü. **253**
Şekil F.12 : Restitüsyon 5-5 kesiti. **254**
Şekil F.13 : Restitüsyon 6-6 ve 6T-6T kesiti. **255**
Şekil F.14 : Restitüsyon 7-7 ve 7T-7T kesiti. **256**
Şekil F.15 : Restitüsyon 8-8 ve 8T-8T kesiti. **257**
Şekil F.16 : Restitüsyon güvenilirlik kat planı. **258**
Şekil F.17 : Restitüsyon güvenilirlik tavan planı. **259**
Şekil F.18 : Restitüsyon güvenilirlik üst örtü planı. **260**
Şekil F.19 : Restitüsyon güvenilirlik kuzey ve güney cephe görünüşü. **261**
Şekil F.20 : Restitüsyon güvenilirlik 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **262**
Şekil F.21 : Restitüsyon güvenilirlik 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **263**
Şekil F.22 : Restitüsyon güvenilirlik 2-2 ve 2T-2T kesiti. **264**
Şekil F.23 : Restitüsyon güvenilirlik 3-3 ve 3T-3T kesiti. **265**
Şekil F.24 : Restitüsyon güvenilirlik 4-4 ve 4T-4T kesiti. **266**

Şekil F.25 : Restitüsyon güvenilirlik batı ve doğu cephe görünüşü. **267**
Şekil F.26 : Restitüsyon güvenilirlik 5-5 kesiti. **268**
Şekil F.27 : Restitüsyon güvenilirlik 6-6 ve 6T-6T kesiti. **269**
Şekil F.28 : Restitüsyon güvenilirlik 7-7 ve 7T-7T kesiti. **270**
Şekil F.29 : Restitüsyon güvenilirlik 8-8 ve 8T-8T kesiti. **271**
Şekil G.1 : Restorasyon müdahale kararları kat planı. **272**
Şekil G.2 : Restorasyon müdahale kararları tavan planı. **273**
Şekil G.3 : Restorasyon müdahale kararları üst örtü planı. **274**
Şekil G.4 : Restorasyon müdahale kararları kuzey ve güney cephe görünüşü. **275**
Şekil G.5 : Restorasyon müdahale kararları 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **276**
Şekil G.6 : Restorasyon müdahale kararları 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **277**
Şekil G.7 : Restorasyon müdahale kararları 2-2 ve 2T-2T kesiti. **278**
Şekil G.8 : Restorasyon müdahale kararları 3-3 ve 3T-3T kesiti. **279**
Şekil G.9 : Restorasyon müdahale kararları 4-4 ve 4T-4T kesiti. **280**
Şekil G.10 : Restorasyon müdahale kararları batı ve doğu cephe görünüşü. **281**
Şekil G.11 : Restorasyon müdahale kararları 5-5 kesiti. **282**
Şekil G.12 : Restorasyon müdahale kararları 6-6 ve 6T-6T kesiti. **283**
Şekil G.13 : Restorasyon müdahale kararları 7-7 ve 7T-7T kesiti. **284**
Şekil G.14 : Restorasyon müdahale kararları 8-8 ve 8T-8T kesiti. **285**
Şekil G.15 : Restorasyon kat planı. **286**
Şekil G.16 : Restorasyon tavan planı. **287**
Şekil G.17 : Restorasyon üst örtü planı. **288**
Şekil G.18 : Restorasyon kuzey ve güney cephe görünüşü. **289**
Şekil G.19 : Restorasyon 1-1A ve 1T-1AT kesiti. **290**
Şekil G.20 : Restorasyon 1-1B ve 1T-1BT kesiti. **291**
Şekil G.21 : Restorasyon 2-2 ve 2T-2T kesiti. **292**
Şekil G.22 : Restorasyon 3-3 ve 3T-3T kesiti. **293**
Şekil G.23 : Restorasyon 4-4 ve 4T-4T kesiti. **294**
Şekil G.24 : Restorasyon batı ve doğu cephe görünüşü. **295**
Şekil G.25 : Restorasyon 5-5 kesiti. **296**
Şekil G.26 : Restorasyon 6-6 ve 6T-6T kesiti. **297**
Şekil G.27 : Restorasyon 7-7 ve 7T-7T kesiti. **298**
Şekil G.28 : Restorasyon 8-8 ve 8T-8T kesiti. **299**

AYDIN-MİLET ÖREN YERİNDEKİ MENTEŞE BEYLİĞİ DÖNEMİ LALAOĞLU HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

ÖZET

Günümüzde Aydın ilinin, Didim ilçesi sınırları içerisinde yer alan Milet Antik Kenti; Neolitik dönemden itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir yerleşim bölgesidir. Kent, en parlak zamanlarını İyonya döneminde yaşamış olmasına karşın bugüne kadar ayakta kalmış eserlerin büyük kısmı Roma dönemine aittir. Bizans döneminde "Palatia" adıyla anılan yerleşim 13. Yüzyılda Menteşe Beyliği'nin bölgeyi denetimi altına almasından sonra iki yüz yıl boyunca bir Beylik merkezi olarak iskan görmüş ve bu dönemde "Balat" olarak adlandırılmıştır. Bölge 15. yüzyılın sonuna kadar jeopolitik ve ticari önemini korumuş olsa da Büyük Menderes Nehrinin liman bölgesini alüvyonla doldurması nedeniyle zaman içinde denizden uzak bir kara yerleşimi halini almış yerleşimin deniz ile kalan tek bağlantısı Menderes Nehri'nin denize dökülen kolları olmuştur. 17. yüzyıla gelindiğinde belde, etrafı bataklıklarla kaplı küçük bir yerleşime dönüşmüş; hamamlar, hanlar gibi kamusal yapıları atıl kalmış; ticari önemini ise tamamen yitirmiş bir durumdadır. Belde, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı küçük bir köy durumundadır. 1958 depreminde büyük oranda yıkıma uğrayan köy, beldenin iki kilometre güneyinde yeniden inşa edilerek arkeolojik sit alanının içerisinden çıkartılmıştır. Bölgedeki ilk arkeolojik kazılar 1873 yılında Fransız arkeologlar öncülüğünde başlamıştır. 1899 yılından itibaren kazıları Alman arkeologlar yürütmüştür. Günümüzde alandaki arkeolojik çalışmalar hala devam etmektedir.

Bu tez çalışması, Aydın ilinin Didim ilçesinde yer alan Milet Antik Kenti arkeolojik sit alanı sınırları içerisinde yer almakta olan Lalaloğlu Hamamını ele almaktadır. Yapının tam yapım yılı bilinmemesine karşın 14. yüzyıl sonu, 15. yüzyıl başı arası bir döneme ait olduğu düşünülmektedir. Menteşe Beyliği dönemine ait olan hamam yapısı, bölgedeki dört beylik dönemi hamamından biri ve oturum alanı bakımından en büyük olanıdır. Lalaoğlu Hamamı, arkeolojik sit alanının doğusunda, Roma dönemine ait kalıntıların üzerine oturan çok katmanlı bir kültür varlığıdır. Doğu tarafı "İyonik Stoa" kalıntılarının, batı tarafı "Roma Caddesinin" üzerinde konumlanmakta olan hamam yapısı, "Capito Hamamı" ve "Delphinion Tapınağı" ile de yan yanadır. Yapının temelleri ve beden duvarları taş örgüye sahiptir fakat duvar örgüsünün içinde tuğla malzeme de kullanılmıştır. Kapı açıklıkları, üst örtüler ve üst örtüye geçiş elemanları ise tuğla ile inşa edilmiştir. Devşirme malzemeler kaba örgü içinde fazlaca kullanılmıştır. Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı, çift halvetli plan şemasına sahip yapı, erken dönem Türk mimarisi özellikleri taşımaktadır. Günümüzde duvarları, kapı açıklıkları, çeşitli bezemeleri, mukarnaslar ve Türk üçgenlerinden oluşan kubbeye geçiş elemanlarıyla büyük oranda sağlam olan hamam yapısı; üst örtülerini ise büyük oranda kaybetmiştir.

İnşa edildiği dönemden itibaren 16. yüzyıl sonlarına kadar kullanımda olduğu teyit edilebilen hamam yapısının 17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde atıl durumda olduğu düşünülmektedir. Denizden uzak kalması sebebiyle ticari önemini yitiren ve sürekli küçülen Balat'taki İlyas Bey Cami dışındaki tüm Menteşe Beyliği dönemi yapıları, 20. yüzyıla kısmen veya büyük oranda yıkıma uğramış ve atıl durumda ulaşmıştır. 1955 yılında meydana gelen Söke zelzelesinde ise hamam yapısının soyunmalık mekanının büyük oranda sağlam olan batı ve güney duvarları kaybedilmiştir. Ayrıca bölgede çalışan kazı ekipleri tarafından çeşitli gerekçelerle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde soyunmalık mekanının kuzey tarafında, üçüncü çeyreğindeyse sıcak su deposunun duvarındaki açıklığa ve deponun iç mekanına birtakım müdahalelerde bulunulmuş ve yapının özgün bütünlüğüne zarar verilmiştir.

Bu tez çalışmasında, Türkiye'de az sayıda örneği olan Menteşe Beyliği Dönemi hamamları örneklerinden, Milet ören yerinin doğusunda yer alan Lalaoğlu Hamamının mevcut durumu mimari ve yapısal özellikleri bakımından incelenerek sahip olduğu problemler ele alınacaktır. Yapının mevcut durumu ve mevcut durumunun barındırdığı problemler detaylı bir şekilde incelendikten sonra yapının özgün formu tartışılacaktır. Ardından yapının korunması, sergilenmesi ve gerekli görülmesi durumunda yeniden işlevlendirilmesi bağlamında nasıl bir çalışma yapılması gerektiği irdelenecek ve projelendirilecektir.

RESTORATION PROJECT OF THE LALAOĞLU BATH FROM MENTESCHE PRINCIPALITY PERIOD AT THE AYDIN-MİLET ARCHEOLOGICAL SITE

SUMMARY

The ancient city of Miletus has been continuously inhabited since the Neolithic period, making it one of the most culturally, historically, and architecturally significant settlements in Western Anatolia. Its geographical location and advantageous topography, providing access to natural harbors, have positioned Miletus as a key center for maritime and commercial activities throughout history. The city developed as a major hub of maritime trade in antiquity, and reached the height of its cultural and economic prosperity during the Ionian period, becoming home to numerous advances in science, philosophy, and architecture.

Although most of the surviving architectural remains date back to the Roman period, the city also retains architectural traces from the Byzantine, Seljuk, and Anatolian beylik periods. With the rise of the Menteşe Beyliği in western Anatolia from the 13th century onward, the city began to be known as "Balat." During this period, mosques, baths (hamam), and hans reflecting Turkish-Islamic culture became part of the city's skyline. Especially during the 14th and 15th centuries, diplomatic and commercial ties established with Venetian and Genoese merchants helped Balat maintain its importance as one of the major port cities in Western Anatolia. It remained an active trade center until the late 16th century.

However, the harbor gradually silted up due to alluvial deposits carried by the Büyük Menderes River, which severed the city's connection to the sea. This led to the shrinkage of the urban fabric, the decline of commercial activity, and the transformation of Balat into a small, isolated settlement surrounded by marshland. By the 17th century, many public buildings in Balat—particularly the baths and caravanserais—had become unusable, and the settlement was gradually abandoned. By the 20th century, Balat had become a small village with a declining population within the Söke district of Aydın province. After the destructive earthquake in 1955, the village suffered heavy damage, and the settlement was rebuilt approximately two kilometers to the south, thereby vacating the area designated as an archaeological site.

The first systematic archaeological excavations in Miletus began in 1873 under the direction of French archaeologists, and from 1899 onward, they were taken over and continued by German teams. These excavations, which are still ongoing today, are of great significance for understanding the site's multi-layered archaeological fabric.

The focus of this study, the Lalaoğlu Hamamı, is a beylik-period structure built atop Roman-era remains in the eastern section of the Miletus archaeological site. In terms of surface area, it is the largest bath of its kind in the region and exhibits characteristic features of early Ottoman Turkish architecture as well as early elements specific to

the Menteşe Beyliği. The structure is located north of the Ionic Stoa ruins, east of the Roman Street, west of the Capito Bath, and south of the Delphinion Temple—placing it adjacent to significant Roman buildings. This location makes the building an important example of architectural stratification and cultural continuity.

Although no primary source exists regarding the exact construction date of the building, its architectural features, construction techniques, and Ottoman archival sources suggest that it was built between the late 14th and early 15th centuries. The building has a wall structure constructed with an alternating pattern of stone and brick, and spolia materials are frequently observed from the foundation level up to the base of the domes. In terms of its layout, the bath features a central domed area, a transverse sıcaklık, and a layout with double halvet cells. It also includes spaces such as the soyunmalık, aralık, ılıklık, sıcaklık, hela, halvet cells, cold water tank, and hot water tank.

Except for the barrel vaults covering the water tanks, the building has lost all of its upper structural coverings. Structural deterioration begins at the wall level in the soyunmalık, whereas other spaces have largely survived up to the transitional elements beneath the dome. However, the absence of upper coverings has left the interior spaces highly vulnerable to environmental exposure. This has resulted in material degradation and widespread vegetation growth throughout the building.

During the thesis study focused on the conservation and restoration of the Turkish bath located in the eastern part of the Miletus site, extensive archival and library research was conducted, including the examination of historical photographs, architectural drawings, and various textual sources. As part of the documentation process, the structure was digitally modeled using digital photogrammetry, and detailed measured drawings were produced based on this model. In addition, a comprehensive condition assessment was carried out, during which degradation typologies were identified and the material characteristics and damage levels of each space were systematically recorded.

Over the years, due to earthquakes and neglect, the Turkish bath has lost a significant part of its upperstructure. As a result, it has become highly vulnerable to external environmental factors such as rain, sunlight, wild animals, and vegetation. Inside the building, various types of material deterioration and loss caused by moisture, rainfall, and solar exposure have been observed. Especially during the winter and spring months, ponding around the bath increases humidity levels in the interior spaces. This, in turn, accelerates both chemical and physical deterioration through biological activity.

The Turkish bath, which is believed to have remained abandoned for over four centuries, has also suffered from various forms of human-induced damage. Over time, nearly all original components—such as marble wall claddings, kurna basins, water tanks, and pools—have been removed. In particular, the removal of marble kurnas embedded in the walls caused significant damage to the masonry fabric.

The Turkish bath was also subjected to various interventions during archaeological excavations and research activities that began in the late 19th century at Miletus. On 11 October 1905, the excavation team led by Theodor Wiegand demolished the northern

part of the soyunmalık in order to gain better access to the Delphinion Temple. In the 1960s, during the exposure of the Roman Street, the excavation of the surrounding fill rendered the interior spaces of the bath inaccessible. In 1973, new interventions were made to reestablish access to the structure and to enable its use as a storage facility. These interventions included inappropriate repairs using cement and modern bricks, which are now considered problematic in terms of the structural integrity of the building.

The conservation and restoration strategies proposed in the thesis have been developed in a manner that respects the building's original form, minimizes intervention, and adheres to recognized conservation and restoration principles. Given the structure's location within an archaeological site and its interaction with the surrounding environment, it has been proposed that the restoration process be approached not only at the building scale but also in its broader environmental context. Therefore, heavy-handed interventions such as protective roofs have been deliberately avoided. Instead, measures were taken to minimize water intrusion into interior spaces and to preserve original plaster and mortar layers. Structural reinforcements were implemented in areas of concern, and the complete removal of vegetation from within the building was targeted. Additionally, the removal of incongruous later additions has also been proposed.

In conclusion, the Lalaoğlu Hamamı should be regarded as both a significant example of architectural heritage from the Menteşe Beyliği period and an integral component of Miletus's multi-layered archaeological landscape. Ensuring its conservation and sustainable transmission to future generations requires an interdisciplinary approach based on thorough documentation and on-site conservation principles. The restoration project developed within this framework includes not only physical intervention strategies, but also cultural conservation measures that emphasize the building's historical value and aim to promote awareness and visibility.

1. GİRİŞ

Tarih öncesi çağlardan itibaren çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan; Hititler zamanında "Millawanda", Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar "Miletus", Orta Çağ'dan itibaren ise "Palatia" ve "Balat" olarak adlandırılan Milet Antik Kenti arkeolojik sit alanı bölgesi; 13. yüzyıldan itibaren Ege kıyılarında etkili olan Türkmen Beyliklerinden Menteşe Beyliği'nin egemenliği altına girmiştir. Venedik Cumhuriyeti, Ceneviz Cumhuriyeti, Girit Dükalığı gibi Ege Denizi'nin ticari ilişkiler bakımından önde gelen şehir devletleri güçlü ticari ilişkiler kuran Menteşe Beyliği'nin başlıca ticari üssü de bu bölge, o dönemki adı ile "Palatia" olmuştur.

1426 yılına kadar 12 yıllık bir Yıldırım Bayezid dönemi Osmanlı himayesi haricinde bağımsızlığını korumayı başarmış olan Menteşe Beyliği ve "Palatia", yeni adı ile "Balat", jeopolitik konumunun ve Ege'deki şehir devletleri ile kurduğu iyi ilişkilerin karşılığı olarak bölgedeki önemli ticaret limanlarından biri olmuş ve bu sayede belde büyük bir yerleşime dönüşmüştür. 1426 yılında II. Murat tarafından Osmanlı Devleti'ne bağlanınca dahi Avrupa'ya ihraç edilen Anadolu ürünlerinin batıdaki en önemli pazarlarından biri olma özelliğini sürdürmüştür (Durukan, 1999: 20). 997 Muharrem ayı sonları (13-22 Şubat 1583) tarihli Sığla Livası Defteri'ndeki verilerden, Balat'ta 18 mahallenin yanı sıra, 3 cami, 15 mescid, 2 medrese, 2 darülhuffaz, 2 mektep, 1 imaret, 4 zaviye, 4 hamam, 1 kervansaray, 1 türbe, 1 çeşme ve 2 köprü olmak üzere toplam 38 yapının mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Baykara, 1999). Bu tezin konusunu oluşturan Lalaoğlu Hamamı da bu yapılardan biridir ve 14. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başı arasına denk gelen bir dönemde inşa edildiği düşünülmektedir.

Tarihi Milet yarımadası üzerinde yer alan Menteşe Beyliği dönemi yapılarından İlyas Bey Camii haricinde işlevini yitirmeden, atıl duruma düşmeden günümüze ulaşabilen bir yapı olmamıştır. Yüzyıllar boyu atıl durumda kalan yapılar, doğal etmenlerin etkisiyle fiziksel kayıplara ve kimyasal bozulmalara maruz kalmışlardır. Ayrıca beldede küçük bir nüfusla dahi olsa sürekli yerleşimin devam etmiş olması,

yapılara beşeri müdahaleleri beraberinde getirmiştir ve bölgedeki yapılara ait pek çok malzeme farklı amaçlarla kullanılmak üzere atıl durumdaki yapılardan sökülmüştür. Günümüze bu doğal ve beşeri etmenlerin getirdiği harabelik ile ulaşan Menteşe Beyliği dönemi yapılarındansa İlyas Bey Külliyesi içerisindeki yapılar haricinde bir yapı için koruma ve restorasyon çalışması gerçekleştirilmemiştir. Menteşe Beyliği dönemine ait hala kısmen ayakta olan ve dönemine dair önemli veriler sunan, bu tezin konusunu oluşturan Lalaoğlu Hamamı da dahil olmak üzere bu yapıların çalışılması, korunması ve ziyaretçilere en iyi şekilde anlatılarak sergilenmesi oldukça önemli bir husustur.

1.1 Tezin Amacı

Milet Antik Kenti arkeolojik sit alanı sınırları içerisinde yer alan Menteşe Beyliği dönemi yapıları, beylik dönemine dair araştırma ve incelemenin yapılabilmesi bakımından son derece değerli yapılardır. Beldedeki yerleşimin 17. yüzyıldan itibaren sürekli küçülmüş ve alanın güneybatısına doğru çekilmiş olması sonucunda, yeniden işlevlendirilmeden veya tamamen yok edilmeden günümüze kadar ulaşabilmiş olmaları da oldukça önemlidir.

Selçuklu mimarisinin devamı niteliğindeki, Erken Osmanlı dönemi mimarisi ile benzerlik gösteren Menteşe Beyliği mimarisi, yerleştiği coğrafyanın eski yerleşimcilerinin de etkisiyle kendine has bir üslup ortaya koymuştur. Milet Antik Kenti arkeolojik sit alanı sınırları içerisinde bu döneme ait oldukça fazla sayıda yapı üzerinde çalışılmasına izin verecek kadar ayakta bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Fakat 19. yüzyılın sonundan itibaren başlayan arkeolojik kazı ve araştırma çalışmaları daha çok Roma devri ve daha eski dönemlere odaklanmıştır. Menteşe Beyliği dönemine ait yapıları genel çerçevede ele alan birtakım çalışmalar bu bir asırdan uzun süre içerisinde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte hem bu araştırmalar bahsi geçen alandaki Menteşe Beyliği Dönemi yapıları için oldukça azdır hem de bu eserler içerisinde tek yapı özelinde ele alınıp kapsamlı bir şekilde incelenen, projelendirilen yalnızca bir yapı kompleksi bulunmaktadır. Bahsi geçen yapı kompleksi, İlyas Bey Külliyesi 2007-2012 yılları arasında restore edilmiş olup, alandaki en kapsamlı restorasyon görmüş beylik dönemi eseridir.

Bu tez çalışmasının konusu olan Türk hamamı yapısı da tarihi yarımadadaki Menteşe Beyliği Dönemi yapılarından birisi olup bölgedeki tespit edilmiş beş hamam yapısından oturum alanı bakımından en büyük olanıdır. Üst örtüsü ve soyunmalık mekanının duvarları haricinde ayakta olan fakat gün geçtikçe strüktürel kayıplarla, fiziksel ve kimyasal bozulmalarla zarar görmekte olan yapının korunabilmesi için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Bu tez çalışmasının amacı; yapının mevcut durumunun en iyi şekilde belgelenmesi, yapının yaşadığı kayıplardan önceki özgün halinin mümkün olan en doğru biçimde oluşturulması ve yapının korunup yaşatılabilmesi, daha iyi bir şekilde sergilenebilmesi amacıyla restorasyon önerisi hazırlamaktır. Ayrıca çalışmanın sonucunda hem tezin konusu olan Lalaoğlu Hamamı'nın hem de arkeolojik sit alanı içerisindeki diğer Beylik dönemi yapılarının daha iyi korunması için bir farkındalık oluşturulabilmesi amaçlanmaktadır.

1.2 Tezin Yöntemi

Aydın-Milet ören yerinin doğusunda yer alan Türk hamamının korunmasını ve restorasyonunu ele alan bu tez, çok aşamalı bir çalışma sürecine sahiptir. Tez çalışmasının ilk etabında sahada kapsamlı bir üç boyutlu fotogrametrik modelleme ile belgeleme süreci yürütülmüştür. Ardından yapıya dair geçmiş çalışmaları referans alan detaylı bir araştırma yürütülmüştür. Bu araştırma sırasında elde edilen Das Islamische Milet (Wulzinger ve diğ, 1935) kitabındaki Lalaoğlu Hamamı'na ait veriler (Şekil A.1-A.5), yapıya ve Menteşe Beyliği Dönemi Balat'ına ait en eski akademik materyalleri oluşturmuştur. Aynur Durukan'a ait 1982 tarihli doktora tezinin (Durukan, 1982) Lalaoğlu Hamamı ile ilgili bölümündeki yapının mevcut durumuna dair veriler, eski kaynaklara dair yorumlar, dönem fotoğrafları ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmış çizimler (Şekil B.1-B.2) ise 20. yüzyılın ikinci yarısına ait tek detaylı çalışmayı oluşturmaktadır. Ayrıca Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi'nde ve çeşitli kütüphanelerde araştırmalar yapılmış, eski fotoğraflar ve çizimler tespit edilmiştir. Dijital ve fiziksel arşivlerin taranmasıyla 19. yüzyıldan günümüze dek yayılan geniş bir veri tabanı incelenmiştir. Elde edilen tüm bu veriler ışığında yapının mevcut durumu incelenmiş ve projelendirilmiştir. Ardından yapının özgün formu ile

ilgili araştırmalar ışığında restitüsyon çizimleri hazırlanmış ve restorasyon önerileri sunulmuştur.

1.2.1 Mimari belgeleme çalışması

Tez çalışmasının konusunu oluşturan Türk hamamının belgelenmesi süreci ilk etabı sahada, ikinci etabı dijital ortamda olmak üzere iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Sahada gerçekleştirilen çalışmada üç boyutlu fotogrametrik belgeleme yöntemi kullanılmıştır. Üç boyutlu fotogrametri, teknik adı ile ışın demetleri yöntemi ile fotogrametri, bir yapının geometrisini hassas ölçümle ortaya çıkarmak için nesneyi kapsayan çok sayıda görsel veri ve ölçüm verisi ile gerçekleştirilen bir çalışmadır. Üçgenleme tekniğine dayanan yöntem; fotoğraf makinesinin konumlandığı noktalar, çekilen fotoğraflarda tespit edilen alan merkezleri ve kontrol noktaları arasında kurulan üçgenlerin; kullanılan fotoğraflama aygıtının mercek özellikleri sayesinde bir matematik formüle dökülerek tüm fotoğraflarda tespit edilen eş noktaların birbirleri ile arasındaki mesafeden objenin tamamının üç boyutlu düzlemde bir nokta bulutu olarak oluşturulması, ardındansa bu nokta bulutu verisinin işlenmesiyle kapalı yüzeylerden ve bir görsel dokudan oluşan üç boyutlu modelin elde edilmesi tekniğidir.

1931 tarihli Atina Tüzüğü'nün 11. maddesindeki: "Kazılarda olduğu gibi, anıtların restorasyonunda da önemli koşullardan biri, çalışmalar sırasında bir günlük tutularak çizim ve fotoğraflarla sağlıklı bir belgeleme yapılmasıdır. Böylece anıtın biçim ve strüktürüne ilişkin bütün ayrıntılar, bütünleme, temizleme ve yenilemenin bütün aşamaları kalıcı ve güvenli olarak kaydedilmiş olur. (International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, 1931: 2)", ifadelerinden itibaren yayınlanmış olan her uluslararası tüzük ve bildiride koruma ve restorasyon çalışmalarının en önemli adımlarından biri olarak tam kapsamlı ve detaylı belgeleme çalışmaları ifade edilmiştir. Üç boyutlu fotogrametrik belgeleme yöntemi de sahada çalışmanın yapıldığı andaki tüm detayları dijital ortamdaki bir üç boyutlu modelde muhafaza ediyor olması ile belgelemenin yapıldığı döneme ait oldukça güvenilir bir kaynak veri oluşturmaktadır.

Geleneksel belgeleme yöntemlerine göre daha hızlı bir şekilde saha çalışmasının tamamlanabilmesine imkan veriyor olması, üç boyutlu fotogrametrik belgelemenin arkeolojik alanlar gibi çalışma sürelerinin kısıtlı olduğu ortamlarda kapsamlı bir belgeleme ürünü elde edilebilmesi bakımından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca üzerinde çalışılabilir üç boyutlu bir dijital modele sahip olunması sebebiyle sahada dikkat edilmemiş birtakım detayların sahaya tekrar inmeden de incelenebilmesine imkan vermektedir.

Türk hamamının iç mekanı ve çevresi, belgeleme çalışması öncesinde uzun zamandır atıl olmasının getirdiği yoğun bir bitkilenme sorununa sahiptir. Kapsamlı bir bitki temizliğinin ardından belgeleme çalışmaları sırasında engel oluşturacak tüm bitkiler temizlenmiştir. Turizm faaliyetlerinin aktif olduğu Milet Ören Yerinde, bu durumun olumsuz bir sonucu olarak beşeri kirlilikler ile karşılaşılmaktadır. Türk hamamının iç mekanında bulunan çeşitli insan kaynaklı atıklar da belgeleme öncesi temizlenmiştir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 : Soldan sağa; Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekanının bitki temizliği öncesi ve sonrası görünümü (2023).

Tamamlanan temizlik çalışmaların ardından belgeleme için izlenmesi gereken adımların planlaması yapılmıştır. Total station, drone, lazer tarayıcı gibi gerekli teçhizatın temin edilebileceği zaman aralıklarının belirlenmesi, hava durumunun kontrol edilmesi, destekleyici materyallerin temin edilmesi hazırlıkları tamamlanmıştır. Türk hamamının belgelenmesi sürecinde total station temini, drone desteği, bitki temizliği

gibi konularda kazı ekibinden destek alınmış olmasından ötürü kazı ekibinin çalışma takvimini de göz önünde bulundurarak bir planlama yapılmıştır.

Ön hazırlıkların tamamlanmasının ardından fotoğraf makinesi, drone ve total station desteği ile dijital modelin oluşturulabilmesi için gerekli olan fotoğraf ve ölçüm verisi elde edilmiştir (Şekil 1.2). İki güne yayılan fotoğraflama çalışması sürecinde güneşin doğrudan yapıya düşmediği; gün doğumu vakitleri, gün batımı vakitleri ve bulutlu vakitler gözetilmiştir. Çekilen fotoğrafların kontrastlarının düşük olması ve detayların daha iyi okunabilmesi için bu hususun gözetilmesi önemlidir. Saha çalışması sürecinde 924 adet fotoğraf makinesi görüntüsü, 462 adet drone kamerası görüntüsü ve 93 adet total station ile okunmuş kontrol noktası verisi elde edilmiştir.

Şekil 1.2 : Soldan sağa sırasıyla; total station ölçümleri için kontrol noktası çıkartmalarının yapıştırılması, total station ile kontrol noktalarının ölçülmesi ve fotoğraflamanın yapılması süreci (2023).

Toplamda üç gün süren, saha çalışmasının ardından bilgisayar ortamında üç boyutlu dijital modelleme ile üç boyutlu fotogrametrik model üretme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte yapının mevcut durumunun her detayıyla rahatlıkla incelenebileceği, çeşitli dijital kesit ve görünüş ortofotolarının üretilebileceği, Türk hamamına ait üç boyutlu fotogrametrik model tamamlanmıştır. Bu aşamadan itibaren dijital model; plan, kesit ve görünüş ortofotolarının elde edilmesi (Şekil C.1-C.25) ve rölöve çizimlerinin gerçekleştirilebilmesi (Şekil D.1-D.46) amacıyla kullanılmıştır .

Üç boyutlu fotogrametri ile dijital modelleme çalışmalarında “Reality Capture” programı, dijital çizim çalışmalarındaysa “Autodesk AutoCAD” programı kullanılmıştır.

1.2.2 Arşiv ve kaynak araştırmaları

1873 yılında Fransız arkeolog Olivier Rayet öncülüğünde bir ekip tarafından başlatılan ilk Milet kazısı çalışmaları, kentin antik tiyatrosuna odaklanmıştır. 1899 yılında ise Alman arkeolog Theodor Wiegand başkanlığında ve Alman İmparatoru'nun mali desteğiyle Milet kentinde ilk kez büyük ölçekli kazılar ve araştırmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmaların tamamı Antik Çağ'a odaklanmış olup Bizans ve Beylik dönemlerine ait yapılara odaklanılmamıştır. Wiegand'ın ekibinde yer alan Wulzinger ve diğ.'nin hazırlamış olduğu "Das Islamische Milet" (1935); Milet Arkeolojik Sit Alanında gerçekleştirilen çalışmalardan Menteşe Beyliği Dönemi yapılarını detaylı bir şekilde ele alan ilk yayın olup bu tez çalışmasının da başlıca kaynaklarındandır. Tez çalışmasının konusunu oluşturan Türk hamamına ait en eski çizimler ve fotoğraflar da bu kaynakta yer almaktadır.

Bu kapsamlı çalışmadan itibaren 20. yüzyılın son çeyreğine kadar ören yerindeki beylik dönemi yapıları ile ilgili bir çalışma tespit edilememiştir. Öte yandan Aydın İlinin Didim İlçesine bağlı olan Akköy'de yer alan Milet Kazıevinin kütüphanesi arşivindeki fotoğrafların taranması sonucunda 1955-1978 yılları arasına ait çeşitli fotoğraflar tespit edilmiş ve çalışma envanterine kaydedilmiştir.

Aynur Durukan'ın 1982 yılında tamamlanan "Balat'ta Türk Devri Yapıları" isimli doktora tezi, ören yerindeki beylik dönemi eserlerine dair kapsamlı bir sanat tarihi çalışması olarak bu tez çalışmasının önemli kaynaklarından olmuştur.

İlknur Aktuğ Kolay'ın 1989 yılında tamamlanan "Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri" isimli doktora tezi, hem bu tezin konusunu oluşturan Türk hamamını da kapsayan bir çalışma olması hem de dönemdeş ve benzer tekniklerle inşa edilmiş yapıların bir arada incelenmesine imkan vermesi bakımından değerli bir kaynaktır.

Balat Kazası'na dair 16. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerini konu edinen Tuncer Baykara'nın "Balat Şehri Yapıları (16. Yüzyıl Sonunda)" (1999) makalesi ve Mikail Acıpınar'ın "16. Yüzyılda Balat Kazası (Tahrir Defterlerine Göre)" (2005) isimli yüksek lisans tezi, Beylikler döneminin hemen ardından hala canlı bir ticaret limanı olan Balat'ı inceleyebilmek adına son derece önemli kaynaklardır.

Beylik Dönemi Balat'a ve tez çalışmasının konusunu oluşturan Türk hamamına odaklanan bu kaynaklar dışında şu eserler ise hamamlar konusunda değerli kaynak eserler olmuşlardır: Kemal Ahmet Aru'nun "Türk Hamamları Etüdü" (1949) isimli doçentlik tezi, Yılmaz Önge'nin "Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa ettiği Hamamlar, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri" (1988) ve "Anadolu'da 12.-13. Yüzyıl Türk Hamamları" (1995) isimli eserleri, Birsen Erat'ın "Anadolu'da 14. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi" (1997) isimli doktora tezi, Orhan Yılmazkaya'nın "Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı" (2002) isimli eseri, Fikret Yegül'ün "Antikçağ'da Hamamlar ve Yıkanma" (2006) isimli eseri.

1.2.2.1 Faydalanılan literatür kapsamında hamam yapısının ismi ile ilgili kabul

Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Menteşe Beyliği Dönemi Türk hamamının tespit edilebilmiş bir kitabesi bulunmaması sebebiyle hamamın ismi kesin olarak bilinememektedir. Tez çalışmasının konusunu oluşturan hamamdan kesin olarak bahseden en eski kaynak olan "Das Islamische Milet" kitabında, hamam yapısından "Delphinion yakınındaki hamam (Bad beim Delphinion)" ismi ile bahsedilmektedir. Ayrıca kitapta, hamamın ören yerindeki diğer Beylik Dönemi hamamlarına göre daha geç dönemli göründüğü ve 15. yüzyıl sonlarına tarihlendirilebileceği belirtilmiştir (Wulzinger ve diğ, 1935: 53).

Durukan, doktora tezinde yapı için bir isim ve net bir dönemlendirme belirtmemiştir. Balat'taki hamamları numerik sıralayarak tez çalışmasının konusu olan hamam için "Balat 3 No'lu Hamam" ismini kullanmıştır. Ayrıca doktora tezi kapsamında geçmiş dönemlerde verilmiş tarihlemelere de değinmiştir. Durukan'ın tezinde, Vakıf Abideler'in yapıyı 15. yüzyıl ortalarına tarihlendirdiği görülmektedir (Durukan, 1982: 99).

"Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri" isimli doktora tezinde İlknur Aktuğ Kolay, bu tez çalışmasının konusunu oluşturan hamam yapısını doğrudan ele almadığı için yapının ismi ve tarihlendirmesi üzerine doktora tezinde bir bölüm yoktur. "Das Islamische Milet" kitabında geçen isimlendirmeye uyarak yapıdan "Delphinion yakınındaki hamam" olarak bahsetmiştir (Aktuğ, 1989: 28).

Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Menteşe Beyliği Dönemi Türk hamamının isminin ve döneminin tespiti ile ilgili en kuvvetli verilere ulaşılan kaynak, Tuncer Baykara'ya ait "Balat Şehri Yapıları (16. Yüzyıl Sonunda)" (1999) makalesidir. Makalede, 16. yüzyıl tahrir defterlerinde şehirdeki dört hamamdan bahsedildiği belirtilmektedir. Bu hamamlar; Eski Hamam, İbrahim Bey Hamamı, İlyas Bey (İmaret) Hamamı ve Lalaoğlu Hamamı'dır. Eski Hamam, tahrir defterlerindeki bir vakıf dükkanın tarifi dolayısıyla ismi geçen ve hakkında başka bilgi olmayan bir yapıdır (Baykara, 1999). İbrahim Bey Hamamı, aynı adı taşıyan İbrahim Bey Camii vakfına bağlı bir hamam olup cami ile de yan yanadır. 1583 yılında kayıtlarda "hala harab" notu ile kayıtlıdır ki bu durum İbrahim Bey Hamamı'nın yukarıda bahsedilen "Eski Hamam" olması ihtimalinin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Konum itibari ile antik tiyatro ile tez çalışmasının konusunu oluşturan hamamın arasında yer almaktadır. Tahrir defterlerinde bahsi geçen üçüncü hamam ise İlyas Bey Hamamı'dır. İlyas Bey İmareti'ne bağlı iki hamamdan oluşan hamam kompleksi, İmaret Hamamı olarak da 1583 yılı defterlerindeki kayıtlarda geçmektedir (Baykara, 1999).

Baykara'nın incelediği defterlerde bahsi geçen son hamam ise "Lalaoğlu Hamamı" isimli yapıdır. Balat'taki Lala-oğlu Dar'ül-huffazı vakfı olan yapı için defterde şöyle bir kayıt bulunmaktadır:

> Hümayun Mahallesi kurbünde Büyük Yazı 'da olan Lala Hamamı demekle maruf hamamın nısfı mezkur Dar'ül-huffaz mesalihi içün vakf olunub nısf-ı aheri merhum Ahmed Gazi'nin Balat'dagı Zaviyesi ile Milas'dağı camii mesalihiyçün vakfeylemiş imiş. Şimdilik-halde mezbur hamam harab olmuş deyü Defter-i Atik'de mukayyeddir. Ba'de Rüstem Beğ zikrolunan harab hamamı yılda dörtyüz akçaya mukataaya alub ihya eylemiş. Zikrolunan mukaîaadan Dar'ül-huffaz mesalihiyçün fı sene yüz akça verilirmiş deyü mukayyed der Defter-i Atik (Baykara, 1999: 6).

Defter-i Atik'teki kaydın günümüz Türkçesi ile çevrilmiş (belli noktalarda detaylandırılmış), hali ise şu şekildedir:

> Hümayun Mahallesi yakınlarındaki Büyük Yazı'da, ismi Lala Hamamı olarak bilinen hamamın yarısı adı geçen Darul-Huffaz (Balat'taki Lala-oğlu Darul-Huffaz) için, diğer yarısı ise merhum Ahmed Gazi'nin Balat'taki Zaviyesi ile Milas'taki camisi (Ahmed Gazi'nin) vakfedilmiş imiş. Defteri Atik'te (Vakıf Hazine Defteri) adı geçen hamamın şu anda yıkılmış/harap halde olduğu yazar. Sonrasında, Rüstem Bey söz konusu yıkılmış/harap haldeki hamamı yılda 400 akçeye mukataaya alıp onarmış. (Mukataa arazi: Hazineye ait arazilerin belirli bir bedel karşılığı olarak iltizama verilmesidir. Bu arazilerin verilmesi 2 veya 3 yılda bir yenilenirdi.) Bu mukataadan Darul Huffaz'a senede 100 akçe verildiği Defteri Atik'te kayıtlıdır.

Lalaoğlu Hamamı ile ilgili yukarıdaki kayıtta en dikkate değer nokta hamama dair verdiği konum bilgisidir (Baykara, 1999: 6). Hümayun Mahallesi olarak geçen bölge, ören yerinin en kuzeyinde yer alan, "Humeytepe" olarak adlandırılan bölgedir. Burada Beylik Dönemi'nde ve sonrasında bir mahalle olduğu bilinmektedir. Hümayun Mahallesi veya Humeytepe, ören yerindeki en erken tarih öncesi buluntuların tespit edildiği, ve Osmanlı'ya kadar da katmanların devam ettiği bir yerleşim bölgesidir. "Hümayun Mahallesi yakınlarında" anlatımına uygun olan ve ismi tespit edilememiş bilinen tek hamam yapısı, bu tez çalışmasının konusunu oluşturan yapıdır. Hamam yapısı, Humeytepe'nin hemen güneyinde yer almaktadır.

Menteşe Beyliği dönemine ait yapıların, harabe durumda dahi olsa günümüze ulaşmış olması; cami, han, hamam gibi kamusal yapıların tahrir defterleri ile karşılaştırılarak hala büyük oranda tespit edilebiliyor olması; Menteşe Beylerinden olan Ahmed Gazi'nin Zaviyesi ile Balat'ın büyük mahallelerinden birine adını vermiş Lala-oğlu Darul-Huffaz'ına vakfedilmiş bir hamam yapısının tüm izlerinin silinebileceği basit bir hamam yapısı olmayacağını düşündürmektedir. Tahrir defterlerindeki kayıtlarda belirtilen konum ile de tutarlılık göstermesi sebebiyle tez çalışması kapsamında ele alınmış olan hamam yapısının "Lalaoğlu Hamamı" olduğu kabulü ile devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

2. BALAT'IN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Menteşe Beyliği Dönemi Öncesinde Balat

Balat'ın, Bizans ve Beylik dönemi öncesi adı ile Milet'in tarihi, yazılı kayıtlarda tespit edilebilen dönemlemelerin çok öncesine ulaşmaktadır. Kentin merkezinde bulunan en eski yerleşim izleri MÖ 3500'e tarihlenmektedir. Bu dönemde bugünkü yarımada, birkaç küçük adadan oluşmaktadır. "Bronz Çağı Milet'i", bu adalardan birinin kıyısında, antik tiyatronun güneybatısında yer almıştır (Steinmann, 2022: 68).

MÖ 14. yüzyılın sonunda yerleşim ilk kez Hititler tarafından fethedilmiş ve yine ardından MÖ 1200 civarında ikinci kez ele geçirilmiştir. Hititler, çoktandır Myken egemenliği altında olan bu alanı Milawanda olarak adlandırmışlardır. Kent, Hititler'in ikinci fethinden kısa bir süre sonra yıkılmıştır (Durukan, 1999: 10).

MÖ 12. yüzyılda Yunanistan'dan doğuya, Ege bölgesine doğru ilerleyen göçlerle birlikte Doğu Ege kıyıları demografik bir değişime uğramış ve bu bölge İyonya olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Milet, MÖ 11. yüzyılda bu göçle birlikte bölgeye yerleşen İyonyalı kolonistler tarafından kurulmuştur (Durukan, 1999: 10).

Büyük Menderes Nehri'nin ağzındaki Latmos Körfezi'ne çıkıntı yapan burunda yer alan antik şehir, sahip olduğu konumun da avantajıyla yoğun ticari ilişkilere sahip olmuş ve büyük bir refaha kavuşmuştur (Durukan, 1999: 10). İyonya'da yer alan on iki şehir devletinin en önemlilerinden olan Milet (Miletus), Efes (Ephesus) ile birlikte bu yöredeki en kalabalık yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. MÖ 8. yüzyıla girilirken Milet ve Efes kentleri, sınırlarını ırmak vadileri boyunca sahilden içerilere doğru genişletmişlerdir (Durukan, 1999: 10).

MÖ 6. yüzyıla gelindiğinde bir deniz imparatorluğu merkezi haline gelmiş olan Miletus kentinin üç yüz bin kişilik bir nüfusa eriştiği söylenmektedir (Durukan, 1999: 11). Bu dönemlerde Lidyalılar'la askeri mücadelelere girişmek zorunda kalan kent, sahip olduğu surlar ve konum avantajı ile başarılı bir şekilde saldırılara karşı direnmiş

olsa da sürekli devam eden kuşatmalar ve saldırılar sonucunda kent çeşitli zamanlarda işgal edilmiş ve yağmalanmıştır. Tekrar tekrar imar edilen ve bağımsızlığını eline alan kent yüzyılın sonunda ise Pers kuşatmaları ile karşı karşıya kalmıştır. Pers Krallığı tarafından ele geçirilen kent isyanlarla bağımsızlığını geri almaya çalışsa da MÖ 5. yüzyılın başında denizden ve karadan kuşatılarak tamamen harabeye çevrilmiştir. Bu yenilgi ve işgalle birlikte kentin altın çağının da sona erdiği söylenebilir (Durukan, 1999: 10-11).

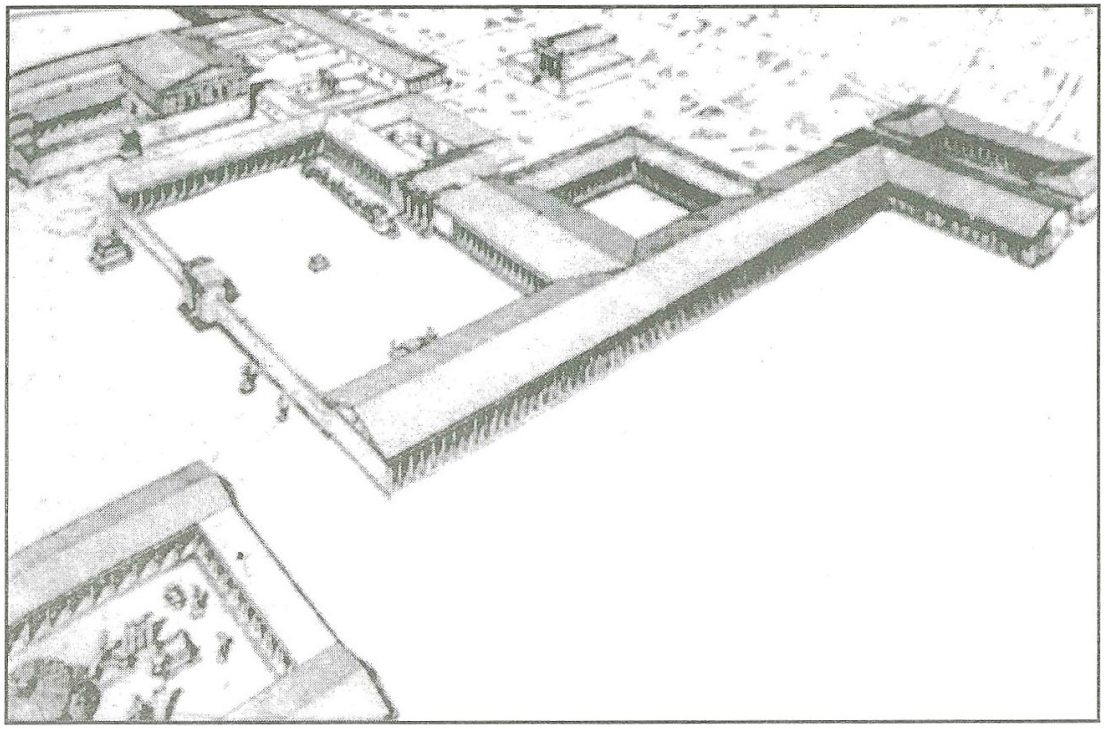

Şekil 2.1 : Helenistik Dönemde Milet'in merkezi (Akurgal, 1970).

MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında, Büyük İskender'in Anadolu seferi sırasında kuşatılan kent, uzun süre kuşatmaya direnmiş olmasına karşın sonunda Büyük İskender tarafından ele geçirilmiş ve büyük bir yıkıma uğramıştır. Büyük İskender'in şehirde yarattığı yıkımın ardından şehir kendini hızla toparlamaya başlamış ve kapsamlı imar faaliyetlerine girişmiştir. Surlar yeniden yapılmış, yollar açılmış, tapınaklar onarılmış, yeni yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca, güçlü bir savaş ve ticaret filosu meydana getirilmiş; Miletus yeniden sömürgeleriyle ilgilenmeye, ticaretini geliştirmeye başlamış ve doğuda yeni pazarlar kurmuştur (Durukan, 1999: 11). "Yerleşimin güneyinde Dor düzeninde 160 metre uzunluğunda bir Stoa yapılmıştır. Kentin en önemli dini merkezi,

Stoa'nın doğusundaki, Apollon Delphinios adına inşa edilen Delphinion Tapınağı'dır. Batı Stoa'nın ortasına ise Agora Tapınağı yapılmıştır." (Akurgal, 1970: 211).

MÖ 3. yüzyılın başlarında Selevkos İmparatorluğu'nun kontrolü altına giren Miletus, sonrasında ise bir dönem Mısırlıların boyunduruğuna girmiştir (Durukan, 1999: 11).

Kentin MÖ 2. yüzyılın başlarında Roma egemenliğine girmesiyle birlikte bağımsız bir şehir devleti olma özelliğini tamamen yitirmiş ve Roma İmparatorluğu'nun Asya Eyaleti'ne bağlanmıştır. Roma imparatorlarının yakından ilgilendiği şehirde, imparatorluktan gördüğü destekle büyük imar faaliyetlerine girişilmiş ve pek çok yeni anıtsal yapı inşa edilmiştir (Durukan, 1999: 12). "Delphinion ile Stoa arasında yer alan Liman Kapısı, Kuzey Agora, Gymnasium, Stadium, Nymphaion, Bouleterion ve Güney Agora bu dönemde inşa edilmiştir. Ticaret merkezinin kuzeyindeki Hamamlar, Kuzey Agora'nın doğusundaki Capito Hamamları ile Heroon'un güneyindeki Faustina Hamamları da aynı döneme aittir." (Akurgal, 1970: 215-216). Günümüze ulaşmış eserlerin büyük çoğunluğu bu dönemde gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin ürünü olan yapılara ait kalıntılardan oluşmaktadır.

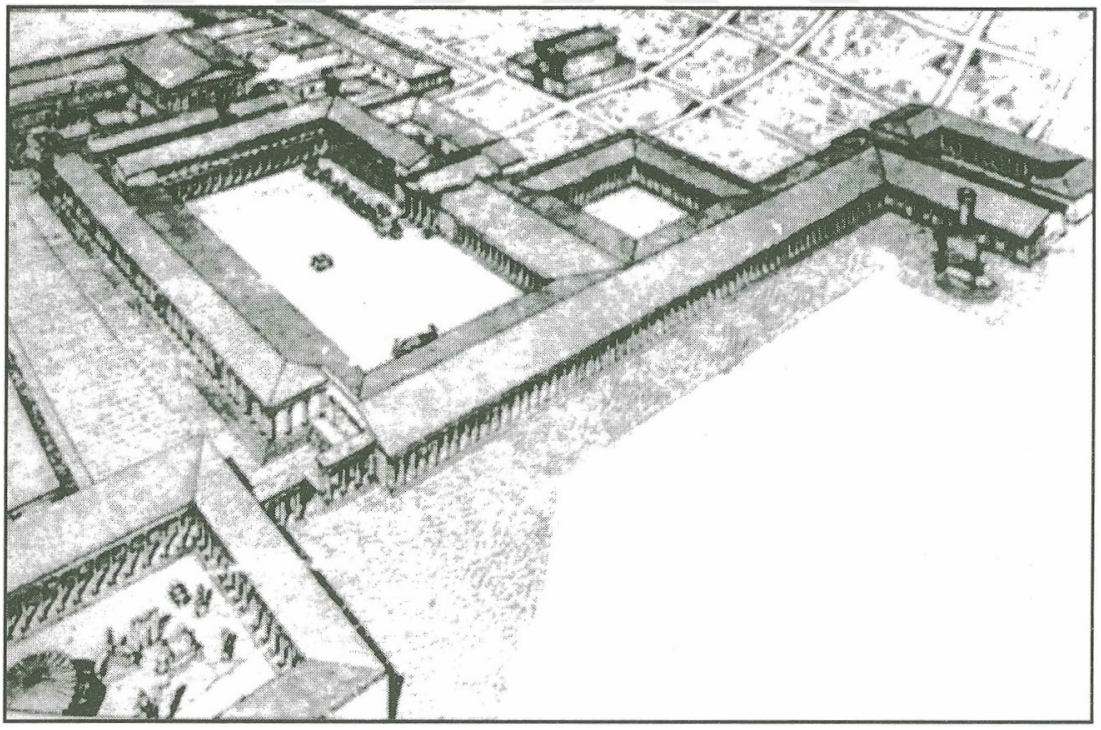

Şekil 2.2 : Roma Döneminde Milet'in merkezi (Akurgal, 1970).

MS 4. yüzyıla gelindiğinde Miletus, doğal bir liman olma özelliğini kaybetmeye başlaması sebebiyle eski önemini yitirmiştir (Şekil 2.3). Büyük Menderes Nehri'nin kollarının taşıdığı alüvyonların Latmos körfezini doldurması sebebiyle kumsallar bataklığa dönüşmüştür. Şehre denizden ulaşım yalnızca nehrin ağzındaki iki liman aracılığıyla mümkün olabilecek duruma gelmiştir. Şehir ayrıca MS 3. yüzyılda yaşanan depremle birlikte büyük bir yıkım yaşamıştır. Fakat şehir eski görkemine sahip olmasa dahi Hristiyanlık döneminde de önemli bir yerleşim olma özelliğini sürdürmüştür. Bölge, bu dönemde Palatia adıyla anılmaya başlamıştır (Durukan, 1999: 12).

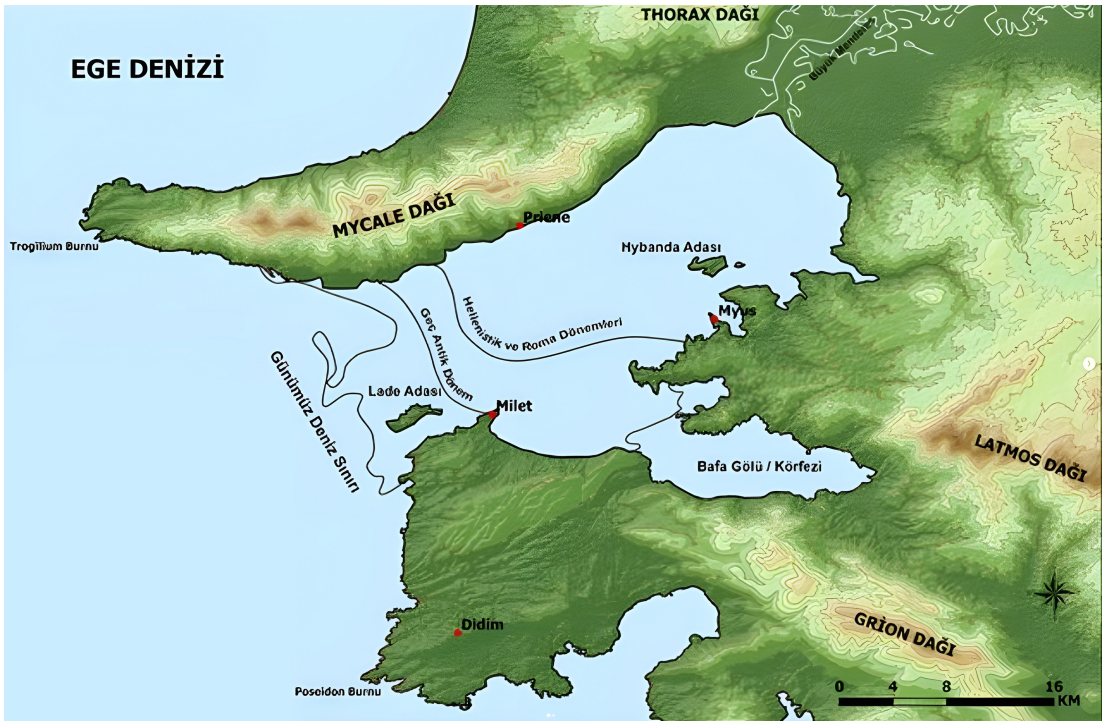

Şekil 2.3 : Latmos Körfezinin siltasyona uğrayarak kara alanlarına dönüşüm süreci (tezharitalarim, 2024).

MS 4. ve MS 7. yüzyıllar arasında Hıristiyanlık, pagan kültlerin yerini almıştır. Milet, MS 6. yüzyıldan itibaren bir başpiskoposluk merkezi haline gelmiştir. Şehrin, 7. yüzyılda Pers ve daha sonra Arap ordularının istilalarına uğraması, kentin alanını küçülten yeni bir surun inşa edilmesine neden olmuştur (Durukan, 1999: 13). Daha barışçıl bir dönem olan MS 9. ve MS 11. yüzyıllar arasındaki yerleşim hakkında bilgiler sınırlıdır, ancak Türk istilalarına kadar yeni bir tahkimat duvarı ihtiyacının ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Selçukluların, Bizans İmparatorluğu'nu mağlup edip Anadolu'ya girmesinin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen uç beyleri Ege kıyılarına kadar yayılmıştır. Öyle ki 1079 yılında Latmos keşişlerinin Türkler yüzünden manastırlarını terk etmek zorunda kaldıkları veya 1103 Karya sahillerinin en ucundaki Strobilos Limanı'nın Türkler tarafından harap edildiğine dair Bizans kayıtları bulunmaktadır (Wittek, 1944: 3).

Türkmen Uç Beyleri, 11. yüzyıl sonu itibari ile Ege kıyılarında varlık gösterseler de bölgede kalıcı olamamışlardır. Bizans İmparatorluğu, Nicaea Hükümeti'nin otoritesini kurmasının ardından uç beylerini Ege, Batı Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin dışına püskürtmüştür. 13. yüzyılın ilk yarısında, Battal Nehri diye bilinen nehrin (Wittek, bahsedilen nehrin günümüzdeki Dalamançay olduğunu düşünmektedir) Rumlar ile Türkler arasında sınır olduğu İbn Said'in kayıtlarınca aktarılmıştır. (Wittek, 1944: 2)

13. yüzyılın ortalarından itibaren ise Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı uç beyleri yeniden Ege kıyılarında etkili olmaya başlamış ve Palatia'nın da içinde bulunduğu Menteşe Yöresi'ni kontrolleri altına almışlardır. Fakat ardından gelen Moğol istilaları ve bu istilalar sonucu Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması sebebiyle bu dönemde Menteşe Yöresi'ne kalıcı olarak yerleşememişlerdir (Durukan, 1999: 14-15).

13. yüzyılın ikinci yarısında, Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey önce Güneybatı Anadolu sahillerini ele geçirerek bölgede küçük bir beylik kurmuş ve ardından bütün Güneybatı Anadolu bölgesini ele geçirmiştir (Durukan, 1999: 15). Denizcilikle aktif bir şekilde uğraşan Menteşe Beyliği, Bizans İmparatorluğu'nun Ege Denizi'nde büyük bir donanma gücünün olmayışından da faydalanarak kısa süre içerisinde bölgede etkin bir deniz gücü haline gelmiştir (Durukan, 1999: 15).

2.2 Menteşe Beyliği ve Beylik Döneminde Balat

Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey hakkında bilinenler son derece sınırlıdır. Wittek, kendisinden sonraki dördüncü kuşak olan Ahmed Gazi'nin Milas'taki kitabelerindeki şecerelerden babasının Elbistan, onun babasının ise Karabay isimli kişiler olduklarının tespit edilebilmesine karşın bu şecerelerde Menteşe Bey'in adının

geçmediğinin de altını çizmektedir (Wittek, 1944: 52). Öte yandan Turgut ise vakıf belgelerinden hareketle Menteşe Bey'in menşeini Yassıçimen Savaşı'ndan sonra Selçukluların hizmetine giren Harzemlilerin lideri Kayır/Kır Han'a bağlandığını, beyliğin kurulduğu bölgeye Sakarya Nehri havalisinden geldiğini söylemektedir (Turgut, 2017: 2-3). Menteşe Bey, 1261-1269 yıllarında Güneybatı Anadolu sahillerini işgal ederek bölgede küçük bir beylik kurmuştur. 1278 yılında Menderes Vadisi'ni, 1282 yılında ise Tralles ve Karia Bölgesi'ni ele geçirmiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1283 yılı civarında olduğu düşünülmektedir (Wittek, 1944: 56).

Menteşe Bey'in ölümünün ardından yerine damadı Emir Sasa Bey geçmiştir. 1296 yılında Bizans Kumandanı Alexius Philanthropenos Karia Bölgesi'ne gerçekleştirdiği seferde bölgeyi geri almış olmasına karşın yörede çok kısa bir süre için tutunabilmiştir. Bu dönemden itibaren bölgedeki Menteşe Beyliği varlığı kesin bir şekilde kabul edilmiştir (Wittek, 1944: 56-57). Aydınoğlu Mehmed Bey ile birlikte Tire ve Birgi'yi ele geçirmiştir. Ele geçirilen toprakların muhafazası sorunu zamanla iki beylik arasında bir güç çatışmasına dönüşmüştür. 1308 veya 1310 yıllarında Tire önlerinde Sasa Bey'in Aydınoğlu toprağı Birgi'yi yağmalama girişimi nedeniyle karşı karşıya gelmişlerdir. 1310 yılında Sasa Bey mağlup olmuş ve kellesi alınmıştır (Wittek, 1944: 56).

Sonraki dönemde beyliğin başında oldukları bilinen Karaman Bey'in ve Mesud Bey'in beyliğin idaresinde birlikte mi görev aldıkları, yoksa Mesud Bey'in Karman (Kerman) Bey'in halefi mi olduğu ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Karman Bey'in Finike'de hüküm sürmüş olan oğul olması da mümkündür (Wittek, 1944: 57-58).

Sasa Bey'in döneminden itibaren denizlerde etkin bir güç konumunda olan Menteşe Beyliği, 1300 yılında kısa bir süreliğine Rodos Adası'nı ele geçirmeyi başarmıştır (Durukan, 1999: 15-16). Rodos'u bir üs ve ticaret limanı olarak kullanan Bizans şövalyeleri, denizlerde etkili olmaya başlayan Menteşe Beyliği'yle sık sık çatışma içerisine girmiştir. 1312 yılında Rodos Şövalyeleri, Menteşe Beyliği'nin Cenevizlilerle anlaşıp Balat'taki Rodoslu tüccarları tutuklaması üzerine Menteşe Beyliği'ne ait gemileri ateşe vermişlerdir. Bu olay sonrasında Menteşe Beyliği ile Rodos Şövalyeleri arasında yaşanan savaşta Rodos Şövalyeleri ağır bir yenilgiye uğramıştır (Wittek,

1944: 48-51). Menteşe Beyliği'nin denizlerdeki varlıklarını kabul ettirmelerinin ardından ticari faaliyetlerin devamı için özellikle Cenevizliler ve Venedikliler Menteşe Beyliği ile ticari anlaşmalar yapmış ve yakın ilişkiler içerisinde olmuştur (Durukan, 1999: 16).

Mesud Bey'in 1319 yılında vefatının ardından yerine oğlu Şüca'eddin Orhan Bey geçmiştir. Eski kayıtlarda Menteşe Sarayı'na gelen bir elçinin aktardıklarına göre Orhan Bey idareyi bir kardeşi ile paylaşmaktadır. Kardeşinin adı "Strumbrachi" benzeri bir isim olup kayıtta yazan isim ciddi bozulmaya uğramıştır. Wittek, metinlerinde Hopf'tan alıntı yaparak bu kardeşin "İbrahim Beg" olabileceğini belirtmiştir (Wittek, 1944: 62-63). Kendisi ile ilgili başka bir bilgi ise bulunmamaktadır.

1333 yılının yaz dönemlerinde Batı Anadolu'da olan İbn Batuta, Menteşe Beyliği topraklarında dolaşmış, Menteşe Bey'i Orhan Bey'in ve oğlu İbrahim Bey'in huzurlarına çıkmıştır (Wittek, 1944: 65-66). Fakat bu seyahat sırasında Balat'a uğramamıştır. Bu sebeple aktardıkları Balat'a dair herhangi bir bilgi sunmamaktadır.

Venedikliler, Cenevizliler ve Rodoslar Anadolu ürünlerinin alıcısı durumundadırlar. Anadolu'nun başlıca ihraç maddeleri arasında pamuk, susam, pirinç, buğday, safran, bal, balmumu, meşe mazısı, Kütahya sapı, kenevir, kuru üzüm, balık, yün ve kırmızı maroken sayılabilir. Bu ürünlere Mısır'da pazar bulan Cenevizliler ve Venedikliler karşılığında kumaş, sabun, yünlü giyecekler, kalay, kurşun gibi maddeleri Palatia'da/Balat'ta satmışlardır (Wittek, 1944: 123). Bu geniş kapsamlı ticareti kolaylaştırmak için Menteşe, Aydın ve Saruhan Beyleri, Anjou sülâlesi tarafından Napoli'de bastırılan sikkelere (1309-42) benzer Latince yazılı gümüş "gigliati" sikkeleri bastırmışlardır (Wittek, 1944: 123; Durukan, 1999: 16-17). Bu dönemde Balat, güçlü bir esnaf ve tüccar sınıfı barındıran önemli bir ticaret merkezi konumundadır.

Orhan Bey'in vefatının ardından, tarihi tam bilinememekle birlikte 1334-1337 yılları arasında olmalıdır, yerine oğlu İbrahim Bey beyliğin başına geçmiştir (Wittek, 1944: 70). Venediklilerle devam eden ticari ilişkiler, İzmir'in Latin işgali sonrasında İbrahim Bey'in bölgeye destek göndermek istemesi ve Venedik donanmasının bu

desteğin önüne geçmek için Balat limanlarına çıkartma yapması ile bozulmuşsa da sonrasında ilişkiler yeniden kurulmuştur. Balat'ta inşa edildiği bilinen Venedik konsolosluğunun da İbrahim Bey zamanında yapıldığı düşünülmektedir (Wittek, 1944: 70). Ayrıca Balat limanlarına Venedik Donanması'nın girebilmesi ve 1351-1352 yılı kışları boyunca burada demirlemiş olması, o dönemde hala gemilerin Balat limanına kadar girebilmesine imkan verecek genişlikte kanalların ve bir donanmanın demirleyebileceği boyutta bir liman alanı olduğunu göstermektedir (Greaves, 2003: 184-185).

Balat'ta yer alan ve günümüze kadar ulaşmış beylik dönemi eserlerinden ikisinin İbrahim Bey dönemine ait olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Roma tiyatrosunun güneydoğusunda yer alan İbrahim Bey Camii, Wittek'in verdiği isimle "Kırk Merdivenli Cami", diğeri ise caminin hemen güneybatısında yer alan İbrahim Bey Hamamı'dır. İbrahim Bey Camii'nin ayrıca bölgedeki en büyük cami olması sebebiyle cuma namazlarının kılındığı cami olduğu Wittek tarafından aktarılmaktadır (Wittek, 1944: 129). Ayrıca 16. yüzyıla ait tahrir defterlerinden caminin ve hamamın bulunduğu mahallenin "Cami-i İbrahim Beğ Mahallesi" olarak adlandırıldığı tespit edilebilmektedir (Acıpınar, 2005: 57).

İbrahim Bey'in 1356-1360 yılları arası bir döneme denk gelen vefatının ardından beylik, İbrahim Bey'in üç oğluna kalmıştır (Wittek, 1944: 71). İbrahim Bey'in idari bir paylaşım yaptırmadan vefat etmesinden kaynaklanmış olsa gerek ki üç kardeş arasında bir müddet iktidar mücadeleleri yaşanmıştır. Wittek'e göre beylik topraklarının idaresinin paylaşımı üç kardeş arasında şöyle olmuştur: Musa Bey'in Beçin, Balat ve Milas'a; Mehmed Bey'in Muğla ve Çine'ye; Ahmed Bey'in ise Marmaris ve Makri ile birlikte geriye kalan sahil mıntıkalarına hüküm sürmüş olması mümkündür. Sahil mıntıkalarında hüküm süren Ahmed Bey, Rodos'a karşı giriştiği mücadelelerle Gazi unvanı almış ve sonrasında Milas ile Beçin de Ahmed Gazi'nin idaresine düşmüş olmalıdır (Wittek, 1944: 71-72).

Ahmed Gazi Bey, özellikle Beçin'de büyük imar faaliyetlerine girişmiştir. Kendi adına bir medrese ve hamam yaptırmıştır. Ayrıca 1391 yılında vefatının ardından medresenin kubbeli büyük eyvanı bir türbe haline getirilmiş ve kendisi bu türbeye defnedilmiştir

(Wittek, 1944: 83). Balat'ta da ayrıca Ahmed Gazi adına bir zaviye ve "Ahmed Gazi Zaviyesi" isimli bir mahalle de bulunmaktadır (Acıpınar, 2005: 54). Zaviye yapısının, Humeytepe olarak bilinen tepelik alanda, eski Aslanlı Liman'ın güneyinde yer almakta olduğu bilinmektedir. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Lalaoğlu Hamamı hakkında da 16. yüzyıl tahrir defterlerinde yarısının Lala-oğlu Darul-Huffaz'ına, diğer yarısının ise Ahmed Gazi'nin Balat'taki zaviyesi ile Milas'taki Ahmed Gazi Camii'ne vakfedildiği yazmaktadır (Baykara, 1999: 6).

Osmanlı Padişahı I. Murad zamanında, 1389 yılında Kosova'da gerçekleştirilen Haçlı Muharebesi'nde Menteşe, Aydın ve Saruhan Beylikleri askerleri Osmanlı saflarında yer almışlardır (Wittek, 1944: 76-77). Bu dönemde beylikler bağımsızlıklarını ellerinde tutsalar da I. Murad'a bağlılıklarını ilan etmiş durumdadırlar. Fakat I. Murad'ın ölümünün ardından I. Bayezid'in yönetime geçmesiyle bu bağlılık bozulmuştur ve beylikler isyan etmiştir. I. Bayezid, 1389 yılında çıktığı seferde bir yıl içinde tüm beylikleri bastırmıştır. İbrahim Bey'in oğullarından Mehmed Bey ve oğlu İlyas Bey bu süreçte beylik topraklarından firar etmişlerdir (Wittek, 1944: 83-84). Ahmed Gazi Bey'in ise vefatına kadar Beçin'de bulunduğu bilinmekte olup fiilen idareci konumunda olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir (Wittek, 1944: 83). Menteşe yöresinin idaresi, Bayezid tarafından Firuz Ağa'ya bırakılmıştır (Wittek, 1944: 79). Milas'ta yer alan 1396 tarihli Firuz Bey camii, bahsi geçen Firuz Ağa tarafından yaptırılmıştır.

I. Bayezid'in Ankara Savaşında Moğollar tarafından bozguna uğratılmasının ardından beylikler yeniden bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ankara Savaşı sırasında Timur'un yanında bulunan Şucaüddin İlyas Bey, Menteşe Beyliği'nin başına geçerek Palatia'yı merkez ilan etmiş ve kentte büyük imar faaliyetlerine girişmiştir (Wittek, 1944: 91-92). Kentin güneydoğusunda İlyas Bey'in emriyle cami, imaret, medrese ve hamamlardan oluşan bir külliye inşasına başlanmış ve bu külliye 1404 yılında tamamlanmıştır (Wittek, 1944: 92, 116; Durukan, 1999).

I. Bayezid döneminde Venedik ve Cenevizlilerle gerçekleştirilen anlaşmaların geçersiz kabul edilmesi ile geçen 13 yılın ardından, İlyas Bey döneminde yeniden Venedik Cumhuriyeti ve Girit Dükü ile ticari anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. 1414 yılında

Venedik temsilcisi ile İlyas Bey arasında imzalanan antlaşma, Menteşe Beyliği tarafından yapılan son uluslararası antlaşma olarak bilinmektedir (Durukan, 1999: 19-20).

(Çelebi) I. Mehmed'in Osmanlı Devleti'nin yönetimini eline alıp bütün beylikleri tekrar egemenliği altına almasıyla İlyas Bey de 1415 yılında Osmanlı egemenliğini tanımıştır ve imparatorluk adına sikke bastırmıştır. Ayrıca İlyas Bey, oğulları Ahmed ve Leys'i Sultan I. Mehmed'in sarayına göndermiştir (Durukan, 1999: 20). Babası Sultan I. Mehmed'in ölümünün ardından II. Murad döneminde bazı beylikler bağımsızlıklarını geri kazanmak için tekrar isyan etmişlerdir. Babaları İlyas Bey'in de I. Mehmed ile aynı yıl içinde, 1421 yılında vefat etmesinin ardından saraydaki karışıklıklardan faydalanıp firar eden Menteşe Prensleri Ahmed ve Leys Menteşe yöresine dönerek kendi adlarına sikke bastırmışlardır. Fakat II. Murad isyan eden beyliklerin üzerine ordular göndermiş ve hepsini zapt etmiştir (Wittek, 1944: 97-98). Ahmed ve Leys ise Tokat'a gönderilmişlerdir. 1424 yılında Tokat'a hapishaneye gönderildiği düşünülen kardeşlerden Ahmed, iki yıl sonra firar etmiş ve tekrar memleketine dönme girişiminde bulunmuştur. Leys ise kardeşinin kaçma girişiminin sonucunda idam edilmiştir (Wittek, 1944: 101). Bu dönemden itibaren "Balat", tekrar el değiştirmemek üzere Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vilayet olmuştur.

2.3 Menteşe Beyliği Sonrası Balat

2.3.1 Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balat

II. Murad dönemi itibariyle Osmanlı topraklarına bağlanmış gibi görünen Menteşe Beyliği ve diğer beylikler, 1451 yılında sultanın vefatı ve II. Mehmed'in tahta geçmesiyle bir kez daha isyan etmişlerdir. Osmanlı tarihçileri özellikle Menteşe Beyliği isyanının bastırılmasını vurgulayan bir anlatım ile olayları aktarmıştır. Wittek, buradan yola çıkarak bölgedeki en şiddetli isyanın Menteşe Beyliği topraklarında olduğu çıkarımını yapmaktadır. İsyanın başında ise İlyas Bey isimli birisi olup kendisini Leys'in oğlu olarak meydana atmıştır fakat bu bilginin doğruluğu şüphelidir (Wittek, 1944: 104-105). Bu isyanın bastırılmasının ardından Menteşe Beyliği, yöreye

verilmiş bir isim olarak kalmış ve bölge Menteşe Sancağı olarak Osmanlı'nın yıkılışına kadar imparatorluğa bağlı bir sancak olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir sancak olmasının ardından 15. yüzyılın ikinci yarısında 1478-1479 yıllarında Şehzade Cem, 1490 yılında ise Şehzade Şahinşah Menteşe Sancağı'nda sancakbeyliği yapmıştır. Sancakbeyliği döneminde Şehzade Cem'in, Rodos Şövalyeleri ile diplomatik ilişkiler yürüttüğü ve bu ilişkilerin merkezinin Balat olduğu bilinmektedir (Wittek, 1944: 106-107; Durukan, 1999: 20).

15. yüzyılın son çeyreği ile 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Ege ve Doğu Akdeniz'de yoğun korsancılık faaliyetleri ve deniz mücadeleleri tarihi kayıtlarda takip edilebilmektedir. Bu kıyıları üsleri kabul etmiş Türk Korsanları, Rodos Şövalyeleri, Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu ise bu yoğun faaliyetlerin baş aktörleridir. Ege ve Doğu Akdeniz'deki bu faaliyetlerde, özellikle Rodos Şövalyeleri ile girişilen mücadelelerde Menteşe Sancağı önemli bir üs işlevi görmüştür.

Venedikli tarihçilerin kayıtlarından ulaşılabildiği kadarıyla bu dönemlerde Balat Limanları da önemli korsan üslerinden biri konumundadır. Bu kayıtlarda geçen korsanlardan bazıları şunlardır: Caplici (1496 yılında Milet'te barınmaktadır, 1499 yılında padişaha bağlanmıştır.), Enrichi (1496 yılında Milet'te barınmaktadır, 1497 yılında padişaha bağlanmıştır.), Kara Hasan (1496 yılında Milet'te barınmaktadır, 1497 yılında padişaha bağlanmıştır.), Kurdoğlu Muhiddin (1508 yılında Milet'te barınmaktadır, 1517 yılında padişaha bağlanmıştır.) (Vatin, 2000: 75-76). Ayrıca Wittek, Karaburunlu Kemal Reis isimli meşhur Akdeniz korsanının (1494 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emri altına girmiştir) özellikle Rodos üzerine akınlar düzenlediği 16. yüzyıl başlarında Balat'ta bir korsan üssüne sahip olduğunu ve muharebeler sırasında buradan askeri takviyeler getirttiğini belirtmektedir (Wittek, 1944: 107-108).

16. yüzyılın başlarında Balat'a deniz ulaşımı hakkında bilgi veren Piri Reis, Menderes Nehri ile Balat Limanı'na açılan kollarının birleşerek denize döküldüğü alanların sığ olması sebebiyle Balat'a gelen gemilerin Deveboynu denilen ve burnun güneyinde yer alan Karaağaç Limanı'na demir attıklarından bahsetmektedir (Acıpınar, 2015: 6-7).

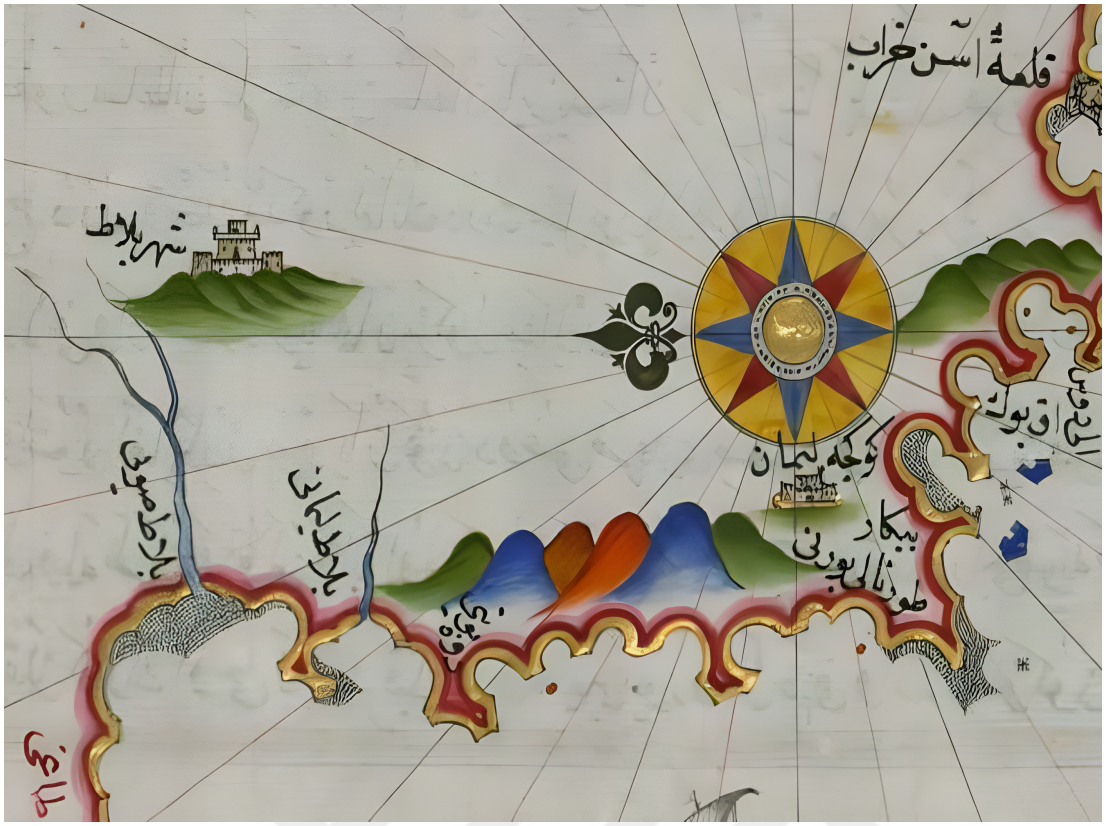

Şekil 2.4 : Piri Res'e göre 16. yüzyıl başlarında Balat şehri (sol üstte), limanı ve Deveboynu Burnu Mevkii (Acıpınar, 2015).

Bu tez çalışmasının konusu olan Lalaoğlu Hamamı'nın duvarlarına kazınmış olan çeşitli gemi graffitoları da aslında Balat'ın hem ticari faaliyetleri hem de korsancılık faaliyetleri ile oldukça canlı bir deniz yoluna sahip olduğunu göstermektedir. Bu graffitolarda kadırgalar, bir dromon[1], bir karavela[2], bir kaç carraca[3] ve bir kıyı teknesi tespit edilmiştir (Meinardus, 1973: 302-303).

Balat Kazası'na dair resmi kayıtlara dayanan verilere ulaşılması en erken 16. yüzyılda, dönemin mufassal tahrirleri sayesinde mümkün olmaktadır. Balat Kazası'nın ilk mufassal tahriri 1517 senesinde gerçekleştirilmiştir (Acıpınar, 2015: 8). Bu tahrire ait veriler ise 1530 tarihli defterde yer almaktadır. 1517, 1530, 1563 ve 1583 tarihli

[1]Hızlı seyreden, hafif tekneler; aynı zamanda, ağır yük taşıyan savaş gemisi (Meinardus, 1973: 302)

[2]Eskiden İspanyol ve Portekizlilerin kullandıkları, donanımı kadırganınkini andıran, dört köşe pupalı, yüz tondan biraz daha fazla yük taşıyabilen, yuvarlak gövdeli, bir çeşit hafif tekne (Meinardus, 1973: 302)

[3]İtalyanca adı caracca, İspanyolca ve Portekizcesi carraca olan bu gemiler, Portekizlerin, Doğu Hint Adalarıyla ticaretlerinde kullandıkları türden, ağır yük taşıyabilen gemilerdi (Meinardus, 1973: 302)

mufassal tahrirlerinin kayıtları sayesinde bu döneme dair detaylı bir analiz yapmak mümkün olmaktadır (Çizelge2.1).

Çizelge 2.1 : Nefer Hesabına Göre 16. yüzyılda Mahallelerin Demografik Durumu (Acıpınar, 2015).

Mahalle	**1517**	**1530**	**1563**	**1583**
Cami-i İbrahim Bey	47	47	45	55
Çerçi Ömer	15	15	-	-
Göçi	48	48	31	25
Hacı İshak	23	23	40	66
Helvayi	24	24	16	23
Karyecik	14	14	23	26
Kayalı nd. Kubbeli	68	68	49	71
Mescid-i Hacı Mahmud	28	28	31	43
Mescid-i Karyeli	-	-	30	31
Mescid-i Hüsameddin	36	36	41	39
Mescid-i Kazancıyan	56	56	24	52
Mescid-i Kızıl Ali	26	26	23	15
Mescid-i Lala	79	79	20	42
Mescid-i Merenlü	30	30	-	-
Mürgabi	14	14	20	14
Su-başı	24	24	12	10
Şeyhler	55	55	58	123
Zaviye-i Ahmed Gazi	13	13	17	15
Gebran	29	29	-	-
Toplam	629	629	480	450

1517 yılı katılarına göre Balat Kazası'nda 2500 civarı bir nüfus olduğu tahmin edilmektedir (Acıpınar, 2015: 10). Bu dönemde sahip olduğu ihracat limanı özelliğini hala koruduğu bilinen kazada, 18 mahalle bulunmaktadır (Çizelge 2.1). 1530 yılının kayıtlarında da benzer bir nüfusla karşılaşılmakta olup 1563 yılı kayıtlarına göre ise kaza nüfus kaybı yaşamıştır. Bu dönemde kazanın nüfusu 2300 civarı bir rakama gerilemiştir. 1583 yılına gelindiğinde ise kazanın nüfusu ciddi bir artış göstermiş ve en az 3000 civarı bir sayıya ulaşmıştır (Acıpınar, 2015: 10).

Şehirdeki nüfus sayısında yaşanan bu dalgalanmanın başlıca sebebinin, döneme ait arşiv kayıtlarından yola çıkılarak bölgedeki korsan ve eşkiya faaliyetlerine dayandırılması mümkündür. Bu durum ile ilgili 1571 yılında Balat Kadısı tarafından İstanbul'a gönderilen bir arzda kazanın hisarının harap halde olduğu, bu sebeple kazaya özellikle yabancı korsanlar tarafından sık sık baskınlar yapıldığından

bahsedilmektedir (Acıpınar, 2015: 10-11). Bu arzdan önce de Balat Kadılarının İstanbul'a defalarca arzlar sunduğu bilinmektedir. Bu korsanlara ayrıca yerel halktan bazı eşkiya toplulukları da yardım etmiş, evlerin yağmalanmasına ve insan kaçakçılığı olaylarına dahil olmuşlardır (Acıpınar, 2005: 42-43).

Öte yandan gayrimüslim korsanlar Balat ve çevre Batı Anadolu kıyıları için tehdit oluştururken benzer biçimde Türk korsanları da Hristiyan adalarını yağma etmiştir. 1560 tarihli bir hükme göre, Balat civarında haramilik eden bir kısım yerli halk, Sakız ve Midilli adalarındaki haraçgüzar kafirleri toplayarak korsanlara satmaktadır (Acıpınar, 2005: 43-44). Özetle 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bölgede; hem yerli hem de yabancı korsan varlığı kaynaklı, ek olaraksa eşkiyalar kaynaklı ciddi bir güvensizlik ortamı oluşmuştur. Kazanın hisarlarının onarılmasının ardından bölgedeki korsancılık faaliyetleri azalmış, kentin göç vermesi durmuştur fakat bölgedeki eşkiya olaylarının önü tamamen kesilememiştir (Acıpınar, 2015: 11).

1583 yılına ait Sığla Livası defterlerine göre Balat'ta 18 mahallede 3000'den fazla kişi yaşamaktadır. Ayrıca defterlere göre 1583 yılında kazada 3 cami, 15 mescid, 2 medrese, 2 darühuffaz, 2 mektep, 1 imaret, 4 zaviye, 4 hamam, 1 kervansaray, 5 çarşı, 5 pazar, 3 vakıf, 1 türbe, 1 çeşme ve 2 köprü bulunmaktadır (Baykara, 1999). Her mahallesi için bir mescidi ya da camisi olan kazanın sahip olduğu nüfus ve yapılar beldenin o dönemdeki sosyo-ekonomik canlılığını görmek bakımından önem arz etmektedir.

1571 yılına kadar Menteşe Sancağı'na tabi olan Balat Kazası, bu yıldan itibaren Aydın ve Menteşe Sancağı'ndan kopartılan bazı kazaların bir araya gelmesiyle oluşturulan Sığla Sancağı'na bağlanmıştır. Bu sancak Kaptanpaşa Eyaleti'ne dahil edilmiştir (Acıpınar, 2015: 7).

17. yüzyıla gelindiğinde artık Balat'ın sürekli bir küçülme dönemine girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonların Balat'taki limanı sürekli küçültmesi ve çevresini bir bataklığa çeviriyor olması, bölgede salgın hastalıkların artması, eşkiyalık ve korsancılık faaliyetleri, Akdeniz ticaretinin ve İpek Yolu'nun önemini yitirmesi, İzmir'in bir ticaret limanı olarak hızla büyümesi ve merkezileşmesi gibi faktörler bu durumun başlıca sebepleri olmuştur.

22 Şubat 1653'te Aydın'da meydana gelen IX şiddetindeki depremin Batı Anadolu'nun tamamında ciddi etkileri olmuştur (Utku ve Sözbilir, 2003). Aydın, Tire, Nazilli, Söke gibi yerleşimlerde çok ciddi hasarlara ve can kayıplarına yol açmış olan depremin Balat'ı da etkilemiş olması muhtemeldir. 1583 yılında 450 hanenin bulunduğu Balat'ta 1655 tarihli avarız defterlerine göre yalnızca 22 hane bulunmaktadır (Acıpınar, 2005: 77). Bu dramatik azalmanın sebebi yalnızca yukarıdaki paragrafta geçen bilinen sebeplerden mi ibaret yoksa 1653 depreminin Balat'ta da yıkıcı bir etkisi oldu mu, bu konuda tespit edilebilmiş herhangi bir kaynak olmamasına karşın göz ardı edilemeyecek bir ihtimaldir (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2 : Avarız Defterlerine göre Balat Mahalleleri ve hane sayıları (Acıpınar, 2005).

Mahalle	**1655**	**1676**
Ahurlu	1	1
Şeyhler	2	3
Mehmed Dede	1	-
Kazancıyan	2	-
Kazancıyan ma' Mehmed Dede	-	2
Hoca İshak	2.5	2
Balıkçıyan	1.5	-
Lala	1	2
Göçi	2	2
Cami-i Kebir	1.5	1
Helvayi	0.5	3
Mürgabi	1	2
Hüsameddin	2	2
Kızıl Ali	1	4
Kubbeli	1	1
Merenlü	1	-
Mahmud Baba	1	3
Mirelü	-	1
Toplam	22	29

1655 yılına gelindiğinde kayıtlara göre Balat; 16 mahalleli, 15. ve 16. yüzyıllara göre nüfusu oldukça azalmış bir yerleşim yeri konumundadır (Acıpınar, 2005: 77-78). 1671 yılında Balat'a uğrayan Evliya Çelebi, Balat'ın hala bir ihraç limanı olarak kullanıldığını belirtmiştir. Balat'ın hala bir kaza olduğunu fakat idarecilerinin salgın hastalıklardan ötürü Söke'de yaşadığını söylemiştir. Ayrıca Balat'ta o dönemde bulunan yapıları betimlerken iki yüz kadar ev, bir han, bir cami ve küçük çarşılardan

bahsetmiş olup medrese, hamam, mescit gibi yapılardan hiç bahsetmiyor oluşu; bu yapıların atıl kaldığını ve belki de tanınmayacak kadar harap durumda olduklarını düşündürmektedir. Tiyatronun tepesindeki kalenin de harap durumda olmakla beraber hala ayakta olduğunu belirtmiştir (Durukan, 1999: 21).

1675 yılında Balat'a uğrayan George Wheler ve Jacob Spon, Balat'ı yalnızca harabeler ve birkaç çoban kulübesinden ibaret bir yerleşim olarak anlatmıştır. Fakat 1676 tarihli tahrir defterlerine göre Balat kazası hala 500 kadar nüfusun yaşamakta olduğu 14 mahalleli bir yerleşim yeridir (Acıpınar, 2005: 77).

18. yüzyıla gelindiğinde ise artık Balat Limanı'nın tamamen çekilip bataklığa dönüştüğü ve kazanın ticaret limanı olma özelliğini yitirdiği tahmin edilmektedir. Nitekim 18. yüzyılın ikinci yarısında beldeyi ziyaret eden Chandler veya sonrasında Balat'a gelmiş olan gezginlerin hiçbiri aktif bir limandan bahsetmemektedir. Seyyahlar, bölgede sağlık koşullarının çok kötü olduğunu ve harap durumdaki kentte çok az insanın yaşadığını belirtmişlerdir (Durukan, 1999: 21-22).

II. Mahmud döneminde Osmanlı'da başlanan nüfus sayımları, Osmanlı topraklarındaki yerleşimlerin 19. yüzyıldaki demografik durumunu anlatması bakımından son derece değerli arşiv verileridir. 1831 ve 1841 yıllarında yapılan genel nüfus sayımlarında, Sığla Sancağı'na bağlı olan Balat Kazası'nda da nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Sayımların yapıldığı dönemde Balat Kazası, 15 köy ve 1 nahiyeden oluşmaktadır (Özemekçi, 2018: 388).

Nüfus Defterlerinde Nefs-i Balat olarak geçen kazanın nahiyesi, tarihi yarımada ve eteklerinde kurulmuş olan tarihi Balat bölgesini belirtmektedir. Bu tez çalışmasının konusu olan hamam yapısının yer aldığı ve bu bölüm boyunca anlatılan bölge de burasıdır. Deftere göre bu dönemde Balat Kazası'nda mahalle bulunmamaktadır (Özemekçi, 2018: 393).

1831 ve 1841 yılları nüfus sayımları sırasında artık mahallelerden oluşamayacak kadar küçülmüş olan Balat'ta 1831 yılında gayrimüslim nüfus haricinde 120 civarı, 1841 yılındaysa 200 civarı bir nüfusun ikamet ettiği görülmektedir (Özemekçi, 2018: 398). Belde; 1831 nüfus sayımından itibaren görülebildiği üzere artık nüfus kaybetmeyen, ufak ufak göç alan ve halkının tarımla uğraştığı bir yer olmuştur (Çizelge 2.3).

Çizelge 2.3 : Nüfus defterlerine göre Nefs-i Balat'taki hane ve erkek nüfus sayıları ile yaklaşık nüfus sayıları (Özemekçi, 2018).

Nefs-i Balat	Hane	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
1831	29	69	120
1841	50	92	200

* Yaklaşık nüfus hesabı yapılırken kazanın toplam nüfus sayısı toplam hane sayısına bölünmüş, elde edilen 4-4,5 arası rakam 4'e yuvarlanmıştır. Bu sayıma gayrimüslim nüfus dahil değildir.

19. yüzyılda hem Balat'ta hem de Batı Anadolu'nun geri kalanında önemli bir gayrimüslim nüfus artışı görülmüştür. Özellikle Ege Adaları'nda ikamet eden Hristiyan Rumlar, 1839 ve 1856 yılları fermanlarının kendileri için yarattığı olumlu koşulların ardından Batı Anadolu'ya göç etmiştir ve bu bölgede yerleşik bir gayrimüslim nüfus meydana gelmiştir (Özemekçi, 2018: 397).

1831 yılında 538 gayrimüslimin yaşadığı Balat Kazası'nda 1841 yılında bu rakam 815 kişiye ulaşmış ve bu artışla gayrimüslim nüfus, kaza nüfusunun %44'ünü oluşturur hale gelmiştir (Özemekçi, 2018: 397). Kaza'nın bazı köy ve nahiyelerinin bu dönemden itibaren Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gayrimüslim ağırlıklı nüfusa sahip yerleşimler olduğu bilinmektedir. Öte yandan Balat'ta bu kadar büyük bir gayrimüslim nüfus varlığına dair bir veri yoktur.

Bölgedeki ilk arkeolojik kazılar 1873 yılında Fransız arkeolog Olivier Rayet tarafından başlatılmıştır. Rayet, o dönemde kentin antik tiyatrosu üzerine çalışmalar yapmıştır (Baran, 1965: 70). Bu ilk çalışmaların asıl odak noktası sanat eserlerini ortaya çıkarmaktır ve bu yıllarda ele geçirilen altı heykel Paris'teki Louvre Müzesine bağışlanmıştır. 1899 yılından itibaren Alman arkeolog Theodor Wiegand başkanlığında ve Alman İmparatoru'nun mali desteğiyle, Milet Antik Kentinin tamamını odağına alan büyük çaplı arkeolojik kazılar başlamıştır. Wiegand'ın arkeolojik çalışmaları I. Dünya Savaşına kadar devam etmiştir (Baran, 1965: 70-71). Wiegand'ın gerçekleştirdiği çalışmalar çerçevesinde Milet ören yerinde bulunan pek çok tarihi kalıntı gün yüzüne çıkartılmıştır. Ağırlıklı olarak Klasik Dönem ve Roma Dönemine ait olan kalıntılar üzerine çalışılmış olunsa da, Bizans Dönemine ve Beylik Dönemine ait yapılar üzerine de birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Wiegand Döneminde Milet Pazar Kapısı kalıntıları ve çeşitli heykeller Almanya'ya götürülmüştür.

20. yüzyılın başında beldeyi gezmiş olan Mordtmann, Balat'ı 800 haneli, 3 cami ve 1 hana sahip, birkaç Rum ailesinin de yaşadığı, halkın afyon ve buğday üretimi ile geçimini sağladığı bir belde olarak betimlemiştir (Durukan, 1999: 22). Öte yandan Mordtmann bu rakamları muhtemelen o dönemde Söke'ye bağlı olan kazanın tamamı için vermektedir. 1831 yılında 486, 1841 yılındaysa 520 hane bulunan kazanın bir miktar göç aldığı ve büyüme gösterdiği söylenebilir (Özemekçi, 2018: 398). Öte yandan Balat'ın merkezindeki demografik durum ile ilgili net bir şey söylemek mümkün değildir. Mordtmann'ın bahsettiği han, Balat'taki hisarın üzerinde yer aldığı tiyatronun hemen güneybatısında yer alan kervansaray olması muhtemeldir. Bahsi geçen üç camiden biri ise İlyas Bey Camii olmalıdır.

2.3.2 Cumhuriyet döneminde Balat

Cumhuriyetin ilanının ardından Balat, Aydın İlinin Didim İlçesine bağlı bir köy yerleşimi olmuştur (Şekil 2.5). Köy halkı, tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Bu dönemde hala işlevini sürdürmekte olduğu bilinen tek Menteşe Beyliği dönemi yapısı, İlyas Bey Külliyesi'ndeki İlyas Bey Camii'dir.

Şekil 2.5 : 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir fotoğrafta Balat Köyü yapıları, muhtemelen stadion yapısı kalıntıları etrafından bir fotoğraf (Ogan, t.y.).

1955 yılına dek varlığını sürdüren köy; 1955 yılında, Balat'a çok yakın bir merkezde meydana gelen büyük Söke Depremi'nden ciddi biçimde etkilenmiştir (Şekil 2.6).

Deprem raporlarına göre deprem meydana geldiği sırada Balat Köyü'nde bulunan 300 evin neredeyse tamamı ağır hasar almıştır (Öcal, 1958: 1). Balat Köyü'nde bir çocuk ve bir kadının hayatını kaybettiği kayda geçmiştir. Büyük Menderes Nehri'nin sularında kabarma görülmüştür. Atburgaz köyünde Sıfat adı verilen bir memba tamamen kaybolmuş, Sazlı ve Bağarası 1 köylerinde, arazide yer yer çatlaklar meydana gelmiştir. Ayrıca köy camisinin de yıkıldığı belirtilmektedir (Öcal, 1958: 1). Fakat burada İlyas Bey Camii'nin aldığı hasardan mı bahsedilmektedir yoksa kullanımda olan başka bir cami mi yıkılmıştır tam olarak bilinememektedir.

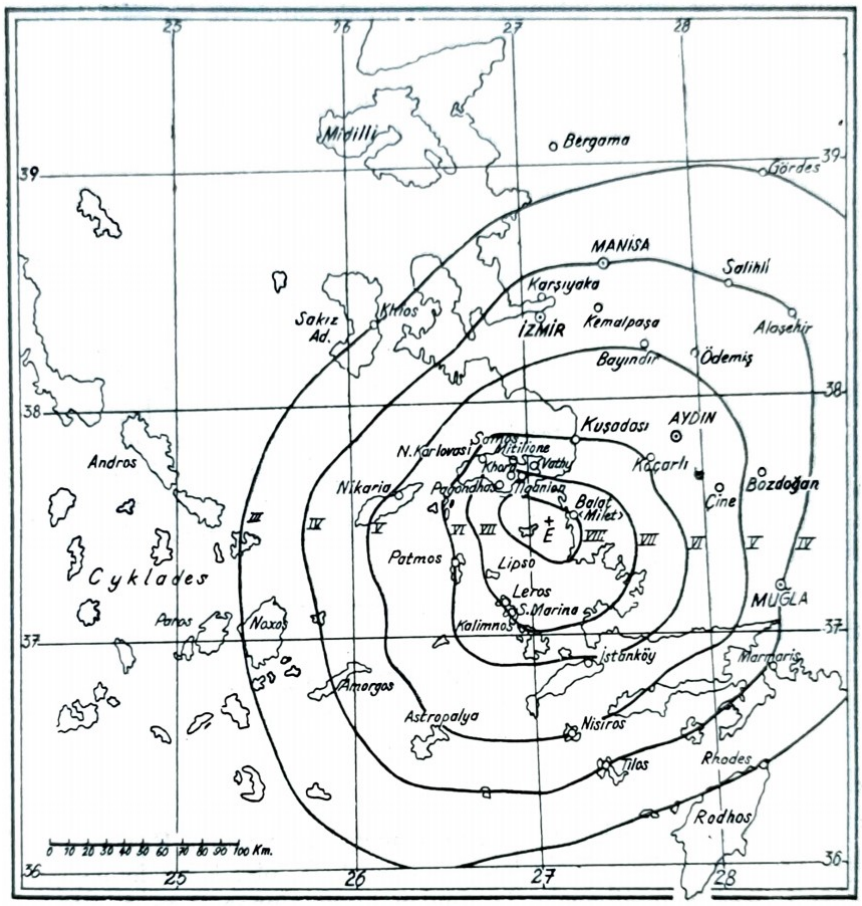

Şekil 2.6 : 1955 Söke-Balat zelzelesinde izoseistler (Öcal, 1958).

Depremin ardından köy özgün konumundan iki kilometre güneyde yeniden inşa edilmiştir. Tarihi yarımada ve çevresindeki binlerce yıldır devam eden yaşantı bu şekilde sona ermiştir ve bu dönemden itibaren bölge aktif yerleşimin olmadığı bir arkeolojik sit alanı statüsü ile günümüze ulaşmıştır (Şekil 2.7). Sit alanının sınırları; doğuda Menderes Nehri ile, kuzeyde ve doğuda Menderes Nehri'nin Büyük Menderes Tuzlası'nın güney ucuna açılan tali kolu ile sınırlanmaktadır (Şekil 2.7).

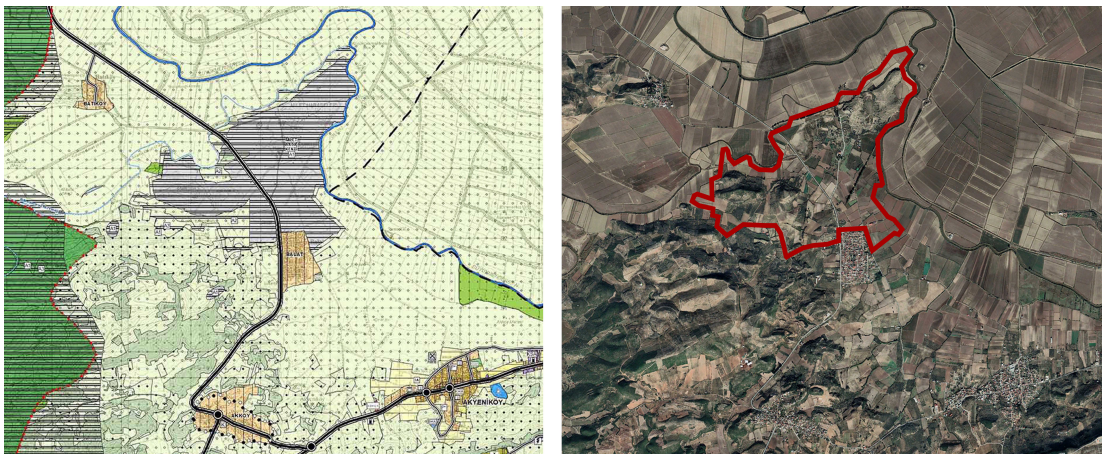

Şekil 2.7 : Milet Ören Yeri'nin 1. derece arkeolojik sit alanı sınırlarını gösteren 1/25000 ölçekli il nazım imar planı (solda; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022) ve uydu görüntüsü (sağda; Google Earth, 2022).

II. Dünya Savaşı'nın ardından, 1955 yılında Alman Arkeolog C. Weickert yönetiminde arkeolojik kazı çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Ören yerinin güneyinde Milet Müzesi ve Kazıevi Araştırma Deposu inşa edilmiştir. İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları Rekonstrüksiyonu, Lalaoğlu Hamamı'nda gerçekleştirilen onarımlar, Roma Caddesi'nin kazılması, İlyas Bey Külliyesi'nin restorasyonu gibi uygulamalar 1955 yılından günümüze dek gerçekleştirilen çalışmalardan bazılarıdır. Günümüzde devam etmekte olan Milet Ören Yeri kazı ve araştırma çalışmaları, 2018 yılından beri Hamburg Üniversitesi'nin bir eğitim kazısı olarak uluslararası ortaklarla iş birliği içerisinde yürütülmektedir.

3. MİLET ÖREN YERİNDEKİ BEYLİK DÖNEMİ YAPILARI

3.1 Menteşe Beyliği Dönemi Yapılarının Tespitinde Kullanılan Kaynaklar

Milet Ören Yeri'ndeki Menteşe Beyliği Dönemi yapıları ile ilgili ilk detaylı çalışma, Theodor Wiegand önderliğindeki Milet kazıları ve araştırmaları sırasında gerçekleştirilmiştir. Wulzinger ve diğ.'nin "Das Islamische Milet" (1935) adlı bu eserinde ören yerinde yer alan Beylik Dönemi eserlerine dair detaylı bir çalışma yapılmıştır. Yapıların dönemleri, mimari üslupları, mimari çizimleri ve fotoğrafları gibi pek çok veriye bu kaynaktan erişmek mümkündür.

Durukan'ın "Balat'taki Türk Devri Yapıları" (1982) adlı doktora tezi ise Beylik Dönemi eserlerini kapsayıcı şekilde ele alıp inceleyen önemli bir doktora tezidir. 1935 yılının ardından yayımlanmış en kapsamlı ve detaylı çalışma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Wulzinger'in eserindeki tespitleri vakıfların ve çeşitli akademik araştırmaların verileri ile karşılaştırarak irdeleyen Durukan, beldedeki Beylik Dönemi eserlerini dini yapılar, eğitim yapıları, konaklama-ticaret yapıları, sosyal yapılar ve işlevi belirlenemeyen yapılar olarak kategorize ederek ele almıştır (Durukan, 1982).

Baykara'nın 1999 yılında yayımlanan "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)" adlı makalesi, 1583 yılına ait Osmanlı Sığla Livası defterlerinden faydalanarak Baykara'nın o dönemde Balat'ta yer alan mahallelerin, vakıf eserlerin ve anıtsal yapıların isimlerini ortaya koyduğu ve bu defterlerdeki bazı notlarla detaylandırdığı değerli bir kaynaktır.

2022 yılında yayımlanan Steinmann'ın "Eine zerstörte Burg, die aus Marmor erbaut ist" isimli makalesi ise Milet'in Orta Çağ'daki durumunu ele alan bir eserdir. Steinmann, Baykara'nın eserinden de faydalanarak günümüzde tespit edilebilen yapıları 16. yüzyılda var olduğu bilinen eserlerle eşleştirmiştir. Daha önce Wulzinger'in ve Durukan'ın tespit edemediği birtakım yapıları da bu makalede tanıtmıştır.

Bu bölüm boyunca ören yerindeki Menteşe Beyliği Dönemi yapıları tanıtılacak olmakla beraber tezin konusunu oluşturan Lalaoğlu Hamamı, bir sonraki bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınarak anlatılacaktır.

3.2 Konumu Tespit Edilebilen Menteşe Beyliği Dönemi Yapıları

Milet Ören Yeri'nde, Menteşe Beyliği dönemine ait ören yerinin tamamına yayılmış pek çok yapı kalıntısı bulunmaktadır (Şekil 3.1). Günümüzde bu yapılardan yalnızca İlyas Bey Camii ve 1 No'lu Han hala kısmen işlevini sürdürmekteyken geri kalan yapıların tamamı atıl durumdadır.

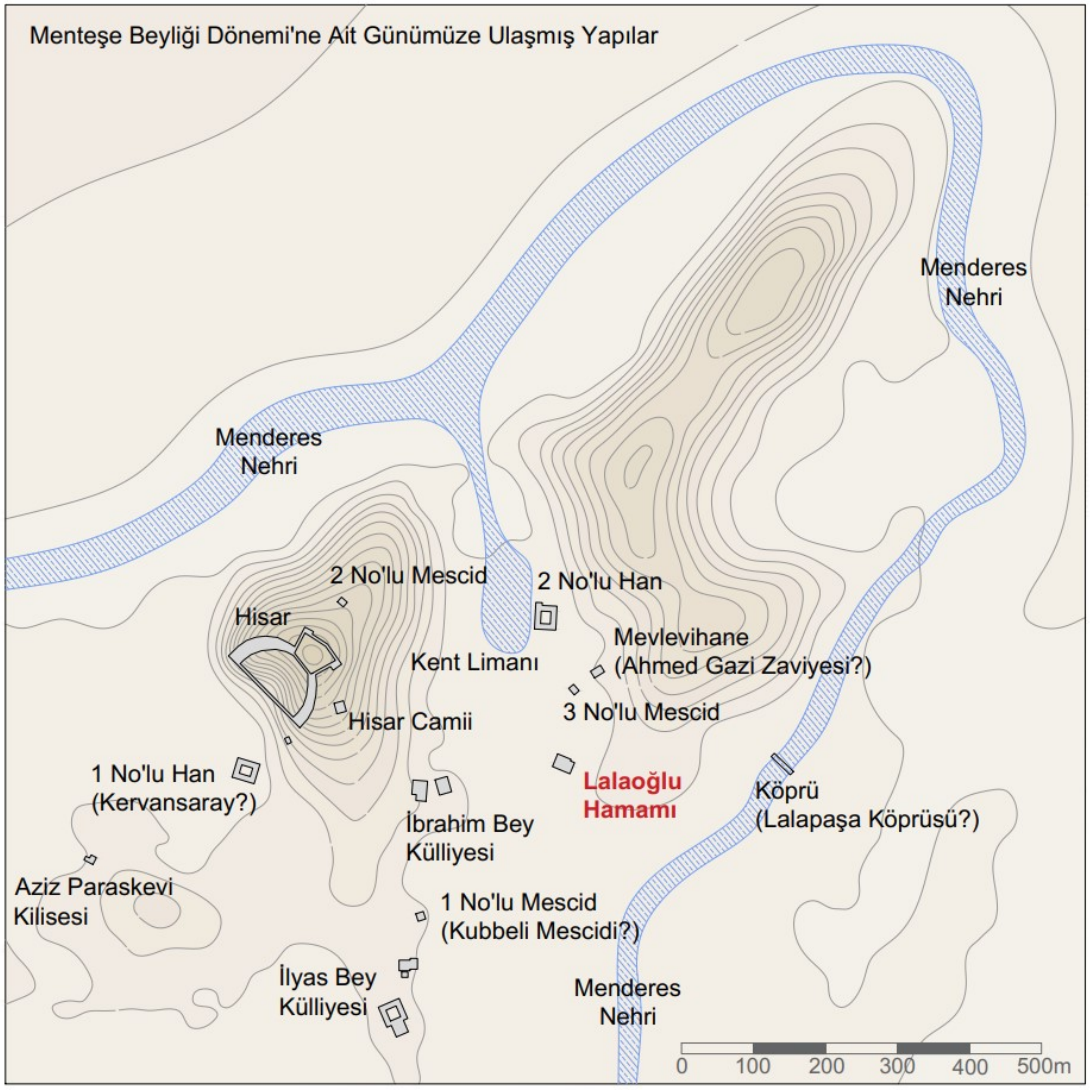

Şekil 3.1 : Milet Ören Yeri'nde yer alan, Menteşe Beyliği Dönemine ait, günümüze ulaşabilmiş yapılar (2025).

16. yüzyıla ait tahrir defteri kayıtlarına dair yapılmış yayınlar sayesinde o dönemde Balat'ta yer alan vakıf eserleri, kamusal yapılar ve anıtsal yapılar hakkında detaylı bilgi edinmek mümkündür. Baykara (1999) tarafından, 1583 Sığla Livası Defteri'nin incelenmesi ile ortaya çıkarılan Balat'taki yapılara dair veriler sayesinde kitabesi olmayan pek çok yapının özgün adına dair tespitler yapmak mümkün olmuştur.

3.2.1 İbadet yapıları

3.2.1.1 İlyas Bey Camii

Milet Ören Yeri sınırlarının güneydoğusunda yer alan İlyas Bey Camii (Şekil 3.2), kuzey tarafında kalan avlusunun etrafını üç yandan saran medresesi, kuzeyindeki hamam kompleksi ve çeşitli birimleriyle; Ankara Savaşı'nın ardından Menteşe Bey'i olarak Timur tarafından memleketine gönderilen İlyas Bey'in külliyesinin bir parçasıdır. Yapının kuzey cephesinin ortasında yer alan kitabenin transkripsiyonundan yapımına 1404 yılında başlandığı anlaşılmaktadır (Durukan, 2014: 91).

Şekil 3.2 : İlyas Bey Camii'nin medrese avlusundan giriş cephesi görünüşü (2024).

İlyas Bey Camii; kare planlı, tek bir iç hacimden oluşan, üstü kubbe ile örtülü bir yapıdır. Dış ölçüleri 18.22x18.32 metre, iç ölçüleri ise 14.06x18.13 metredir (Durukan, 2014: 91). Yapının beden duvarları taş ile örülmüş olup hem içeriden hem dışarıdan mermer ile kaplanmıştır. Yapının hem kaba duvar örgüsünde hem de çeşitli kaplama ve süslemelerinde devşirme malzemeler kullanılmıştır. Kubbeye geçişi sağlayan, üçgen ve mukarnaslarla bezenmiş tromplar ile kubbe ise tuğla

örgüye sahiptir. Son restorasyon çalışmaları sırasında kubbeye geçiş elemanlarının ve kubbenin sıva kaplamasının tekrar uygulanması tercih edilmemiştir; bu sebeple tuğla örgüler yapının iç mekanında net biçimde okunabilmektedir.

Zemin seviyesinden yukarıda kalan cami girişine; üç basamaklı, mermer bir merdiven ile ulaşılmaktadır. İki sütun ile üç bölüme ayrılmış olan giriş bölümünün bezeme ve süslemeleri, beylik dönemi mimarisinin özgün üretimleri olmaları bakımından değerlidir.

İç mekanda girişin sağlandığı kuzey cephesi hariç diğer üç cephede eş boyutlarda ikişer tane altta ikişer tane üstte olmak üzere dört pencere açıklığı görülmektedir. Kuzey cephesinde ise kapının her iki tarafında birer pencere ve onların üzerinde ise birer küçük, kemerli pencere görülmektedir. Yapının güney cephesinin ortasında mermerden imal edilmiş, görkemli bir mihrap yer almaktadır.

Yapının kuzeybatı köşesinde, girişi caminin içinden verilmiş bir minare yer almaktadır. Yapıya bitişik olarak, kare plan şemasını bozmayacak şekilde inşa edilmiş olan minarenin kubbe kasnağı seviyesinden itibaren başlayan tuğla örgülü gövdesi, 20. yüzyıl öncesi dönemde büyük oranda yıkılmıştır.

İlyas Bey Camii; inşa edildiği dönemden itibaren günümüze dek Balat halkının kullandığı, yaşayan bir cami olmuştur. 1955 depreminden sonra Balat, özgün konumundan iki kilometre güneye taşınmış olmasına rağmen Balatlılar her bayram namazı için yine İlyas Bey Camii'ne gelmektedirler.

İnşa edildiği dönemden itibaren çeşitli onarımlar gördüğü öngörülebilen İlyas Bey Camii, 20. yüzyıldan itibaren de çeşitli onarımlar ve restorasyonlar geçirmiştir. 1905 yılında gerçekleştirilen onarımlarda kubbesinin kiremitlerle kaplandığı bilinmektedir (Durukan, 1982). 1955 yılındaki depremde minaresi yıkılan ve çeşitli hasarlar alan cami, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1955-72 yılları arasında restorasyona alınmıştır (Durukan, 1982).

2007-12 yılları arasında tekrar restorasyona alınan cami, kompleksin tamamı ile birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Medrese ve Hamam yapıları için koruma çatısı uygulamaları gerçekleştirilmiş olup caminin de hem iç mekanında hem dış cephelerinde müdahaleler olmuştur. Söktaş sponsorluğunda gerçekleştirilen çalışmayı

KA-BA mimarlık üstlenmiştir. Proje ayrıca 2012 Avrupa Kültürel Miras/Europa Nostra Ödülü kazanmıştır.

Günümüzde, 13 yıl önce geçirdiği son restorasyonların ardından yapının temel problemi bakımsızlıktır. Güney ve Batı cephe duvarlarında bitkilenmeler ve kuş yuvaları gözlemlenmektedir. İç mekanda ise sıcaklık ve nem problemleri, özellikle yaz mevsiminde kendini hissettirmektedir. Ayrıca cami çevresinde herhangi bir görevlinin sürekli bulunmuyor oluşu da yapıyı olası bilinçsiz müdahalelere ve vandalizm faaliyetlerine karşı savunmasız bırakmaktadır.

3.2.1.2 İbrahim Bey Camii

Milet Ören Yerinin orta kesimlerinde, hisarın güneydoğusunda, Lalaoğlu Hamamı'nın batısında yer alan İbrahim Bey Camii; batısında yer alan hamamı ve muhtemelen günümüze ulaşamamış çeşitli yapıları ile bir kompleksin parçasıdır (Şekil 3.3). Menteşe Beyleri'nden İbrahim Bey tarafından yaptırılmış olduğu düşünülen caminin İbrahim Bey Camii olduğu tespiti Baykara (1999: 2) tarafından yapılmıştır ve Durukan (2014: 96) tarafından desteklenmiştir. Bu yayınlar öncesinde camiyi Wittek (1944) "Merdiven Camii" olarak; Wulzinger ve diğ. (1935: 38) ise "Kırk Merdiven Camii" olarak betimlemiştir. İbrahim Bey tarafından atabeg olduğu dönemde yaptırıldığı düşünüldüğü için yapım dönemi 1334-1360 yılları arasında olmalıdır.

Şekil 3.3 : İbrahim Bey Camii'nin batı cephesinden görünüşü ve bir dönem yapıyı betimlemiş merdivenleri (2024).

İlyas Bey Camii ile karşılaştırıldığında oldukça harap bir durumda olan caminin batı ve güney cephesi duvarları haricindeki duvarları, ancak plan şemasının okunmasına izin verecek kadar ayakta kalabilmiştir. Dıştan 13.30x17.45 metrelik bir plan ölçüsüne sahip dikdörtgen planlı yapı, İlyas Bey Camii'ne benzer biçimde tek mekanlıdır (Durukan, 2014: 96).

Batı cephesinin güneyindeki dikdörtgen açıklığın yapının girişi olduğu düşünülmektedir. Sağlam kalabilmiş doğu ve güney cephelerinde, birer dikdörtgen pencere açıklığı gözlemlenebilmektedir.

Dış cepheden yapının batı cephesinin ortasına bitişik bir merdiven kalıntısı bulunmaktadır. Bu merdiven, Hisar Cami gibi düz çatılı olması muhtemel olan yapının çatısına çıkacak müezzinin kullanması amacıyla yapılmış olabilecek bir eklenti olmakla beraber kesin bir yorumda bulunmak mümkün değildir.

Günümüzde harabe durumda olan, duvarlarının bir kısmı dışında tamamen yıkılmış yapının yeniden ayağa kaldırılması gibi bir çalışmanın söz konusu olması doğru olmayacaktır. Fakat iç mekanındaki bitkilerin temizlenmesi, mevcut duvarların güçlendirilmesi ve yapının kendini daha iyi anlatmasını sağlayacak bir düzenleme getirilmesini kapsayacak bir restorasyon çalışması İbrahim Be Camii için gereklidir.

3.2.1.3 Hisar Camii

Hisar'ın hemen güneyinde, antik tiyatronun doğusunda yer alan caminin (Şekil 3.4) kitabesi mevcut değildir. Bu sebeple Wulzinger ve diğ. (1935: 38) yapıyı "Dört Sütunlu Cami" olarak ifade etmiştir. Bu ifadenin sebebi caminin düz çatısını taşıtmak için iç mekana yerleştirilmiş dört devşirme sütunun kalıntılarıdır. Baykara (1999: 2), 1583 tarihli Sığla Livası Defteri'nde yer alan Hisar Cami'nin "Dört Sütunlu Cami" olması gerektiğini söylemiştir. Durukan (2014: 99) ve sonraki yazarlar tarafından bu çıkarım kabul görmüştür.
Durukan, Hisar Cami'yi Balat'ın Menteşe Beyliği Dönemindeki en eski camisi olarak yorumlamış ve 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlemiştir (Durukan, 2014: 99).

Kareye yakın dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapının ölçüleri dıştan 13.97x14.37 metre, içten 12.12x12.44 metredir (Durukan, 1982). Yapının orta

Şekil 3.4 : Hisar Camii'nin batı cephesinden görünüşü (2024).

bölgesine asimetrik bir biçimde yerleştirilmiş dört devşirme sütunun yapının düz olduğu düşünülen çatısını taşıtmak için kullanıldığı çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.

Yapının güney duvarının ortasında, yarım daire planlı bir mihrap okunabilmektedir. Mihrabın her iki tarafında birer pencere açıklığı yer almaktadır. Doğu duvarında da benzer ölçülerde fakat asimetrik bir şekilde biri duvarın ortasında diğeri güney duvarına daha yakın iki adet pencere açıklığı yer almaktadır.

Wulzinger ve diğ. (1935: 38) yapının kuzey duvarındaki 0.98 metre genişliğinde, 0.90 metre derinliğindeki dikdörtgen planlı basamaklı nişi yapının girişi olarak betimlemiştir. Batı duvarındaki tekil açıklık ise her iki çalışmada da açıklığın o dönemlerde toprak ve moloz yığını altında kalmış olması sebebiyle tespit edilememiştir. Eğimli bir topografyaya oturan caminin batı cephesindeki bu açıklığın bir pencere olması da mümkün olmakla beraber açıklığın hemen dışındaki mermer döşeme izleri bu açıklığın yapının asıl kapısı olabileceğini göstermektedir.

Wulzinger ve diğ. (1935: 38) yapının plan düzenindeki asimetriklikler ve sütunların düzensiz yerleşimi sebebiyle caminin bir Bizans yapısından devşirilerek kullanıldığı çıkarımını yapmıştır. Durukan (2014: 99-100) ve Steinmann (2022: 71) bu çıkarıma metinlerinde yer vermiş ve aksi bir iddiada bulunmamışlardır.

Wulzinger ve diğ. (1935: 38) caminin mihrabının yangın kalıntıları barındırdığını, bu sebeple yapının bir yangın sonrası tahrip olarak kullanım dışı kalmış olması gerektiğini söylemektedir.

Günümüzde yalnızca plan şemasını ve açıklıklarını okutabilecek düzeyde duvarlarıyla ayakta kalabilmiş olan Hisar Cami, basit onarımlar ile korunması uygun olacak bir kalıntıdır. Yapının eğimli araziye oturumunun ve temel düzeninin anlaşılabilmesi için etrafındaki toprak yığınının bir miktar temizlenmesi ve birkaç noktadan keşif sondajları açılması uygun bir müdahale olacaktır.

3.2.1.4 1 No'lu Mescit

Kitabesi bulunmadığı için özgün adı bilinmeyen yapı için Durukan (2014: 100) 1583 tarihli Sığla Livası Defterinde yer alan 15 mescitten "Kubbelü Mescid" olarak ismi geçen mescidin bu yapı olabileceğini söylemektedir. Defterde geçen pek çok mescitten farklı olarak hem imamı hem müezzini olan, muhtemelen sahip olduğu kubbeden ismini alan bu mescidin 1 No'lu Mescit olması mümkündür (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : 1 No'lu Mescid'in batı cephesinin görünüşü (2024).

Kare planlı ve tek mekanlı olan mescidin ölçüleri, dıştan 9.09x9.15 metredir (Durukan, 2014: 100). Günümüzde çevresi ve iç mekanı yoğun bir bitki örtüsü ile çevrili olan yapının iç mekanına girmek mümkün değildir. İç mekanına dair bilgilerin tamamı Durukan'ın (2014: 100) aktarımlarından ve görsellerinden edinilmiştir. Kuzey cephenin ortasındaki büyük oranda tahrip olmuş yuvarlak kemerli bir açıklıktan yapıya

girilmektedir. Doğu ve batı cephelerinde birer kare pencere, güney cephesinde ise eksene simetrik iki dikdörtgen pencere açıklığı yer almaktadır.

Tamamen yıkılmış bir kubbe ile üstü örtülü olan yapının kubbeye geçiş elemanları olan Türk üçgenleri ise sağlam kalmıştır. İlyas Bey Camii'nden sonra günümüze ulaşmış en sağlam Menteşe Beyliği Dönemi ibadet yapısıdır. Etrafındaki yoğun bitkilenmenin temizlenmesi, iç mekanındaki moloz yığınlarının kaldırılması ve önleyici koruma uygulamaları ile Kubbeli Mescid, ören yeri sınırları içerisindeki dikkat çekici Menteşe Beyliği Dönemi eserlerinden birisi olarak kendini sergiletebilecek potansiyele sahip bir yapı statüsündedir.

3.2.1.5 2 No'lu Mescit

Özgün adı bilinmeyen mescid, Hisar'ın kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 3.6). Ören Yeri'nin Kaletepe olarak bilinen bölgesinde yer alması sebebiyle "Kaletepe Mescidi" olarak da adlandırılmaktadır fakat bu güncel bir isimdir ve arşiv belgelerinde bu isimle geçen bir mescit yer almamaktadır. Yalnızca duvarlarının zemine yakın bölümleri ayakta olan yapının özgün görünümü ile ilgili bilgi veren çok az bilgi mevcuttur. Konumu ve mimari özellikleri sebebiyle Durukan (2014: 101), bu yapıyı 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmektedir fakat bu görüşü destekleyen başka bir kaynak tespit edilememiştir.

Şekil 3.6 : 2 No'lu Mescid'in doğu cephesinin görünüşü (2024).

Dışarıdan 8.70x10.20 metre ölçülerindeki dikdörtgen planlı mescid, tek hacimlidir Durukan (Durukan, 2014: 101). Doğu cephesinin kuzey köşesine yakın tarafında bir kapı açıklığı yer almaktadır. Güney duvarının ortasında yer alan yarım daire formlu mihrabın içi, tuğla örgülüdür. Yapının duvar örgüsü moloz taş, tuğla ve devşirme malzemelerden oluşmaktadır.

Günümüze yalnızca plan şemasının anlaşılabilmesine imkan verecek bir kalıntı olarak ulaşabilmiş olan 2 No'lu Mescid'in etrafındaki toprak yığıntının ve bitkilerin temizlenmesi, kalıntıların ihtiyaç duyması halinde moloz duvarlara güçlendirme yapılması; yapının mevcut izlerinin korunabilmesi ve sergilenebilmesi için önemlidir. Ören Yeri'ni gezen ziyaretçiler için doğrudan algılanabilir bir yapı olmayan mescidin ziyaretçiye deneyimletilebilmesi için yönlendirme ve anlatım levhaları yerleştirilmeli, ziyaretçinin alandaki Menteşe Beyliği Dönemi yapılarının tamamını takip edebilmesi içinse uygun turistik broşürler hazırlanmalıdır.

3.2.1.6 3 No'lu Mescit

Lalaoğlu Hamamı'nın kuzeyinde, Mevlevihane'nin güneybatısında yer alan mescit yapısı (Şekil 3.7), 2015 yılında yürüyüş güzergahı oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yüzey temizliği çalışmaları sırasında keşfedilmiştir (Niewöhner, 2020: 243-244). Mescidin tespitinin ardından yapının etrafındaki bitkilenme temizlenmiş, moloz ve toprak dolgu uzaklaştırılmıştır. Yapının yalnızca plan şemasının okunmasına izin verecek kadar ayakta kalabilmiş duvarların güneybatı tarafındaki kısmındaki daha alt kotlara kadar kaybedilmiş bölümü, ince kırık taşlı kuru duvarla yeniden örülmüştür. Mescide ait moloz taşlar, ileride kullanılabilmeleri ihtimaliyle yapının içine yığılarak üzeri toprakla kapatılmış ve düzlenmiştir (Niewöhner, 2020: 244-245).
Steinmann (2022: 72); Mevlevihane'nin, Ahmed Gazi Zaviyesi'nin çok yakınında yer alan mescidin etrafını çevreleyen duvar izlerinin kuzeydoğu doğrultusunda Mevlevihane ile ve güneybatı doğrultusunda 2 No'lu Han ile bağlanacak şekilde devam ettiğini ifade etmiştir.

Dışarıdan 8.80x11.90 metre, içeridense 7.20x10.15 metrelik ölçülere sahip olan dikdörtgen formlu yapı, tek hacimli bir iç mekana sahiptir. Yapının güney duvarındaki, yarım daire formunda, içi tuğla ile örülmüş, iki taraftan payelerle desteklenmiş mihrabı

Şekil 3.7 : 3 No'lu Mescid'in batı cephesinden iç hacminin görünüşü (2024).

algılanabilir durumdadır. Mescidin doğu duvarında eksene simetrik iki açıklık, batı duvarında ise kuzeye yakın doğu açıklığının tam karşısına denk gelen bir açıklık yer almaktadır. Kuzey duvarı büyük oranda kaybedilmiş olsa da duvarı ortalayan bir hizadan geçen bir merdiven olduğu düşünülebilecek bir basamaklanma hareketi okunabilmektedir. Yapının duvar örgüsü moloz taş, tuğla ve devşirme malzemelerden oluşmaktadır.

2015 yılında geçirdiği basit onarımların ve çevre temizliğinin ardından günümüzde mescidin en önemli problemi yoğun bitkilenmedir. Mescidin içindeki ve çevresindeki bitkilerin temizlenmesi, yapının tekrar kendini sergileyebilecek bir görünüme kavuşmasını sağlayacaktır.

3.2.1.7 Aziz Paraskevi Kilisesi

Aziz Paraskevi Kilisesi ören yerinin güneybatısında, Bizans surlarının dışında yer almaktadır. Kilise, yapının kuzey bölümünü oluşturan ve kiliseden daha eski olan kare planlı oda ile bu odaya eklemlenmiş bir şapelden meydana gelmektedir (Şekil 3.8). Kare planlı odanın duvar örgü sistemi ve Milet'in gridal kent planı ile uyumu sebebiyle MS 7. yüzyıl öncesine tarihlendirilirken şapel ise 13. yüzyıl sonrasına tarihlendirilmektedir (Göçmen ve diğ, 2013: 221-222).

Kilisenin kuzey mekanı büyük taş bloklardan inşa edilmiş olup daha sonra eklenen şapel ise devşirme malzemelerden oluşan düzensiz taşlarla ve tuğla ile inşa edilmiştir

Şekil 3.8 : Aziz paraskevi kilisesinin güney şapelinin kuzeybatı tarafından görünüşü (Göçmen, 2012).

(Göçmen ve diğ, 2013: 219). Şapelin üstü beşik tonoz ile kapatılmıştır. Şapelin doğusunda küçük bir apsis yer almaktadır. Kuzey duvarında iki kemerli kapı şapeli avluya bağlamakta, tonoz baskısını dengelemek için duvarlarda ahşap destek izleri görülmektedir (Göçmen ve diğ, 2013: 219).

Menteşe Beyliği Döneminde ve sonrasında, Balat'ta yaşamını sürdüren gayrimüslim halkın ikamet ettiği bir mahalle var olmuştur. Gebran isimli bu mahallede 16. yüzyılın ikinci yarısında artık kayıtlı nefer bulunmamaktadır (Acıpınar, 2015: 11). 1899 yılında Wiegand'ın ekibi kiliseyi ilk kez tespit ettiklerinde yapı, köydeki bir konutun ahırı durumundadır (Göçmen ve diğ, 2013: 215). 1955 Söke Depreminin ardından yıkılan köy ören yerinin içerisinden taşınana dek de bu işlevini sürdürmüştür.

Menteşe Beyliği Döneminde Balat'ta bir gayrimüslim mahallesi ve içinde Venedik Konsolosluğu'nun da yer aldığı bir Venedik mahallesi kurulmuş olup bu mahallelerden geriye kaldığı bilinen tek yapı Aziz Paraskevi Kilisesi'dir. Bu sebeple Balat'ın kozmopolit geçmişini anlatabilecek potansiyeli ile değerli bir yapıdır.

Aziz Paraskevi Kilisesi, 1978'e kadar sağlam görünen tonozunu, batı ve kuzey duvarlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Doğu ve güney duvarlarının alt bölümlerinde malzeme kaybı ve bozulmalar gözlenirken batı duvarı tamamen yok olmuş, güney duvarın dışındaki devşirme taşlar kısmen eksilmiştir (Göçmen ve diğ, 2012: 215-216). Gün geçtikçe yıkılma riski artan yapı acil bir onarıma ihtiyaç duymaktadır. Yapının

2012 yılında, Alman Arkeoloji Enstitüsü sponsorluğunda, Koruma Uzmanı Yüksek Mimar Duygu Göçmen tarafından hazırlanmış restorasyon projesi ve raporları da halihazırda bulunmaktadır.

3.2.2 Eğitim yapıları

3.2.2.1 İlyas Bey Medresesi

Kitabesi bulunmayan medresenin yapım döneminin içinde bulunduğu İlyas Bey Külliyesi'nin tamamı ile birlikte 15. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir (Durukan, 2014: 92), 1583 tarihli Sığla Livası Defterinde İlyas Bey Medresesi'nin vakıflarından ve görevlilerinden, "imareti" ile birlikte tesis edildikleri notu ile bahsediliyor olmasını bu yargıyı güçlendiren bir durum olarak belirtmiştir (Baykara, 1999: 4).

Medrese, avlunun kuzey kenarı ortasındaki eyvan, bunun iki yanı ile avlunun doğu ve batı kenarına inşa edilmiş on iki hücreden oluşmakta olup asimetrik bir yerleşim planına sahiptir (Şekil 3.9). Medresenin tamamı devşirme malzemelerle ve tuğla malzemeyle desteklenmiş kaba yonu taş malzeme ile örülmüş duvarlardan meydana gelmektedir. Medresenin odaları tek katlı ve birbirlerinden farklı iç ölçülere sahiptirler. Odaların içlerinde çeşitli ölçülerde, dikdörtgen planlı nişler ve ocaklar yer almaktadır. Odaların tavanlarının düz ahşap tavanlarla kapatıldığı kalan izlerden ve oda içlerinde tespit edilmiş, muhtemelen çatıyı taşıması amacıyla ahşap direkler için kullanılmış devşirme kaidelerden yola çıkılarak söylenebilmektedir (Demiralp ve Çakmak, 2010: 353-354).

2007-12 yılları arasında gerçekleştirilen, Söktaş sponsorluğunda KA-BA Mimarlık tarafından üstlenilmiş olan İlyas Bey Külliyesi restorasyonu projesine; külliye içinde yer alan İlyas Bey Medresesi de dahil edilmiştir. Medresenin özgün zemininin açığa çıkarılması için buradaki toprak ve moloz yığınları temizlenmiştir. Medreseye ait duvarlardaki çatlaklar ve derz boşalmaları tespit edilerek doldurulmuştur. Üst örtülerini tamamen kaybetmiş medrese odalarının üzerini koruyucu örtü ile kapatma yaklaşımı benimsenmiş ve çelik profillerle güçlendirilmiş ahşap strüktürlü çatı

konstrüksiyonları ile medresenin üstü kapatılmıştır. Aynı üslup, külliyenin içerisinde yer alan hamam yapıları için de gözetilmiştir.

Şekil 3.9 : İlyas Bey Medresesi'nin doğu cephesinin görünüşü (2024).

2024 yılında, sahada gerçekleştirilen incelemelerde medresenin mevcut durumu ile ilgili strüktürel bir problem gözlemlenmemiştir. Fakat düzenli temizlik ve bakım eksikliği sebebiyle oluşmuş kirlilik, özellikle medrese odalarının içinde kendini göstermektedir. İlyas Bey Külliyesi'nin tamamında gözlemlenebilen restorasyon sonrası bakımsızlık problemi, yetkili idari birimlerin önlem alması gereken başlıca problem olarak öne çıkmaktadır.

3.2.2.2 Mevlevihane

Ören yerinin kuzeyinde, Humeytepe'nin güney eteklerinde dikdörtgen planlı, özgününde pandantiflerce taşınan kubbelerle örtülmüş iki ana bölümden oluşan, iki katlı olduğu düşünülen, kitabesi tespit edilemediği için özgün adı bilinmeyen bir yapı bulunmaktadır (Şekil 3.10). Dışarıdan 8.52x13.99 metre ölçülerinde olan yapının iç mekanı moloz ve toprakla doludur (Durukan, 2014: 101-102).

Batıdaki mekanın her iki tarafında, batıya ve güneye bakan birer büyük sivri kemer dikkat çekmektedir. Bu birim muhtemelen ön sahın niteliğinde bir giriş mekanı olarak kurgulanmıştır (Durukan, 2014: 102). Bu bölümden diğer bölüme geçiş, duvar payeleri üzerinde yükselen bir kemerin altından sağlanmaktadır. Kuzey duvarında bir niş ile yuvarlak kemerli ve alınlıklı dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Güney

duvarında ise büyük ölçüde harap olmuş, kalıntılarından yuvarlak kemerli olduğu algılanabilen, yarım daire biçimli bir mihrap nişi yer almaktadır.

Şekil 3.10 : Mevlevihane'nin güney cephesinin görünüşü (2024).

1583 tarihli Sığla Livası Defteri'nde "Ahmed Gazi'nin, Mevlevihane demekle maruf Zaviyesi" isimli bir zaviye kaydı yer almaktadır (Baykara, 1999: 5). Oldukça zengin bir vakfa sahip olan zaviyenin maddi büyüklüğü, Balat'ta yer alan diğer üç zaviyeye göre bir hayli fazladır. Daha önce Wulzinger ve diğ. (1935: 39) tarafından "Tekke", Durukan'ın bahsettiği 1972 tarihli bir Vakıf Abideler ve Eski Eserler kaynağında "Hanikah", Durukan (2014: 102) ve Steinmann (2022: 72) tarafından ise Mevlevihane (Ahmed Gazi Zaviyesi) olarak tanımlanan yapının ne olduğuna dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat gerçekleştirilen tespitlerin hepsinin benzer işlev şemasına sahip yapılar olmaları ve Durukan'ın tespitini dayandırdığı defterdeki veriler bu yapının Mevlevihane, ya da diğer adıyla Ahmed Gazi Zaviyesi olması ihtimalini daha kuvvetli tutmaktadır. Yapı, 14. yüzyılın son çeyreği ile 15. yüzyılın ilk çeyreği arası bir döneme tarihlendirilmektedir (Durukan, 2014: 102-103).

Günümüzde duvarlarının bir kısmı tamamen boşalmış, üst örtülerini kaybetmiş, içi moloz yığını ile dolu durumda olan mevlevihane yapısı bu duruma rağmen kendi kendini sergileyebilen dikkat çekici bir Beylik Dönemi yapısıdır. Öte yandan ayakta kalan yapı bölümlerinin statik dayanımının niteliği endişe vericidir. Hafif sarsıntılarla dahi kolayca ağır hasarlar alabilecek durumda olan yapı için acil olarak bir restorasyon ve güçlendirme projesi hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

3.2.3 Ticari ve sosyal yapılar

3.2.3.1 1 No'lu Han

Antik tiyatronun ve Hisar'ın güneybatısında, İbrahim Bey Külliyesi'nin batısında yer alan han yapısının kitabesi tespit edilememiştir (Şekil 3.11). Durukan (2014: 103), yapının 1583 tarihli Sığla Livası Defterinde "Tahıl Pazarı'nda yer alan ve 1583'te harap durumda olduğu belirtilen Kervansaray" yapısı olabileceğini belirtmiştir. Fakat Ören Yerinde yer alan kalıntılar içerisinde iki han olduğu tespit edilmiş olmasına karşın defterlerde tek bir handan bahsediliyor oluşu, bahsi geçen kervansarayın hangi yapı olduğunun tespitini güçleştirmektedir.

Şekil 3.11 : 1 No'lu Han'ın iç avlusundan doğu tarafının görünüşü (2024).

Selçuklu Dönemi'ne ait karma tipteki hanların bir uzantısı olarak görülebilecek yapıyı Durukan (2014: 104), 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemiştir. Duvarları devşirme taş malzeme ve yer yer tuğla malzeme ile inşa edilmiş olup harç ile kaplanmış olmalıdır.

Dışarıdan 23.80x29.10 metrelik ölçülere sahip olan hana kuzey cephesinin ortasındaki sivri kemerli kapıdan girilmektedir (Durukan, 2014: 103). Giriş kapısından erişilen revaksız avlunun etrafında odalar yer almaktadır. Kapalı mekanların üst örtüleri beşik tonozlarla geçilmiştir. Avlunun güneydoğu köşesindeki merdivenler çatıya çıkılmasını sağlamaktadır. Yapının teras çatısında ise giriş tonozu üzerine denk gelen kısım üç basamak ile çıkılabilen daha yüksek bir kota sahiptir.

1 No'lu Han, veya kervansaray, 1987 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Durukan, 2014: 103). Ne yazık ki yapının özgünlüğüne geri dönülemez zararlar veren niteliksiz bir restorasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu restorasyon sırasında avlu etrafına yerleşen odaların kapı ve pencere açıklıklarında değişiklikler yapılmış, ek duvarlarla bölüntüye uğratılmış odalara yeni kapı ve pencereler açılmıştır (Durukan, 2014: 104). Yine duvar örgüsünde de yapının özgünlüğünü bozan bazı müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Yapının ihtiyaç duyulan ve duyulmayan tüm yüzeylerine uygulanan "capping" işlemi ise yapının tarihi dokusunu tamamen yok etmiştir. Yapı, günümüzde ören yerine gelen ziyaretçiler için bir kafeterya olarak kullanılmaktadır ve kuzey cephesindeki gölgelikler ve niteliksiz peyzajlar sebebiyle de tarihi görünümünden uzak bir durumdadır.

3.2.3.2 2 No'lu Han

Hisar'ın doğusunda, Mevlevihane'nin kuzeybatısında yer alan han yapısının kitabesi tespit edilememiştir (Şekil 3.12). Durukan (2014: 104-105), yapının mimari özellikleri sebebiyle 1 No'lu Han'dan daha erken döneme tarihlendirilmesi gerektiğini söyleyerek yapıyı 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlemiştir. Yapı, yakın yüzyıllarda kullanılmaya başlanmış olması muhtemel "Pireli Han" adıyla da bilinmektedir. Ayrıca Wulzinger ve diğ. (1935: 40-41) tarafından konumundan yola çıkılarak "Aslanlı Liman yakınlarındaki han" olarak da adlandırılmıştır.

Şekil 3.12 : 2 No'lu Han'ın güney tarafındaki sağlam kalmış tonozlu mekanlar (2024).

Dışarıdan 28.35x33.09 metrelik ölçülere sahip han, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir planlı ve karma tipte bir yapıdır (Durukan, 2014: 105). 1 No'lu Han ile benzer bir plan kurgusu ile bir iç avlunun etrafına yerleşen hacimlerden oluşan bir yapıdır. Avlu etrafına sıralanmış odaların yine beşik tonoz ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Yalnızca güney ve batı bölümleri ayakta sayılabilecek durumda olan hanın girişi iç avlusuna erişimi sağlaması beklenen ana giriş açıklığı algılanamamaktadır. Fakat doğu taraftaki tamamen yıkılmış bölümde, 1 No'lu Han ile benzerlik gösterecek bir giriş eyvanı yer alıyor olması mümkündür. Kapının kuzeyinde yer alan duvara bitişik ve birkaç basamağı hala ayakta olan merdiven ise çatıya çıkış için kullanılmış olmalıdır.

Yapının duvarları ve üst örtüsü moloz taşlar ve yer yer tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Ören Yerinde yer alan Beylik Dönemi yapılarının tamamında gözlemlenebildiği gibi bu yapıda da devşirme malzeme kaba örgü içerisinde kullanılmıştır.

Günümüzde güney ve batı bölümlerinin ayakta kalan kısımları ile algılanabilen yapının statik durumu endişe vericidir. Özellikle sağlam bir şekilde günümüze dek ulaşabilmiş güney duvarı boyunca devam eden beşik tonozla örtülü mekanın strüktürel kayıplar yaşamaması için restorasyon çalışmaları gereklidir. Yapının daha ağır hasarlı doğu ve kuzey bölümleri ise bitkilerden, toprak ve moloz yığınlarından temizlenerek sergilenebilir bir görünüme kavuşturulmalıdır. Önemli bir liman kenti olan Milet'in, sonraki dönemdeki adı ile Balat'ın 17. yüzyıla kadar işlemeye devam eden limanının da kenarında yer alan bu han yapısının, liman ile diyaloğunun ve limanın kent içindeki konumunun ziyaretçiye aktarılmasında nasıl kullanılabileceği üzerine çalışılmalı ve bu kapsamda bir ziyaretçi düzenlemesi şeması oluşturulmalıdır.

3.2.3.3 İlyas Bey Büyük Hamam

İlyas Bey Külliyesi'nin içerisinde, camisinin ve medresenin kuzeyinde yer alan İlyas Bey Hamamlarının kitabeleri tespit edilememiştir fakat arşiv kayıtlarında bahsi geçen İlyas Bey Hamamı yapısının külliyeden bağımsız bir konumda olması beklenmediği için bu hamam yapılarının İlyas Bey Hamamları olduğu konusunda tüm akademik çalışmalar hemfikirdir. Çifte hamam olarak ele alınan bu iki hamamdan büyük olanın erkekler (Şekil 3.13), küçük olanın ise kadınlar hamamı olması mümkündür.

Şekil 3.13 : İlyas Bey Büyük Hamam'ın kuzey tarafından görünüşü (2024).

Külliye'nin tamamı ile birlikte hamamın da 15. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir (Durukan, 2014: 93).

Büyük Hamama, ana yapıya doğu cephenin kuzey tarafına doğru eksenden kaymış bir şekilde eklemlenen bir soyunmalık mekanının doğudaki ve kuzeydeki kapıları aracılığı ile giriş sağlanmaktadır. Oturma sekileri ile çevrelenmiş mekanın ortasında tespit edilmiş iki devşirme sütun kaidesinin, dikdörtgen planlı mekanın düz çatılı üst örtüsünü desteklemesi amacıyla yerleştirilmiş dikmeler için taban olarak kullanılmış olması mümkündür.

Soyunmalığın batısında kalan ana yapı duvarının kuzey köşesine yakın kemerli açıklıktan hamamın iç mekanlarına erişimin sağlandığı, dikdörtgen planlı aralık mekanına girilmektedir. Mekanın üst örtüsü mukarnaslarla bezenmiş bir tür kemerli tonozla kapatılmıştır.

Aralık mekanının güneyindeki yuvarlak kemerli kapıdan geçilerek hamamın ılıklık mekanına erişilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen plan şemalı hacmin üstü, mukarnaslarla bezeli tromplarla geçişin sağlandığı bir kubbe ile örtülmüştür. Kuzey duvarı hariç her duvarında oturma sekileri yer almaktadır. Dört kapı açıklığı olan mekanın kuzey duvarında aralık ve hela mekanlarına, batı duvarında sıcaklık mekanına ve güney duvarında ise traşlık mekanına açılan kapılar yer almaktadır.

Aralık mekanının batısında yer alan hela, aralık mekanı ile yaklaşık olarak eş ölçülerde ve benzer bir üst örtüye sahip olup mekana erişim ılıklık mekanına açılan dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır.

Ilıklık mekanının güneyindeki, kemerli bir kapı açıklığı ile erişimin sağlandığı, tıraşlık olduğu düşünülen mekanın ölçüleri ılıklık mekanına yakın olmakla birlikte bir miktar daha küçük ve kare planlıdır. Mekan, ılıklık ile benzer bir üst örtü ve üst örtüye geçiş kurgusuna sahiptir.

Ilıklığın batısında yer alan ve kemer hizasından itibaren mütevazı bir mukarnaslı bezeme ile çevreli kapı açıklığından geçilerek ulaşılan sıcaklık mekanı; kare planlı orta bölümden üç simetrik eyvandan ve iki köşe halvetten oluşmaktadır. Eyvanlarının üzeri beşik tonozla örtülmüş olan mekanın orta hacmi ise trompları mukarnaslarla bezeli olan bir kubbe ile örtülmüştür. Yoğun bozulmaya uğramış duvar sıvalarında, geçiş seviyesinin hemen altında, çeşitli plaster bezeme işçilikleri kendilerini hissettirmektedir. Sıcaklık mekanının giriş kapısının karşısında yer alan batı eyvanın tam ortasında, sıcak su deposuna açılan kareye yakın dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı yer almaktadır.

Kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde yer alan simetrik planlı halvetlere erişim, eyvanların kesişimlerinde yer alan çapraz doğrultulu kapı açıklıkları ile sağlanmaktadır. Her iki mekanın da üstü kubbe ile kapatılmış olup kubbeye geçişte Türk Üçgenleri kullanılmıştır. Halvetlerde ikişer adet bezeme içermeyen, sıva ile sınırları belli edilmiş, sivri kemer biçimli kurna yer almaktadır. Bunlardan kuzeybatı halvetteki kurnalardan bir tanesi, kurnaların mermer haznelerinin ise her ikisi birden günümüze ulaşmıştır. Güneybatı halvette soğuk su deposuna açılan, kare planlı küçük bir pencere açıklığı yer almaktadır.

Su depoları, yapının batı cephesinde yer almaktadır. Güneybatıdaki halvetin batı duvarına denk gelen bölümünün yaklaşık olarak yarısına kadar soğuk su deposu, yarısından itibaren kuzeybatı köşesine kadar ise sıcak su deposu batı cephesi boyunca konumlandırılmıştır. Sıcak su deposunun; külhanın ocağı ile aynı eksene denk gelen hizada, zemininde dairesel bir külhan kazanı açıklığı yer almaktadır.

Yapı ekseninin merkezine tekabül eden hizadaki külhan mekanı batı cephesindedir. Külhanın merkezinde, iyi korunmuş bir ocak açıklığı bulunmaktadır. Tuğla örgülü kemerli bir forma sahip olan açıklığın önünde, yarım daire formunda bir basamak, seki yer almaktadır. Ocak açıklığının iki yanında, yapının statik dengesini sağlamak amacıyla inşa edilmiş eğimli destek duvarları, payandalar bulunmaktadır. Külhan mekanının etrafı moloz duvar örgüsü ile çevrelenmiştir. Bu alanda yapılan kazılarda tespit edilen devşirme sütunlar, yüksek olasılıkla külhanın üstünü kapatan çatının destek elemanları olarak kullanılmıştır.

Ören yerindeki Beylik Dönemi yapılarının genelinde olduğu gibi, İlyas Bey Büyük Hamamı da moloz taşlar ve devşirme mermerler ile inşa edilmiş olup örgü içerisinde tuğla malzeme de kullanılmıştır. Kemerler, kubbeye geçiş elemanları ve kubbeler ise tuğladan inşa edilmiştir. Sıcak su deposunun üstünü kapatan beşik tonoz haricinde yapının üst örtüleri yıkılmıştır.

İlk kez 1991 yılında kazı ve yüzey temizliği ile alanda başlayan koruma çalışmaları 2007-12 yılları arasında Söktaş sponsorluğunda gerçekleştirilen İlyas Bey Külliyesi Restorasyonu Projesi ile tamamlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında yıkılma riski olan duvar bölümlerinde ihtiyaca göre sökülerek yeniden tamamlanmış veya dolgu ile güçlendirilmiş, düşen taşlardan tespit edilebilenler özgün yerlerine yerleştirilmiştir (KA-BA, 2012). Bazı mekanlarda biçimsel bütünlüğü bozulan ve yıkılma riski bulunan kapı, niş gibi mimari öğeler aslına uygun olarak tamamlanmıştır. İç mekanlardaki sıvalar ve sıvaların üzerindeki baskı tekniği ile yapılmış süslemelerin korunması için güçlendirme ve derz koruma uygulamaları gerçekleştirilmiş, yüzeyden ayrılmakta olan sıva katmanları için dolgu uygulaması yapılmıştır (KA-BA, 2012). Yüzeylerdeki mikrobiyolojik ve kimyasal oluşumlar buharlı temizleme ve çeşitli mekanik yöntemlerle yüzeylerden arındırılmıştır (KA-BA, 2012). Yıkıntı halindeki duvarların üst kısımları yağmur ve rüzgar erozyonuna karşı önlem olarak harç ile koruyucu harpuşta yapılarak sağlamlaştırılmıştır (KA-BA, 2012). Hamam binalarının üzerine, medrese yapıları üzerine yapılan ile aynı detay ve malzeme kullanılarak koruma çatısı yapılmıştır. İç mekanlara ziyaretçilerin dolaşımı için ahşaptan yönlendirici yollar yerleştirilmiştir.

Büyük Hamam yapısının 2012 yılında tamamlanan restorasyon çalışmalarının ardından günümüzde başlıca problemi, İlyas Bey Külliyesi'nin geri kalanında olduğu gibi bakımsızlıktır. Hamamın iç mekanlarında yabani hayvan yuvaları ve dışkıları yer almakta, hamamın etrafında ve soyunmalık mekanında bitkilenmeler görülmektedir. Ayrıca yapıldığı dönemden itibaren hiç bakıma alınmamış ahşap yürüyüş yolları yer yer çatlamış ve kırılmış durumdadır. Koruma çatısı da aynı bakımsızlıktan nasibini almış durumdadır.

3.2.3.4 İlyas Bey Küçük Hamam

İlyas Bey Külliyesi'nin bir parçası olan, Büyük Hamam'ın hemen güneyinde yer alan Küçük Hamam'ın; hamam kompleksinin kadınlar tarafı olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.14). Beden duvarlarının bitişik olmaması, külhan yerleşimlerindeki farklılıklar gibi sebeplerden ötürü Küçük Hamamın, Büyük Hamam'dan sonra inşa edilmiş olması mümkündür.

Şekil 3.14 : İlyas Bey Küçük Hamamın güney tarafından görünüşü (2024).

Hamamın güney tarafında yer alan soyunmalık mekanı, yapının güneydoğu köşesinden başlayan, eksene simetrik olmayan bir oturum alanına sahiptir. Soyunmalık mekanının girişi, ılıklık mekanının girişini tam karşısına alacak şekilde güney cephenin doğu tarafındadır. Oturma sekileri ile çevrelenmiş mekanın ortasında özgün bir havuz haznesi tespit edilmiştir. Mekanın üstünün ahşap, düz çatı ile kapatıldığı düşünülmektedir.

Beşik tonoz ile kapatılmış ılıklık mekanının giriş kapısının üst kısmı yitirilmiştir. Fakat Büyük Hamamın kapılarının çoğunda görüldüğü gibi tuğla ile örülmüş kemerli bir kapı açıklığı olması mümkündür. Ilıklık mekanının zeminindeki döşeme kayıpları, döşemelerin altındaki cehennemlik mekanının taşıyıcı kurgusunun incelenmesini mümkün kılmaktadır. Ilıklık mekanının batı duvarında, güney cepheye yakın tarafta, sıcaklık mekanına girişi sağlayan kapı açıklığı yer almaktadır. Özgününde tuğla kemerli bir düzene sahip olması mümkün olan kapının üst kısmı kaybedilmiştir.

Kare planlı, üzeri kubbe ile örtülmüş olan sıcaklık mekanı, döşemesini tamamen yitirmiştir. 1991 yılında gerçekleştirilen kazı ve temizlik çalışmaları sırasında molozlar içerisinde de tespit edilemeyen döşeme taşlarının, yapının atıl duruma düşmesinin ardından hamamdan sökülerek başka yapılarda yeniden kullanılmış olması mümkündür (Demiralp ve Çakmak, 2010: 359). Cehennemliğinin plan düzeni tamamen incelenebilir durumda olan mekanın döşemeyi taşıyan dikmelerinin çoğunun devşirme mermerlerden oluştuğu görülmektedir. Zemin taşlarının oturtulması için bırakılmış pahlar ve külhanda yakılan ateşin ısısının mekanlar arasındaki geçişini sağlayan kanallar, döşemesini tamamen yitirmiş olan mekanın gözlemlenmesine imkan verdiği detaylardandır. Mekanın kuzey duvarında, tek musluklu bir kurnanın izi yer almaktadır. Sıcaklık mekanının batı duvarında, güney cepheye yakın tarafta, ılıklık mekanından sıcaklığa geçişi sağlayan kapının tam karşısında, hamamın tek halvet hücresine geçişi sağlayan kapı açıklığı yer almaktadır. Diğer kapılar gibi bu kapının da üst kısmı yitirilmiş olmakla beraber özgününde yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı olması mümkündür.

Küçük Hamam'ın en batısında yer alan halvet mekanı, yaklaşık olarak sıcaklık mekanı ile aynı ölçülerde olup üzeri de kubbe ile kapatılmıştır. Döşeme taşlarının çoğunu yitirmiş olan mekanda sıcaklık ile benzer şekilde cehennemlik mekanının dikmeleri, zemin taşları için bırakılmış pahlar, ısının zeminin altında dolaşımını sağlayan kanallar gibi detaylar incelenebilmektedir. Mekanın kuzey duvarının ortasında, bir adet kurna boşluğunun izleri fark edilmektedir. Ayrıca kuzey duvarının doğu köşesine bitişik, kareye yakın dikdörtgen biçimli bir açıklık sıcak su deposuna açılmaktadır. Bu açıklıktan ötürü bu halvetin hem özel bir yıkanma hücresi hem de buhar odası olarak kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Hamamın kuzey tarafında, sıcaklık ve halvetin duvarlarına eklemlenmiş biçimde inşa edilmiş olan sıcak su deposu; Büyük Hamam'ın sıcak su deposuna benzer formda, üzeri beşik tonozla örtülmüş, külhan ocağını karşılayan hizada bir külhan kazanı açıklığına sahip, batı cephesinde niş açıklığına sahip bir mekandır.

Sıcak su deposu ile Büyük Hamam arasında kalan boşluğun her iki tarafı duvarlarla kapatılarak burada külhan ocağı için bir mekan meydana getirilmiştir. Bu mekanın hemen doğusunda yer alan, doğu cephesi sağır bir duvarla kapatılmış ve erişimin yalnızca batıdaki külhan ocağı mekanından sağlanabildiği mekanın ise bir odun deposu olması muhtemeldir.

Büyük Hamam gibi Küçük Hamam'ın restorasyonu da ilk kez 1991 yılında kazı ve yüzey temizliği çalışmaları ile başlamış, 2007-12 yılları arasında Söktaş sponsorluğunda gerçekleştirilen İlyas Bey Külliyesi Restorasyonu Projesi ile tamamlanmıştır. Küçük Hamam'da gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları, Büyük Hamam ile aynı kalemlere sahiptir. Farklı olarak ise 1991 yılında temizlenmiş olan cehennemlik kanallarının yeniden toz ve kirlilik ile dolması sebebiyle mekanların cehennemliklerinde ve cehennemlik kanallarında temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir (KA-BA, 2012).

Küçük Hamam da İlyas Bey Külliyesi'nin ve Büyük Hamam'ın sahip olduğu güncel sorunlara benzer şekilde bakımsızlık sebepli problemlere sahiptir. Soyunmalık mekanında büyüyen bitkiler ve yürüyüş güzergahına yerleştirilmiş ahşap deklerin bakımsızlığı, yapının başlıca sorunlarını oluşturmaktadır.

3.2.3.5 İbrahim Bey Hamamı

İbrahim Bey Camii'nin 12 metre kadar güneybatısında yer alan hamam yapısının kitabesi tespit edilememiştir. Fakat İbrahim Bey Camii'ne olan yakınlığı, 1583 tarihli Sığla Livası Defteri'nde bahsi geçen İbrahim Bey Hamamı'nın bu yapı olduğunu işaret etmektedir (Baykara, 1999: 6). Durukan (2014: 97), bu yapıyı İbrahim Bey'in Atabeg'lik dönemini göz önünde bulundurarak 14. yüzyılın ortalarına tarihlemiştir (Durukan, 2014: 97).

Dışarıdan 15.08x18.05 metrelik ölçülere sahip hamam yapısı, dört eyvanlı ve dört köşe hücreli bir plan şemasına sahiptir (Durukan, 2014: 97). Yapının kuzeydoğu köşesinde yer alan mekanın içeri çekilmiş duvarları, yapının cephelerine hareket kazandırmıştır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 : İbrahim Bey Hamamının kuzey tarafından görünüşü (2024).

Yapının soyunmalık mekanına dair herhangi bir iz günümüzde tespit edilememektedir. Öte yandan Wulzinger ve diğ. (1935: 43); yapının soyunmalığını 8.05x10.34 metrelik ölçülere sahip, güney duvarının doğu köşesine yakın hizasındaki bir kapı açıklığı ile içeri girilebilen bir mekan olarak plan çiziminde ifade etmiştir.

Soyunmalık mekanından aralık mekanına, aralık mekanının güney duvarının batı kenarında kalan ve günümüze yalnızca genişçe bir duvar boşluğu olarak ulaşabilmiş kapı açıklığından girilmektedir. Mekanın beşik tonoz ile örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Aralık mekanın ardından gelen ılıklık mekanının üzerinin kubbe ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Ilıklık mekanının güney cephesinde aralık mekanına, batı cephesinde sıcaklık mekanına ve kuzey cephesinde ise işlevi tam olarak tespit edilemeyen bir mekana açılan üç adet kapı açıklığı bulunmaktadır. Yapının içi zemin kotunun yer yer bir metre üzerine kadar molozla dolu olduğu için zemin seviyesine yakın oturma sekileri ve zemin kaplamaları gözlemlenememektedir.

Ilıklık mekanının kuzeyinde yer alan mekandan Wulzinger ve diğ. (1935: 43); misafirlere ve özel kullanıcılara özgü bir mekan olarak bahsetmiştir. Erat'a (1997: 163) göre ise hamamların özel halvetlerinin üst örtüye geçiş elemanları, duvar süslemeleri gibi yönlerden daha zengin olması beklendiği için bu mekanın traşlık olması daha olası görünmektedir. Kuzey duvarının doğu köşesinde yer alan doldurulmuş açıklığın bir onarıma mı yoksa özgün açıklığa mı işaret ettiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Mekanın hasarlı duvarlarında tüteklik bacaları takip edilebilmektedir.

Hamamın sıcaklık bölümü, ortada yer alan ana bölüme dört koldan bağlanan eyvanlardan oluşmaktadır. Eyvanlar beşik tonozla örtülüyken orta bölümün üstü ise kubbe ile örtülmüştür. Kuzey eyvanında sıcak su deposuna açılan kareye yakın dikdörtgen biçimli bir niş olduğu anlaşılmaktadır. Sıcaklığın dört köşesinde yer alan eş boyutlu halvet odalarının üzeri de kubbe ile örtülüdür. Bu mekanların kubbeye geçişleri Türk üçgenleri ile sağlanırken her duvarın ortasında kapalı niş biçimli bir hareket görülmektedir. Karşılıklı nişlerden ikisinin ortasında yer alan kare açıklıkların yapının duvarlarını desteklemek amaçlı kullanılmış ahşap kirişler için olması mümkündür. Sıcaklık mekanında ve halvetlerde de duvarlardaki tüteklik bacaları izleri okunabilmektedir. Kuzeybatıdaki halvette kuzey eyvanda olduğu gibi, fakat daha küçük bir dikdörtgen niş açıklığı yer almaktadır. Sıcak su deposuna açılan bu nişten ötürü bu halvetin buhar odası olarak kullanılmış olması mümkündür. Zemindeki moloz yığınının daha düşük seviyede olduğu güneybatı halvetinde, pişmiş topraktan yapılmış kurnalardan biri kısmen görülebilmektedir.

Sıcaklık mekanının güneydoğusunda yer alan halvetin sıcaklığa açılan kapısı örülerek kapatılmıştır. Aralık mekanından bu halvete sonradan açılmış gibi gözüken bir açıklığın da bulunuyor olması, bu halvetin sonradan helaya veya başka bir işleve dönüştürülmüş olabileceğini göstermektedir.

Hamamın kuzey cephesinde yer alan beşik tonoz ile örtülü su depoları, mekanın içindeki bir duvarla ikiye bölünmektedir. Doğu tarafta kalan küçük birim soğuk su deposu, batı tarafındaki büyük su deposu ise sıcak su deposu olmalıdır. Mekanın tonoz başlangıç seviyelerinde duvarları destekleyecek ahşap kirişler yerleştirilmesi için açılmış yuvalar bulunmaktadır.

Sıcak su deposunun kuzey duvarında, külhan mekanının her iki tarafına yapılmış gibi görünen destek duvarlarının izleri yer almaktadır. Yapının külhan ocağının ve mekanın duvar izlerinin görülebilmesine yüksek toprak seviyesi engel olmaktadır.

Ören yerindeki en kötü durumdaki büyük hamam olan İbrahim Bey Hamamı; üst örtülerini neredeyse tamamen kaybetmiş, duvarlarında yer yer kayıplar olan, iç mekan sıvalarını ve bezemelerini büyük oranda yitirmiş bir yapıdır. Yapının içinde ve çevresinde özgün zemin toprak ve moloz yığını sebebiyle tespit edilememektedir.

Hamburg Üniversitesi ve BHT Berlin tarafından gerçekleştirilen yaz okulu kapsamında 2024 yılında kapsamlı bir şekilde belgelenmiş olan hamam için kapsamlı bir temizlik ve koruma projesinin planlamasının yapılması, hamamın sağlam bir şekilde varlığını sürdürebilmesi ve ziyaretçilere kendini sergileyebilmesi bakımından önemlidir.

3.2.3.6 Hisar yakınlarındaki özel hamam

Antik tiyatro ile 1 No'lu Han arasında yer alan, ılıklık ve sıcaklık mekanlarından oluşan küçük bir hamam yapısı bulunmaktadır (Şekil 3.16). Tiyatronun güney eteğinde, beylik dönemine tarihlenen bir istinat duvarının oluşturduğu terasın uç köşesinde konumlandırılmış olan hamam için Wulzinger ve diğ. (1935: 53-54), Balat'ın seçkin konaklarından birisinin özel hamamı olmasının muhtemel olduğu çıkarımında bulunmuştur. Durukan (2014: 109) ise hamamın 1 No'lu Han'a ait bir yıkanma mekanı olarak kullanılmış olabileceğini de belirtmiştir.

Özel Hamam'ın ılıklık mekanına erişim, kuzey cephenin doğu köşesine yakın dikdörtgen bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (Durukan, 2014: 109). Mekanın üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Güney duvarın ortasındaki kapıdan sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklık mekanı kare planlı, tek hacimli bir mekan olup üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçişlerin tromplar ile sağlandığı anlaşılmaktadır. Mekanın doğu duvarının ortasında sıcak su deposuna açılan, küçük sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Bu niş aracılığıyla içeriye buhar dolmasının hedeflenmiş olması muhtemeldir (Durukan, 2014: 109).

Hamamın sıcaklığına doğu cephesi boyunca bitişik şekilde inşa edilmiş uzun ince su depolarından soğuk su deposu ılıklık tarafına yakın, kare planlı ve daha küçük bir

Şekil 3.16 : Hisar yakınlarındaki Özel Hamam'ın doğu tarafından görünüşü (2024).

hacimden, sıcak su deposu ise sıcaklık duvarı uzunluğunda bir alana sahip, dikdörtgen planlı, daha büyük bir hacimden meydana gelmektedir (Durukan, 2014: 109). Yoğun bitki örtüsü sebebi ile yapının külhanı tespit edilememektedir.

Etrafında çok yoğun bir bitkilenme görülen Özel Hamamın ılıklık mekanına erişim, bu bitkiler yüzünden tamamen kapanmış durumdadır. Hamam yapısının içindeki ve etrafındaki bitkilenmenin temizlenmesi büyük önem taşımaktadır.

3.3 Konumu ve Durumu Tespit Edilemeyen Menteşe Beyliği Dönemi Yapıları

16. yüzyıla ait çeşitli arşiv kaynakları sayesinde o dönemde Balat'ta yer alan vakıf eserleri, kamusal yapılar ve anıtsal yapılar hakkında detaylı bilgi edinmek mümkündür. Baykara (1999) tarafından, 1583 Sığla Livası Defteri'nin incelenmesi ile ortaya çıkarılan Balat'taki yapıların listesi ile günümüzde varlığı tespit edilebilen yapılar karşılaştırıldığında özgün konumu tespit edilememiş veya günümüze dek ulaşamamış yapılara dair bir döküm elde edilebilmektedir.

1583 yılında 18 mahallesi olduğu bilinen Balat'taki üç caminin her biri tespit edilebilmiştir. Beldenin her mahallesinde en az bir cami veya bir mescid bulunduğu görülmektedir (Baykara, 1999). Yalnızca Gebran isimli, Balat'ın güneybatısında yer aldığı düşünülen gayrimüslim mahallesinde herhangi bir cami veya mescit yer aldığı tespit edilememektedir fakat bu gayrimüslim mahallesinin de Hacı Paraskevi

Kilisesi'nin bulunduğu konum etrafında yer aldığı düşünülmektedir. Balat'ın 15 mescidinden yalnızca üç tanesi tespit edilebilmiş olup bu mescitlerin de isimleri bilinmemektedir. İlyas Bey Külliyesi'nin kuzeyindeki mescidin "Kubbeli Mescid" olduğuna dair çıkarımlar da kesin güvenilirliğe sahip değildir (Durukan, 2014: 100). Balat'ta yer alan 12 mescit ise ya günümüze dek ulaşamamış ya da henüz tespit edilememiştir. Fakat özellikle "3 No'lu Mescid'in" 2015 yılındaki yürüyüş yolu düzenlemeleri sırasındaki tespiti göz önünde bulundurulursa Balat'ın henüz tespit edilememiş mescitlerinden pek çoğunun detaylı bir yüzey araştırması ile tespit edilebileceğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Sığla Livası Defteri'nde, Baykara'nın (1999) tespitine göre 2 medrese, 4 zaviye, 2 dar'ül-huffaz ve 2 mektepten bahsedilmektedir. Balat'ta yer alan iki medreseden biri olan İlyas Bey Medresesi'nin konumu bilinmektedir. Defterdeki diğer medresenin, "taş medresenin" ise İlyas Bey'den farklı bir medrese mi olduğu yoksa aynı medresenin halk arasındaki bir adı mı olduğu ise net değildir. Durukan (2014: 101) ve Steinmann (2022: 74) tarafından Ahmed Gazi Zaviyesi olarak adlandırdığı, Humeytepe'nin güney eteklerinde yer alan yapı haricindeki diğer üç zaviyenin konumu bilinmemektedir. Zengin bir vakıfa sahip Ahmed Gazi Zaviyesi'ne göre mütevazı gelirleri olan diğer üç zaviyenin yapılarının günümüze ulaşamamış olması mümkündür. Balat'taki adı bilinen 2 dar'ül-huffaz, 2 mektep ve mahalle mektepleri ile ilgili ise herhangi bir yapı izi tespit edilememiştir.

Balat'taki varlığı Sığla Livası Defteri'nden tespit edilebilen yapılardan; İlyas Bey Külliyesi'nin bir parçası olan İlyas Bey İmareti için Durukan (2014: 93), medresenin kuzeybatısındaki kare planlı, iki katlı olduğu anlaşılan yapı kalıntısını işaret etmektedir. Fakat bu çıkarım ile ilgili kuvvetli bir dayanağı bulunmamaktadır.

1583 tarihli defterde, ayrıca konumu tespit edilememiş 1 türbe, 1 çeşme, 2 köprü ile bu yapılar haricinde 5 çarşı, 5 pazar ve çeşitli ufak yapılardan bahsedilmektedir. Köprülerden bir tanesi; Lalaoğlu Hamamı'nın doğusunda, Menderes Nehri'nin kenarındaki kalıntılarla eşleştirilmiştir (Steinmann, 2022). Bu köprü, Sığla Livası Defteri'nde belirtilen iki köprüden biri ise Lalaoğlu Hamamı'na yakınlığı sebebiyle bu köprünün Lala Paşa'nın yaptırdığı köprü olması mümkündür.

4. LALAOĞLU HAMAMI

Milet Ören Yerinin doğusunda yer alan Lalaoğlu Hamamı, Delphinion Tapınağı'nın güneyinde, Capito Hamamı'nın batısında, İyonik Stoa kalıntılarının kuzey ucunda ve Roma Caddesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır (Şekil 4.1). Ören yerindeki Beylik Dönemi yapıları çoğunlukla Antik Milet'in eski kalıntılarının gridal planını takip etmeyen, bağımsız plan şemalarına sahiptir. Fakat Lalaoğlu Hamamı, eski kalıntıların plan şemaları ile aynı doğrultulara sahip olup ayrıca İyonik Stoa kalıntılarının kuzey ucunun kısmen üzerine inşa edilmiştir. Yerleşimin antik limanına oldukça yakın olan hamam yapısının hem yerel halk tarafından hem de ticari amaçlarla Balat'a gelenler tarafından kullanılmış olması muhtemeldir. Yapının iç mekan duvarlarındaki çeşitli gemi graffitoları da bu durumu destekler vaziyettedir.

Şekil 4.1 : Lalaoğlu Hamamı (02) ve çevresindeki arkeolojik yapı kalıntıları (Google, Earth, 2025).

Menteşe Beyliği dönemine ait olan hamam yapısı, bölgedeki dört[1] beylik dönemi hamamından biridir ve oturum alanı bakımından en büyük olanıdır (Şekil 4.2). Süsleme biçimleri, incelikli detayları ve daha iyi korunagelmiş yapısal bütünlüğü bakımından bölgedeki diğer beylik dönemi hamamlarından daha geç döneme aitmiş gibi görünmektedir; fakat bu durumun sebebinin 16. yüzyılda geçirdiği tespit edilen onarımlar olması muhtemeldir.

Şekil 4.2 : Sırası ile İbrahim Bey Hamamı (sol üst), İlyas Bey Hamamları (sol alt) ve Lalaoğlu Hamamı (sağ) yapıları, 2023.

Yapının temelleri ve beden duvarları taş örgüye sahip olmakla birlikte duvar örgülerinin içinde tuğla malzeme de kullanılmıştır. Kapı açıklıkları, üst örtüler ve üst örtüye geçiş elemanları ise tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Devşirme malzemeler yapının temellerinde ve duvar örgüsü içinde fazlaca kullanılmıştır. Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı, çift halvetli plan şemasına sahip yapı, erken dönem Türk mimarisi özelliklerini taşımaktadır. Günümüzde duvarları, kapı açıklıkları, çeşitli bezemeleri, mukarnaslar ve Türk üçgenlerinden oluşan kubbeye geçiş elemanları büyük oranda sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Fakat hamam yapısının mekanlarının üst örtüleri ise büyük oranda kaybedilmiştir.

[1]Bu rakam bazı kaynaklarda dört, bazı kaynaklarda ise üç olarak geçmektedir. Bu durumun bir sebebi İlyas Bey Külliyesi'nde iki hamamın yer almasıdır. Sırt sırta inşa edilmiş bu hamamların tek hamam gibi ele alındığı kaynaklar bulunmaktadır. Tiyatro'nun güneyindeki küçük hamam ise özel bir hamam olduğu için eski kaynaklarda beldede yer alan hamamlar arasında belirtilmemektedir.

4.1 Lalaoğlu Hamamı'nın Tarihi

Türk hamamının kitabesi bulunamadığı için yapım tarihi, yapının banisi ve yapının adı kesin olarak bilinmemektedir. Tez çalışmasının konusunu oluşturan hamam yapısının isim ve dönem tespiti için kullanılan temel kaynak, 1583 tarihli Sığla Livası Defteri'dir (Baykara, 1999: 6). Bu defterde Balat'ta yer alan vakıf eserlere de yer verilmiştir ve bu defterden elde edilen veriler hem döneminde Balat'ın demografik durumunu hem de vakıf eserlerinin sayısını ve durumunu inceleyebilmek için önemli bir kaynaktır.

1583 yılına ait bu Sığla Livası Defteri'nde, dört adet hamam yapısının ismi geçmektedir. Bunlar; Eski Hamam, İlyas Bey (İmaret) Hamamı, İbrahim Bey Hamamı ve Lalaoğlu Hamamı'dır (Baykara, 1999: 6). Eski Hamam'dan yalnızca bir dükkanın konumunun anlatılırken bahsediliyor olması ve 1583 yılı defterinde İbrahim Bey Hamamı'nın gelirinin olmaması, İbrahim Bey Hamamı'nın bu dönemde atıl kalmış olabileceğini ve bahsi geçen Eski Hamamın İbrahim Bey Hamamı olabileceğini göstermektedir (Baykara, 1999: 6).

Günümüze kadar ulaşan hamam kalıntıları ile defterlerde tespit edilen hamam yapıları eşleştirildiğinde boşta kalan tek kamusal hamam olan Lalaoğlu Hamamı'nın, tez çalışmasının konusunu oluşturan hamam yapısı olduğunun düşünülmesinin sebebi de bu defterde Lalaoğlu Hamamı için tutulmuş bir kayıttır:

> Hümayun Mahallesi kurbünde Büyük Yazı 'da olan Lala Hamamı demekle maruf hamamın nısfı mezkur Dar'ül-huffaz mesalihi içün vakf olunub nısf-ı aheri merhum Ahmed Gazi'nin Balat'dagı Zaviyesi ile Milas'dağı camii mesalihiyçün vakfeylemiş imiş. Şimdilik-halde mezbur hamam harab olmuş deyü Defter-i Atik'de mukayyeddir. Ba'de Rüstem Beğ zikrolunan harab hamamı yılda dörtyüz akçaya mukataaya alub ihya eylemiş. Zikrolunan mukaîaadan Dar'ül-huffaz mesalihiyçün fi sene yüz akça verilirmiş deyü mukayyed der Defter-i Atik (Baykara, 1999: 6).

Defter-i Atik'teki kaydın günümüz Türkçesi ile çevrilmiş (belli noktalarda detaylandırılmış), hali ise şöyledir:

> Hümayun Mahallesi yakınlarındaki Büyük Yazı'da, ismi Lala Hamamı olarak bilinen hamamın yarısı adı geçen Darul-Huffaz (Balat'taki Lala-oğlu Darul-Huffaz) için, diğer yarısı ise merhum Ahmed Gazi'nin Balat'taki Zaviyesi ile Milas'taki camisi (Ahmed Gazi'nin) vakfedilmiş imiş. Defteri Atik'te (Vakıf Hazine Defteri) adı geçen hamamın şu anda yıkılmış/harap halde olduğu yazar. Sonrasında, Rüstem Bey söz konusu yıkılmış/harap haldeki hamamı yılda 400 akçeye mukataaya alıp onarmış. (Mukataa arazi: Hazineye ait arazilerin belirli bir bedel karşılığı olarak iltizama verilmesidir. Bu arazilerin verilmesi 2 veya 3 yılda bir yenilenirdi.) Bu mukataadan Darul Huffaz'a senede 100 akçe verildiği Defteri Atik'te kayıtlıdır.

Lalaoğlu Hamamı ile ilgili kayıttaki en dikkate değer nokta hamama dair verdiği konum bilgisidir. Hümayun Mahallesi olarak geçen bölge, ören yerinin en kuzeyinde yer alan, "Humeytepe" olarak adlandırılan bölgedir. Burada Beylik Dönemi'nde ve sonrasında bir mahalle olduğu bilinmektedir. Hümayun Mahallesi veya Humeytepe, tez çalışmasının konusunu oluşturan hamamın hemen kuzeyinden itibaren başlamaktadır ve bu durum hamam yapısının Lalaoğlu Hamamı olması ihtimalini ciddi miktarda kuvvetlendirmektedir.

Lalaoğlu Hamamı'nın yapım döneminin 14. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başı arası bir dönem olduğu düşünülmektedir. Hamam yapısının yarısının yapıya ismini de veren Lala-oğlu Darul-Huffaz'ı için diğer yarısının ise Ahmed Gazi'nin Balat'taki zaviyesi ile Milas'taki camisi için vakfedilmiş olması, hamamın yapım dönemine dair ipuçları vermektedir (Baykara, 1999: 6). Ahmed Gazi'nin Balat'ın idaresinde doğrudan görev almamış, Peçin ve Milas'ı idare etmiş ve tüm imar faaliyetlerini beldelerde gerçekleştirmiş olması sebebiyle hamamın inşasının ölümünün ardından Balat'taki zaviyesinin ve Milas'taki camisinin vakfının dahil olduğu bir iş olması muhtemeldir. Ahmed Gazi'nin 1391 yılında vefat ettiği göz önünde bulundurulursa hamam yapısının inşasının bu dönemden sonra olması muhtemeldir. Nitekim Ahmed Gazi'nin Milas'taki camisinin 1378 yılında açıldığı göz önünde bulundurulduğunda yapının bu tarihten daha erken olması da mümkün değildir.

I. Murad'ın ölümünün ardından I. Bayezid'in yönetime geçmesiyle beylikler isyan etmiştir. I. Bayezid, 1389 yılında çıktığı seferde bir yıl içinde tüm beylikleri bastırmıştır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı'na kadar Osmanlı kontrolünde olan beldeye idareci olarak Firuz Ağa atanmıştır (Durukan, 1999: 18-19). Bu dönemde Venediklilerle yapılan tüm ticari anlaşmalar askıya alınmıştır. Bu idari değişim ve anlaşmaların durdurulmasıyla yavaşlamış olması beklenen kentteki sosyo-ekonomik durum, yeni vakıf eserlerin yapılmasının beklenmediği bir ara dönem meydana getirmiş olmalıdır. Ankara Savaşı'nın ardından İlyas Bey'in Menteşe Beyliği'nin başına geçmesiyle beylik topraklarındaki ticaret ve imar faaliyetleri tekrar canlanmıştır (Durukan, 1999: 19).

1412 yılında Mısırlı alim Ali el-Kalkaşendi, "Subhu'l-aşa fî sına'atü'l-inşa" adlı eserinde Balattan, surları olmayan küçük bir şehir olarak bahsetmiştir. Mermerden yapılmış yıkık bir kale, birkaç cami, pazar ve dört hamam olduğunu belirtmiştir (Steinmann, 2022: 75). Bu rakam, Lalaoğlu Hamamı'nın da Ali el-Kalkaşendi'nin Balat'ı betimlediği dönemde yapının inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Tespit edilen arşiv kaynaklarının sağladığı verilerden yola çıkılarak yapının 1378-1421 yılları arasında; kuvvetli bir ihtimalle ise 1402-1412 yılları arasında inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Lalaoğlu Hamamı'na ismini veren Lala Bey'in/Paşa'nın kim olduğu bilinmemektedir. "Lala" kelimesi Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemlerinde "Atabeg" kelimesi ile aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Erken Osmanlı Dönemi'nde de benzer bir kullanım söz konusu olmuştur (Baykara, 2003: 70). İlerleyen süreçte lala kelimesi şehzadelerin mürebbilerine verilen bir ad haline gelmiştir. Fakat Lalaoğlu Hamamı'nın inşa edildiği dönem göz önünde bulundurulduğunda bu kelimenin atabeg, idareci anlamında kullanılmış olması gerekmektedir. Bu durumda bahsi geçen Lala Bey'in/Paşa'nın Menteşe Beyleri'nden birisi olduğu çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Balat'ta bu kişinin adı ile anılan bir mahalle, bir mescid, bir Darul-Huffaz, bir hamam, bir köprü ve bir pazargah bulunuyor olması da kendisinin bir Menteşe Beyi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Balat'taki bilinen en eski eserler 14. yüzyılın ilk yarısına, İbrahim Bey dönemine aittir. İbrahim Bey'in beyliğin idaresini eline almasına dek Balat'ın bir beylik merkezi olarak kullanılmamış olması da daha eski beylik dönemi anıt eserlerinin var olması ihtimalini azaltmaktadır (Wittek, 1944: 128-129). İbrahim Bey'in vefatının ardından yerine geçen oğullarından Musa Bey'in Beçin, Balat ve Milas'ta; Mehmed Bey'in Muğla ve Çine'de; Ahmed Bey'in ise Marmaris ve Makri ile birlikte geriye kalan sahil mıntıkalarında hüküm sürmüş olduğu sanılmaktadır. Ahmed Gazi ilerleyen dönemlerde Milas ve Peçin'in de idaresini eline almıştır (Wittek, 1944: 71-72). İbrahim Bey'in oğullarının idarecilik dönemlerinin I. Bayezid'in beylik topraklarını zaptetmesiyle sona ermesi ve bu dönemin ardından Menteşe Beyliği'nin bağımsız varlığının 1402 yılında İlyas Bey ile başlıyor olması sebebiyle, Lala Bey ya da Lala Paşa olarak bilinen idarecinin İbrahim Bey'in oğullarından biri olması muhtemeldir (Wittek, 1944: 83-84). Bu oğullardan Musa Bey'in Balat'ta hüküm sürdüğünün düşünülmesi, kendisinin Lala Bey ya da Lala Paşa olarak adlandırılan idareci olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yine de bu konuda net bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

1517 yılından önceki bir tarihte tanzim edilmiş olan bir defterde harap olarak kaydedilmiş olan Lalaoğlu Hamamı, 1583 yılı defterlerine göre Rüstem Bey tarafından yılda 400 akçeye mukataaya alıp onarılmıştır (Baykara, 1999: 6). Bu durumda Lalaoğlu Hamamı'nın ilk inşasının ardından en fazla 100 yıl boyunca kullanıldığı, en az 65 yıl ise yıkılmış/harap halde olduğu söylenebilir. Lalaoğlu Hamamı'nın limana oldukça yakın olması ve 15. yüzyılda Balat Limanına hala gemilerin ulaşabiliyor olması, o döneme dair bilinen büyük bir afet de olmaması sebebiyle hamam yapısının korsan saldırıları sırasında harap hale gelmiş olması ihtimalinin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Öte yandan Rüstem Bey'in yapıyı ne kadar harap durumdayken mukataaya aldığı ve ne büyüklükte bir onarıma, yeniden inşaya giriştiği bilinmemektedir. Yapının mevcut duvarlarında, üst örtülerinde ve mimari elemanlarında tespit edilebilen bir onarım izi bulunmamaktadır.

17. yüzyılda nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiş olan Balat, hala bir ihraç limanı olmasına karşın eski önemini yitirmiş durumdadır. 1671 yılında Balat'a uğrayan Evliya Çelebi, beldedeki yapılardan bahsederken iki yüz kadar ev, bir han, bir cami

ve küçük çarşılardan bahsetmiş olup herhangi bir hamamdan ise bahsetmemiştir (Durukan, 1999: 21). Bu durum Evliya Çelebi'nin beldeyi ziyaret ettiği dönemde artık Lalaoğlu Hamamı da dahil tüm hamam yapılarının atıl duruma düşmüş olduğunu düşündürmektedir.

22 Şubat 1653'te Aydın'da meydana gelen XI şiddetindeki depremin Batı Anadolu'nun tamamında ciddi etkileri olmuştur (Utku ve Sözbilir, 2003). Aydın, Tire, Nazilli, Söke gibi yerleşimlerde çok ciddi hasarlara ve can kayıplarına yol açmış olan depremin Balat'ı da etkilemiş olması muhtemeldir. 1583 yılında 450 hanenin bulunduğu Balat'ta 1655 yılında 22 hane kalmış olmasında bu depremin etkisi olması mümkündür. Ayrıca 1583 yılında varlığı bilinen pek çok vakıf eserden ve anıtsal yapıdan Evliya Çelebi'nin ya da Evliya Çelebi'den sonra beldeye gelen seyyahların bahsetmiyor oluşu, olası bir deprem hasarının göz önünde bulundurulmasını önemli kılmaktadır.

17. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasındaki dönemde Balat'taki Menteşe Beyliği Dönemi yapılarının durumları ile ilgili kentin harap durumda olduğunu belirten yüzeysel tanımlamalar dışında detaylı bilgi aktaran herhangi bir kaynak bulunmamaktadır (Durukan, 1999: 21-22).

20. yüzyıla gelindiğinde ise özellikle 1899 yılında Wiegand öncülüğünde başlayan arkeolojik kazı ve araştırma çalışmaları, Balat'ın özellikle Roma Dönemine ve daha eski dönemlerine odaklanmasına karşın beylik dönemine ait eserler üzerine de birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Baran, 1965: 70-71). Bu eserlerden, Wulzinger, Wittek ve Sartre tarafından 1913 yılında hazır hale getirilen fakat ancak 1935 yılında basılabilen "Das Islamische Milet", hem Lalaoğlu Hamamı'nı hem de diğer beylikler dönemi yapılarını detaylı bir şekilde ele alışı bakımından son derece değerlidir (Şekil A.1-A.5).

Das Islamische Milet (Wuzinger ve diğ, 1935: 43) kitabında aktarılanlara göre Delphinion Tapınağı'nın ortaya çıkarıldığı dönemde Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık mekanının kuzey bölümü ağır müdahalelere maruz kalmıştır. Kazı günlüklerine göre, 11 Ekim 1905 tarihinde soyunmalık bölümünün kuzey bölümü, Delphinion Tapınağı'nın güneybatı ucunun daha iyi incelenebilmesi için kısmen sökülerek alandan temizlenmiştir (Wuzinger ve diğ, 1935: 43). Ortaçağ ve sonrasına

ait eserlerin niteliksiz dönem yapıları olarak görüldüğü 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarının hakim görüşü, bu problemli müdahaleyi açıklayabilecek tek durumdur. Öte yandan bu müdahale öncesinde bir fotoğraflama ya da belgeleme yapılmadığı için, Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık mekanının kuzey bölümüne dair herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Türk hamamının ilk kez detaylı bir şekilde ele alındığı 1905-1913 yılları arasına denk gelen dönemde gerçekleştirilen belgeleme çalışması sırasında yapı, büyük oranda günümüzdeki ile benzer bir strüktürel bütünlüğe sahiptir. Yalnızca henüz soyunmalık mekanı duvarları kısmen ayakta ve muhdes müdahalelere maruz kalmamış bir durumdadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Lalaoğlu Hamamı'nın Güney Cephesini ve ayaktaki soyunmalık duvarını gösteren, 1905-1913 yılları arası dönemde çekilmiş bir fotoğraf (Wuzinger ve diğ, 1935).

1955 yılında meydana gelen Söke Depremi'nde ise soyunmalık mekanının ayakta kalan duvarları kaybedilmiştir. Das Islamische Milet'te (Wuzinger ve diğ, 1935) yer alan, İyonik Stoa'dan çekilmiş, soyunmalık duvarlarının güney kısmını gösteren tek bir fotoğraf ise soyunmalık duvarlarının deprem öncesi durumuna ait tek görsel kaynaktır

(Şekil 4.3). Hamamda, depremin ardından gerçekleştiği tespit edilebilen başka ağır hasar bulunmamaktadır.

1. Dünya Savaşı'nın başlangıcından 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar arkeolojik çalışmaların durduğu Milet Antik Kenti'nde 1955 yılından itibaren kazı ve çalışmalar tekrar başlamıştır (Baran, 1965: 71). Lalaoğlu Hamamı'na 1905 yılından sonraki ilk kapsamlı müdahaleler bu dönemden sonra gerçekleştirilmiştir. 1973 yılında, Türk hamamının batısında yer alan ve soyunmalık mekanının doğrudan üzerinde konumlandığı Roma Caddesi'nin kazıları tamamlanmış, özgün cadde kotu tamamen temizlenmiş durumdadır. Türk hamamının soyunmalık zemininin ve iç mekanlara erişimi sağlayan aralık mekanı kapısının kotunun Roma Caddesi kotundan çok yukarıda olması sebebiyle Türk hamamına erişimin sağlanabilmesi için çağdaş bir giriş eki planlanmıştır. 1973 yılında, soyunmalık mekanının 1905 yılındaki müdahaleler sebebiyle harap halde olan kuzey bölümüne modern tuğla ve çimento ile bir merdiven inşa edilmiştir (Şekil 4.4). Soyunmalığın kuzeyindeki harap bölüm hamamın iç mekanlarına erişimin sağlanabileceği ölçüde güçlendirilmiştir. Kapının önüne yerleştirilen mermer döşeme taşlarının altına tuğladan bir ayak ve çelik kiriş yerleştirilmiştir. Hamamın kuzeybatısındaki bu muhdes müdahaleler yapının özgün mimarisinden ayırt edilebiliyor olmasına karşın kullanılan malzemenin niteliği ve oluşturulan strüktürün yapıyla bütünleşmiş, yanıltıcı görünümü bu müdahaleyi niteliksiz kılmaktadır.

Soyunmalık mekanının güney ve batı duvarlarının ayakta kalan kısımlarındaki kayıpların önüne geçmek için bu duvarlarda özgün duvarlara ait yıkılmış malzeme ve tuğla kullanılarak kısmi tamamlamalar yapılmış, eş hizaya getirilmiş duvarlar çimento harç ile harpuştalanmıştır (Şekil 4.4).

Aynı dönemde hamamın aralık mekanının girişine, ılıklık mekanının doğusundaki mekanın girişine ve külhanın üzerindeki sıcak su deposunun cephesindeki yıkıntının oluşturduğu boşluğa demir kapılar takılmıştır. Bu dönemde hamamın iç mekanları kazı ekipleri tarafından bir depo olarak kullanılmıştır. Sıcak su deposunu güneybatı halvetine bağlayan niş açıklığı da çimento harç ile kapatılmıştır. Sıcak su deposunun doğu tarafında yer alan ve 1955 tarihli fotoğraflarda açık olduğu görülebilen niş açıklığının da aynı dönemde örülerek kapatıldığı düşünülmektedir (Şekil 4.5). Sıcak

Şekil 4.4 : Sırası ile Soyunmalık (M01) mekanı üzerindeki müdahalelerin ardından soyunmalığın kuzey bölümü (sol üstte), soyunmalığın güney bölümü (sol altta) ve muhdes merdiven uygulamasının detaylı fotoğrafı (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1973).

su deposuna erişimi sağlayan yıkıntıya takılmış kapı hala yerinde ve kilitli olup, bu mekan Türk hamamının belgelendiği 2023 yılında dahi depo işlevini sürdürmektedir.

Şekil 4.5 : Doğu Cephesindeki yıkılmış duvar boşluğunun 2023 yılındaki görünüşü (solda) ve onarım öncesi görünüşü (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1970).

1979 yılında, Lalaoğlu Hamamı'nın güneyinde yer alan İyonik Stoa'nın bir bölümünde kısmi bir anastylosis çalışması başlamıştır. 1979 yılında stoanın krepidoması ve sütun kaideleri onarılmış; imitasyon tamamlamalar ile ayağa kaldırılan dört sütun yerleştirilen kaidelerin üzerine oturtulmuştur (Yaşar, 2021: 126-127). 1989 yılına kadar aralıklarla devam eden anastylosis çalışmaları sonucunda İyonik Stoa'nın dört

sütunu; sütunların üzerinde arkitrav, friz ve geisonları ile strüktürel bütünlüğünü korumuş beden duvarlarının üst kısımları ayağa kaldırılmıştır (Yaşar, 2021: 133-134). Bu çalışmalar sırasında Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalığı mimari parça stok sahası olarak kullanılmış ve soyunmalığın içine ahşap bir vinç kurulmuştur. (Şekil 4.6) Anastylosis çalışmasının yapıldığı alanla soyunmalık arasına kurulan raylı bir sistemle parçalar uygulama sahasına taşınmıştır.

Şekil 4.6 : İyonik Stoa kalıntılarının ayağa kaldırılma çalışmalarından fotoğraflar ve Lalaoğlu Hamamı'nın Soyunmalık (M01) mekanında stoklanan parçaların taşınması için kurulmuş hareketli vinç (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 1979).

İyonik Stoa'nın anastylosis uygulamalarının ardından günümüze dek Türk hamamı üzerinde ya da Türk hamamını etkileyen herhangi bir çalışma uygulama gerçekleştirilmemiştir. 1973 yılındaki güçlendirmeler sırasında soyunmalık mekanının batı duvarına paralel yerleştirilen birtakım mimari parçalar bugün hala aynı konumda üst üste dizilmiş olarak durmaktadır.

20. yüzyılın son çeyreğinde yapı üzerinde herhangi bir müdahale ya da tespit edilebilen bir hasar, kayıp gözlemlenmemiştir. Bu dönem içerisinde tarihi tam olarak bilinmeyen fakat yapı üzerindeki 1973 tarihli müdahaleler ile eşzamanlı çizilmiş olması mümkün olan basit bir rölöve belgelemesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi tarafından arşivlenmiştir (Şekil B.1-B.2). 1982 tarihinde yayımlanan Aynur

Durukan'ın doktora tezi "Balat'taki Türk Devri Yapıları", yapının günümüze dek tekrar ele alındığı son dönemdir. Bu kaynakta da 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleştirilmiş farklı bir müdahaleden bahsedilmemektedir.

Günümüzde Lalaoğlu Hamamı, hem yapı çevresinde hem de iç mekanlarında yoğun bitkilenme sorunundan muzdarip durumdadır. Ören yerinin içerisindeki konumunda yapıyı görmeye gelen ziyaretçilere açıktır.

4.2 Lalaoğlu Hamamı'nın Mevcut Özellikleri

4.2.1 Hamamın konumu ve çevresi

Lalaoğlu Hamamı, Klasik dönemden Roma dönemine kadar çeşitli antik dönem kalıntılarının etrafında bulunduğu bir konumda, Milet Ören Yerinin kuzeydoğusunda inşa edilmiştir.

Kuzeyinde Delphinion olarak adlandırılan, Arkaik çağlardan başlayarak Roma İmparatorluk dönemine kadar çeşitli müdahalelerle sürekli kullanılagelmiş olan Apollon Delphinios kutsal alanı bulunmaktadır. Doğusunda, bir Roma Hamamı kompleksi olan Capito Hamamı yer almaktadır. Capito Hamamı'nın palaestra mekanının batı duvarı sınırları, Lalaoğlu Hamamı'nın doğu duvarı sınırlarında son bulmaktadır. Yapının güneyinden başlayıp kuzeyine doğru devam eden Roma Caddesi ile caddenin her iki doğu-batı kenarları boyunca inşa edilmiş Ion Düzenli Sütunlu Galeri de Roma dönemine aittir. Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekanlarını barındıran ana kütlesi İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları'nın üzerine ve bir miktar kuzeyine yerleşmektedir. Hamamın Soyunmalık (M01) mekanı ise Roma Caddesi'nin doğu kenarının üzerinde konumlandırılmıştır (Şekil 4.7). Hem yapının inşasında kullanılan devşirme malzemeler hem de yapının üzerine bindiği antik katmanlarla olan ilişkisi Lalaoğlu Hamamı'nı çok katmanlı bir kültür varlığı pozisyonuna koymaktadır.

4.2.2 Hamamın mekansal özellikleri

Türk hamamı ortası kubbeli, enine sıcaklıklı, çift halvetli bir plan şemasına sahip olup mekansal olarak erken dönem Türk hamamı mimarisinin özelliklerini

Şekil 4.7 : Lalaoğlu Hamamı'nın çevresel görünüşü (2023).

taşımaktadır. Yapı, su depolarının üstünü örten beşik tonozlar haricinde üst örtülerinin tamamını kaybetmiştir. Strüktürel kayıplar soyunmalık mekanında duvarlardan itibaren başlamaktayken diğer mekanlar kubbeye geçiş elemanlarına kadar büyük oranda ayakta kalmayı başarmıştır.

Hamama erişim, Soyunmalık (M01) mekanının batı ve güney cephelerindeki kapı açıklıkları aracılığı ile sağlanmaktadır. Soyunmalık (M01) mekanından aralık (M02) mekanına, mekanın kuzeydoğusundaki kapı aracılığı ile erişilmektedir. Aralık (M02) mekanının kuzey duvarında helaya (M04), doğu duvarında ise ılıklığa (M03) açılan birer kapı yer almaktadır. Ilıklık (M03) mekanının aralığa (M02) açılan kapısı haricinde kuzeybatı duvarında helaya (M04), doğu duvarında Özel Hücreye (M05) ve güney duvarında ise sıcaklık (M06) mekanına açılan birer kapısı bulunmaktadır. Sıcaklık (M06) mekanının ortasından girişi sağlayan bu kapı kullanıcıyı mekanın ortasına, ana kubbenin altına çıkartmaktadır. Enine çift eyvana sahip sıcaklık mekanının güneydoğu ve güneybatı köşelerinde simetrik birer halvet hücresi (M07 ve M08) yer almaktadır. Güneybatı halvet hücresinde (M08) sıcak su deposuna açılan bir niş açıklığı bulunmaktadır (Şekil D.3).

Hamamın kullanıcı erişimine kapalı iki mekanı olan soğuk su deposu (D01) ve sıcak su deposu (D02) yapının güney cephesi boyunca yerleşmiştir. Soğuk su deposuna (D01) erişim soyunmalık (M01) mekanının güneydoğusundaki niş açıklığı aracılığı ile mümkün olabilmekte iken sıcak su deposuna (D02) erişim ise güneybatı halvet hücresindeki (M08) niş açıklığı ile sağlanmaktadır (Şekil D.3). Su depolarının yaygın Türk hamam tipolojileri göz önünde bulundurulduğunda soyunmalıkla ilişki

içerisinde olacak şekilde yerleştirilmiş olması istisnai bir durumdur fakat hamamın mekansal plan şemasında tutarsızlık oluşturan bir durum bulunmamaktadır. Bu ufak farklılaşmanın sebebinin ise Türk hamamının, altındaki eski katmanların üzerine yerleşirken izlediği form biçimi olması mümkündür.

4.2.2.1 Soyunmalık (M01)

Lalaoğlu Hamamı'nın giriş mekanı olan soyunmalık (M01), Türk Hamamlarının yaygın plan tipolojisine uygun şekilde hamamın en büyük mekanıdır. Günümüze ulaşabilmiş kısmının iç ölçüleri 10.20x13.50 metre iken özgününde sağlam ölçülerin 10.20x16.50 metre olduğu düşünülmektedir. Yapının geri kalanında olduğu gibi soyunmalık duvarlarının da ana yapı malzemesi moloz ve kesme taşlardır. Devşirme mermer bloklarının da özellikle alt kotlarda sıklıkla kaba örgü içerisinde kullanıldığı duvarlarda; taş örgü arasında kalan boşluklar düzensiz bir teknik ile tuğla parçalarıyla doldurulmuştur. Mekan, özgününde hem içeriden hem de dışarıdan sıvalı yüzeylere sahip olduğu için bu düzensiz örgüler görünmeyen yüzeylerde yer almaktadır. Yapının duvarları genel olarak pencere/niş açıklıklarının alt kotlarına kadar tamamen yıkılmış olup yer yer daha yüksek ve daha alçak kotlar verdiği noktalar bulunmaktadır (Şekil 4.8). Ahşap çatı strüktürüne dair hiçbir yapı elemanı günümüze ulaşamamıştır. Yalnızca iç mekanda yapının doğu duvarlarına bitişik ve dış mekanda batı duvara bitişik üç adet payanda duvarlar üzerindeki izleri ve sağlam kalmış bölümleri sayesinde okunabilmektedir (Şekil 4.9).
Soyunmalık mekanına ve hamama dışarıdan erişim iki kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Kapı açıklıklarının biri güney cephenin tam ortasında yer alırken diğeri ise batı cephedeki duvar payandalarından güneydeki ile ortadakinin arasında yer almaktadır (Şekil 4.8). Türk hamamının 1955 depremi öncesi çekilmiş tek dış mekan fotoğrafı (Şekil 4.3) soyunmalık kapısının bir lento ile geçilen dikdörtgen forma sahip olduğunu ve üzerinde yarım daire formlu bir kitabe boşluğu olduğunu göstermektedir. Mekanın kuzeydoğu köşesinde aralık (M02) mekanına erişimi sağlayan kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Güneydoğu köşesinde ise soğuk su deposuna (D01) erişimi sağlayan bir niş açıklığı ile niş açıklığının hemen kuzeyinde ve daha alçak bir kotta yer alan bir su haznesi bulunmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.8 : Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık (M01) mekanının genel görünüşü (2023).

Şekil 4.9 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarlarının dışındaki payanda kalıntısı ve arkasında iç mekandaki batı duvara bitişik payanda izleri, orta aksa yakın batı duvarı payandasından kalan kırık taş izleri, güney akstaki batı duvarı payandasının sağlam kalan bölümü (2023).

Soyunmalık (M01) mekanının duvar dipleri boyunca zeminde sekiler ve seki basamaklarına dair çeşitli izler okunabilmektedir. Bu izlerin en iyi okunduğu nokta mekanın güneybatı köşesidir (Şekil 4.10). Ayrıca mekanın iki giriş kapısının hizasına tekabül eden bir konumda, mekanın zemininde bir pişmiş toprak künk çıkışı bulunmaktadır. Bu çıkış soyunmalık havuzunun konumunu göstermektedir ve mekandaki havuza dair tek veriyi sunmaktadır. Öte yandan mekandaki yoğun bitkilenme ve toprak yığınları zemindeki mermer döşeme bloklarını, sekileri ve seki

basamaklarını rahat bir şekilde inceleyebilmeyi imkansız kılmaktadır. Ayrıca mekanın içerisinde yer alan ve yapıya ait olmayan çeşitli mermer bloklar, mimari elemanlar hem soyunmalık (M01) mekanının algılanmasını güçleştirmekte hem de mekanın zemininin belgelenebilmesini engellemektedir (Şekil 4.8).

Şekil 4.10 : Doğu duvarının güney ucundaki niş ve hazne (solda), aralık (M02) mekanına açılan kapı açıklığı (ortada), soyunmalığın (M01) güneybatı ucundaki seki ve seki basamakları izleri (sağda, üstte), hamama su sağlayan pişmiş toprak künk girişi (sağda, allta) (2023).

Soyunmalık (M01), Lalaoğlu Hamamı'nın en ağır müdahalelere maruz kalmış mekanıdır. 11 Ekim 1905 tarihinde soyunmalık (M01) bölümünün kuzey bölümü, Delphinion Tapınağı'nın güneybatı ucunun daha iyi incelenebilmesi için kısmen sökülerek alandan temizlenmiştir (Wuzinger ve diğ, 1935). Öte yandan bu müdahale öncesinde bir fotoğraflama ya da belgeleme yapılmadığı için, Lalaoğlu Hamam'ının soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümüne dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu bölüme dair verinin elde edilebildiği en güvenilir veri, Das Islamische Milet kitabındaki plan çizimidir (Şekil A.1). 1960'dan sonra gerçekleştirildiği bilinen Roma Caddesi kazısının ardından soyunmalık (M01) mekanının zemininin ve iç mekanlara erişimi sağlayan aralık (M02) mekanı kapısının kotunun Roma Caddesi kotundan çok yukarıda olması sebebiyle Türk hHamamına erişimin sağlanabilmesi için çağdaş bir giriş eki planlanmıştır. 1973 yılında, soyunmalık (M01) mekanının 1905 yılındaki müdahaleler sebebiyle harap halde olan kuzey bölümüne modern tuğla ve çimento ile bir merdiven inşa edilmiştir.Türk hamamının altında kalan kalıntı izlerinin tekrar kapanmaması için aralık (M02)

mekanının kapısı hizasındaki döşeme kaplamasının altı tamamen doldurulmamış, bu alanda tuğla bir ayaklara saplanan bir çelik kirişe döşeme kaplaması taşıtılmıştır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 : Soyunmalık (M01) mekanının kuzeyindeki kaldırılan bölümde gerçekleştirilmiş muhdes giriş düzenlemesi uygulamasının günümüzdeki görünüşü (2023).

Soyunmalık (M01) mekanının güney ve batı duvarlarının ayakta kalan kısımlarındaki kayıpların önüne geçmek ve mekanın duvarlarını daha iyi algılatmak için özgün duvarlara ait yıkılmış malzeme ve tuğla kullanılarak kısmi tamamlamalar yapılmıştır. Tamamlamalar sırasında eş hizaya getirilen duvarlar çimento harç ile harpuştalanmıştır. Tamamlama yapılan kısım ile özgün duvarların arasına modern tuğla ile ayırıcı derz uygulaması yapılmıştır (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 : Soyunmalık (M01) mekanının güney duvarındaki, modern tuğla ile ayırıcı sınır oluşturulmuş, çimento harçlı ayağa kaldırma ve harpuştalama uygulamasının günümüzdeki görünüşü (2023).

4.2.2.2 Aralık (M02)

Soyunmalık (M01) mekanının kuzeydoğusundaki yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile erişilen aralık (M02) mekanı Erken Dönem Türk hamamı Mimarisinde görülebilen bir geçiş mekanıdır. Döşemesinin altında cehennemlik bulunmayan aralık mekanları, soyunmalık ile ılıklık arasında bir geçiş mekanıdır. Bu mekanın Türk hamamlarındaki kullanımı, 16. Yüzyıldan itibaren büyük oranda kalkmıştır ve soyunmalık mekanları doğrudan ılıklık mekanına bağlanmaya başlamıştır.

Lalaoğlu Hamamı'nın aralık (M02) mekanı, 2.10x2.50 metre ölçülerindeki küçük bir geçiş mekanıdır. Soyunmalık (M01) mekanına bağlanan, muhdes bir demir kapı çerçevesi takılı durumdaki, yuvarlak kemerli kapı açıklığı haricinde mekanın kuzey duvarında helaya (M04) açılan basık kemerli bir kapı açıklığı, doğu duvarında ise ılıklığa (M03) açılan yuvarlak kemerli bir kapı yer almaktadır (Şekil 4.13). Mekanın güneydoğu köşesinde mermer bir seki bulunmaktadır. Köşesindeki kırık haricinde sağlam durumda olan seki, Türk hamamının içerisindeki günümüze ulaşabilmiş az sayıdaki mermer mimari elemandan biridir. Mekanın zeminindeki mermer döşeme bloklarının tamamı okunabilmektedir (Şekil 4.13). Mekanın soyunmalığa (M01) açılan kapısının hemen kuzeyinde döşeme dibinde küçük bir gider deliği bulunmaktadır. Yapının mevcut durumunda okunamamakla birlikte Milet Kazıevi Kütüphanesindeki eski fotoğraflar, ılıklık (M03) mekanından gelip aralık (M02) mekanına giren ve mekanın kuzey duvarı dibinden duvardaki açıklığa bağlanan gider kanallarının varlığını tespit etmeyi mümkün kılmaktadır.

Şekil 4.13 : Aralık (M02) mekanının genel iç mekan görünüşleri ve mekanın köşesindeki mermer seki (sağda) (2023).

Mekanının duvarları, sıvaların döküldüğü bölgelerde okunabildiği kadarıyla yapının duvarlarının genel örgü biçimi ile aynı şekilde moloz ve kesme taşlardan örülmüştür. Taş örgü arasında kalan boşluklar da düzensiz bir teknik ile tuğla parçalarıyla doldurulmuştur. Kireç esaslı beyaz renkli bir sıva ile kaplı olan iç mekan yüzeyleri, duvarların alt kotlarında tuğla kırığı içeren horasan sıvaya dönüşmektedir (Şekil 4.13). Hamamın iç mekanlarının tamamında aynı duvar örgüsü ve sıva uygulaması gözlemlenmektedir.

Aralık (M02) mekanının üst örtüsü, Batı Anadolu'da örnekleri ile çok sık karşılaşılmayan bir üst örtü biçimi olan aynalı tonoz ile kapatılmıştır (Şekil 4.14). Üst örtülerin büyük oranda yitirilmiş olduğu Türk hamamındaki yelken tonoz üst örtü, büyük oranda sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Tonoz üzerindeki hafifletme künkleri ve ışıklık künkleri de okunabilmektedir. Tonoz örgüsü; köşelerden başlayarak duvarların orta noktasında birleşen ve ardından bu örüntüyü sürdürerek ortada kare planlı bir açık bırakarak tamamlanan bir biçime sahiptir. Örgü sıralarının yön değiştirdiği her bir iç katmanın sınırı tuğla kaburgalarla belirlenmiştir (Şekil 4.14). Behramkale Hüdavendigar Camii son cemaat yeri giriş aksındaki yelken tonoz da bu mekanın yelken tonozu ile oldukça benzerdir (Aktuğ, 1989: 97).

Şekil 4.14 : Aralık (M02) mekanının aynalı tonozla kapatılmış üst örtüsünün içeriden görünüşü (2023).

Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekanındaki birtakım duvarlarda çeşitli gemi graffitoları bulunmaktadır. Balat'a deniz yolu ile gelen seyyahların ve gemicilerin çizmiş olduğu düşünülen graffitoların 15.-17. yüzyıllar arasında çizildiği düşünülmektedir (Meinardus, 1973). Aralık (M02) mekanının doğu duvarında, ılıklığa (M03) açılan

kapının kemerinin hemen güneyinde ve biraz daha üst kotunda bu graffitolardan biri yer almaktadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 : Aralık (M02) mekanının doğu duvarındaki gemi graffitosu (2023).

4.2.2.3 Ilıklık (M03)

Hela (M04) ve aralık (M02) mekanının doğusunda yer alan ılıklık (M03) mekanının iç ölçüleri 4.20x4.20 metredir. Mekanın; aralığa (M02) açılan yuvarlak kemerli kapısı haricinde kuzeybatı duvarında helaya (M04) açılan basık kemerli bir kapısı, doğu duvarında Özel Hücreye (M05) ve güney duvarında ise sıcaklık (M06) mekanına açılan birer yuvarlak kemerli kapısı bulunmaktadır (Şekil 4.16). Bu kapılardan helaya (M04) açılan kapı haricindeki aralık (M02), özel hücre (M05) ve sıcaklık (M06) kapıları duvardan 0.40-0.50 metre içeridedir.

Mekanın, hela (M03) mekanına açılan kapısı haricindeki diğer kapılarının üzerinde mukarnaslı yaşmaklar yer almaktadır. Mukarnaslı yaşmakların düzenleri her kapı için farklılık göstermektedir. Ilıklık (M03) mekanındaki kapı yaşmaklarının takip ettiği tek bir şematik düzen bulunmamaktadır. Ayrıca kapı girintilerinin her iki köşesinde, mukarnas başlangıç kotunda sonlanan, simetrik yerleştirilmiş birer sütunce bulunmaktadır. Sütuncelerin başlangıç ve bitiş noktalarında kare prizma biçimli prizmalar yer almaktadır. Bu bezemelerin tamamının üzeri duvar yüzeyleri ile birlikte sıvayla kaplanmıştır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 : Soldan sağa sırası ile; ılıklık (M03) mekanının aralık (M02) ve helaya (M04) açılan kapıları, özel hücreye (M05) açılan kapısı, sıcaklığa (M06) açılan kapısı (2023).

Ilıklık (M03) mekanının duvar sıvaları büyük oranda sağlam olup çözülmelerin ve kayıpların olduğu bölgelerde duvar örgüsü gözlemlenebilmektedir. Hem sıvanın hem de duvar harcının kaybedildiği bazı noktalarda duvar içerisinden giden pişmiş toprak su tesisatı künkleri de okunabilmektedir.

Mekanın üst örtüsü özgününde kubbe ile kapatılmış olup bu kubbeden günümüze yalnızca güney taraftaki küçük bir bölüm ulaşabilmiştir (Şekil 4.17). Sağlam kalan bölümde yer alan eş aralıklı silindirik tuğlalı profiller, kubbenin çarkıfelek bezemesine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca birkaç ışıklık künkünün yuvaları da bu bölgede okunabilmektedir. Üst örtüye geçiş kubbe ile örtülmüş her mekanda olduğu gibi pandantiflerce sağlanmaktadır. Bu pandantifler, mekanın tüm duvarları boyunca süregelen mukarnaslarla bezenmiştir. Pandantiflerdeki mukarnaslar ve kapı çevrelerindeki bezemeler büyük oranda korunagelmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 : Ilıklık (M03) mekanının güney tarafındaki kubbe kalıntıları ve mukarnas bezemeleri (2023).

Ilıklık (M03) mekanının zeminindeki mermer döşeme bloklarının çok az bir kısmı mekanın mevcut durumunda okunabilmektedir. Geri kalan kısmının yerinde olup olmadığı bitki örtüsü ve toprak dolgu sebebiyle tam olarak anlaşılamamakla birlikte zemin kotundaki kademelenme hareketlerinin azlığı sebebi ile mevcut gibi görünmektedir (Şekil 4.18). Mekanın duvarları boyunca duvarlara bitişik planlanmış oturma sekileri yer almaktadır. Özgün üst kaplamalarını kaybetmiş olan sekilerin kalan bölümleri genel olarak sağlamdır. Sekilerin üzerindeki düzensiz aralıklı ve farklı derinliklere sahip girintiler muhtemelen zeminden gelen ısıyı sekilere daha iyi ulaştırmak amacı ile boş bırakılmıştır (Şekil 4.18). Bu sekilerin içlerinden, sıcaklık (M06) mekanının giriş kapısından başlayıp önce doğu duvarı dibine, ardından özel hücre (M05) kapısının önünden kuzey duvarı dibine, kuzey duvarı dibinden batı duvarı dibine ve batı duvarı dibinden ise aralık (M02) mekanının giriş kapısı köşesine ulaşan bir atık su gideri kanalı geçmektedir. Bu kanal günümüzde net bir şekilde takip edilemese de Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivindeki eski iç mekan fotoğraflarında net bir şekilde okunabilmektedir.

Şekil 4.18 : Ilıklık (M03) mekanının duvarlarını, sekilerini gösteren genel fotoğraflar ile mekanın güney duvarındaki gemi ve mukarnas graffitosu (sağda) (2023).

Ilıklık (M03) mekanının güney duvarının batı köşesi civarında da yine hamamın çeşitli mekanlarında gözlemlenebilen gemi graffitolarından birini görmek mümkündür (Şekil 4.18). Soyunmalık mekanındaki gemi graffitosuna göre daha küçük boyutlu olan kazıma gemi çiziminin yanında ayrıca bir adet mukarnas modülü de duvara kazınmıştır.

4.2.2.4 Hela (M04)

Aralık (M02) mekanının kuzeyinde, ılıklık (M03) mekanının kuzeybatısında yer alan hela (M04) mekanının ılıklık (M03) ve aralık (M02) mekanlarına açılan iki adet basık kemerli kapı açıklığı vardır. Mekanın iç ölçüleri 2.20x1.85 metredir.

Mekanın zemin kaplamaları diğer mekanlara göre oldukça iyi korunmuştur. Aralık (M02) mekanına göre 0.10 metre kadar yüksek, 0.85x0.70 metrelik bir giriş kademesine sahip mekanın döşemesi, bu kademeden de 0.12 metre daha yüksektir (Şekil 4.19). Ilıklık (M03) mekanı döşemesi ile de arasında 0.20-0.22 metrelik bir yükseklik farkı bulunmaktadır. Mekanın kuzey duvarının ortasında bir tuvalet gideri açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklığın hemen yanında, doğu duvarının kuzey köşesinde ise sıcak ve soğuk su için pişmiş toprak künklerden musluk yuvaları yer almaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : Hela (M04) mekanının; aralık (M02) mekanı girişindeki basamaklanması (solda), aralık (M02) kapısından genel görünüşü (ortada), tuvalet gideri açıklığı (solda) (2023).

Hela (M04) mekanının duvarlarındaki sıvalar büyük oranda bütüncüllüğünü koruyarak günümüze ulaşmıştır. Duvar yüzeylerindeki sıva bozulmalarının en yoğun ve ağır gözlemlendiği mekanlardandır. Duvarların alt kotlarındaki sık, noktasal sıva kayıplarının vandalizm kaynaklı mı yoksa böcek varlığı gibi bir sebepten ötürü mü yaşandığı tam olarak tespit edilememiştir.

Mekanın üst örtüye geçiş elemanları Türk üçgenlerinden oluşmaktadır. Sağlam bir şekilde günümüze ulaşmış olan Türk üçgenlerinin üzerindeki kubbe örtüsü ise

tamamen yitirilmiştir (Şekil 4.20). Başlangıç hizası eğiminden sivri yükseldiği öngörülen kubbenin üst örtü etrafındaki bitki ve moloz yığınının altında bir miktar izlerini takip etmenin mümkün olması muhtemeldir. Tamamen yitirilmiş olması sebebiyle kubbedeki hafifletme künkleri ve ışıklık künkleri ile ilgili yapı üzerinde herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Şekil 4.20 : Hela (M04) mekanının yıkılmış kubbesi ve kubbeye geçiş elemanları (2023).

4.2.2.5 Özel hücre (M05)

Ilıklık (M03) mekanının doğu duvarının ortasında yer alan, mukarnaslı bir yaşmak ve sütünce bezemelerine sahip kapıdan özel hücre (M05) mekanına girilmektedir. Özel hücre (M05) mekanının yerleştiği köşede hamam yapısının kuzey duvarı, içeriye doğru 1.20 metre derinliğinde bir girinti yapmaktadır. Mekanın iç ölçüleri 3.15x3.05 metredir.

Özel Hücrenin (M05) zemin kotu, ılıklık (M03) mekanına göre 0.50 metre kadar daha yüksektedir. Mekanın zemin kaplamaları büyük oranda sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır fakat bitkilenme ve toprak dolgu sebebiyle net biçimde algılanamamaktadır (Şekil 4.21). Zemin kaplamalarının düzensiz kayıplarla azaldığı kapıya yakın, kuzeybatı köşesinde üst kottaki döşemeye erişimi kolaylaştıran basamaklar olması beklenmektedir.

Mekanın duvar üst kotlarındaki sıvalar yer yer bütüncüllüğünü koruyabilmiş olsa da oldukça hasarlı durumdadır. Duvar örgüsü ve kubbeye geçiş elemanlarının tuğla örgüleri mekan duvarlarının çeşitli yüzeylerinde açığa çıkmıştır. Duvarlardaki

çeşitli boşalmalar ve kayıplar duvar içerisinden giden bir tüteklik bacasını ve çeşitli noktalarda su tesisatı künklerini açığa çıkartmıştır (Şekil 4.21). Doğu ve güney duvarlarında birer adet musluk çıkışı tespit edilmiştir. Özel hücrenin (M05) alt kottaki duvarları diğer mekanlardan farklı olarak mekanın özgününde horasan harcı ile değil mermer ile kaplıdır. Günümüze hiçbiri ulaşamamış olan bu mermer kaplamaların duvardaki girintili yuvaları ve mermeri tutan harçlı yüzeyler net bir şekilde okunabilmektedir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 : Özel Hücrenin (M05) genel fotoğrafları ve duvardaki kayıplar sonucu ortaya çıkan tüteklik kanalının yakından görünüşü (sağda) (2023).

Mekanın özgün formunda üst örtüsü kubbe ile kapalı olmakla beraber kubbeden günümüze hiçbir iz ulaşamamıştır. Kubbeye geçişi sağlayan pandantifler ise ılıklık (M03) mekanı ile benzer şekilde mukarnaslarla bezenmiştir. Mukarnaslar günümüze büyük oranda sağlam bir şekilde ulaşmış olmakla birlikte üzerlerindeki sıva yüzeyleri yoğun bozulmalara ve kayıplara uğramıştır (Şekil 4.21).

Bu mekanın (M05) özel yıkanma hücresi olarak tanımlanmış olmasının temel sebebi, diğer halvet hücrelerine ve tali mekanlara göre ciddi bir süsleme içermesidir. Üst örtüye geçiş elemanlarındaki mukarnaslara hamam içerisinde bu mekan haricinde yalnızca ılıklık (M03) ve sıcaklık (M06) mekanlarında, yani hamamın iki ana mekanında rastlanmaktadır. Ayrıca mekanın duvarlarının alt kotlarının diğer mekanlardan farklı olarak mermer ile kaplı olması ve mekanın bir basamaktan daha fazla yükseltilmiş döşemesi de bu mekanın Lalaoğlu Hamamı'nın banisi için yapılmış özel bir yıkanma hücresi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

4.2.2.6 Sıcaklık (M06)

Sıcaklık (M06) mekanı ortası kubbeli, enine yerleşen iki adet yarım kubbe ile örtülmüş eyvana, eksene çapraz yerleşmiş iki simetrik halvete sahiptir. Mekanın ana bölümü, en geniş açıklıkları ile 4.80x5.45 metrelik ölçülere sahipken eyvanlar ise 3.20x3.25 metrelik açıklık ölçülerine sahiptir.

Ilıklık (M03) mekanının güney duvarındaki mukarnaslı bir yaşmağa ve sütünce bezemelerine sahip kapıdan sıcaklık (M06) mekanına girilmektedir. Sıcaklık (M06) mekanına girişi sağlayan bu yuvarlak kemerli kapı kullanıcıyı mekanın ortasına, ana kubbenin altına çıkartmaktadır (Şekil 4.22). Enine çift eyvana sahip sıcaklık mekanının güneydoğu ve güneybatı köşelerindeki simetrik halvet hücrelerine (M07 ve M08) açılan, birer yuvarlak kemerli kapı açıklığı bulunmaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.22 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş kapısının karşısındaki güney kemerinin altından mekanın geneline bakan görüntüler (2023).

Sıcaklık (M06) mekanının zemini, ılıklık (M03) mekanından 0.30 metre kadar daha yukarıda, köşe halvetlerinden ise 0.20 metre kadar daha aşağıdadır. Mekanın döşemesi, strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuştur. Bugünkü bitkiler ve toprak dolgusu kaplı durumu ile döşeme taşlarının yarısından daha azının belgelenmesi ancak mümkün olabilmektedir (Şekil 4.22 ve Şekil 4.23). Öte yandan Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivindeki eski fotoğraflarda döşemenin tamamının

Şekil 4.23 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş kapısından mekanın geneline bakan görüntüler (2023).

sağlam olduğu net bir şekilde görülebilmektedir. Ilıklık (M03) mekanından sıcaklık (M06) mekanına girince, ana kubbenin altında, kuzeydoğu köşesinde, yaklaşık 0.90x0.70 metre ölçülerinde bir göçük bulunmaktadır. Üzerindeki moloz yığıntısına rağmen mekanın mevcut döşeme kotundan 0.20 metre kadar aşağıya göçen bölgenin altında, cehennemlik ayaklarından birinin strüktürel bütüncüllüğünü kaybetmiş olması muhtemeldir. Sıcaklık (M06) ve Batı halvet (M08) mekanlarının zeminlerindeki göçükler, hamamın cehennemlik şemasının incelenebilmesi için zemin kaplamalarının kaldırılmasının en uygun olacağı konumlardır.

Ana mekanın üstünü kapatan özgün kubbe, başlangıç kotu kalıntıları haricinde tamamen kaybedilmiştir. Fakat kubbeyi taşıyan kemerler, kubbeye geçişi sağlayan pandantifler ve pandantiflerin üzerindeki mukarnas bezemeleri iyi bir şekilde korunarak günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.24). Güney cephenin her iki köşesine yerleşen halvet hücrelerinin konumlanma biçimleri sebebiyle sıcaklık mekanının eyvanlarının ve eyvanları sınırlandıran kemerlerin orta ekseni; sıcaklığın orta bölümünün orta eksenine göre kuzeyde kalmaktadır. Bu asimetrik plan şeması sebebiyle mekanın ana kubbesi kuzeye doğru daha basık formda, oval bir biçime sahiptir. Bu farklılaşma kendisini orta kubbenin kuzey ve güney köşelerinden aşağı

Şekil 4.24 : Mekanın ana kubbesinin kalıntıları ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerin mukarnas bezemeleri (2023).

inen mukarnas bezemelerinin düzeninde de göstermektedir. Ana kubbeyi taşıyan doğu ve batı tarafındaki kemerlere eklemlenen yarım kubbeler ise eyvanların üzerini kapatmaktadır. Yarım kubbeler alışılmışın dışında bir form ile dairesel formlarının en yüksek noktasında değil; en yüksek noktaya ulaştıktan sonra alçalmaya başlayarak daire merkezinden 0.60 metre kadar uzakta kemerlere oturmaktadır. Bu asimetrik kapanmanın sebebi tespit edilememiştir. Eyvanların üzerini örten yarım kubbelerden batı tarafındaki yarım kubbe, yarısından daha fazlası sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Doğu tarafındaki yarım kubbe ise tamamen yitirilmiş durumdadır. Yarım kubbelere geçiş, merkez kubbedeki gibi pandantiflerle değil Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. Batı tarafındaki kubbe kalıntılarının altında, Türk üçgenleri sağlam bir şekilde günümüze ulaşırken doğu tarafındaki yıkılmış kubbenin altındaki Türk üçgenleri de kısmen kaybedilmiş durumdadır (Şekil 4.25).

Sıcaklık (M06) mekanının da, Türk hamamının geneli ile özdeş biçimde mekanın tamamında yüzeyler kireç esaslı sıva ile kaplanmıştır. Duvarların alt kotlarında ise tuğla kıtıklı horasan sıva ile ek yüzey uygulaması yapılmıştır. İç mekan duvarlarında, kubbeye geçiş elemanlarında ve kısmen ayakta olan yarım kubbede sıvalar büyük oranda sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.22 ve Şekil 4.23). Duvar yüzeylerindeki boşalmalar ve dökülmeler çeşitli noktalarda tüteklik bacalarını ve duvarlar boyunca ilerleyen su taşıma künklerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dökülen sıva yüzeyleri, batı eyvanın batı cephesinde bitkisel motiflerle süslü bir devşirme parçayı da açığa çıkarmıştır (Şekil 4.26).

Şekil 4.25 : Mekanın batı eyvanının kubbesi ve kubbeye geçiş elemanları (solda), doğu eyvanının kubbeye geçiş elemanlarının sağlam kısmı (sağda) (2023).

Lalaoğlu Hamamı'nın aralık (M02) ve ılıklık (M03) mekanlarında gözlemlenen gemi graffitolarına sıcaklık (M06) mekanının duvarlarında da rastlanmaktadır. Batı eyvanın kuzey cephesindeki kurnanın üzerine denk gelen duvar yüzeyinde kazıma tekniği ile yapılmış bir gemi graffitosu bulunmaktadır. Aynı türdeki gemi resimlerine sıcaklığın (M06) güney cephesinde de rastlanmaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 : Sırası ile soldan sağa; batı eyvanın batı duvarındaki bitki motifli devşirme mermer blok, batı eyvanın kuzey duvarındaki gemi graffitosu, güney duvarın ana kubbenin altına gelen bölümündeki gemi graffitosu (2023).

Sıcaklık (M06) mekanının batı eyvanının kuzey cephesinde, özgün bir mermer kurna bulunmaktadır (Şekil 4.27). Türk hamamının içerisindeki mermerden imal edilmiş mimari elemanların neredeyse tamamı yitirilmiş olduğu için bu mermer kurna son derece değerlidir. 0.58 metre yüksekliğinde ve 0.38 metre genişliğindeki mermer

kurna, bitkisel motifler ve çeşitli geometrik biçimlerle süslenmiştir. Doğu eyvanın kuzey cephesinde de alt tabanı kısmen sağlam şekilde yerinde kalmış bir mermer kurna kalıntısı bulunmaktadır (Şekil 4.27). Bu kalıntının da özgün kurna yerinden sökülmek isterken kırılmış bir parça olması muhtemeldir. İki kurnanın özdeş olduğu ve karşılıklı cephelerinde de birer adet özdeş kurna olduğu düşünülmektedir. Doğu eyvanın doğu cephesinde ise sıva katmanından daha içeride kalan, kaba formlu bir kurnaya ait kırık bir taban bulunmaktadır (Şekil 4.27). Bu kurna kalıntısı, ekseni enine kesen karşılıklı iki duvar yüzeyindeki kurnaların ise sıva katmanının arkasında bırakılan devşirme elemanlar olmalarını muhtemel kılmaktadır.

Şekil 4.27 : Sırası ile soldan sağa; batı eyvanının kuzey cephesindeki özgün mermer kurna, doğu eyvanın kuzey cephesindeki mermer kurna kırığı,doğu eyvanın doğu cephesindeki mermer kurna kırığı (2023).

4.2.2.7 Doğu halvet (M07)

Lalaoğlu Hamamı'nın sıcaklık (M06) mekanının güneydoğu köşesindeki halvet hücresinin (M07) iç mekan ölçüleri 3.30x3.30 metredir. Sıcaklık (M06) mekanının ana kubbesinin güneydoğu köşesinden açılan, diagonal yerleşmiş bir yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile mekana erişilmektedir (Şekil 4.28).

Doğu halvetinin (M07) döşemesi gerçekleştirilen bitki temizliğine rağmen sık bitki köklerinden ve toprak dolgudan temizlenememiştir (Şekil 4.28). Bu sebeple döşeme bloklarının çok küçük bir kısmı belgelenebilmiştir. Öte yandan zemin seviyesinin mekanının her noktasında birbirine yakın olması sebebiyle döşemenin büyük oranda

sağlam olduğunu söylemek mümkündür. Mekanın zemin kotu, sıcaklık (M06) mekanından 0.20 metre kadar daha yüksektir.

Şekil 4.28 : Soldan sağa sırası ile; doğu halvetinin (M07) giriş kapısından mekanın görünüşü, mekanın giriş kapısının içeriden görünüşü, mekanın doğu cephesindeki musluk çıkışları ve iskele yuvası (2023).

Mekanın üstünü kapatan özgün kubbe, tamamen yitirilmiş olup kubbeye geçişi sağlayan Türk üçgenleri de kayıplar yaşamıştır (Şekil 4.29). Üzerlerindeki sıva katmanını kaybetmiş olan Türk üçgeni kalıntılarının tuğla örgü sistemleri net bir şekilde okunabilmektedir (Şekil 4.29). Mekanın kubbesi ile ilgili verinin tamamı batı halvetinin (M08) kubbesinin sağlam alt kotlarından yola çıkılarak elde edilmiştir.

Şekil 4.29 : Doğu halvetinin (M07) üst örtüye geçiş elemanlarının sağlam kalan bölümleri ve arkada sıcaklık (M06) kubbesi kalıntılarının dışarıdan görünüşü (2023).

Doğu halvetinin (M07) duvar yüzeylerindeki sıva katmanları büyük oranda kaybedilmiştir. Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekan bölümleri göz önünde bulundurulduğunda, bu mekanın en ağır kayıpları yaşamış mekan olduğunu söylemek mümkündür (Şekil

4.28). Duvarlardaki sıva katmanlarının çoğunun yitirilmiş olması, mekanın duvar örgüsünün neredeyse tamamının okunabilmesine imkan vermektedir. Ayrıca alt kotlarda pişmiş toprak su künkleri de yer yer takip edilebilmektedir. Mekanın doğu cephesinde bir çift musluk çıkışı bulunmaktadır (Şekil 4.28).

4.2.2.8 Batı halvet (M08)

Lalaoğlu Hamamı'nın sıcaklık (M06) mekanının güneybatı köşesindeki halvet hücresinin (M08) iç mekan ölçüleri 3.25x3.30 metredir. Sıcaklık (M06) mekanının ana kubbesinin güneybatı köşesinden açılan, doğu halvetteki (M07) simetrik biçimde, diagonal yerleşmiş bir yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile mekana erişilmektedir (Şekil 4.30).

Batı halvetinin (M08) döşemesi gerçekleştirilen bitki temizliğinin ardından doğu halvetine (M07) göre daha iyi okunabilse de sık bitki köklerinden ve toprak dolgudan tamamen temizlenememiştir. Bu sebeple döşeme bloklarının yine küçük bir kısmı belgelenebilmiştir (Şekil 4.30). Ayrıca döşemenin, mekanın kuzeybatı ve güneydoğu köşelerine yakın kısımlarındaki çöküntüleri ve sebebiyle ne derece sağlam durumda olduğu tespit edilememiştir. Mekanın altındaki cehennemlik ayaklarının en az iki noktada strüktürel bütünlüğünü kaybetmiş olması mümkündür.

Şekil 4.30 : Batı halvetinin (M08) giriş kapısına doğru bakış ve kapatılmış niş açıklığı (2023).

Şekil 4.31 : Batı halvetinin (M08) üst örtü kalıntıları ve üst örtüye geçiş elemanları (2023).

Mekanın üzerini kapatan kubbe, batı halvetinde (M08) doğu halvetinde (M07) olduğu kadar ağır hasarlı değildir. Kubbenin büyük kısmı kaybedilmiş olmakla beraber başlangıç seviyesine yakın bölümleri ve kubbeye geçiş elemanları sağlam biçimde günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.31). Kubbenin alt kotlarındaki hafifletme künkleri de kubbe hattı üzerinde tespit edilebilmektedir. Doğu halvetinin (M07) duvarlarının üst kotlarının sonlanıp Türk üçgenlerinin başladığı kottaki geçiş profili tek sıra tuğla ile sağlanmakta iken batı halvetinde (M08) ise daha incelikli bir profil hattı yer almaktadır (Şekil 4.31).

Batı halvetinin (M08) duvar yüzeylerindeki sıvalar doğu halveti (M07) ile karşılaştırıldığında strüktürel bütünlüklerini korumuştur. Öte yandan bozulmaların sıva yüzeylerinde en ağır gözlemlendiği mekanlardan biri olan batı halvetinin (M08) duvar sıvalarının bu sebeple iyi durumda olduğunu söylemek mümkün değildir. Mekanın doğu duvarının güneye yakın bölümünde, zeminden 0.80 metre kadar yukarıda, 1.20 metre yüksekliğinde, 0.75 metre genişliğinde, kemerli bir niş açıklığı bulunmaktadır. Bu niş açıklığının yapının özgününde sıcak su deposundaki suyun kontrolünü sağlamak ve batı halveti (M08) buhar yoğunluğu yüksek bir mekan yapmak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Fakat özgün niş açıklığı, 1973 yılı müdahaleleri sırasında sıcak su deposunun (D02) tek bir açıklıktan erişim sağlanabilen kapalı bir depoya dönüştürülmesi amacıyla çimento harç ve taş dolgu ile kapatılmıştır (Şekil 4.30).

4.2.2.9 Soğuk su deposu (D01)

Lalaoğlu Hamamı'nın plan şeması incelendiğinde, su depolarının hamamın güney duvarı boyunca yerleştiği görülmektedir. Soyunmalığın (M01) güneydoğu köşesinde, Batı halvetinin (M08) güneyinde yer alan soğuk su deposu (D01); hamama ulaşan suyun ilk toplandığı alandır. 3.20x2.10 metrelik ölçülere sahip olan soğuk su deposuna tek erişim, soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarının güney ucundaki küçük bir niş açıklığı ile sağlanmaktadır (Şekil 4.32). Bu nişin hemen kuzeyinde ve niş açıklığından biraz daha aşağıda küçük bir mermer su haznesi bulunmaktadır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 : Soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarının güney ucundaki niş açıklığı ve nişin yanındaki mermer su haznesi (2023).

Beşik tonoz ile üzeri kapatılmış mekanın tonozu, strüktürel bütünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmıştır. Mekanın sıcak su deposu (D02) ile hemyüz olan duvarında her iki mekanda da tespit edilebilen derin bir çatlak bulunmaktadır (Şekil 4.33). Tonoz boyunca da devam eden çatlak, tonozun statik dayanımı konusunda endişe verici bir görünüm ortaya koymaktadır. Tonozlar, yapının diğer mekanlarının üst örtülerden farklı olarak su depolarında taş malzeme ile örülmüştür. Tonozun başlangıç kotunun hemen üst seviyesinde, kuzey-güney doğrultusunda, karşılıklı dört çift iskele yuvası bulunmaktadır (Şekil 4.33).

Soğuk su deposunun (D01) iç mekan yüzeyleri, yapının genel iç mekanlarında olduğu gibi sıva ile kaplanmıştır. Duvar yüzeylerindeki sıva kayıpları ve boşalmalar, haznedeki suyu sıcak su deposuna (D02) ve iç mekanlara dağıtan su taşıma künklerinin incelenebilmesine imkan vermektedir. Ayrıca niş açıklığının tabanındaki duvar kayıpları, suyun soğuk su deposuna (D01) girişini sağlayan pişmiş toprak künkleri de açığa çıkarmıştır (Şekil 4.33).

Şekil 4.33 : Soğuk su deposunun (D01) iç mekan görüntüleri (2023).

4.2.2.10 Sıcak su deposu (D02)

Sıcak su deposu, külhan mekanının üzerinde yer alan ve suyun ısıtılarak hamamın iç mekanlarına taksim edildiği mekandır. Lalaoğlu Hamamı'nın güneydoğu köşesinde yer alan sıcak su deposu (D02), "L" formlu bir plan şemasına sahiptir. Mekan; 2.80x4.70 metrelik, güney cepheye dik aksta, sıcaklığın (M06) güney duvarında son bulan bir bölüm ile 3.40x2.10 metrelik, güney cepheye paralel, yapının güneydoğu köşesinden başlayıp cepheye dik akstaki bölümle aralarındaki kemerde son bulan iki koldan oluşmaktadır (Şekil 4.34). Soğuk su deposu (D01) ile sıcak su deposunun (D02) arasında, sıcak su deposunun (D02) iki kolunu bölen kemerle özdeş bir kemer bulunmaktadır. Kemerin boşluğu duvarla birlikte örülerek iki mekan birbirinden ayrılmıştır.

Soğuk su deposunda (D01) olduğu gibi bu mekanda da üst örtü birbirine dik iki beşik tonoz ile geçilmiştir. Güney duvarına dik akstaki tonozun yüksekliği diğer tonozdan daha fazladır. Soğuk su deposunda (D01) olduğu gibi sıcak su deposunda (D02) da tonoz örtüleri taş malzeme ile inşa edilmiştir. Tonozlar üzerinde üst örtü ve duvarlar

boyunca devam eden çeşitli çatlaklar görülmektedir. Bu çatlakların bazılarının statik problemler oluşturabilecek derinlikte olması muhtemeldir (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 : Sıcak su deposunun (D01) güney duvarına dik eksendeki (solda) ve paralel eksendeki (sağda) mekanlarının genel görünüşü (2023).

Sıcak su deposunun (D01) iç mekan yüzeyleri, soğuk su deposunda (D01) ve yapının genel iç mekanlarında olduğu gibi sıva ile kaplanmıştır. Fakat özgün sıvaya yalnızca mekanın güney duvarına dik eksendeki bölümünün alt kotlarında rastlanmaktadır. Mekanın üst kotlardaki duvar yüzeyleri, tonozlar ve güney duvarına paralel eksendeki bölümü ise çimento harç ile kaplanmıştır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 : Sıcak su deposunun (D01) güney duvarına dik eksendeki bölümünün görünüşleri ve batı halvete (M08) bakan, kapatılmış niş açıklığı (2023).

1973 yılı onarımları sırasında mekanın güney duvarında bulunan külhan kemerinin üzerindeki yarık, metal bir kapı takılmasını mümkün kılacak şekilde onarılmıştır ve

özgün olmayan bir kapı açıklığı oluşturulmuştur (Şekil 4.36). Bu muhdes açıklığın girişine çimento harç ile imal edilmiş merdiven basamakları yerleştirilerek iç mekana erişim kolaylaştırılmıştır. Aynı uygulamalar sırasında sıcak su deposunun (D01) dışarıya kapalı bir depo olarak işlev görebilmesi için batı halvetine (M08) açılan niş açıklığı (Şekil 4.35) ve mekanın doğu cephesindeki yıkılmış bölüm (Şekil 4.36) de çimento harçlı uygulamalar ile kapatılmıştır. Mekanın içindeki çeşitli oyuk ve boşalmalar çeşitli amaçlarla biçimlendirilerek özgün olmayan niş ve yuvalara dönüştürülmüştür. Ayrıca mekanın duvarları ve tonozları da çimento harç ile sıvanmıştır. Sıcak su deposu (D01) mekanının içerisine çeşitli ahşap raflar kurularak sıcak su deposu (D02) özgün işlevinden tamamen uzaklaştırılmıştır (Şekil 4.35). 2023 yılında gerçekleştirilen belgeleme çalışmaları sırasında demir kapısı yerinde duran mekanın ayrıca bir araştırmacı tarafından hala depo olarak kullanılmaya devam ettiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.36 : Soldan sağa sırası ile; doğu cephesindeki kapatılmış yıkıntı, güney duvarında bulunan külhan kemerinin üzerindeki kapının dışarıdan görünüşü, aynı kapının içeriden görünüşü (2023).

Sıcak su deposunun (D02) altında yer alan külhan ocağının üzerinin çimento ile kapatıldığı düşünülmektedir. Ateşin ısısını sıcak su deposundaki suya ulaştırmak amacıyla Türk hamamlarında kullanılan bakır kazan için sıcak su deposu (D02) mekanın döşemesinde daire planlı bir boşluk olması beklenmektedir. Bu bakır kazan boşluğunun tespit edilememiş olması ve zeminde gözlemlenen düzensiz engebeler gibi sebepler, bu zemin açıklığının da çimento harç ile kapatıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

4.2.3 Hamamın cephe özellikleri

4.2.3.1 Kuzey cephesi

Lalaoğlu Hamamı'nın kuzey cephesi; Delphinion Tapınağı kalıntılarının son bulduğu sınırda Delphinion Tapınağı kalıntılarına paralel bir form ile konumlanmıştır. Hamamın soyunmalık (M01) mekanının sağlam olduğu özgün biçiminde kuzey cephe, soyunmalık (M01) mekanından ılıklık (M03) mekanının sonuna kadar kesintisiz 20.00 metre kadar devam etmektedir. Fakat soyunmalık (M01) mekanının yitirilmiş bölümü sebebiyle sağlam kalan miktar 9.20 metredir. Ilıklık (M03) mekanının bitiminde cephe, 1.20 metre güneye doğru içeri çekilerek özel hücrenin (M05) sonuna dek 3.90 metre daha devam ederek son bulmaktadır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 : Lalaoğlu Hamamı'nın kuzey cephesinin genel görünüşü (2023).

Delphinion Tapınağı'nın temel kalıntılarını tespit etmek amacıyla yapılan kazılar sonucunda temel alt kotlarına kadar açığa çıkan Lalaoğlu Hamamı'nın kuzey cephesi, temel hizasından üst örtüye geçiş hizasına kadar kesintisiz biçimde incelenebilmektedir. Hamamın temelleri, duvar hizasından 0.30-0.40 metre kadar daha dışarıdan başlayan en az 1.00 metre yüksekliğe sahip, devşirme mermer bloklardan ve sütun parçalarından oluşan bir düzene sahiptir (Şekil 4.38). Temel kotunun ardından başlayan duvar örgüsü, alt kotlarda daha çok kesme blok taşlardan ve

devşirme mermer bloklardan oluşmaktayken üst kotlara doğru daha ufak devşirme bloklara ve düzensiz moloz taşlara dönüşmektedir. Duvar örgüsünün taşlarının küçülmeye başladığı kotlardan itibaren düzensiz taş örgüdeki boşluklar tuğla malzeme ile doldurulmaya başlanmıştır. Üst örtü kotunda duvar örgüsü tamamıyla küçük moloz taşlara ve tuğla malzemeye dönmüş durumdadır (Şekil 4.37). Cephenin özgününde sıva ile kaplı olması, bu düzensiz örgü tekniğinin kullanımının görsel açıdan bir sorun teşkil etmesinin önüne geçmiştir.

Şekil 4.38 : Soldan sağa sırası ile Lalaoğlu Hamamı'nın kuzey cephesinin doğu bitişi, geri çekilme hareketi yaptığı köşe, batıda soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünün kaldırılmasının ardından mevcut duvarların bitişi (2023).

Soyunmalık (M01) mekanının kuzey tarafının 11 Ekim 1905 tarihinde sökülerek özgün konumundan temizlenmesi sebebiyle cephenin bu bölümüne ait elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır (Wuzinger ve diğ, 1935). Soyunmalık (M01) mekanının ardından hela (M04) mekanı ile başlayıp ılıklık (M03) mekanı ile sonlanan kesintisiz duvar yüzeyinde herhangi bir cephe hareketi bulunmamaktadır. Duvar yüzeylerinde iskele yuvaları takip edilebilmektedir. İçeri çekilmiş cephe yüzeyinde de iskele deliklerini takip etmek mümkündür (Şekil 4.37). Cephe yüzeylerinin alt kotlarına tekabül eden, yapının özgün yapım döneminde toprak kotunun daha altında olmasına karşın Delphinion Tapınağı etrafındaki kazı çalışmalarıyla açığa çıkan yüzeyler tespit edilebilmektedir. Bu yüzeylerde gözlemlenen renk değişimi toprak altı ile toprak üstü duvar hizasının kolayca ayırt edilebilmesini mümkün kılmaktadır (Şekil 4.38).

4.2.3.2 Batı cephesi

Lalaoğlu Hamamı'nın batı cephesi, soyunmalık (M01) mekanının, caddenin İyonik Stoa başlangıcından itibaren doğuya doğru caddenin üzerine yerleşmesi sebebiyle tamamen Roma Caddesi'nin üzerinde yer almaktadır. Cephe, soyunmalık (M01) mekanının batı duvarının tamamına karşılık gelmektedir. Bu sebeple, bu cephe günümüze bütüncül bir şekilde ulaşamamıştır. Cephenin sağlam bölümü; Roma Caddesi kotundan, yani hamamın temel alt kotundan itibaren 2.10 ila 3.80 metre aralığında yüksekliklere kadar sağlam kalabilmiştir. Cephenin kuzey-güney eksenindeki özgün uzunluğu 17.80 metre civarında iken soyunmalık (M01) mekanının yitirilmiş kuzey bölümü sebebiyle günümüzde 14.40 metrelik bir bölümü sağlamdır (Şekil 4.39).

Şekil 4.39 : Lalaoğlu Hamamı'nın batı cephesi kalıntılarının genel görünüşü (2023).

1960-1970 yılları arasında Roma Caddesi üzerindeki toprak dolgu, özgün zemin kaplamaları kotuna kadar tamamen temizlenmiştir. Bu toprak dolgunun kaldırılması ile birlikte Lalaoğlu Hamamı'nın batı cephesinde ve kuzey cephesinde duvar örgüleri temel alt kotu hizalarına kadar tamamen açığa çıkmıştır. Kuzey cephesinde olduğu gibi bu cephede de duvardan dışarıya genişleyen bir temel ampatmanı bulunmaktadır (Şekil 4.39). Devşirme bloklar ve sütunlar ile oluşturulmuş temelin üzerinde, büyük

ölçekli kesme taşlar ve devşirme bloklarla başlayan cephe örgüsü, üst kotlara doğru küçülmekte ve düzensiz boşluklara tuğla parçaları yerleştirilmektedir (Şekil 4.40). Batı cephesinin duvar üst kotları günümüze ulaşamamış olmakla birlikte duvar örgüsü düzeninin kuzey cephe ve diğer sağlam cephelerle benzer üslupta olması beklenmektedir.

Şekil 4.40 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalığın (M01) kuzeyinin tamamen kaldırılmasının ardından batı cephenin son bulduğu köşe, batı cephenin kapı açıklığı, cephenin güney payandasının kalıntıları, cephenin güneyde son bulduğu köşe (2023).

Batı cephesi üzerinde, soyunmalık (M01) mekanının doğu duvarlarındaki payanda kalıntılarına karşılık gelen karşılıklı hizalarda payandalar bulunmaktadır. Temel kotundan itibaren başlayan payandalar duvardan 0.80 metre kadar dışarıya genişlemektedir ve 0.75-0.85 metrelik enlere sahiptir. Bu payandaların duvar üst kotuna kadar yükselmesi beklenmektedir. Orta payanda ile güney payanda arasındaki duvarda, hamamın giriş açıklıklarından biri yer almaktadır. 1.40 metrelik genişliğe sahip kapı açıklığının etrafındaki hamamın iç mekan kotundan itibaren 1.20 metre yüksekliğe kadar devam eden kapı açıklığının yan duvarları, bu kotun üzerinde ise yitirilmiştir (Şekil 4.40).

1973 yılında Lalaoğlu Hamamı'nda gerçekleştirilen onarımlar sırasında, batı cephesi duvarlarının güney yarısında ayakta kalan kısımlarındaki kayıpların önüne geçmek için özgün duvarlara ait yıkılmış malzemeler kullanılarak kısmi tamamlamalar yapılmıştır. Tamamlama yapılan bölümler eş hizaya getirilmiş ve duvar üst kotları çimento harç ile harpuştalanmıştır. Tamamlamalar ile özgün duvarların arasında tuğla ile sınır derzi uygulaması yapılmıştır (Şekil 4.40).

4.2.3.3 Güney cephesi

Hamamın güney cephesi; soyunmalık (M01) mekanının kısa kenarı ile başlayan, ardından ise su depolarının cepheleri ile devam eden kesintisiz, düz bir cephe hattıdır. Doğudan batıya 24.10 metrelik uzunluğa sahip cephe, doğu cephesinden sonra strüktürel bütünlüğünü en fazla korumuş cephe yüzeyine sahiptir. Güney cephesinin Roma Caddesi üzerindeki soyunmalık (M01) hizası duvarı, caddenin üzerindeki toprak dolgu tamamen kaldırıldığı için batı cephesi ile benzer biçimde temel ampatmanlarının alt kotuna kadar gözlemlenebilmektedir (Şekil 4.41). Su depolarına denk gelen cephe yüzeyi ise İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları'nın üzerine oturduğu ve bu kalıntıların bulunduğu alan cadde kotundan 1.50 metre kadar yukarıda olduğu için yalnızca duvar yüzeylerinin incelenmesine imkan vermektedir (Şekil 4.41).

Şekil 4.41 : Lalaoğlu Hamamı'nın güney cephesinin genel görünüşü (2023).

Roma Caddesi'nin üzerine denk gelen cephe strüktüründe, batı cephesinde olduğu gibi güney cephesinde de duvardan dışarıya genişleyen bir temel ampatmanı bulunmaktadır (Şekil 4.42). Devşirme bloklar ve sütunlar ile oluşturulmuş temelin üzerinde, büyük ölçülü kesme taşlar ve devşirme bloklarla başlayan cephe örgüsü, üst kotlara doğru küçülmekte ve düzensiz boşluklara tuğla parçaları yerleştirilmektedir. İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları hizasında da temel kotu incelenememekle beraber duvar üst kotlarının örgü sistemi benzer şekildedir. Cephenin İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları hizasında üç adet iskele yuvası mevcuttur.

Şekil 4.42 : Soldan sağa sırası ile; güney cephesinin batı köşesi kalıntıları, soyunmalık (M01) mekanının güney kapısı ve 1973 onarımları sırasında oluşturulmuş pencere açıklığı formlu tamamlama, soyunmalık (M01) duvarı ile ana beden duvarı arasındaki diletasyon sınırı (2023).

Güney cephe duvar örgüsünün soyunmalık (M01) mekanı sınırı ile diğer iç mekanları barındıran ana beden duvarları arasında diletasyon bulunmaktadır (Şekil 4.42). İki duvar birlikte örülmemiştir. Fakat Balat İlyas Bey Hamamları, Balat İbrahim Bey Hamamı, Beçin Ahmed Gazi Hamamı gibi benzer dönem Menteşe Beyliği dönemi hamamlarının tamamında benzer teknikte inşa edilmiş diletasyonlu soyunmalık duvarları gözlemlendiği için bu durum bir dönem farklılığına yorumlanmamıştır.

Güney cephesinin soyunmalık (M01) mekanı bölümünde, batı cephesinde olduğu gibi bir adet kapı açıklığı bulunmaktadır (Şekil 4.42). Mekanın duvarını ortalayan bu kapı açıklığı 1.30 metre genişliğindedir. Günümüzde kapı açıklığının başlangıcından en fazla 1.80 metre yukarıya kadar duvarları devam eden kapı açıklığının özgün formu, 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraf üzerinden okunabilmektedir. Deprem öncesi döneme ait olan bu tek dış mekan fotoğrafında ayrıca kapının üzerindeki yarım daire formlu bir kitabe boşluğu da tespit edilebilmektedir.

İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları hizasındaki bölümde, cephenin ortasına denk gelen kısımda, külhan ocağının açıklığı için taş ve tuğladan örülmüş iç içe iki adet kemer bulunmaktadır (Şekil 4.43). Külhan kemeri üzerinde meydana gelen bir yarık, 1973 yılı müdahaleleri sırasında çimento harç ile şekillendirilerek bir kapı açıklığına

çevrilmiştir ve bu açıklığa demir bir kapı takılmıştır. Külhan ocağının olması gereken konum, kemerlerin ortası toprak ve moloz yığını sebebiyle incelenememektedir (Şekil 4.43).

Şekil 4.43 : Soldan sağa sırası ile; İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları üzerinden cephedeki diletasyon sınırı, külhan ocağı üzerindeki kemerdeki yarık, güney cephesinin doğu köşesi sınırı (2023).

1973 yılı onarımları sırasında, batı cephesi duvarlarının güney yarısında olduğu gibi güney cephesi duvarlarında da ayakta kalan kısımlarındaki kayıpların önüne geçmek için özgün duvarlara ait yıkılmış malzeme ve tuğla kullanılarak kısmi tamamlamalar yapılmıştır (Şekil 4.42). Aynı harpuştalama ve tuğla sınır derzi uygulaması bu mekan için de yapılmıştır. Soyunmalık (M01) cephesinin doğu tarafındaki, özgün bir niş açıklığı olduğu düşünülen kemerli pencere biçimindeki örülü duvar yüzeyi 1973 onarımları sırasında, kapatılmış özgün bir pencere olarak ele alınmış olmalıdır. Bu sebeple kapı açıklığının batı tarafındaki tamamlamalar yapılırken burada bir pencere boşluğu bırakılmıştır (Şekil 4.42).

4.2.3.4 Doğu cephesi

Lalaoğlu Hamamı'nın strüktürel bütünlüğü en iyi korunmuş cephesidir. Doğu cephesi, kuzeyden güneye 16.80 metrelik uzunluğa sahiptir. Roma Caddesi ya da Delphinion Tapınağı doğrultularına çıkmayan doğu cephesinin temel seviyesi toprağın altında kalmaktadır. Cephenin önündeki yoğun bitki örtüsü, cephenin alt kotlarının da incelenmesini güçleştirmektedir. Üst örtü kotuna kadar sağlam olan

cephe duvarlarında, üst örtü kotunda çözülmeler ve kısmi kayıplar gözlemlenmektedir (Şekil 4.44).

Şekil 4.44 : Lalaoğlu Hamamı'nın doğu cephesinin genel görünüşü (2023).

Cephenin duvar örgüsü diğer cephelerle özdeş biçimlidir. Cephe üzerinde farklı konumlarda iskele yuvaları yer almaktadır (Şekil 4.44). Cephenin güney tarafında, sıcak su deposunun (D02) kısa kenarına denk gelen hizada bir kemer bulunmaktadır. 1973 öncesi fotoğraflarda bu kemerin içindeki duvar örgüsü yıkılmış durumdadır. 1973 yılı onarımları sırasında bu açıklık da çimento harç ve taş malzeme ile kapatılmıştır (Şekil 4.45). Bu kemer açıklığı ile ilgili en kritik nokta kemerin, cepheye dik gelen beşik tonoz üst örtünün hizasını karşılamıyor oluşudur. Sıcak su deposunun (D02) beşik tonozunun hizasından doğu halvetine (M07) doğru ekseni kayık olan kemer açıklığının bitişi iki mekanın arasındaki sağır duvarın içinde son bulmaktadır. Bu beklenmedik sapma, doğu cephesi duvarının bir kısmının ya da tamamının Türk hamamından önce aynı konumda bulunan başka bir yapıya, belki bir Bizans Dönemi yapısına ait olması ihtimalini ortaya koymaktadır.

Türk hamamının doğu cephesi sınırları, Capito Hamamı'nın palaestra mekanının batı duvarı sınırları ile kesişmektedir. Bu hiza aynı zamanda İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları'nın doğu duvarı sınırıdır. Doğu cephesi duvarının doğrudan bu aksın

Şekil 4.45 : 1973 onarımları sırasında kapatılan kemer boşluğu (solda), doğu cephesinin kuzey köşesi sınırı (sağda) (2023)

üzerine biniyor olması, cephenin daha eski katmanlara ait temellerin üzerine biniyor olmasını mümkün kılmaktadır.

4.2.4 Hamamın üst örtü özellikleri

Lalaoğlu Hamamı yapısal olarak strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olmasına karşın üst örtülerinin önemli bir kısmını yitirmiştir (Şekil 4.46). Su depolarının (D01 ve D02) beşik tonozla kapatılmış üst örtüleri tamamen sağlam olmakla beraber geri kalan mekanlar üst örtülerini büyük oranda yitirmiştir. Soyunmalık (M01) mekanı, diğer mekanlardan farklı olarak duvar kotlarını da büyük oranda kaybetmiş bir mekan olarak üst örtüsüne dair hiçbir mimari eleman günümüze ulaşmamıştır (Şekil 4.46). Diğer mekanlar ise üst örtülerinin bir kısmını muhafaza etmeyi başarmıştır ya da simetrik karşılıklarını sunan mekanların üst örtü kalıntıları bu mekanların üst örtüleri için de yeterli veriyi sağlamaktadır.

Hamamın üzeri, yıllardır süregelen atıl kalmışlık durumu sonucunda yıkıntı molozlarının oluşturduğu dolgu katmanı ve bu katmanların üzerinde büyümüş bitkiler ile kaplanmıştır. Bu bitkilenmeler genellikle otsu gövdeli olmakla beraber üst örtünün çeşitli noktalarında odunsu gövdeli bitkiler de büyümektedir. Bu bitkilerin kökleri duvarların strüktürel bütünlüğü açısından ciddi bir risk teşkil etmektedir (Şekil 4.46).

Şekil 4.46 : Lalaoğlu Hamamı'nın üst örtüsünün kuzeybatı tarafından genel görünüşü (2023).

Hamam yapısının üst örtüsünde farklı mekanların farklı kotlarda son bulan kubbe kotları sebebiyle oluşmuş kademelenmeler, bitkilenmelere ve moloz yığınlarına rağmen tespit edilebilmektedir(Şekil 4.47). Üst örtünün en yüksek bölümü sıcaklık (M06) kubbesinin oturduğu kemerlerin üst kotlarıdır. Bir alt kotta özel hücre (M05) ve ılıklığın (M03) kubbe alt kotları yer almaktadır. Eyvanlar, aralık (M02) ve hela (M03) mekanlarının üst örtüleri ise daha alçak bir kota yerleşmektedir (Şekil 4.47). Su depolarının (D01 ve D02) tonozları dışarıdan algılanamamakla beraber iç mekandan yapılan ölçülerden yola çıkılarak sıcak su deposunun (D02) güney duvarı eksenine dik tonozunun, güney duvarına paralel tonozundan ve soğuk su deposunun (D01) tonozundan daha üst kotta bittiğini söylemek mümkündür.

Su depolarının (D01 ve D02) strüktürel bütünlüğünü koruyabilmiş beşik tonozlarının üzerinde oluşan toprak dolgusu ve bitkilenme, mekanların içerisinde nem ve neme bağlı problemler meydana gelmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bu tonozlardaki strüktürel çatlaklar, üzerlerinde büyüyebilecek odunsu bitki kökleri tarafından geri dönülemez kayıplara evrilme tehlikesi taşımaktadır.

Şekil 4.47 : Üst örtü üzerindeki görünür tüteklik bacalarını, farklı kotlarda başlayan kubbe kademelerini, üst örtü alanının okunmasını engelleyen bitki ve toprak yığınını gösteren drone fotoğrafları (2023).

Doğu halveti (M07) ve özel hücre (M05) mekanlarının yıkılmış üst örtülerinin etrafında tüteklik bacalarının çıkışlarını tespit etmek mümkündür (Şekil 4.47). Cehennemlik mekanında dolaşan sıcak havayı ve dumanı duvarlardan geçirerek mekanların duvarlarını ısıtmak ve dumanı dışarı atmak amacıyla duvarların içlerine yerleştirilen bacaların önemli bir bölümü; bitki ve moloz yığınlarının altında tespit edilemez durumdadır. Ayrıca hamamın aralık (M02) mekanının girişindeki buhar bacasının ve külhan ocağının duman bacasının çıkış konumları da üst örtü hattında tespit edilebilmektedir (Şekil 4.46).

4.2.5 Hamamın cehennemlik özellikleri

Türk Hamamlarında ısıtılmak istenen mekanlar; cehennemlik adı verilen, tuğla veya taştan örülmüş ayaklar üzerinde yükseltilmiş, alttan külhan ocağının ateşi ile ısıtılan bir altyapı sistemi ile inşa edilmiştir. Bu sistem, Roma Dönemi ve ardından Bizans Dönemi hamamlarındaki "hipokaust" sistemi ile aynı prensiple çalışmaktadır. Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekan döşemelerinin tamamının bütüncüllüğünü koruyagelmiş durumda olması, cehennemlik sisteminin incelenmesine imkan verecek boyutta bir döşeme boşluğu veya göçük bulunmaması sebebiyle yapının cehennemlik sisteminin doğrudan incelenmesi mümkün olmamıştır. Cehennemlik ile ilgili yapılan tespit ve yorumlar karşılaştırmalı çalışmalar ve analojik incelemeler üzerinden yapılmıştır. Öte yandan cehennemlik mekanında dolaşan sıcak havayı ve

dumanı duvarlardan geçirerek mekanların duvarlarını ısıtmak ve dumanı dışarı atmak amacıyla duvarların içlerine yerleştirilen tüteklik bacaları, yapının içerisindeki çeşitli duvar boşalmaları ile açığa çıkmış durumdadır (Şekil 4.48).

Şekil 4.48 : Soldan sağa sırası ile; ılıklık (M03) mekanının sekilerinin içinden dolaşan atık su kanalı, özel hücre (M05) mekanının doğu duvarındaki bir tüteklik bacası, sıcaklık (M06) mekanının doğu eyvanı doğu duvarındaki bir tüteklik bacası ve baca etrafından dolanan künkler (2023).

4.2.6 Hamamın su dağıtım sistemi

Lalaoğlu Hamamı'nın su taksim sistemi, hamamın iç mekanlarındaki duvar boşalmaları ile açığa çıkmış pişmiş toprak künkler sayesinde büyük oranda takip edilebilmektedir (Şekil 4.48). Hamama su girişi, yapının güneydoğu cephesindeki, özgün Menteşe Beyliği toprak kotunun altında kalan künk kalıntısının aksı üzerinden sağlanmaktadır. Dışarıdan gelen ana su hattı, iki ana su deposuna yönlendirilmektedir: Soğuk Su Deposu (D01) ve Sıcak Su Deposu (D02). Soğuk su deposunun (D01) kotu, sıcak su deposunun (D02) kotundan 0.30 metre kadar daha yüksektir. Bu kot farkı, suyun dolaşımını kolaylaştırarak depolara verimli bir şekilde ulaşımını sağlamaktadır. Soğuk su taşıma künkleri, soğuk su deposunun (D01) batısındaki hazneden başlayarak hamamın doğu ve batı halvetlerine (M07 ve M08), sıcaklık (M06) mekanına, özel hücreye (M05) ve helaya (M04) ulaşır. Ayrıca soyunmalık havuzuna ulaşan ayrı bir hat daha bulunmaktadır. Sıcak su taşıma künkleri ise sıcak su deposunun (D02) kuzey ve kuzeybatı duvarlarından suyu alarak soğuk su ile aynı hatları takip etmektedir.

Soyunmalık mekanı hattında sıcak su taşıma künkleri bulunmamaktadır. Atık sular ise, mekanların kademeli kot farkları aracılığı ile ılıklık (M03) ve aralık (M02) mekanlarına yönlendirilir (Şekil 4.48). Bu mekanların duvar diplerini takip eden atık su kanalları, aralık (M02) mekanının batı duvarındaki gidere suyu yönlendirir. Hela (M04) mekanının gider hattı da duvar içerisinden bu aralık (M02) mekanının batı duvarındaki gidere bağlanır. Toplanan atık suyun, günümüzde mevcut olmayan soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünün doğu duvarı hattı boyunca devam ederek dışarıya yönlendirildiği düşünülmektedir.

4.2.7 Hamamdaki malzemeler ve yapım tekniği özellikleri

Lalaoğlu hamamı; kagir yığma tekniği ile, taş malzeme ve üst örtülerde tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş bir Menteşe Beyliği Dönemi hamam yapısıdır. Binanın yapımında devşirme mermer bloklar, kesme taşlar, moloz taşlar, devşirme tuğlalar, özgün tuğlalar, pişmiş toprak künkler, çeşitli harç ve sıvalar tespit edilebilmektedir. Ayrıca 20. yüzyıl müdahaleleri sırasında kullanılmış olan çimento harç, modern tuğla ve demir malzeme de günümüzde yapı strüktüründe yer almaktadır.

4.2.7.1 Taş

Lalaoğlu Hamamı'nın tamamında, temel ampatmanlarından kubbeye geçiş elemanlarına dek ana strüktür materyali taş malzemedir. Yapının kuzey cephesinde, batı cephesinde ve güney cephesinin batı kısmında net biçimde okunabilen temel ampatmanları; büyük boyutlu, devşirme mermer sütunlar ve çeşitli mimari elemanlar ile inşa edilmiştir (Şekil 4.49). Temel kotundan yukarı doğru çıkıldığında ise alt kotlarda daha büyük boyutlu kesme taşlar ve devşirme mermer bloklar, üst kotlarda ise boyutları gittikçe ufalan moloz taşlar kullanılmıştır (Şekil 4.49).

Hamamın zemin kaplamaları, tespit edilebildikleri kadarıyla, su depoları (D01 ve D02) haricindeki tüm mekanlarda mermer bloklar ile oluşturulmuştur (Şekil 4.50). Mermer bloklar yıllar içinde aşınmış ve yer yer yitirilmiş olmakla beraber mekan zeminlerindeki bütünlüklerini büyük oranda korumuşlardır. Günümüzde mekanların zemininde birikmiş toprak dolgu ve bitkilenme sebebi ile yeterince algılanamayan

Şekil 4.49 : Soldan sağa sırası ile; temel ampatmanlarında kullanılan devşirme bloklar ve sütunlar, duvar alt kotlarındaki büyük kesme taşlar ve devşirme bloklar, duvar üst kotlarındaki moloz taş örgüsü (2023).

zemin kaplamaları, Milet Kazıevi Kütüphanesindeki eski fotoğraflarda net bir şekilde okunabilmektedir.

Şekil 4.50 : Soldan sağa sırası ile; hamamın iç mekan zeminlerindeki mermer döşeme blokları, moloz taş ile örülmüş ılıklık (M03) sekileri, tek parça mermer blok aralık (M02) mekanı sekisi (2023).

Hamamın çeşitli mekanlarındaki sekiler de taş malzemeden oluşmaktadır. Soyunmalık (M01) mekanının duvar dipleri boyunca zeminde sekiler ve seki basamaklarına dair çeşitli izler okunabilmektedir. Bu izlerin en iyi okunabildiği nokta mekanın güneybatı köşesidir. Bu alanda, harç ile bağlanmış moloz taşlardan oluşan seki kalıntıları okunabilmektedir. Ilıklık (M03) mekanında yer alan sekiler de soyunmalık (M01) mekanındaki kalıntılara benzer şekilde moloz taş ve harç ile örülmüştür (Şekil 4.50). Aralık (M02) mekanında yer alan köşe sekisi ise tek parça mermerden imal edilmiştir (Şekil 4.50).

Lalaoğlu Hamamı'nın üst örtülerinin, genel yapım tekniği göz önünde bulundurulduğunda tuğla ile inşa edilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan su depolarının (D01 ve D02) tonozlarının ince moloz taşlarla örüldüğü belli noktalarda algılanabilmektedir. Milet Ören Yerinde bulunan 2 No'lu Han yapısının sağlam kalmış

beşik tonozları, Lalaoğlu Hamamı'nda açık biçimde görülemeyen tonoz strüktürünün nasıl olabileceği ile ilgili veri sağlamaktadır.

4.2.7.2 Tuğla (pişmiş toprak-1)

Lalaoğlu Hamamı'nda tuğla malzeme, taştan sonra en fazla kullanılan yapı malzemesidir. Yapının taş duvar örgüsünün içinde, özellikle taş örgünün moloz taşlara döndüğü üst kotlarda sıklıkla boşlukların doldurulması için kullanılmıştır (Şekil 4.51). Duvar örgüsü içerisindeki tuğla malzemenin çeşitli ölçülerde ve renklerde olması, devşirme tuğlaların da kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 4.51 : Soldan sağa sırası ile; duvar örgüsü içerisinde kullanılan tuğlalar, tuğla ile örülmüş üst örtüye geçiş elemanları, sıcaklık (M06) mekanının tuğladan yapılmış ana taşıyıcı kemerleri (2023).

Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık (M01) üst örtüsü ve su depolarının (D01 ve D02) tonozları haricindeki üst örtülerinin tamamı tuğla ile örülmüştür. Bu üst örtülere kubbe ve yarım kubbelerin yanı sıra aralık (M02) mekanının yelken tonozu da dahildir. Üst örtüsü kubbe ile kapatılmış mekanların kubbeye geçiş elemanları da tuğla ile oluşturulmuştur (Şekil 4.51). Türk üçgenleri ve pandantifler duvar örgüsünden tuğla örgü ile dışarıya doğru genişleyerek kubbeleri ve yarım kubbeleri taşıyacak formları oluşturmaktadır.

Sıcaklığın ana kubbesini taşıyan kemerler ve aralık mekanının güney duvarındaki kemer tuğla ile inşa edilmiştir (Şekil 4.51). Hamamdaki niş açıklıklarının kemerleri ve kapı kemerleri gibi küçük açıklıkların tepe kısımları da tuğla ile oluşturulmuştur.

4.2.7.3 Künk (pişmiş toprak-2)

Hamam içerisinde kullanılan iki tip pişmiş toprak malzemeden biri olan künkler, yapının farklı noktalarında farklı amaçlarla kullanılmıştır. Lalaoğlu Hamamı'nın su

taksim sistemi, künkler ile sağlanmaktadır. Yapının iç mekanlarındaki duvar kayıpları ve boşalmalar,künklerin takip edilmesini mümkün kılmaktadır (Şekil 4.52).

Şekil 4.52 : Soldan sağa sırası ile; su taşıma künkleri, künklerini yitirmiş bir tüteklik bacası, aralık (M02) mekanının tonozundaki sağlam ışıklıklar (2023).

Cehennemlikteki sıcak havayı ve dumanı duvarların içerisinden geçirerek duvar yüzeylerini ısıtmak amacıyla oluşturulan tüteklik bacaları, su tesisatı künklerine benzer künkler ile oluşturulmuştur. Cehennemlikten başlayıp duvar içerisinden düşey doğrultuda üst örtüye kadar devam eden tüteklik bacaları, taşıdıkları sıcak havayı ve dumanı üst örtüde açılmış bir baca boşluğundan dışarı yönlendirmektedir (Şekil 4.52).

Lalaoğlu Hamamı içerisinde kullanılan son künk tipi ise mekanların üst örtülerinde, ışıklık açıklığı veya hafifletme yuvaları oluşturma amacıyla yerleştirilen künklerdir. Özellikle kubbenin daha alçak kotlarında kullanılan hafifletme künklerini hamamın üst örtü kalıntılarının çeşitli noktalarında takip etmek mümkündür. Işıklık açıklığı oluşturma amacıyla yerleştirilen künklerin sağlam örnekleri ise yalnızca aralık (M02) mekanının tonozunda günümüze dek sağlam biçimde ulaşabilmiştir (Şekil 4.52).

4.2.7.4 Harç

Lalaoğlu Hamamı; kagir yığma tekniği ile, taş malzeme ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş bir yapıdır. Duvar örgülerinde, üst örtü ve üst örtüye geçiş elemanlarının yapımında bağlayıcı olarak kireç esaslı, gri-beyaz renkte bir harç kullanılmıştır (Şekil 4.53). Ayrıca özel hücre (M05) mekanının günümüze ulaşamamış özgün mermer kaplama yüzeyleri de duvara harç ile yapıştırılmıştır. Günümüzde tamamen yitirilmiş mermer satıhtan geriye mermerin arkasındaki harçlı yüzey kalmıştır (Şekil 4.53).

Duvarlardaki sıva kayıplarının yoğun olduğu bölgelerde, yüzey kaybı ve boşalma gözlemlenen yapı bölümlerinde, duvarların içinde açığa çıkan künklerin etrafında, kapı

açıklıklarının yitirilmiş kemer hizalarında harç malzeme gözlemlenebilmektedir (Şekil 4.53). Öte yandan sıvalı katmanların veya mimari elemanların kaybı sebebi ile duvar örgüsü içerisinde gözlemlenmekte olan kireç esaslı harçlar, yağmur gibi çeşitli dış etkenlere uzun süre maruz kalıyor olmalarının sonucunda yitirilmektedir. Bu durum, duvar yüzeylerindeki taş ve tuğla malzemenin bütüncüllüğü için risk teşkil etmektedir.

Şekil 4.53 : Soldan sağa sırası ile; duvar örgüsü içerisindeki harç, yitirilmiş kapı kemerlerinde açığa çıkan harç, özel hücre (M05) mekanının mermer kaplamalarını duvara yapıştıran harç katmanı (2023).

4.2.7.5 Kireç esaslı sıva (Sıva-1)

Duvar kotlarının döşeme ile birleştiği noktadan itibaren üst örtünün en yüksek noktasına kadar Lalaoğlu Hamamı mekanlarının tüm yüzeyleri sıva kaplıdır. Yapıda kullanılan iki sıvadan birisi olan kireç esaslı, daha açık renkli sıva; mekanların tüm sıvalı yüzeylerinde uygulanmıştır (Şekil 4.54). Günümüzde kireç esaslı sıva katmanları; yüzey kayıpları, kimyasal bozulmalar, vandalizm gibi sebeplerden ötürü tüm yüzeylerde bütünlüğünü koruyamamış olmakla beraber hala mekanların genelinde ziyaretçiye tüm mekanın sıva ile kaplı olduğu verisini sağlayacak kadar bütüncül durumdadır (Şekil 4.54). Yapının dış cephelerinin de özgününde kireç esaslı sıva ile kaplı olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.54 : Soldan sağa sırası ile; sağlam bir sıva yüzeyi, mukarnasların üzerindeki renk değişimi gözlemlenen sıva yüzeyi, bozulmanın görüldüğü sıva yüzeyleri (2023).

4.2.7.6 Tuğla kıtıklı (horasan) sıva (Sıva-2)

Lalaoğlu Hamamı'nda kullanılmış olan ikinci sıva tipi olan tuğla kırıklı sıva, yani horasan sıva, mekanların suyla daha sık temas eden alt kot duvar yüzeylerinde kullanılmıştır. Mekanların duvar alt kotlarından itibaren 0.80-1.25 metre aralığında farklı yüksekliklere ulaşarak duvar yüzeyleri boyunca kesintisiz devam etmektedir (Şekil 4.55). Kireç esaslı sıvanın üzerine uygulandığı için duvar yüzeyinden dışarı doğru profil yaparak başlamaktadır. Kireç esaslı sıva gibi horasan sıvanın da önemli bir bölümü günümüze kadar çeşitli bozulma ve hasarlara maruz kalmıştır. Fakat günümüzde hala mekanlardaki formunu ve konumunu ziyaretçiye anlatacak kadar sağlam durumdadır (Şekil 4.55).

Şekil 4.55 : Soldan sağa sırası ile; duvar alt kotları boyunca devam eden horasan sıva, alt katmanları gözlemlenebilen bir sıva kaybı yüzeyi, siyah kabuk oluşumu gözlemlenen horasan sıva katmanı (2023).

4.2.7.7 Özgün olmayan malzemeler

Lalaoğlu Hamamı, 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde çeşitli onarım müdahalelerine maruz kalmıştır. Bu onarımların bir kısmının amacı yapının fiziksel kayıplarının önüne geçmektir fakat müdahalelerin büyük çoğunluğu hamamın kontrollü bir depo işlevi ile kullanılabilmesine yöneliktir. Bu müdahaleler sırasında modern tuğla, çimento harç ve demir malzemeler kullanılmıştır (Şekil 4.56).

Soyunmalık (M01) mekanının kaldırılmış olan kuzey bölümünde, Roma Caddesi kazılarının tamamlanmasının ardından hamamın iç mekanlarına erişimin sağlanması amacıyla yapılan merdivenli giriş eki; çimento harç, tuğla ve demir kiriş kullanılarak oluşturulmuştur (Şekil 4.56). Mekanın güney ve batı duvarlarında gerçekleştirilen tamamlama ve harpuştalama çalışmalarında da çimento harç kullanıldığı, özgün kısım ile tamamlanmış kısım arasında sınır derzi olarak modern tuğla kullanıldığı tespit

edilmiştir. Ayrıca soyunmalık (M01) mekanından aralık (M02) mekanına geçişi sağlayan kapıya demirden bir kapı çerçevesi takılmıştır. Bu metal çerçevenin ne zaman takıldığı ve kapı kanadının ne kadar süre yerinde takılı olarak hamamın iç mekanlarına girişi sınırlandırdığı ise bilinmemektedir.

Sıcak su deposunun (D02) güney duvarındaki yarığın kapı açıklığına dönüşecek şekilde onarılmasında, doğudaki kemer boşluğu yıkıntısının kapatılmasında ve batı halvete (M08) açılan özgün niş açıklığının kapatılmasında çimento harç malzeme kullanılmıştır (Şekil 4.56). Ayrıca mekanın doğu kanadı ile kuzey kanadının doğu yüzeyi ve tonoz örtüsünün iç yüzeyi de çimento harç ile sıvanmıştır. Sıcak su deposunun (D02) güney duvarında yer alan külhan kemerinin üzerindeki yarığa, depo olarak kullanılan mekanın güvenliğini sağlamak için aralık (M02) mekanının girişindekine benzer demir çerçeveye sahip bir kapı takılmıştır (Şekil 4.56).

Şekil 4.56 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanı kuzeyindeki çimento harç ve tuğla ile yapılmış muhdes merdiven, batı halvetinin (M08) çimento harç ile kapatılmış özgün niş açıklığı, sıcak su deposunun (D02) güney duvarındaki yarığa takılmış demir kapı (2023).

4.2.8 Hamamdaki hasar ve bozulmalar

Lalaoğlu Hamamı'nın atıl duruma düştüğü düşünülen en geç tarih 1653 Aydın depremidir. 1655 yılında Balat kazasındaki hane sayısının 1583 yılına göre neredeyse onda biri oranında azalmış olması ve kısa bir süre sonra beldeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'nin kazada hiç hamam olmadığından bahsetmesi bu hipotezi kuvvetlendirmektedir. 350 yıldan uzun süredir atıl durumda, üst örtülerini yitirmiş ve dış müdahalelere açık konumda olan Lalaoğlu Hamamı; strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olsa dahi çeşitli biçimlerde ve ölçeklerde hasarlara, bozulmalara maruz kalmıştır.

4.2.8.1 Yapısal hasarlar

Lalaoğlu Hamamı'nın en ağır hasarları üst örtü kayıpları ve soyunmalık (M01) mekanının duvar kayıplarıdır (Şekil 4.57). Hamamın aralık (M02) mekanı tonozu, sıcaklık (M06) batı eyvanın yarım kubbesi ve su depoları (D01 ve D02) haricindeki mekanlarının üst örtüleri ya tamamen ya da çok büyük oranda yitirilmiştir (Şekil 4.57). Aralık (M02) mekanının yelken tonozu ve sıcaklık (M06) batı eyvanın yarım kubbesi ise strüktürel bütünlüklerini belli bir oranda korumayı başarmışlardır. Sıcaklık (M06) doğu eyvanında ve doğu halvetinde (M07) ise üst kotlardaki kayıplar kubbeye geçiş elemanlarından, Türk üçgenlerinden itibaren başlamaktadır (Şekil 4.57). Soyunmalık (M01) mekanı haricindeki duvar/kubbe kayıplarının en fazla gözlemlendiği mekanlar bu mekanlardadır.

Şekil 4.57 : Soldan sağa sırası ile; hamamın üst örtü kayıpları, soyunmalık (M01) mekanının duvar kayıpları, douğu halvetin (M07) kubbeye geçiş elemanı kayıpları (2023).

Hamamın genelinde duvarlarda ve üst örtü kalıntılarında çatlaklar gözlemlenmemiştir. Fakat hamamın su depolarında (D01 ve D02) mekanların strüktürel bütünlükleri için tehlike arz edecek çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.58). Soğuk su deposunun (D01) sıcak su deposu (D02) ile hem yüz olan duvarında her iki mekanda da tespit edilebilen derin bir çatlak bulunmaktadır (Şekil 4.58). Sıcak su deposunun (D02) ise hem kuzey ekseni doğrultulu tonozunda, hem de doğu ekseni doğrultulu tonozunda devam eden çeşitli derinliklerde çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.58). Bu çatlakların sürekliliği ve derinliği, önlem alınmaması durumunda ağır strüktürel kayıpların yaşanabileceğini işaret etmektedir.

Lalaoğlu Hamamı, cephe sıvalarının tamamını, iç mekan sıvalarının ise belli bir bölümünü yitirmiş durumdadır (Şekil 4.59). İç mekanlarda özgün formunu korumayı başarmış sıva katmanlarının ise bazıları oldukça iyi durumdayken bazıları ise çeşitli

Şekil 4.58 : Soldan sağa sırası ile; soğuk su deposunun (D01) doğu duvarındaki çatlak, sıcak su deposunun (D02) iki kolunu ayıran kemerdeki çatlak, sıcak su deposunun (D02) beşik tonozu boyunca devam eden çatlaklar (2023).

bozulma ve hasarlar sonucunda çözülmeye ve deforme olmaya başlamıştır. Bu hasarların yoğun olduğu yüzeylerde sıva katmanları tamamen kaybedilmiş ve duvar katmanları açığa çıkmıştır (Şekil 4.59).

Sıva kaybı sonucunda açığa çıkan duvarlarda, özellikle dış cephe duvarlarında derzlerde boşalma gözlemlenmektedir. Özellikle duvar cephelerinin üst katlarındaki boşalmalar çok derindir. Duvar örgüsünü bir arada tutan harç tamamen kaybedilmiş durumdadır ve bu sebeple duvar örgüsünün taş ve tuğlaları basit dış etmenlerle yitirilebilmektedir. Bu durum iç mekanlardaki belli bölgelerde de kendini göstermektedir (Şekil 4.59).

Şekil 4.59 : Soldan sağa sırası ile; sıva katmanını kaybetmiş dış cephe yüzeyleri, sıva katmanının bir kısmını kaybetmiş mekan duvarı, harç boşalmalarının yaşandığı bir iç mekan duvar örgüsü (2023).

Hamamın iç mekanlarındaki çeşitli duvar bölümlerinde, bölgesel parça kayıpları ve lokal boşalmalar gözlemlenmiştir (Şekil 4.60). Bu tür hasarların bazı durumlarda mekanik müdahaleler yoluyla, bazı durumlarda ise çevresel etmenler sonucu meydana gelmiş olması mümkündür. Özellikle sıcaklık (M06) mekanındaki mermer kurnaların duvarlardaki özgün konumlarından sökülmesiyle oluşan boşluklar gibi durumlar daha insan kaynaklı, beşeri müdahaleleri işaret etmektedir. Duvar yüzeylerine yakın olan

tüteklik bacası hatları ve su taşıma künkleri gibi bölgelerdeki boşalmaların ise zaman içerisinde çevresel etmenlere bağlı kayıplar ile ortaya çıkmış olması mümkündür (Şekil 4.60).

Şekil 4.60 : Soldan sağa sırası ile; sıcaklık mekanındaki (M06) bir mermer kurnanın sökülmesi ile meydana gelen boşalma, bir kısmı duvar içinde kalmış başka bir mermer kurnanın çevresindeli boşalma ve açığa çıkmış bir tüteklik bacası, özel hücrenin (M05) yitirilmiş mermer kaplamalarının duvarda yerleştiği bölge (2023).

Lalaoğlu Hamamı'nın özgün formunda, iç mekanlarının çeşitli konumlarında mermer mimari elemanlar kullanılmış olması beklenmektedir. Fakat yapının atıl kalmasının ardından da bölgede yerleşimin devam etmiş olması, yerel halkın bu atıl yapıdaki mermer elemanları yerinden sökerek başka işlevler için kullanmak üzere götürmesine sebep olmuştur. Ilıklık (M03) ve soyunmalık (M01) mekanlarının seki kaplamaları, özel hücrenin (M05) mermer duvar yüzeyi kaplamaları, sıcaklık (M06) mekanının göbek taşı ve mermer kurnaları gibi elemanlar günümüze ulaşmamıştır (Şekil 4.60).

4.2.8.2 Çevresel etkenlere bağlı bozulmalar

Lalaoğlu Hamamı'nın iç ve dış mekan yüzeylerinde, çeşitli bölgelerde yüzeysel bozulmalar gözlemlenmektedir. Bu bozulmalar bazen lokal bir hat boyunca bazen ise tüm mekan yüzeyine yayılabilmektedir. Yüzeylerde renk değişimi, kararma olarak kendini gösteren bozulmalar süregeldikleri zamana göre yüzeysel bir katman olabildiği gibi siyah kabuk oluşumuna dönüşmüş de olabilmektedir (Şekil 4.61). Bu kararmalar hamamın iç mekan duvarlarında, üst örtüye geçiş elemanları üzerinde ve dış cephelerde kendini göstermekte olup genellikle yağmur suyunun duvar üzerinde izlediği hatlarda yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.61).

Hamamın su depolarının (D01 ve D02) strüktürel bütünlüğünü korumuş üst örtüleri ve bu üst örtülerin üzerindeki toprak ve bitki katmanı, bu mekanların içerisinde ciddi bir nem problemine sebebiyet vermektedir. Mekanlarda, neme bağlı olarak duvar

Şekil 4.61 : Soldan sağa sırası ile; hamamın dış cephelerindeki siyah kabuk oluşumları, iç mekan yüzeylerindeki farklı miktarlardaki yüzey kararmaları ve siyah kabuk oluşumları, soğuk su deposundaki (D01) neme bağlı çiçeklenmeler (2023).

yüzeylerinde çiçeklenme ve çeşitli biyolojik oluşumlar gözlemlenmektedir (Şekil 4.61).

4.2.8.3 Biyolojik oluşumlar

Hamamın iç mekanlarında, çevresinde ve üst örtüsünde yoğun bir bitkilenme gözlemlenmektedir. Bu durumun temel sebebi ören yerinin kırsal bir alandaki konumudur. Menteşe ovasının bereketli toprakları ile çevrili durumda olan Milet Ören Yerindeki bitki örtüsü. özellikle bahar mevsimlerinde son derece yoğundur.

Ağırlıklı olarak otsu gövdeli bitkilerden meydana gelen bu oluşumlar, yüzeysel bir temizlik yapılsa dahi birkaç ay içerisinde tekrar yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bitki temizliği yapılmayan durumlarda iç mekanların rahat bir şekilde dolaşılması ve belgelenmesi mümkün değildir. Ayrıca üst örtü çevresindeki çeşitli noktalarda yetişmiş olan birtakım odunsu gövdeli bitkiler de bulunmaktadır ki bu bitkilerin kökleri duvarların strüktürel bütünlüğü açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Şekil 4.62).

Şekil 4.62 : Soldan sağa sırası ile; hamamın üst örtüsünde yetişen otsu ve odunsu gövdeli bitkiler, sıcak su deposu duvarlarında (D02) yosun oluşumu, doğu halvet (M07) duvarlarında liken oluşumu (2023).

Hamamın iç mekanlarının çeşitli yüzeylerinde ve dış duvarlarında bölgesel liken oluşumları gözlemlenmektedir (Şekil 4.62). Su depolarının (D01 ve D02) iç mekanlarında ise neme bağlı olarak duvar yüzeylerinde yosunlanmalar tespit edilebilmektedir (Şekil 4.62).

4.2.8.4 İnsan müdahalesi kaynaklı hasarlar

Lalaoğlu Hamamı, 1973 yılında gerçekleştirilen onarımlar ve müdahaleler sonucunda birtakım özgün olmayan bölümler edinmiştir. Bu müdahalelerin bir kısmı tamamen koruma yaklaşımlarınca kabul edilemez, bir kısmı ise döneminin koruma anlayışına göre uygun olan fakat bugün kabul görmeyen uygulamalardır.

Soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünün tamamen kaldırılmasının ve Roma Caddesi'nin özgün kotuna kadar olan toprak dolgunun temizlenmesinin ardından hamamın iç mekanlarına erişim olanaksız hale gelmiştir. Bu sebeple uygulaması yapılan çağdaş merdiven ve demir kiriş güçlendirmesi uygulaması, yapıdaki en dikkat çekici müdahaledir. Çağdaş merdiven eki konumu itibari ile yapı üzerinde doğrudan dikkat çekmiyor oluşu ile tamamen olumsuz bir müdahale olmamakla beraber ilk bakışta yapının özgün bir bölümü olmadığının anlaşılamıyor olması ve yapımında çimento harç kullanılmış olması ile niteliksiz bir geç dönem ekidir (Şekil 4.63).

Şekil 4.63 : Soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünde inşa edilen giriş eki (2023).

Soyunmalık (M01) mekanının batı ve güney duvarlarında gerçekleştirilen kısmi tamamlama ve harpuştalama çalışmaları da soyunmalık duvarlarının kaybının önüne geçmek için olumlu bir çalışmadır (Şekil 4.64). Fakat uygulamaların çimento harç ile yapılmış olması ve varlığı kesin olarak bilinmeyen bir pencere açıklığının ifade edilmesi bu uygulamayı niteliksiz bir onarım statüsüne koymaktadır. Sıcak su deposunun (D02) doğu duvarındaki kemer açıklığının yapının özgününde kapalı

olması beklenmekle beraber buradaki onarımda da çimento harç kullanılmış olması ve özgün olmayan bir ışıklık açıklığı oluşturulmuş olması bu onarımı da niteliksiz kılmaktadır (Şekil 4.64). Sıcak su deposunun (D02) güney duvarındaki yarıkta yapılan kısmi onarımlar ve iç mekan yüzeylerinin çimento harç ile kaplanması da yapıdaki niteliksiz onarımlardandır.

Şekil 4.64 : Soldan sağa sırası ile; soyunmalık (M01) mekanının güney bölümündeki duvar onarımları, külhan ocağı kemerindeki yarıkta gerçekleştirilmiş onarımlar ve yarığa takılmış demir kapı, sıcak su deposunun (D02) doğusundaki kemer boşluğunda gerçekleştirilen onarım (2023).

Sıcak su deposunun (D02) kuzey eksenli bölümünün kuzeybatı köşesindeki, diğer tarafı batı halvete (M08) açılan niş açıklığının taş dolgu ve çimento harç ile kapatılmış olması tamamıyla niteliksiz bir müdahaledir. Özgün bir açıklık, sıcak su deposunun (D02) kapalı bir depo olarak kullanılabilmesi amacıyla kapatılmıştır.

4.3 Lalaoğlu Hamamı'nın Restitüsyonu

Lalaoğlu Hamamı, 600 yıldan uzun bir süre önce yapıldığı düşünülen, 350 yıldan uzun süredir atıl durumda olan bir Menteşe Beyliği Dönemi Türk hamamıdır. Strüktürel bütünlüğünü büyük oranda koruyarak günümüze ulaşmış olması, yapının özgün formunun ortaya çıkartılmasını büyük oranda kolaylaştırmaktadır. Öte yandan bir Erken Dönem Anadolu Türk hamamı örneği olan Lalaoğlu Hamamı'nın yapı üzerindeki verilerle tespit edilemeyen mimari bölümleri için çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır.

Lalaoğlu Hamamı üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucu tespit edilebilen, 20. yüzyıla ait geç onarımlar haricinde tek bir özgün dönem olmuştur. Bu sebeple yapıya dair bir dönem analizi yapılmamış ve tek dönem üzerinden restitüsyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Günümüze ulaşamamış olan yapı bölümlerinin özgün görünümlerinin tespiti için ise farklı teknikler bir arada kullanılmıştır. Yapı içi karşılaştırmalı çalışmalardan ve eski fotoğraflardan faydalanmak, yitirilmiş bölümlerin özgün görünümlerinin tespiti için birincil çalışma yöntemi olmuştur. Bu yöntemle tespit edilemeyen bölümler için ise benzer döneme ait Menteşe Beyliği Hamamlarından karşılaştırmalı veriler toplanmış, bunun da yeterli olmadığı durumlarda ise daha genel bir Anadolu Türk Hamamları araştırmasına başvurulmuştur. Bu şekilde analojik yaklaşımlarla elde edilen veriler ise ikincil çalışma yöntemini oluşturmaktadır. Özellikle hamamın altyapısının, iç mekanlarındaki mermer mimari elemanlar ve soyunmalık (M01) mekanının genel işleyiş şemasının, külhan ocağı ve çevresinin anlaşılması amacıyla bu ikincil çalışma yöntemine başvurulması gerekmiştir.

4.3.1 Eski fotoğraflardan elde edilen veriler

Lalaoğlu Hamamı'na ait en eski fotoğraflar, 1935 yılında basılmış olan Das Islamische Milet (Wuzinger ve diğ, 1935) kitabında yer alan fotoğraflardır. 1905-1913 yılları arasında çekilmiş olan bu fotoğrafların biri hamamın güney cephesine, ikisi sıcaklık (M06) mekanına, biri ılıklık (M03) mekanına, biri özel hücreye (M05) ve birer tanesi de doğu ve batı halvetlerine (M07 ve M08) aittir. Bu fotoğrafların 1955 Söke depremi öncesinde yapıya ait tek fotoğraflar olmaları, depremin Lalaoğlu Hamamı üzerindeki etkisini ölçebilmek adına son derece değerlidir.

Şekil 4.65 : Lalaoğlu Hamamı'nın güney cephesini gösteren 1905-1913 arasında çekilmiş bir fotoğraf (Wuzinger ve diğ, 1935).

Güney cepheye ait fotoğraf, Lalaoğlu Hamamı'na dair çok değerli verileri barındırmaktadır. Günümüzde soyunmalık (M01) duvarları büyük oranda yıkılmış olan hamamın soyunmalık (M01) güney duvarının incelenebildiği fotoğraf, deprem öncesinde en azından güney duvarının büyük oranda ayakta olduğunu göstermektedir (Şekil 4.65). Fotoğrafta, Lalaoğlu Hamamı'nın güney giriş kapısı ve giriş kapısının üzerindeki yarım daire formlu kitabe yuvası net bir biçimde okunabilmektedir.Ayrıca duvar üst kotunun hamam ana beden duvarlarıyla eş yükseklikte gözüken doğrusal hattı, hamamın soyunmalık (M01) üst örtüsünün kırma çatı olması ihtimalini son derece kuvvetlendirmektedir (Şekil 4.65).

Fotoğrafta tespit edilebilen bir başka veri ise külhan ocağının üzerindeki yarıktır. 1973 onarımları sırasında sıcak su deposunun (D02) kazı deposuna çevrilmesi amacıyla çimento harç ve tuğla ile biçimlendirilerek demir kapı takılan yarığın müdahale öncesi görünümü, net bir şekilde tespit edilebilmektedir (Şekil 4.65). Cephedeki yarık incelendiğinde külhan ocağı kemerinin harç sayesinde bir arada kalmış büyük parçalarından birinin kemerin içinde, özgün konumundan kopmuş bir biçimde durduğu görülmektedir (Şekil 4.65). Bu bütüncül duvar parçasının sonrasında nereye götürüldüğü bilinmemektedir.

Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekanlarından çekilmiş fotoğraflar, güney cepheye ait dış mekan fotoğrafı kadar fazla veri sağlamasalar dahi yapının o dönemki iç mekan durumlarını inceleyebilmek açısından değerli fotoğraflardır. Ilıklık (M03) mekanından aralık (M02) mekanına geçişi sağlayan kapıyı ve kapı çevresindeki bezemeleri odağına alan bir fotoğrafta, arka planda aralık (M02) mekanı ile soyunmalık (M01) mekanının arasında yer alan kapı açıklığında ahşap bir kapı kanadı görülmektedir (Şekil 4.66). Kapının, günümüzde aynı açıklıkta yer alan demir çerçeveye mi takılı olduğu yoksa yalnızca mekanın girişini kapatmak için açıklığa yaslanan bir ahşap kapı kanadı mı olduğu ise belirsizdir.

Özel hücreye (M05) ait bir fotoğrafta ise mekanın mukarnaslı kubbeye geçiş elemanları fotoğraflanmıştır (Şekil 4.66). Bu fotoğrafta da mekanın üst örtüsüne dair hiçbir izin tespit edilememesi, mekanın üst örtüsünün 1955 depreminden önce günümüzdeki haline geldiğini göstermektedir.

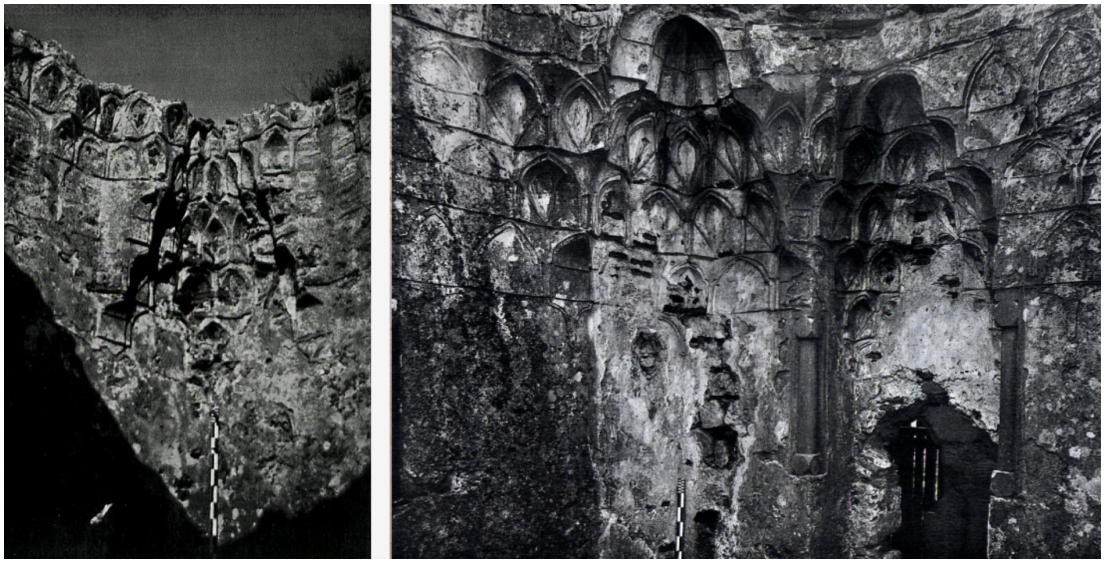

Şekil 4.66 : Özel hücrenin (M05) mukarnaslı kubbeye geçiş elemanlarını gösteren (solda) ve ılıklık (M03) mekanının aralık (M02) mekanına geçişi sağlayan kapısını gösteren (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wuzinger ve diğ, 1935).

Sıcaklık (M06) mekanına ait iki fotoğraf, mekanın giriş kapısı ile batı eyvanı çevresindeki alan hakkında veriler sunmaktadır (Şekil 4.67). Batı eyvanın yarım kubbesinin özgün formunun korunmuş bölümü, bugünkü görünümü ile oldukça benzer görünümdedir. Bu durum da yarım kubbenin 1955 depreminde ağır bir hasar almadığını göstermektedir. Fotoğrafların mekanın kubbesini doğrudan görmemesi sebebiyle bu kubbe ile ilgili bir yorum yapmak mümkün değildir. Hamamın iç mekanında, üst örtülere ait harçlı tuğla molozları ve çeşitli mimari eleman parçaları yer almaktadır (Şekil 4.67). Fakat bu mimari eleman kalıntılarının ne kadarı hamama ait fotoğraflardan tespit edilmesi mümkün değildir. Fakat üzerlerinde bir çeşit envanter numarası olduğu görülebilen bazı parçaların hamamın içine arkeologlar tarafından sonradan taşınmış, farklı yapılara ait mimari elemanlar olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Şekil 4.67).

Halvetlere (M07 ve M08) ait fotoğrafların üst örtü kotundan çekilmiş olması, fotoğraflardan mekanların içlerine dair veri alınamamasına sebep olmuştur (Şekil 4.68). Öte yandan üst örtülerin ve geçiş elemanlarının durumları açık bir şekilde incelenebilen mekanlarda tespit edilebilen bir farklılık bulunmamaktadır.

1915-1955 yılları arasında I. ve II. Dünya Savaşları sebebiyle bölgedeki arkeolojik çalışmaları devam etmemiştir. Bu döneme ait, kazı arşivlerinden elde edilebilen

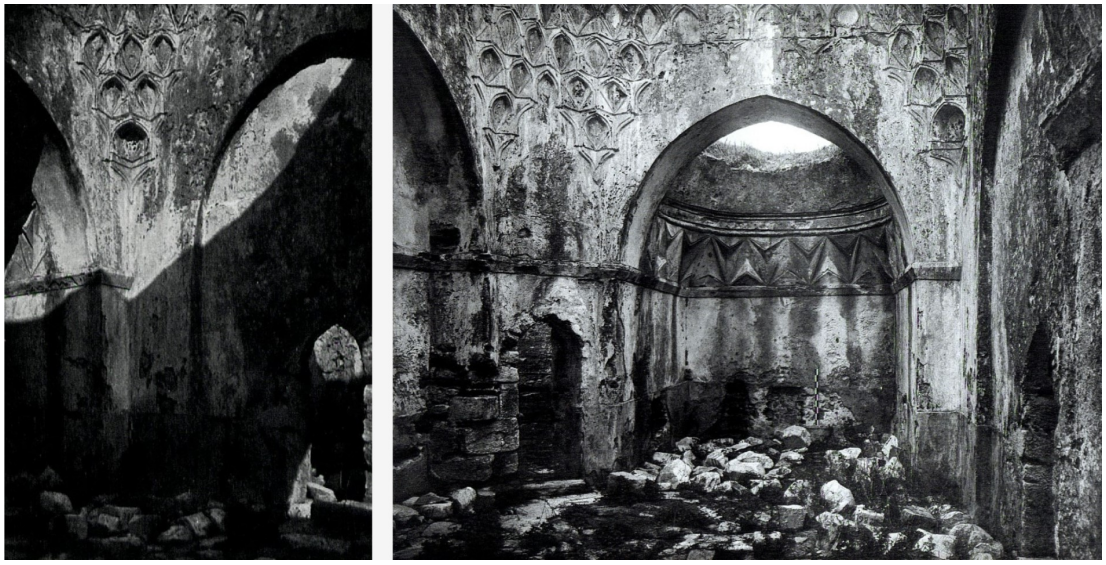

Şekil 4.67 : Sıcaklık (M06) mekanının giriş açıklığını gösteren (solda) ve batı eyvanı ile birlikte ana kubbeyi taşıyan batı kemerini gösteren (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wuzinger ve diğ, 1935).

hamama ait bir fotoğraf olmamıştır. 1955 yılında Milet Ören Yerinde çalışmaların tekrar başlamasının ardından ise hamama ait en erken fotoğraflar 1959 tarihlidir. 1959-1979 yılları arasına ait olan çeşitli arşiv fotoğraflarından yalnızca hamamın restitüsyonu ile ilgili veri sağlayanlara bölümün devamında yer verilmiştir.

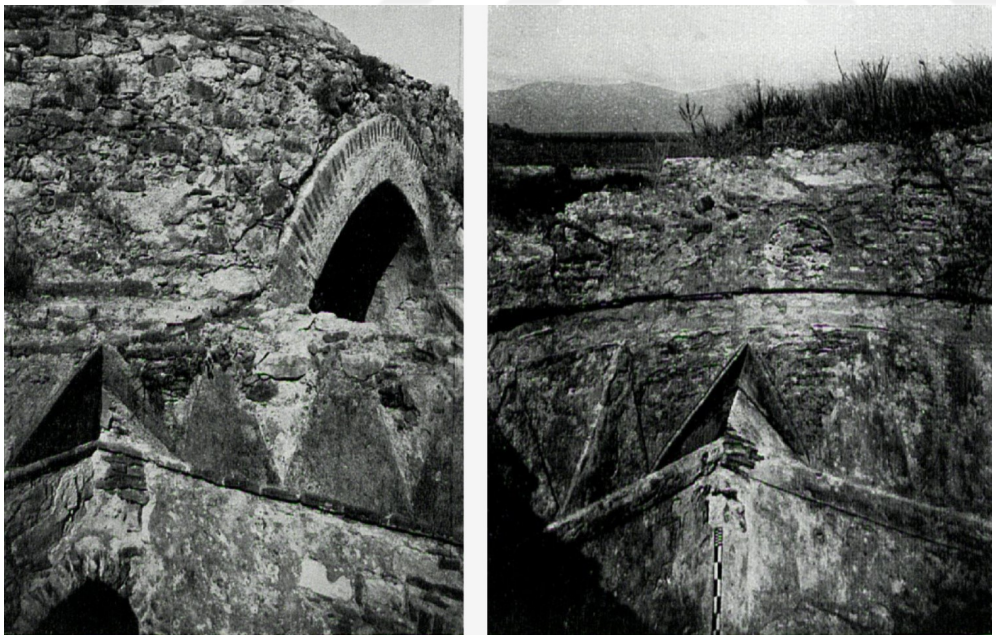

Şekil 4.68 : Doğu halvetinin (M07) yitirilmiş üst örtüsü hizasından sıcaklığın (M06) doğu kemerine bakan (solda) ve batı halvetinin (M08) üst örtüsü hizasından güney batı köşesine doğru bakan (sağda), 1905-1913 arasında çekilmiş fotoğraflar (Wuzinger ve diğ, 1935).

Lalaoğlu Hamamı'nın Roma Caddesi tarafını gösteren 1970 öncesi fotoğraflarda caddenin kazısı henüz yapılmamış durumdadır (Şekil 4.69). Bu durum, batı ve güney kapılarından mekana girilmesine hala imkan sağlıyor olmalıdır. 1961 tarihli, Delphinion Tapınağı'nın güneybatı köşesinden Lalaoğlu Hamamı'na bakan fotoğrafta sökülerek kaldırılmış kuzey soyunmalık bölümünün serbest kalmış döşeme taşları görülebilmektedir (Şekil 4.69). Ayrıca soyunmalık (M01) mekanına ait özgün duvar kalıntıları ve muhtemelen 1955 depreminde yıkılan duvarların yerlerdeki molozları da bu fotoğrafta takip edilebilmektedir (Şekil 4.69).

Şekil 4.69 : Antik Tiyatro'nun doğu yamacından çekilmiş; en kuzeyde mevlevihanenin, ortada Lalaoğlu Hamamı ile arkasındaki Capito Hamamı'nın, en güneyde ise Nymphaeum'un göründüğü 1961 tarihli bir fotoğraf (solda) ve Roma Caddesi kazıları öncesinde Lalaoğlu Hamamı'nın kuzeybatısından çekilmiş 1960 tarihli bir fotoğraf (1963) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023).

Hamamın iç mekanlarından çekilmiş çeşitli fotoğraflar da bugün tespit edemediğimiz birtakım verileri bizlere sunmaktadır. Ilıklık (M03) mekanının ortasından çekilmiş, batı ve kuzeybatı yönlerine bakan, 1973 tarihli iki fotoğrafta mekanın duvar dipleri boyunca ilerleyen atık su kanalları net bir şekilde okunabilmektedir (Şekil 4.70). Günümüzde bitkilenme ve toprak dolgu sebebiyle okunamayan kanallar, bu eski fotoğraflardan takip edilebilmektedir. Ayrıca ılıklık (M03) mekanının zemin kaplamalarının bir kısmının mevcut olmaması da bu fotoğraflar incelendiği zaman mümkün görünmektedir (Şekil 4.70).

Yine ılıklık (M03) mekanının ortasından çekilmiş, bu sefer doğu ve güneydoğu yönlerine bakan, 1973 tarihli iki fotoğrafta ise özel hücrenin (M05) ve sıcaklık (M06) mekanlarının kapıları görülmektedir (Şekil 4.71). Özel hücrenin (M05) döşemesinin görülebildiği fotoğrafta, kapı hizasına kadar döşemenin mevcut olduğu görülmektedir. Yalnızca merdivenleri eksik olan giriş eşiği haricinde mekanın döşemesi kapı eşiğine

Şekil 4.70 : Ilıklık (M03) mekanının batı duvarındaki açıklıklar ile zemin kaplamalarına bakan (solda) ve kuzeybatı köşesine odaklanan 1973 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023).

kadar bütüncül bir biçimde gelmektedir (Şekil 4.71). Döşemenin batı bölümünün günümüzde dağılmış durumda olması, bu hasarın insan kaynaklı olması ihtimalini ortaya koymaktadır.

Şekil 4.71 : Ilıklık (M03) mekanının doğu duvarındaki özel hücreye (M05) açılan kapıya bakan (solda) ve sıcaklığa (M06) açılan kapıya bakan (sağda) (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023).

Hamamın sıcaklık (M06) mekanının ortasından çekilmiş, doğu eyvana ve batı eyvana doğru bakan, 1959 tarihli fotoğraflar ise mekanın tüm zemin kaplamalarını net bir biçimde göstermesi bakımından çok değerlidir (Şekil 4.72). Mekanın zemin kaplamalarının tamamının sağlam olduğunu ve günümüzde bitkilenme ile toprak dolgunun altında kaldığını tespit etmemizi sağlayan fotoğraflarda ayrıca mekanın duvarları boyunca dizilmiş çeşitli mimari elemanlar bulunmaktadır (Şekil 4.72). Hamam yapısına ait olmadığı anlaşılan bu elemanların, 1905-1913 arasına tarihlenen fotoğraflardaki elemanlar mı yoksa sonradan getirilen başka elemanlar mı olduklarını tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Şekil 4.72 : Sıcaklık (M06) mekanının ortasından, doğu eyvana (solda) ve batı eyvana (sağda) doğru bakan 1959 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023).

1973 yılında gerçekleştirilen onarımların ardından soyunmalık (M01) mekanın içerisinden çekilen fotoğraflar, mekanın mermer döşeme bloklarının büyük bir bölümünün yerinde olduğunu göstermekte ve bu blokların belgelenmesini mümkün kılmaktadır (Şekil 4.73). Günümüzde soyunmalık (M01) mekanının; iç mekanlarda olduğu gibi bitkilenmenin ve toprak dolgunun altında kalmış olan döşemelerinin yanı sıra, aralık (M02) mekanı girişinin güneyindeki basamak ve oturma sekileri de bu fotoğraflarda tespit edilebilmektedir (Şekil 4.73). Ayrıca, soyunmalık (M01)

mekanının batı cephesine paralel bir şekilde, duvardan 1.50 metre kadar içeride, yan yana ve üst üste istiflenmiş mimari elemanların da bu dönemde yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Şekil 4.73).

Şekil 4.73 : Soldan sağa sırası ile soyunmalık (M01) mekanı onarımlarının ardından mekanın üzerinden çekilmiş; mekanın kuzeybatı tarafına bakan, mekanın güneybatı tarafına bakan, kuzeydoğudaki aralık (M02) mekanı giriş mekanına doğru bakan 1973 tarihli fotoğraflar (Milet Kazıevi Kütüphanesi Arşivi, 2023).

4.3.2 Analojik yaklaşımlarla elde edilen veriler

Lalaoğlu Hamamı ile ilgili yapının özgün formuna dair çalışma hazırlanırken hamamın kendisinden veya eski fotoğraflarından elde edilemeyen veriler için Menteşe Beyliği Hamamları üzerinden karşılaştırmalı incelemeler toplanmış, bunun da yeterli olmadığı durumlarda ise daha geniş yelpazeli bir Anadolu Türk Hamamları araştırmasına başvurulmuştur (Şekil E.1-E.12).

Araştırma sırasında Menteşe Beyliği Dönemi yapılarından Milet Ören Yerinde bulunan İlyas Bey külliyesi Hamamları ve Beçin Ahmed Gazi Hamamı yapılarına yer verilmiştir. Milet Ören Yerindeki İbahim Bey Hamamına; hem daha erken döneme ait bir yapı olması, hem de ağır hasarlı ve iç mekanının moloz yığını kaplı olması sonucu istenen verileri sağlayamaması sebebiyle bu çalışmada yer verilmemiştir. Beçin'de yer alan beylik dönemi yapılarından ise Ahmed Gazi Hamamı ve Seymenlik Hamamı araştırmaya dahil edilirken Kepez Hamamı ve Yeni Hamam tipolojik farklılıklar ve faydalı bir restitüsyon verisi kaynağı sağlamamaları sebebiyle bu çalışmada incelenmemişlerdir.

4.3.2.1 İlyas Bey Büyük Hamam

İlyas Bey Külliyesi'nin içerisinde, camisinin ve medresenin kuzeyinde yer alan İlyas Bey Hamamları, tez çalışmasının üçüncü bölümü içerisinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde İlyas Bey Hamamları'nın yalnızca restitüsyon verisi sağlayan noktalarına değinilecektir.

15. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiş, Lalaoğlu Hamamı ile dönemdeş olduğu düşünülen İlyas Bey Büyük Hamamı, üç eyvanlı ve iki köşe halvetli bir sıcaklık kurgusuna sahiptir (Şekil E.1). Lalaoğlu Hamamı ile benzer bir plan kurgusuna sahip olan yapıların birbirinden farklılaştıkları noktalar; sıcaklık kurgusu, sıcaklık eyvanlarının üst örtüleri ve su depolarının konumlanma biçimleridir (Şekil E.1).

2007-2012 yılları arasında geçirdiği kapsamlı restorasyonun ardından İlyas Bey Büyük Hamamı; ören yerindeki diğer beylik dönemi hamamlarından farklı olarak her mekanda döşeme kotlarının, döşemenin kaybedilmiş olması durumunda ise cehennemlik kotlarının rahat bir şekilde incelenmesine imkan vermektedir(Şekil E.2).

Şekil 4.74 : İlyas Bey Büyük Hamam'ın soyunmalık mekanı fotoğrafları (2023).

Ana beden duvarlarından oluşan kütlenin doğusunda, kuzey tarafına doğru eksenden kaymış bir şekilde eklemlenmiş bir soyunmalık mekanı yer almaktadır (Şekil E.1). Soyunmalığa, doğudaki ve kuzeydeki kapıları aracılığı ile giriş yapılmaktadır. Oturma sekileri ile çevrelenmiş mekanın ortasında tespit edilmiş iki devşirme sütun kaidesinin, dikdörtgen planlı mekanın ahşap çatılı üst örtüsünü desteklemesi amacıyla yerleştirilmiş dikmeler için taban olarak kullanılmış olması beklenmektedir (Şekil 4.74). Mekanın oturma sekileri ve basamakları, Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık

mekanından farklı olarak, strüktürel bütünlüklerini büyük oranda koruyarak günümüze ulaşmışlardır. Sekilerde, Beçin'deki hamamların soyunmalık sekilerindeki gibi ayakkabılıklar bulunmamaktadır. Ayrıca mekanın ortasında Lalaoğlu Hamamı'nda olduğu gibi bir havuz tesisatı çıkışı bulunmaktadır. Oturma sekileri, mekanın giriş açıklıklarının önü haricinde mekanın tüm duvarlarını dönmektedir (Şekil 4.74).

Ilıklık mekanının duvarları boyunca, Lalaoğlu Hamamı'nda olduğu gibi oturma sekileri bulunmaktadır. Moloz taş örgü ile örülmüş olan bu sekilerin üst kaplamaları Lalaoğlu Hamamı'nda kayıp durumdayken İlyas Bey Büyük Hamam'ın ılıklık mekanının güneybatı köşesinde, seki üzeri kaplamaları malzemenin kesit kalınlığı ve türü hakkında veri sağlayacak kadar günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.75).

Şekil 4.75 : İlyas Bey Büyük Hamam'ın ılıklık mekanı oturma sekileri (solda) ve özel hücrenin yitirilmiş döşemelerinin altında cehennemliği (2023).

Hamamın hela ve özel hücre mekanlarında, bu mekanların yerleşim şeması Lalaoğlu Hamamı ile aynıdır, kaybedilmiş döşeme elemanları cehennemlik ve cehennemlik üstü döşeme sistemlerini incelemeyi mümkün kılmaktadır. Özel hücrede, devşirme blokların üzerine tuğla ile örülmüş cehennemlik ayakları ve cehennemlik kanalları görülebilmektedir (Şekil 4.75).

İlyas Bey Büyük Hamam'ın kuzey halvetinde korunagelmiş iki adet özgün su haznesi bulunmaktadır. Birbirlerinden farklı tipteki bu iki hazne, Milet Ören Yerindeki hamamlara ait tek özgün haznelerdir (Şekil 4.76).

İlyas Bey Büyük Hamam'ın külhan ocağı, cephe duvarından 0.50 metre kadar dışarıya kademelenen külhan kemeri duvarı, kemerin her iki yanındaki payandalar

Şekil 4.76 : İlyas Bey Büyük Hamam'ın kuzey halvetinde yer alan özgün su hazneleri (2023).

ve özgününde yığma taş duvarlı kapalı bir mekan olduğu anlaşılan külhan odasından meydana gelmektedir. Bu yapısal şema ile Lalaoğlu Hamamı'na göre daha nitelikli bir külhan kurgusuna sahiptir (Şekil 4.77). İlyas Bey Büyük Hamam'ın külhan ocağı etrafındaki kademeli kemer kurgusu, ocak çukuru gibi unsurların ise Lalaoğlu Hamamı ile benzerlik göstermesi beklenmektedir (Şekil E.4). İlyas Bey Büyük Hamam'ın sıcak su deposunun zeminindeki bakır kazan açıklığı da sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.77).

Şekil 4.77 : İlyas Bey Büyük Hamam'ın külhan ocağı (sol ve orta üst), sıcak su deposunun duvarındaki kemer boşluğundan deponun içi (sağ), sıcak su deposunun içindeki bakır kazan boşluğu (orta alt) (2023).

4.3.2.2 İlyas Bey Küçük Hamam

İlyas Bey Külliyesinin Küçük Hamamı, Büyük Hamamın hemen güneyinde yer almaktadır ve hamam kompleksinin kadınlar tarafı olduğu düşünülmektedir. 2007-2012 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarında küçük hamam da kapsamlı bir restorasyondan geçmiştir.

Hamamın güney tarafında yer alan soyunmalık mekanı, yapının güneydoğu köşesinden başlayan, eksene simetrik olmayan bir oturum alanına sahiptir. Büyük hamamın soyunmalığına göre oldukça küçük bir alana sahiptir. Soyunmalık mekanının girişi, ılıklık mekanının girişini tam karşısına alacak şekilde güney cephenin doğu tarafındadır (Şekil 4.78). Mekanın duvarları boyunca büyük hamamda olduğu gibi oturma sekileri dönmektedir. Bu sekilerin, büyük hamamda olduğu gibi basamakları bulunmamaktadır. Mekanın ortasında özgün bir havuz haznesi tespit edilmiştir (Şekil 4.78). Ören yerindeki hamamlarda tespit edilebilen tek havuz haznesi olması bakımından oldukça değerlidir.

Şekil 4.78 : İlyas Bey Küçük Hamam'ın soyunmalık mekanı ve özgün soyunmalık havuzu (2023).

İlyas Bey Küçük Hamam, ılıklık mekanının döşemelerini kısmen, sıcaklık ve halvet hücresi mekanlarının döşemelerini ise tamamen yitirmiştir (Şekil 4.79). Restorasyon çalışmaları sırasında cehennemliklere dolan moloz ve toprak dolgunun kaldırılmış olması, günümüzde cehennemlik sisteminin detaylı bir şekilde incelenebilmesine olanak sağlamaktadır. Küçük hamamın cehennemlik ayakları, tamamen devşirme

bloklardan oluşmaktadır (Şekil 4.79). Tuğla örgü herhangi bir ayağa rastlanmamıştır. Mekanların arasındaki ısı akışını sağlayacak cehennemlik kanalları da duvar diplerinde okunabilmektedir (Şekil 4.79).

Şekil 4.79 : İlyas Bey Küçük Hamam'ın; ılıklık mekanından halvete doğru bakış (solda), ılıklık mekanı döşemeleri (ortada üstte), sıcaklık mekanı döşemeleri (ortada altta), sıcak su deposunun içi ve bakır kazan boşluğu (sağda) (2023).

Hamamın külhan bölümü, restorasyon çalışmaları sırasında temizlendiyse dahi günümüzde bu alandaki yoğun bitkilenme sebebiyle incelenememektedir. Öte yandan sıcak su deposunun içerisi incelendiğinde, büyük hamamda olduğu gibi bir bakır kazan boşluğu görülebilmektedir (Şekil 4.79).

4.3.2.3 Beçin Ahmed Gazi Hamamı

Günümüzde Muğla İli Milas İlçesine bağlı olan Beçin; tarih öncesi dönemden itibaren yerleşim izlerinin olduğu bir bölge olup, Roma ve Bizans dönemine ait yerleşim katmanlarını da barındırmaktadır. Bizans döneminde inşa edilen bir kaleye sahip olan şehir, 14. yüzyılın başında Menteşe Beyliği tarafından ele geçirilmiştir (Öz, 2017: 10). Ahmed Gazi döneminde başkent yapılmış olan Beçin'de büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ahmed Gazi'nin ardından başkentin Balat'a taşınması ile duraklama dönemine giren Beçin, 18. yüzyıla gelindiğinde ise tamamen terk edilmiştir (Öz, 2017: 11). Günümüzde Menteşe Beyliği dönemine ait en önemli arkeolojik sit alanlarından birisidir.

Ahmed Gazi Hamamı olarak da anılan Büyük Hamam; Beçin Kalesi'nin güneyinde, Ahmed Gazi Medresesi'nin 100 metre kadar kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan hamamın Ahmed Gazi tarafından 14. yüzyılın son çeyreğinde yaptırıldığı düşünülmektedir (Öz, 2021: 280). Strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olan hamam, üst örtülerini ise büyük oranda kaybetmiştir. 1997-1998 yılları arasında gerçekleştirilen kapsamlı kazılar ile hamamın özgün döşeme kotları ve çevresindeki toprak dolgu kaldırılmıştır (Öz, 2021: 280).

Hamamın plan şeması, İlyas Bey Büyük Hamam'ı ile neredeyse aynıdır (Şekil E.5). Yalnızca Ahmed Gazi Hamamı'nın su depoları, Lalaoğlu Hamamı'nda olduğu gibi soyunmalığa dik bir şekilde hamamın beden duvarlarına arkadan değil yan cepheden eklemlenmektedir (soyunmalık mekanının hamamın önü kabul edildiği bir yönlenme şemasında). Devşirme malzemenin Balat'taki kadar fazla bulunmaması sebebiyle yapının tamamı moloz taş ve tuğla inşa edilmiştir.

Genel plan şemasında eksenden kuzeye doğru kaydırılarak yerleştirilmiş olan soyunmalık mekanı, Milet Ören Yerindeki hamamlarda olduğu gibi ana beden duvarlarından ayrık örülmüş duvarlara sahiptir (Şekil E.5). İki giriş kapısı olan mekanın duvar hatları boyunca oturma sekileri dönmektedir (Şekil 4.80). Önlerinde ayrıca bir basamak tespit edilemeyen sekiler moloz taş örgü ile inşa edilmiştir. Aralık mekanına geçişi sağlayan kapının yer aldığı duvardaki sekilerde ayakkabılıklar bulunmaktadır. Soyunmalık mekanının ana beden duvarı yüzeyi hariç diğer duvar yüzeylerinde kapalı nişler yer almaktadır (Şekil 4.80).

Şekil 4.80 : Ahmed Gazi Hamamı'nın soyunmalık mekanı fotoğrafları (Öz, 2017).

Soyunmalığın iç mekanında tespit edilen devşirme sütun kaidesi parçaları, mekanın üst örtüsünün orta direklerce desteklenen bir ahşap çatı konstrüksiyonuna sahip olduğunu göstermektedir (Şekil 4.80). Ana giriş kapısı duvarının üst kotlarında, genel hatları okunabilen, dikdörtgen biçimli bir tepe ışıklığı boşluğu yer almaktadır (Şekil 4.80). 1997-98 yıllarında yapılan kazı ve yüzey temizliği çalışmaları sırasında soyunmalık havuzuna ait olduğu düşünülen bir hazne parçası (Şekil 4.81) bulunmuştur (Öz, 2017: 23).

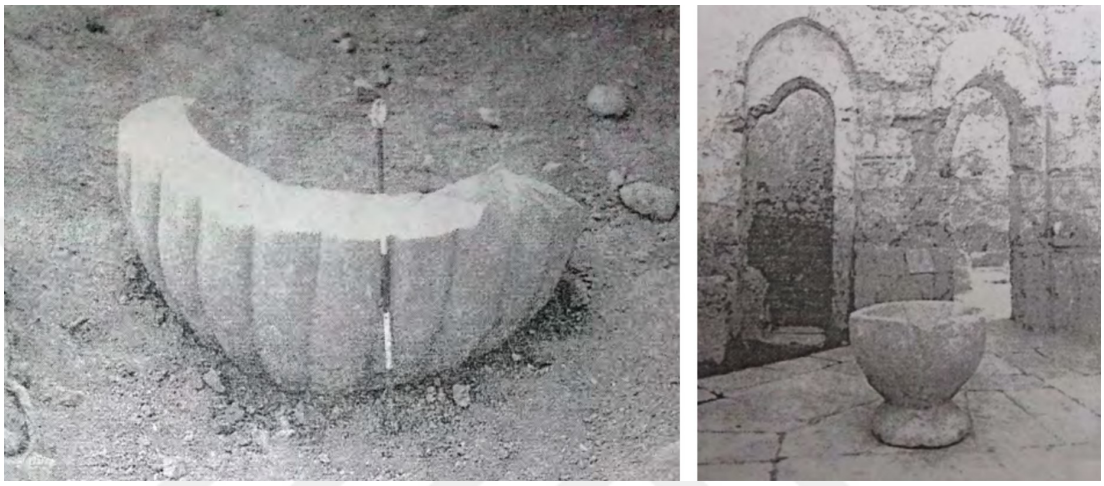

Şekil 4.81 : Soyunmalık mekanında bulunmuş havuz haznesi parçası (solda) ve ılıklık mekanında bulunmuş havuz hazensi (sağda) (Öz, 2017).

Lalaoğlu Hamamı ve İlyas Bey Büyük Hamam'ı ile benzer bir mekan şemasına sahip olan Ahmed Gazi Hamamı'nın ılıklık mekanı da kare planlı, duvar dipleri boyunca sekiler dönen, aralık, hela, traşlık ve sıcaklığa açılan kapılara sahip bi mekan kurgusundadır. Ahmed Gazi Hamamı'nın ılıklık mekanının ortasında ayrıca özgün bir havuz çıkışı ve havuz haznesi (Şekil 4.81) tespit edilmiştir (Öz, 2017: 58). Lalaoğlu Hamamı'nda ve Ahmed Gazi Hamamı'nda ılıklık mekanı döşemeleri büyük oranda yitirilmiş olduğu için benzer bir sistemin bu yapılarda da olup olmadığı tespit edilememiştir.

Ahmed Gazi Hamamı'nın külhan ocağı; sıcak su deposunun altına açılan, kesme taş ile örülmüş destek kemerleriyle incelen bir duvar hattında, küçük bir ocak ağzı meydana getirilerek inşa edilmiştir (Şekil 4.82). Ocağın üzerinde bir baca hattının izi de okunabilmektedir. Külhan ocağını çevreleyen dikdörtgen planlı duvar kalıntıları, külhanın odacığının İlyas Bey Büyük Hamam'da olduğu gibi moloz taş örgülü

duvarlarca sınırlandırılmış, tanımlı bir mekan olarak kurgulandığını göstermektedir. İç tarafta, sıcak su deposunda ise bakır kazanın yerleştirileceği boşluk, İlyas Bey Hamamlarında olduğu gibi günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.82).

Şekil 4.82 : Ahmed Gazi Hamamı'nın külhan oadsı (solda), külhan ocağı (ortada) ve sıcak su deposunun içindeki bakır kazan boşluğu (sağda) (Öz, 2017).

4.3.2.4 Beçin Seymenlik Hamamı

Seymenlik Hamamı, Beçin kent surlarının tespit edilebilmiş tek giriş açıklığı olan Seymenlik Kapısının hemen dışındaki Seymenlik Külliyesinin bir parçasıdır (Şekil E.8). Yapıya ait herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Seymenlik Zaviyesi'nde bulunan sikkeler dikkate alınarak yapı, 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir (Öz, Yavuz, 2021: 278).

1982 yılında ve 2005-2006 yılında kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilen hamam; duvar üst kotlarını, üst örtüye geçiş elemanlarını ve üst örtülerini kaybetmiştir (Şekil 4.83). Ayrıca döşemesinin de büyük bölümünü yitirmiş durumdadır. Yitirilmiş döşemelerle ortaya çıkan cehennemlik ayakları ise hamamların genelinde gözlemlenen kare planlı formda değil, dikdörtgen formda örülmüştür (Öz, Yavuz, 2021: 278-279). Mekanların tamamında bu şekilde inşa edilmiş olan cehennemlik ayaklarının alışılmadık biçimlerinin sebebi tespit edilememiştir (Şekil E.10).

Enine sıcaklıklı ve iki köşe halvetli olan hamam, sıcaklık tipolojisi bakımından Lalaoğlu Hamamı ile benzerlik göstermektedir (Şekil 4.83). Günümüze ulaşamamış olmalarına karşın sıcaklık mekanının eyvanlarının üst örtülerinin yarım kubbeler ile örtüldüğü düşünülmektedir (Şekil E.9).

Şekil 4.83 : Seymenlik Hamamı'nın genel görünüşü (solda) ve sıcaklık mekanının içinin görünüşü (sağda) (Öz, 2017).

Soyunmalık mekanının daha bütüncül bir şekilde günümüze ulaşabilmiş batı bölümünde oturma sekileri ve seki basamakları incelenebilmektedir (Şekil 4.84). Tespit edilebilen sekilerde ayakkabılıklar gibi girintiler bulunmamaktadır. Mekanın doğu bölümü, toprak kayması ile dağılmış durumdadır. Mekanın ortasında bir havuz künkü çıkışı bulunmaktadır (Ünal, Demir, Teoman: 94).

Şekil 4.84 : Seymenlik Hamamı'nın soyunmalık mekanı fotoğrafları (Ünal, Demir, Teoman, 2007).

4.3.2.5 Sivrihisar Seydiler Hamamı

Seydiler Hamamı, Eskişehir İlinin Sivrihisar İlçesine bağlı Seydiler Mahallesi'nde yer almaktadır. Yapı, 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başı arası bir döneme tarihlenmektedir. Erken dönem Türk hamamlarının özelliklerini göstermektedir. 1965 yılına dek harap bir haldeyken, 1965-1967 yılları arasında kapsamlı bir restorasyon

görmüştür. Günümüzde hamam olarak kullanılmaya devam etmektedir (Erat, 1997: 55-56).

Hamam; soyunmalık, aralık, ılıklık, çift halvetli bir sıcaklık ve su deposu mekanlarından oluşmaktadır (Şekil E.11). Hamamın inşasında moloz taş, kesme taş, tuğla, ahşap ve devşirme malzemeler kullanılmıştır. Beden duvarları moloz taş yığma tekniğiyle örülmüştür (Şekil 4.85). Soyunmalık mekanının duvarları, incelenen diğer hamam yapılarında olduğu gibi ana beden duvarlarında dilete edilerek ayrıca örülmüştür (Erat, 1997: 57-58).

Şekil 4.85 : Sivrihisar Seydiler Hamamı'nın soyunmalık mekanı dış görünüş fotoğrafarı (Şaşmaz, 2019).

Sivrihisar Seydiler Hamamı'nın bugün sahip olduğu aydınlatma fenerli kırma çatı sistemi özgünlüğünü yitirmiş bir çatı konstrüksiyonu olmasına karşın, Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık mekanının kırma ahşap çatı konstrüksiyonu ve kapalı cephe yüzeyleri (Şekil 4.85) ile ilgili bilgi vermesi bakımından değerli bir örnektir (Erat, 1997: 58-59).

Soyunmalık mekanına doğu cephedeki, eksenin güneyinde yer alan kapı açıklığından erişilmektedir (Şekil E.11). Mekanın cepheleri, kapı açıklığı haricinde sağırdır (Şekil 4.85). Ahşap çatı strüktürünü taşıması için dört devşirme sütun ile sütunların üzerlerine yerleştikleri devşirme mimari elemanlar kullanılmıştır (Şekil 4.86). Erat, soyunmalık mekanının üst örtüsünün 1965-1967 yıllarında gerçekleştirilen onarımlardan önce ahşap kirişlemeli bir kırma çatı ile kapatıldığını söylemektedir. Onarımlar sırasında ise ahşap kirişlemeler kaldırılmış ve ortası aydınlatma fenerli, betonarme bir çatı strüktürü oluşturulmuştur (Erat, 1997: 62).

Şekil 4.86 : Sivrihisar Seydiler Hamamı'nın soyunmalık mekanı iç görünüşü (Yaşar, 2024).

Soyunmalık mekanının ortasında görülen altıgen havuz (Şekil 4.86) da yapının özgün mimari elemanlarından olmayıp geç dönem onarımları sırasında yerleştirilmiştir (Erat, 1997: 62). Beylik dönemi hamamı örneklerine göre daha geniş soyunmalık sekilerine sahip olan yapının sekileri üzerinde soyunma kabinleri yer almaktadır (Şekil 4.86).

4.3.2.6 Bergama Küplü Hamam

İzmir İlinin Bergama İlçesinde yer alan Bergama Küplü Hamam, 15. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen bir Türk hamamı yapısıdır (Altın, 2021: 45). Tek eyvanlı ve köşe halvetli bir sıcaklığa sahip olan hamamın sıcaklık ana mekanı (Şekil E.12); mukarnas dolgulu, pandantif geçişli, sekizgen kasnaklı ve çarkıfelek bezemeli bir kubbe ile örtülmüştür (Şekil 4.87). Kubbe üzerinde, merkezdeki filgözünden başlayarak kalın nervürlerle profillendirilmiş on altı kıvrımlı kol görülmektedir. Kıvrımlı kolların ayırdığı dilimlerin her birinin arasında simetrik yerleştirilmiş, üçer adet filgözü mevcuttur. Filgözleri kıvrımlı kolların arasında kalacak şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 4.87). Böylece hem silme hareketleriyle hem de filgözleriyle çarkıfelek biçiminin kubbe üzerindeki vurgusu kuvvetlendirilmiştir (Altın, 2021: 45).

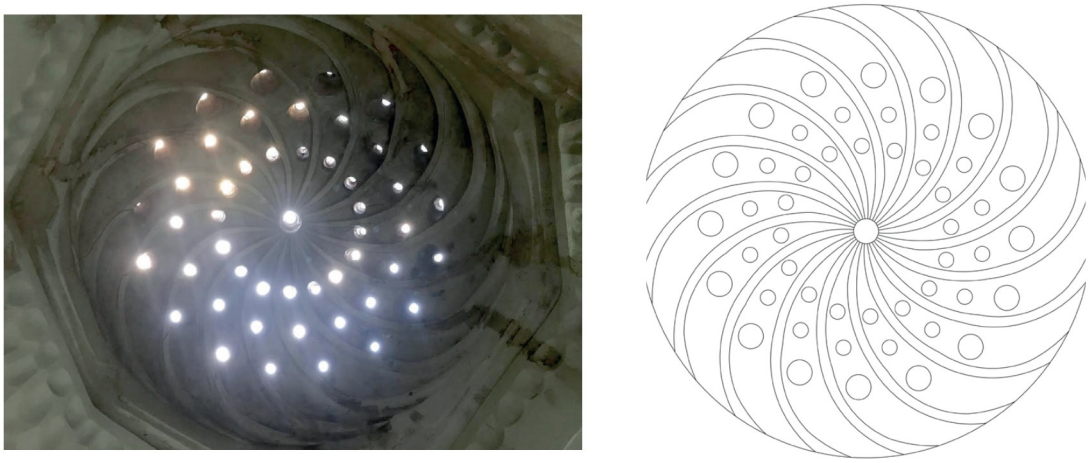

Şekil 4.87 : Bergama Küplü Hamam'ın sıcaklık ana kubbesindeki çarkıfelek formunun fotoğrafı (solda) ve çizimi (sağda) (Altın, 2021).

Lalaoğlu Hamamı'nın ılıklık mekanının üst örtüsünü kapatan özgün kubbenin de çarkıfelek biçimli profillere sahip olduğu, mekanın güney tarafındaki kubbe alt kotu kalıntılarından anlaşılmaktadır. Buradaki profil kalıntılarının aralıkları, başlangıç biçimleri ve muhtemel çarkıfelek kolu sayıları hesaplandıktan sonra gerçekleştirilen kaynak taramalarında, Bergama Küplü Hamam'ın çarkıfeleği ile hem çarkıfelek kolu sayısı, hem boyut hem de biçim olarak önemli benzerlikler tespit edilmiştir.

4.3.3 Hamamın mekansal restitüsyon çalışmaları

Lalaoğlu Hamamı'nın Restitüsyonu için gerekli olan yapı için karşılaştırmalı veriler, eski fotoğraflardan elde edilen veriler ve analojik yaklaşımla elde edilen veriler bir araya getirildikten sonra Lalaoğlu Hamamı'nın restitüsyon projesi hazırlanmıştır (Şekil F.1-F.29). Projeler içerisinde hamamın iç mekanları sıra ile detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

4.3.3.1 Soyunmalık (M01)

Hamamın soyunmalık (M01) mekanı restitüsyonu oluşturulurken faydalanılan birincil kaynak eski fotoğraflar olmuştur. 1905-1913 yılları arasına ait güney soyunmalık duvarı fotoğrafı mekanın özgün duvar kotlarının ve güney kapısı açıklığı formunun belirlenmesinde kullanılırken (Şekil F.5) 1973 tarihli soyunmalık iç mekan fotoğrafları ise mekanın özgün döşemelerinin çizilmesine ve duvar diplerinde sekiler hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olmuştur (Şekil F.1).

Mekanın kuzey bölümünün oluşturulmasında Das Islamische Milet (Wuzinger ve diğ, 1935) kitabındaki plan çizimleri referans alınmıştır (Şekil A.1). 1905-1913 yılları arası gerçekleştirildiği bilinen Menteşe Beyliğine dair araştırmalardan çok kısa bir süre önce kaldırılmış olan soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümü için herhangi bir fotoğraf bulunmasa dahi bu çizim yapılırken mekanın duvarının kaldırılmadan önceki halini görenlerden bilgi alınmış olacağı kesindir.

Mekanın duvarlarına yerleştirilen kapalı nişler, güney duvardaki kapalı pencere görünümlü açıklık izi ile Beçin Ahmed Gazi Hamamı'nın soyunmalık duvarlarındaki kapalı niş yuvalarının göz önünde bulundurulması ile yerleştirilmiştir (Şekil F.1). Nişlerin genişliği güney duvardaki bu izden alınırken yüksekliği ise Ahmed Gazi Hamamı'ndaki nişler ile oranlanarak oluşturulmuştur (Şekil F.7).

Mekanın ortasındaki havuz çanağının varlığı bilinse dahi formu ile ilgili bilgi verecek herhangi bir mimari eleman günümüze ulaşmamıştır. Bu sebeple havuz çanağının oluşturulmasında İlyas Bey Küçük Hamam'da bulunmuş havuz çanağı ile Beçin Ahmed Gazi Hamamı'nda bulunmuş parça üzerinden yola çıkılarak temsili bir form oluşturulmuştur (Şekil F.9).

Soyunmalık (M01) mekanının çatı konstrüksiyonu ile ilgili günümüze hiçbir mimari eleman ulaşmamıştır. Bu konuda mevcut yapının sağladığı veriler yalnızca duvarlardaki doğu-batı ekseninde karşılıklı yerleşmiş, birbirlerine yakın aralıklara sahip, duvar payandalarıdır (Şekil F.1). Bu payandaların çatı kotuna kadar yükseldiği kabul edilmiştir. Çatının formunun tespiti; 1905-1913 yılları arasına ait güney soyunmalık duvarı fotoğrafındaki özgün soyunmalık (M01) duvar üstü hizasının, yapının ana beden duvarları üst kotu ile paralel gitmesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Birbirine dik iki mekan duvarının aynı kotta, herhangi bir eğim açısı olmaksızın sonlanıyor olması, mekanın üst örtüsünün kırma çatı olduğu çıkarımının yapılmasına sebep olmuştur. Bu konuda gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen diğer Menteşe Beyliği Dönemi hamamlarının soyunmalık mekanı üst örtülerinin de tek eğimli çatılar veya kırma çatılar ile geçilmiş olması beklenmekle beraber, bu yapılardan herhangi birisinin üst örtüsüne dair bu konuda net bir veri sunabilecek strüktürel bütünlüğü bulunmamaktadır. Bu sebeple daha geniş kapsamlı yapılan benze dönemlere ait

Türk Hamamları araştırması sonucu tespit edilen kırma çatılı hamamlar incelenmiş ve Sivrihisar Seydiler Hamamı'nın kırma çatı formu referans alınarak restitüsyon çizimleri gerçekleştirilmiştir (Şekil F.9 ve F.12). Restitüsyon çizimlerinde çatı makaslarını taşıyacak devşirme sütun başlıkları kullanılmasının sebebi, incelenmiş pek çok benzer dönem hamamında ve erken dönem Türk mimarisi yapılarında uygulamanın kullanılmış olmasıdır (Şekil F.7).

Mekanın aydınlatılması için batı duvarı üzerinde açılan tepe ışıklıkları ise Ahmed Gazi Hamamı'nın soyunmalık mekanı cephesindeki açıklık izlerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur (Şekil F.11).

4.3.3.2 Aralık (M02)

Lalaoğlu Hamamı'nın aralık (M02) mekanı, yapısal bütünlüğünü en iyi korumuş mekanlardan birisidir. Bu sebeple restitüsyonu için mekanın kendi sağladığı veriler haricinde neredeyse hiç ek veriye ihtiyaç duyulmamıştır. Yalnızca mekanın ılıklık (M03) mekanına açılan kapısından gelip kuzey duvarı hattından batı duvarına bağlanan ve ardından duvardaki bir gider açıklığından soyunmalık mekanına ulaşan atık su gideri hattının çizilmesinde, arşiv fotoğraflarından faydalanılmıştır (Şekil F.1).

Hamamın üst örtüsü strüktürel bütünlüğünü büyük oranda koruduğu için, yitirilmiş bölümler üst örtünün sağlam bölümlerinden yola çıkılarak tamamlanmıştır (Şekil F.3).

4.3.3.3 Ilıklık (M03)

Ilıklık (M03) mekanı, hamamın iç mekanlarının genelinde olduğu strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş fakat üst örtüsünü yitirmiş mekanlardan biridir. Mekanın üst örtüsünün özgün formu oluşturulurken kubbenin sağlam kalan güney bölümü başlangıç kotunun eğim açısı ve bezeme formları referans alınmıştır. Üst örtünün tamamının oluşturulmasında ve kubbe ışıklarının açılmasında, Lalaoğlu Hamamı'nın ılıklık (M03) üst örtüsü ile benzer bir üst örtüye sahip olduğu tespit edilen Bergama Küplü Hamam sıcaklık ana kubbesi (Şekil 4.87) referans alınmıştır (Şekil F.3).

Mekanın duvar dipleri boyunca süregelen sekileri strüktürel bütünlüklerini büyük oranda korumuştur fakat kaplama elemanlarının tamamını yitirmiştir. Bu kaplamaların

da sekilere eklenerek sekilerin özgün formlarının çizilmesinde İlyas Bey Büyük Hamam'ın ılıklık mekanındaki seki üzeri kaplama levhası parçalarının formu ve kalınlığı (Şekil 4.75) referans alınmıştır (Şekil F.14).

Mekanın yitirilmiş döşeme blokları çizilirken sağlam olan blokların boyutlarından yola çıkılmıştır (Şekil F.1). Ahmed Gazi Hamamı'nın ılıklık mekanında görülen ılıklık havuzunun benzerinin bulunduğuna işaret eden herhangi bir veri olmadığı için böyle bir mimari eleman kullanımından kaçınılmıştır (Şekil 4.81).

Mekanın helaya (M04) açılan kapısı haricindeki tüm kapıları yuvarlak kemerli formlarını, tamamlamaya yetecek miktarda muhafaza ettiği için mevcut hatlar üzerinden çizimleri gerçekleştirilmiştir (Şekil F.7 ve F.14). Helaya (M04) açılan kapı ise öngörülen basık kemerli formu ile ifade edilmiştir (Şekil F.7).

Ilıklık (M03) mekanı sekilerinin içinden ve duvar diplerinden ilerleyen atık su gideri hattı, sekilerden çıkan yuvaların hizaları ve aralık (M02) mekanında olduğu gibi eski arşiv fotoğraflarında tespit edilebilen gider izleri kullanılarak çizilmiştir (Şekil F.1).

4.3.3.4 Hela (M04)

Hela (M04) mekanı da kubbesi haricinde strüktürel bütünlüğünü korumuş mekanlardan biridir. Mekanın kubbesi başlangıç kotunun eğimi referans alınarak oluşturulmuş, konumları ve sayıları hakkında hiçbir veri olmadığı güvenilirliği düşük ışıklıklar kubbe üzerinde gösterilmiştir (Şekil F.3).

Mekanın hasar görmüş kapı kemerleri tamamlanırken, mevcut formlardan yola çıkılarak kaybedilmiş bölüme uygun basık kemerler çizilmiştir (Şekil F.6 ve F.13). Hamamın diğer kapı açıklıkları için kemer formları çok daha belirgin şekilde korunabilmişken hela mekanında açıklıklar, formu doğrudan veremeyecek kadar ağır hasar almışlardır.

Mekanın doğu duvarının kuzey köşesinde yer alan musluk çıkışlarına, Osmanlı Hamamlarında kullanıldığı bilinen basit, arketip bir forma sahip olan musluklar takılmıştır (Şekil F.6 ve F.13). Restitüsyon çizimleri sırasında tüm mekanlarında aynı tip musluklar kullanılmıştır.

4.3.3.5 Özel hücre (M05)

Lalaoğlu Hamamı'nın banisi için ayrılmış özel yıkanma hücresini (M05) diğer mekanlardan ayıran en önemli özelliği duvar alt kotlarının mermer ile kaplı olmasıdır. Bu mermerler günümüze ulaşamamış olmakla beraber yapıştırıldıkları duvar yüzeyi net bir şekilde okunabildiği için aynı yüzey hattında restitüsyon çizimleri gerçekleştirilmiştir (Şekil F.7 ve F.15).

Döşemesi büyük oranda sağlam olan mekanın ılıklık (M03) mekanına göre yüksek olan döşemesine erişimi sağlayacak merdivenler, mekanın giriş kapısından içeri doğru uygun bir biçimde yerleştirilmiştir (Şekil F.1).

Mekanın üst örtüsü hiçbir veri sağlayamayacak kadar ağır bir biçimde yitirilmiş olduğu için özel hücrenin (M05) üzerini örten kubbe, diğer mekanlar için oluşturulan kubbe biçimleri referans alınarak oluşturulmuştur (Şekil F.3). Kubbe üzerindeki ışıklık açıklıkları da herhangi bir veri olmaması sebebiyle, genel Türk Hamam mimarisindeki kubbe ışıklıkları yerleşimlerine uygun olacak şekilde düşük güvenilirlik verisi ile konumlandırılmıştır (Şekil F.3).

Mekanın doğu ve güney duvarlarında yer alan musluk çıkışlarında, hela (M03) ve diğer mekanlarda kullanılan özdeş musluklar kullanılmıştır (Şekil F.7 ve F.15).

4.3.3.6 Sıcaklık (M06)

Hamamın sıcaklık (M06) mekanı, ana kubbesi ve doğu eyvanı yarım kubbesi haricinde strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş bir mekandır. Batı eyvanın strüktürel bütünlüğünün yarısından fazlası korunagelmiş yarım kubbesi ve sağlam durumdaki kubbeye geçiş elemanları, doğu eyvanın özgün formunun çizimini kolaylaştırmıştır (Şekil F.3). Yarım kubbelerdeki ışıklıkların alt kotlarda olanları batı kubbedeki özgün ışıklıklara ait izlerden yola çıkılarak oluşturulurken üst kotlardakiler de bu izlerin sağladığı düzen referans alınarak yerleştirilmiştir. Mekanın ana kubbesi ise başlangıç kotu haricinde üst örtüsünü tamamen yitirdiği için, alt kotlardaki başlangıç kotu eğim açılarından yola çıkılarak bir kubbe formu oluşturulmuştur (Şekil F.3). Kubbe ışıklıkları düşük güvenilirlikli ifadeler olarak, kubbenin aydınlatma işlevini ifade etmek amacıyla yerleştirilmiştir. Das Islamische Milet kitabındaki (Wuzinger

ve diğ, 1935) İlyas Bey Büyük Hamam'a ait sıcaklık kubbesini ifade eden kesitte bir kubbe feneri çizilmiş olmasına karşın ne İlyas Bey Büyük Hamam'da ne de Lalaoğu Hamamında bu fenerin varlığını destekleyen herhangi bir ize, buluntuya rastlanmamıştır (Şekil E.4).

Mekanın zemin kaplamalarının büyük bir bölümü, günümüzde bitki ve toprak dokusunun altında kaldığı için detaylı bir şekilde belgelenememiş olmakla beraber sıcaklık (M06) mekanının döşemelerinin net biçimde okunabildiği arşiv fotoğrafları (Şekil 4.72) sayesinde döşeme bloklarının sağlam ve yerinde olduğu bilinmektedir. Restitüsyon çizimlerindeki döşeme blokları da bu fotoğraflar üzerinden çizilerek rektifiye edilmiştir (Şekil F.1).

Bir sıcaklık mekanının işlevsel kullanımı için mekanda bulunması beklenen musluklar, su hazneleri, kurnalar ve göbek taşı gibi mimari elemanlardan batı eyvanın kuzey cephesindeki mermer kurna hariç tamamı yitirilmiştir (Şekil 4.27). 0.58 metre yüksekliğinde ve 0.38 metre genişliğindeki özgün mermer kurna, bitkisel motifler ve çeşitli geometrik biçimlerle süslenmiştir. Doğu eyvanın kuzey cephesinde de alt tabanı kısmen sağlam şekilde yerinde kalmış bir mermer kurna kalıntısı bulunmaktadır (Şekil 4.27). Bu kalıntının da özgün kurna yerinden sökülmek isterken kırılmış bir parça olması muhtemeldir. İki kurnanın özdeş olduğu ve mekanın her iki eyvanında da karşılıklı kuzey-güney cephelerinde birer adet özdeş kurna olduğu düşünülmektedir (Şekil F.8). Doğu eyvanın doğu cephesinde ise sıva katmanından daha içeride kalan, kaba formlu bir kurnaya ait kırık bir taban bulunmaktadır (Şekil 4.27). Bu kurna kalıntısı, ekseni enine kesen karşılıklı iki duvar yüzeyindeki kurnaların ise sıva katmanının arkasında bırakılan devşirme elemanlar olduklarını düşündürmektedir ve restitüsyon çizimleri bu kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Şekil F.14).

Lalaoğlu Hamamı'nda özgün bir su haznesi ya da hazneye ait bir parçaya rastlanmamıştır. Milet Ören Yerindeki hamam yapılarında tespit edilebilen tek özgün hazneler de İlyas Bey Büyük Hamam'da yer almaktadır (Şekil 4.76). Lalaoğlu Hamamı'nın sıcaklık (M06) ve köşe halvetlerinin (M07 ve M08) su hazneleri de İlyas Bey Büyük Hamam'ın kuzey halvetindeki süsleme biçimi bakımından daha sade olan, kuzey duvardaki su haznesi referans alınarak oluşturulmuştur (Şekil F.1). Haznelerin

üzerine, kurnalardaki musluk çıkışlarına takılan musluklar ise hela (M04) ve özel hücre (M05) mekanında kullanılan musluk temsilleri ile özdeştir. Mekanın ortasında, ana kubbenin altında yer alması beklenen göbek taşı için de işlevsel kullanıma uygun, basit bir sekizgen sıcaklık temsili kullanılmıştır (Şekil F.1).

4.3.3.7 Doğu halveti (M07)

Lalaoğlu Hamamı'nın iki köşe halvetinden biri olan doğu halveti (M07), batı halvetine (M08) göre daha ağır hasarlı bir mekandır. Kubbeye geçiş elemanlarının bir kısmını ve kubbesinin tamamını yitirmiştir. Bu elemanların restitüsyon çizimlerinde, batı halvetinin (M08) korunagelmiş kubbeye geçiş elemanlarından ve kubbe formunun tespitini mümkün kılacak derece sağlam kalmış kubbe alt kotu kalıntılarından faydalanılmıştır (Şekil F.3). Kubbeye açılan tepe ışıklıkları ise kubbenin aydınlatma sistemini ifade etmek amacıyla, düşük güvenilirlikli bir veri olarak kubbeye yerleştirilmiştir (Şekil F.3).

Doğu Halvetinin (M07) zemin kaplamaları, yoğun bitki ve toprak dokusu sebebiyle belgelenememiştir. Fakat zemin kotlarının mekanın her noktasında yaklaşık olarak aynı olması, döşemelerin özgün konumunda korunduğunu işaret etmektedir. Döşeme bloklarının çizimleri, diğer mekanlardaki özgün döşemelerden yola çıkılarak temsilen oluşturulmuştur (Şekil F.1).

Mekanın doğu duvarında yer alan musluk çıkışları, yapının tamamında kullanılan özdeş musluk temsilleri ile aynı biçimde yerleştirilmiştir. Musluğun altına yerleştirilen su haznesi de sıcaklık (M06) mekanında kullanılan hazneler ile özdeştir (Şekil F.15).

4.3.3.8 Batı halveti (M08)

Doğu halvetinden (M07) strüktürel bütünlük olarak daha iyi durumda olan batı halveti (M08), kubbeye geçiş elemanları ve kubbe formunun tespitini mümkün kılacak düzeyde sağlam kalmış kubbe alt kotları ile günümüze ulaşmıştır. Kubbenin formu, bu kalıntıların eğim açısından yola çıkılarak oluşturulmuştur (Şekil F.3). Kubbe ışıklıklarının yerleştirilmesinde ise kubbe üzerindeki birtakım izlerden faydalanılmasına karşın genel olarak düşük güvenilirlikli ve temsil amaçlı bir ışıklık şeması çizimlere yerleştirilmiştir (Şekil F.3).

Batı Halvetinin (M08) zemin kaplamaları, doğu halvetinde (M07) olduğu gibi yoğun bitki ve toprak dokusu sebebiyle belgelenememiştir. Ayrıca mekanın kuzeybatı ve güneydoğu köşeleri çevresindeki zemin çöküntüleri, döşeme bloklarının ve döşemenin bütüncül bir formda olmadığına işaret etmektedir. Döşeme bloklarının çizimleri, diğer mekanlardaki özgün döşemelerden yola çıkılarak temsilen oluşturulmuştur (Şekil F.1).

Mekanın batı duvarında yer alan musluk çıkışları ve musluk çıkışlarının altında yer alması beklenen hazne, doğu halvetinde (M07) olduğu gibi yapı içerisinde kullanılan genel tipoloji ile özdeş biçimlerde ifade edilmiştir (Şekil F.13).

Doğu duvarının güney tarafında yer alan ve günümüzde kapatılmış olan özgün niş açıklığı, batı halvet (M08) tarafındaki kemerli niş formu ve sıcak su deposu (D02) tarafındaki dikdörtgen açıklık biçimi referans alınarak, çift kademeli bir niş açıklığı biçiminde ifade edilmiştir (Şekil F.13).

4.3.3.9 Soğuk su deposu (D01)

Soğuk su deposu (D01) mekanı, strüktürel bütünlüğünü en iyi korumuş mekanlardan biri olduğu gibi dışarıdan müdahaleye de maruz kalmamıştır. Bu sebeple mekanın kendisi, özgün görünümüne dair tüm veriyi sağlamaktadır. Soyunmalık (M01) mekanına bakan niş açıklığının tahrip olmuş taban bölümü düzeltilerek restitüsyon çizimlerine işlenmiştir (Şekil F.13).

4.3.3.10 Sıcak su deposu (D02)

Sıcak su deposu (D02), strüktürel bütünlüğünü büyük oranda koruyabilmiş mekan olmasına karşın geç dönemde maruz kaldığı müdahalelerle çeşitli özgün bölümlerini yitirmiştir. Dışarıya tamamen kapalı bir mekan olan deponun tek açıklığının batı halvetinin (M08) niş açıklığı olması gerekirken günümüzde bu niş açıklığı kapalıdır ve mekanın güney duvarı üzerinde bir kapı açıklığı yer almaktadır (Şekil F.1). Bu muhdes müdahaleler ve özgün olmayan açıklıklar restitüsyon çizimleri sırasında mekanın özgün formuna göre düzeltilmiştir (Şekil F.14).

Türk hamamlarının sıcak su deposu mekanlarının zemininde, külhan ocağının üzerine denk gelen hizada bir bakır kazan boşluğu yer almaktadır. Bu bakır kazan sayesinde külhan ocağındaki ateşin ısısı, hem bakır kazanın su ile daha geniş bir yüzey alanı

teması kurabilmesiyle hem de daha iyi bir iletken olması sayesinde suya daha hızlı etki etmektedir. Analojik yaklaşım çerçevesinde incelenen tüm hamamlarda tespit edilen bakır kazan açıklığının Lalaoğlu Hamamı'nın sıcak su deposunun (D02) zemininde tespit edilememiş olması, ayrıca mekanın zemininde beklenmedik amorfluklar olması, mekanın özgün bakır kazan açıklığının da kapatılmış olabileceğine işaret etmektedir. Bu sebeple restitüsyon çizimlerinde mekanın içinde bakır kazana yer verilmiştir (Şekil F.1).

4.3.3.11 Külhan

Lalaoğlu Hamamı'nın külhan mekanına dair günümüze ulaşmış tek veri, güney cephedeki külhan ocağı kemeridir. Kemerin alt kotlarındaki külhan ocağı açıklığının bulunması gereken yer moloz ve toprak dolgu ile kapalı olup ayrıca dolgunun üzerinde külhan kemeri yarığından içeri girilebilmesi için dökülmüş çimento harçlı merdiven yer almaktadır.

Külhan ocağının ve külhan mekanının restitüsyon çalışmaları gerçekleştirilirken İlyas Bey Büyük Hamam'ın (Şekil 4.77) ve Beçin Ahmed Gazi Hamamı'nın (Şekil 4.82) külhan mekanları incelenmiştir. Külhan ocağının beklendiği alanın etrafında, oduncu için küçük bir kademelenme ile alt kota doğru bir basamak oluşturulmuştur (Şekil F.14). Basamaklandırılan ocak çevresinin ve ocakta kullanılacak odunların dışarıdan korunması için külhanın üzerine bir saçak yerleştirilmiştir (Şekil F.14). Güney cephenin etrafında hiçbir moloz taş duvar kalıntısı tespit edilememesi sebebiyle cephede yer alan üç iskele yuvası referans alınarak iskele yuvalarından çıkan üç ahşap kirişe taşıtılmış basit bir ahşap külhan saçağı konstrüksiyonu oluşturulmuştur (Şekil F.5). Bu saçağın içine aldığı İyonik Stoalı Dükkan Odası ise yakacak malzemenin depolandığı alan olarak tanımlanmıştır.

Külhan ocağı çevresi için gerçekleştirilen restitüsyon çalışmaları mekanın işleyişini anlamaya ve temsil etmeye yönelik olup ocağın konumu haricindeki tüm veriler düşük güvenilirlikli olarak işaretlenmiştir. Külhan ocağı çevresinde önerilecek kazı çalışmalarının ardından daha nitelikli bir restitüsyon verisi elde edilebilmesi mümkündür.

4.3.4 Hamamın cephe restitüsyon çalışmaları

Lalaoğlu Hamamı'nın cepheleri; soyunmalık (M01) mekanı duvarlarını oluşturan kuzey cephenin batı bölümü, batı cephenin tamamı ve güney cephenin batı bölümü haricinde strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuştur. Ana beden duvarlarının yalnızca üst kotlarında kısmi çözülmeler ve malzeme kayıpları bulunmaktadır. Ayrıca ana beden duvarlarının içerisindeki mekanlardan daha alt kotta bitenlerin cephelerinde, dış duvar hattı boyunca dönen bir parapet duvarı olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin sebebi dışarıdan bakıldığında yapının duvarlarında düzensiz kademelerin görünmesinin önüne geçilmesi ve çatı saçağının yerleşeceği ana beden duvarının her noktada aynı kotta bitiyor olmasının beklenmesidir.

Hamamın iç mekanları gibi dış mekanlarının da kireç esaslı sıva ile kaplanmış olması beklenmektedir. Bu sıva katmanları dış cephelerde günümüze ulaşamamıştır fakat büyük ölçekli vakıf eserlerinin özensiz bir karma teknikle örülmüş taş duvarlara sahip olması ve bu duvarların kapatılmamış olması Anadolu Türk Mimarisinde görülen bir uygulama değildir.

Doğu cephenin günümüzde tamamen yitirilmiş olan soyunmalık (M01) bölümü duvarlarında herhangi bir cephe hareketi beklenmemektedir. Yitirilmiş bölümün batı cephesine tekabül eden bölümünde ise bir adet tepe ışıklığı olması beklenmektedir. Batı cephenin tamamında beklenen dikdörtgen biçimli tepe ışıklıkları, Beçin Ahmed Gazi Hamamı'nda tespit edilmiş olan tepe ışıklığı referans alınarak oluşturulmuştur. Bu cephedeki duvar payandaları da, duvar örgüsünün en üst katına kadar devam ettirilmiştir.

Batı cephedeki ve güney cephedeki soyunmalık (M01) mekanı giriş kapılarının yükseklikleri ve kapı üstü formları, Das Islamische Milet (Wulzinger ve diğ, 1935) kitabındaki soyunmalık güney duvarına ait fotoğrafta tespit edilebilen lentolu bitiş ve yine aynı fotoğraftan hesaplanabilen kapı yüksekliği referans alınarak oluşturulmuştur. Güney cephedeki kapının üzerindeki kitabe yuvası da, eski fotoğraftan faydalanılarak çizimlere işlenmiştir.

Hamamın güney cephesinde, külhan bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı üzere külhan ocağının kemeri özgün formuna uygun biçimde oluşturulmuş ve külhan

ocağının üzerini kapatacak bir saçak oluşturulmuştur. Ayrıca külhan kemeri doğrultusu boyunca yükselen külhan ocağı bacası da genişlik ve derinlik bilgilerinden yola çıkılarak güvenilirliği düşük bir tepe yüksekliği kotu ile çizimlere eklenmiştir.

Mekanın batı cephesinde herhangi bir cephe hareketi ya da açıklık bulunmaması ve cephenin strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olması sebebiyle cephede yalnızca suvalı yüzeyler ve iskele yuvaları ifade edilmiştir. 1973 öncesi fotoğraflarda yıkıntı bir açıklık olarak görülen sıcak su deposu (D02) kemeri boşluğu ise kemerin içinde ana beden duvarlarından daha ince bir kesit ile ifade edilmiştir. Bu ince kesitin sebebi benzer sıcak su deposu duvarı kemer açıklıklarının incelenen pek çok hamam yapısında kaybedilmiş olmasıdır. Bu açıklığın sıcak su deposunun onarımını ve bakımını gerektiren durumlarda sökülmek üzere daha ince bir duvar örgüsüyle kapatılmış bir kontrol kemeri olduğu düşünülmektedir.

4.3.5 Hamamın üst örtü restitüsyon çalışmaları

Lalaoğlu Hamamı yapısal olarak strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olmasına karşın; su depolarının (D01 ve D02) beşik tonozla kapatılmış üst örtüleri haricindeki mekanlarının üst örtülerini büyük oranda yitirmiştir. Öte yandan üst örtüye geçiş elemanları ve bu geçişin dış cephesinde (üst yüzeyde) oluşan kubbe etrafı terasları, sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Bu kademelenmeler, tonozlar ve kubbeler; restitüsyon üst örtü planlarına işlenmiştir.

Mekanların kubbelerinin ve kubbe ışıklıklarının uygun restitüsyon verileri ışığında oluşturulma prensipleri "Hamamamın Mekansal Restitüsyon Çalışmaları" bölümünde her mekan için ayrı ayrı ele alınmıştır. Kubbelerin dışı, hamamın genelinde dış cephelerde olduğu gibi sıvalı gösterilmiştir.

Hamamın ana beden duvarlarının cephe kontürü boyunca alçak kotlardaki teraslanmalarda parapet duvarları ile cephe dış satıhları aynı kotta bitirilmiştir. Ayrıca özgün konumu bilinen veya yapı içi karşılaştırmalar ile tespit edilen tüteklik bacalarının tamamı üst örtü üzerinde gösterilmiştir. Soyunmalık (M01) mekanının elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan kırma çatısı da kesit, görünüş ve planlarla ifade edilmiştir.

4.3.6 Hamamın cehennemlik restitüsyon çalışmaları

Türk Hamamlarında mekanların ısıtılması; cehennemlik adı verilen, tuğla veya taştan örülmüş ayaklar üzerinde yükseltilmiş, alttan külhan ocağının ateşi ile ısıtılan bir altyapı sistemi ile inşa edilmiştir. Bu sistem, Roma Dönemi ve ardından Bizans Dönemi hamamlarındaki "hipokaust" sistemi ile aynı prensiple çalışmaktadır. Lalaoğlu Hamamı'nın iç mekan döşemelerinin tamamının bütüncüllüğünü koruyagelmiş durumda olması, cehennemlik sisteminin incelenmesini engellemektedir. Bu sebeple hamamın cehennemlik kotu çalışılırken analojik karşılaştırmalardan faydalanılmıştır.

İlyas Bey Hamamlarının cehennemlik mekanlarının sisteminin incelenmesine izin verecek düzeyde yitirilmiş olması ve alt kotlara erişimin mümkün olması sayesinde Wulzinger ve diğ. (1935); hamamın detaylı bir cehennemlik planını çıkarmışlardır (Şekil E.2). Lalaoğlu Hamamı'nın cehennemlik şemasının oluşturulmasında birincil referans İlyas Bey Büyük Hamam'ın cehennemlik kurgusu olmuştur.

Lalaoğlu Hamamı'nın cehennemlik planı çalışılırken karşılaşılan en büyük zorluk, hamamın üzerine oturduğu kalıntılar kaynaklı olmuştur. Hamamın ana beden duvarlarının doğu bölümü boyunca yapının altında kalan İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları duvarlarının ne derece bütüncül bir şekilde korunduğu ve mekanların altında da devam ettiği sorgulanmıştır (Şekil F.2). Fakat bu duvarların sürekliliğinin Lalaoğlu Hamamı'nın ısıtma sisteminin verimli çalışmasını imkansız kılacak olması sebebiyle bu duvar kalıntılarının doğu cephesi duvarını birebir tutan duvar aksı haricinde tamamen kaldırılmış olduğu varsayılmıştır.

5. KORUMA YAKLAŞIMI VE RESTORASYON KARARLARI

5.1 Koruma Yaklaşımı ve Yapının Kullanımına İlişkin Öneriler

Lalaoğlu Hamamı'nın mevcut durumu incelendiğinde yapı, strüktürel bütünlüğünü büyük oranda korumuş mekanları ve yitirilmiş üst örtüleri ile ön plana çıkmaktadır. Yapının bütüncül durumu, kendi kendisini ziyaretçiye anlatabilmesine imkan tanımaktadır. Hamamın giriş mekanları, genel sirkülasyon şeması, mekanların işlev biçimleri gibi unsurların yapının kendisinde hala mevcut olması, Lalaoğlu Hamamı'nın restorasyon çalışmaları sırasında yapı üzerinde ağır tamamlamalara ihtiyaç duyulmamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple Lalaoğlu Hamamı'nın, hasar ve bozulmaların ilerleyişini önleyecek, yapıyı kendini daha iyi anlatacak düzeyde özgün olmayan malzemelerden temizleyecek ve yanıltıcı veya niteliksiz olarak tanımlanabilecek geç dönem onarımlarından uzaklaştıracak müdahale kararları ile restorasyona alınması önerilmiştir.

Yapı üzerinde önerilen müdahalelerin mümkün olduğunca yapının fiziksel bütünlüğünde değişikliklere sebep olmayan tipte olmasına özen gösterilmiştir. Milet Ören Yeri Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer alan Lalaoğlu Hamamı'nın onarımı sonucu çevresindeki yapı kalıntıları ile kurduğu tarihsel katman kompozisyonundan ayrılıp yeni bir yapıymışçasına dikkat çekmesine sebep olacak her türlü müdahaleden uzak durulmuştur. Kaybedilmiş duvar ve üst örtülerin tamamen yeniden inşa edilmesi, koruyucu çatı önerilmesi ya da yapının yeniden işlevlendirilmesi gibi üst kararlardan özellikle kaçınılmıştır.

Milet Ören Yeri'nde yer alan ve geçmiş dönemde restorasyon görmüş Menteşe Beyliği Dönemi'ne ait olan İlyas Bey Külliyesi yapılarının, özellikle İlyas Bey Hamamları'nın restorasyon süreci ve müdahale kararları; Lalaoğlu Hamamı'nın müdahale kararlarının alınması öncesinde incelenmiştir. Nitelikli bir restorasyona sahip olan hamamlarda, Lalaoğlu Hamamı için planlanan kararlara benzer biçimde

"önleyici koruma" yaklaşımı çerçevesinde kararlar alınmıştır. İlyas Bey Külliyesi'nin ören yerinin en güneydoğusunda, diğer kalıntılardan bağımsız sayılabilecek bir lokasyonda olması sebebiyle yapıları dış etmenlerden korumak amacıyla inşa edilen koruma çatıları; ören yerinin dokusunu bozacak bir müdahaleye dönüşmemektedir. Öte yandan yine de bir arkeolojik sit alanı içerisinde bu derece ağır bir koruma çatısı uygulamasının yapılması, sorgulanması gereken bir üst karardır.

1 No'lu Han yapısının 1987 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen restorasyonu ise hem müdahale kararları hem de kullanılan malzemenin niteliği bakımından tamamıyla niteliksiz bir çalışma olması sebebiyle incelemeye alınmamıştır (Durukan, 2014: 103-104).

Sonraki bölüm içerisinde detaylı biçimde alınacak olan müdahale kararları, bu üst kararlar çerçevesinde oluşturulmuş; yapının tüm mekanları ile cepheleri için çalışılmış ve Lalaloğlu Hamamının müdahale projesi üretilmiştir (Şekil G.1-G.14). Ardından ise müdahale kararlarından yola çıkılarak üretilmiş olan restorasyon projesi paftaları tamamlanmıştır (Şekil G.15-G.28).

5.2 Yapının Restorasyonuna İlişkin Müdahale Önerileri

Lalaoğlu Hamamı'nın müdahale önerileri, yapının özgün niteliklerini korumak ve öne çıkarmak, dış müdahalaleler ve çevresel etmenler sonucu görünürlüğünü yitirmiş özgün kısımlarını yeniden görünür yapmak, yapının strüktürel bütünlüğünü güvenceye almak, yapıya dair tespit edilemeyen veriler üzerine çalışılması için yol gösterici olmak ve ziyaretçilerin yapıyı güvenli bir biçimde ziyaret edip yanıltıcı unsurlara takılmadan yapıyı anlamalarını sağlamak prensipleri etrafında planlanmıştır. Yapının kendi içerisinde korunması kaygısı güdülürken çevresi ile diyalogu da göz önünde bulundurulmuştur.

5.2.1 Fiziksel hasarlar ve malzeme bozulmaları

Lalaoğlu Hamamı'nın soyunmalık (M01) mekanının duvar kotlarından itibaren (Şekil G.10), su depoları (D01 ve D02) haricindeki diğer mekanların ise üst örtüye geçiş kotlarından veya üst örtü kotlarından itibaren daha üst kotlardaki özgün bölümleri

yitirilmiş durumdadır (Şekil G.3). Ayrıca kapı kemerlerinde, niş açıklıklarında ve duvar örgüsü üzerinde boşalmalar mevcuttur (Şekil G.2). Bu kayıpların yapı ve ziyaretçi için oluşturduğu riske ve kayıpların devamını tetikleyecek durumda olup olmadığına bağlı olarak tamamlama ve harpuştalama uygulamaları önerilmiştir. Aralık (M02) ile hela (M04) mekanını bağlayan kapının kemerinde, ılıklık (M03) ile özel hücreyi (M05) birbirine bağlayan kapının kemerinde, köşe halvetlerin (M07 ve M08) kapı kemerlerinde ve soğuk su deposunun niş açıklığı tabanında; bu kapsam üzerinden kayıpların devamının önüne geçmek amacıyla tamamlamalar yapılması önerilmiştir (Şekil G.2). Tamamlamalar özgün malzemeye uygun moloz taş ve tuğla ile yapılmaktayken uygulama ile özgün yapı yüzeyleri arasında 2 cm genişliğinde hidrolik kireç katkılı horasan harç ile ayırıcı derz yapılması önerilmiştir.

Üst örtüde ve üst üst örtü çevresinde meydana gelen kayıpların devamlılığının önüne geçilmesi, bu kayıpların özellikle duvar yüzeylerindeki bozulmalara sebep olan yağmur suları için hareket yolları oluşturmasının engellenmesi amacıyla üst örtünün çeşitli noktalarında; bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye (capping) uygulaması yapılması önerilmiştir. Malzeme kaybı olan bölgelerde yapılan tamamlamalı tesfiyelerde uygulama ile özgün yapı yüzeyi arasında 2 cm genişliğinde hidrolik kireç katkılı horasan harç ile ayırıcı derz yapılması önerilmiştir (Şekil G.26-G.28).

Mekanların yitirilmiş üst örtü çevreleri için gerçekleştirilmesi önerilen kısmi tamamlamalar ve harpuştalamaların ardından üst açıklık hattı boyunca "L" biçimli paslanmaz çelik profiller ile suyun mekanların içine doğru akmasının engellenmesi hedeflenmektedir. Üst örtüden daha alt kotlarda, üst örtüye geçiş elemanları kotlarından itibaren başlayan kayıplarda da üst örtü kotuna dek tamamlamaların önerilmesindense suyu damlalık işlevi görerek duvar yüzeyinden uzaklaştırıp doğrudan zemine doğru akmasını sağlayacak, ters yerleştirilmiş "L" biçimli paslanmaz çelik profiller önerilmiştir.

Yapının sıcaklık (M06) mekanının batı eyvanı yarım kubbesi ile aralık (M02) mekanının yelken tonozu, strüktürel bütünlüklerinin yarısından fazlasını koruyarak günümüze ulaşmışlardır. Bu üst örtülerin kayıplarının devam etmesinin önüne geçmek

ve mekanları daha bütüncül bir biçimde anlatabilmek için bu iki mekanın üst örtüsü için özgün yapım tekniğiyle uyumlu tuğla malzeme kullanılarak tamamlama yapılması önerilmiştir. Tamamlama yapılan bölgelerde restorasyon uygulaması ile özgün yapı yüzeyi arasında 2 cm genişliğinde hidrolik kireç katkılı horasan harç ile ayırıcı derz yapılması önerilmiştir (Şekil G.26).

Lalaoğlu Hamamı'nın genelinde; duvar yüzeylerinde, üst örtüye geçiş elemanlarında veya üst örtü kalıntılarında strüktürel çatlaklara ve ayrılmış duvar yüzeylerine rastlanmamaktadır. Fakat soğuk su deposunun (D01) sıcak su deposu (D02) ile ortak duvar yüzeyi olan doğu duvarının her iki tarafında ve sıcak su deposunun (D02) duvar yüzeyleri ile beşik tonozlarında çeşitli derinlik ve uzunluklarda çatlaklar yer almaktadır (Şekil G.2, G.12 ve G.13). Bu çatlaklara karşın iç mekanların duvar yüzeylerinde ve tonozlarda herhangi bir hareket, ayrılma gözlemlenmemesi sebebiyle çatlakların derinliği ve strüktür üzerindeki hasarı ile ilgili net bir bilgi elde edilememiştir. Bu sebeple çatlaklar için doğrudan tez çalışması kapsamında herhangi bir müdahale önerilmemektedir. Öncelikle gerekli statik analizlerin yapılması, duvar ve tonozların dayanım durumlarının tespit edilmesi, ardından çıkan sonuçlara göre bir müdahale kararı alınması önerilmektedir.

Hamamın cephe yüzeylerinin tamamında, iç mekan yüzeylerinin ise belli bölümlerinde yüzeylerdeki sıva katmanları yitirilmiştir. Sıva katmanlarının yitirildiği bölgelerde taş örgü duvar sistemi açığa çıkmıştır. Uzun zamandır dış etmenlere maruz kalan savunmasız duvar yüzeylerindeki taşların arasındaki harçlar deforme olmuş ve yer yer ciddi miktarlarda yitirilmiştir. Duvar yüzeylerindeki taşlar arasındaki deforme olmuş harçların boşaltılması, yerlerine özgün derz harcına uyumlu hidrolik kireç katkılı harç ile dolgu yapılması ve hidrolik kireç katkılı taş tozlu horasan harcı ile sıfıra yakın derz uygulanması önerilmiştir.

İç mekanlardaki sıva yüzeylerinden ise bütüncüllüğünü koruyabilmiş fakat çözülme ve deformasyon gözlemlenen sıvalar için enjeksiyon yöntemi ile sağlamlaştırma önerilecektir. Geri dönülemez düzeyde hasarlı olan sıva yüzeyleri ise raspa yapılarak özgün duvar yüzeyleri açığa çıkarılacaktır. Sağlam ve nitelikli sıva yüzeyleri, sınır derzi oluşturularak korunacaktır.

5.2.2 Fiziksel ve kimyasal temizlik

Menderes Ovası'nın içerisinde yer alan Milet Arkeolojik Sit Alanı tarihi yarımadası, özellikle bahar mevsimlerinde aldığı yağışlar ve sahip olduğu verimli topraklarla yoğun bir maki örtüsüyle kaplanmaktadır. Bu bitki oluşumları, uzun zamandır atıl durumda olan ve kalıntı durumunda olan kültür varlıklarının çevrelerinde ve iç mekanlarında da kendisini göstermektedir. Lalaoğlu Hamamı'nın çevresi ve iç mekanı da yoğun bir bitkilenme sorununa sahiptir. Her yıl düzenli bitki temizliği yapılmaması durumunda iç mekanlara erişim olanaksız hale gelmektedir. Bu sebeple yapının çevresindeki ve iç mekanlarındaki bitkilerin kökleri ile birlikte, yapıya zarar verilmeden, itina ile sökülmesi ve toprak birikimlerinin iç mekan zeminlerinden uzaklaştırılması önerilmiştir. Yeni bitki oluşumlarına da karşı ilaçlama yapılmalıdır.

Yapının üst örtüsü üzerinde de çevresi ve iç mekanları ile benzer biçimde yoğun bir bitkilenme görülmektedir (Şekil G.3). Üst örtüdeki bitkilenmelerin bazıları odunsu gövdeli bitkilerden oluşmaktadır. Aynı bitki ve toprak temizliği uygulamaları üst örtü üzerinde de yapılırken odunsu gövdeli bitkilerin köklerine özellikle dikkat edilmeli ve eğer bu bitkiler duvar içlerine kök saldılarsa bunlar itina ile çürütülerek yapı üzerinden uzaklaştırılmalıdır. Odunsu gövdeli bitkileri barındıran üst örtü yüzeylerinin statik dayanımları ayrıca kontrol edilmelidir.

Su depolarında (D01 ve D02), nem sorununa bağlı olarak duvar yüzeylerinde meydana gelen yosun oluşumları bulunmaktadır. Ayrıca yapının dış cephelerinde ve iç mekanların çeşitli duvar yüzeylerinde tespit edilen liken oluşumları bulunmaktadır. Tespit edilen yosun ve liken oluşumları için; yüzeylere zarar verilmeden, mekanik yöntemler ile yüzeyden uzaklaştırılması önerilmiştir (Şekil G.8). Ayrıca yosun oluşumlarının önüne geçilmesi için tonoz üst örtülerin üzerindeki toprak ve bitki katmanlarının kaldırılması ve üst örtünün hava geçirgenliğinin sağlanması gerekmektedir.

Hamamın iç mekanlarının sıvalı yüzeylerinde ve cephelerinin belli bölgelerinde farklı biçimlerde ve yoğunluklarda renk değişimleri gözlemlenmektedir. Daha çok yağmur sularının duvar yüzeyleri boyunca akarak yol yaptığı bölgelerde ve üst örtüye geçiş elemanlarının da kaybedildiği mekanların duvarlarında gözlemlenmektedir. Siyah

tabaka oluşumları ve renk değişimleri için, sıva katmanlarına zarar vermeyecek sertlikte bir fiziksel temizlik yapılması, fiziksel temizliğin ardından yüzeylerde kalan katmanlar için konservasyon uzmanlarınca alınacak kararlar doğrultusunda ek temizlik uygulaması yapılması önerilmektedir.

5.2.3 Geç dönem onarımları

20. yüzyılda Lalaoğlu Hamamı, farklı amaçlarla gerçekleştirilmiş çeşitli ağır müdahalelere maruz kalmıştır. 11 Ekim 1905 tarihli soyunmalık (M01) mekanının kuzey bölümünün sökülmesi işlemi, yapı üzerindeki ilk geç dönem müdahalesidir (Wuzinger ve diğ, 1935: 43). Ardından 1973 tarihli müdahaleler ile yapı günümüzdeki görünümünü elde etmiştir. Bu dönemde soyunmalık (M01) mekanının kuzeyine çağdaş bir merdiven eki uygulaması yapılmış (Şekil G.1), soyunmalık (M01) mekanının güney ve batı duvarlarında onarımlar gerçekleştirilmiş (Şekil G.4 ve G.10), külhan kemeri üzerindeki yıkıntıya demir kapı takılmış (Şekil G.4), sıcak su deposunun (D02) iç mekanındaki özgün açıklıklar ve yıkıntılar kapatılmış (Şekil G.13), sıcak su deposunun (D02) duvar yüzeyleri çimento harç ile kaplanmıştır (Şekil G.9).

Gerçekleştirilmiş müdahalelerden soyunmalık (M01) mekanı duvar onarımlarının ve sıcak su deposu (D02) doğu cephesi yıkıntısının onarımı dönemleri için nitelikli sayılabilecek uygulamalardır fakat kullanılan çimento esaslı harç sebebi ile bu müdahalelerin tutulması uygun değildir. Öte yandan diğer uygulamalar hem yapının özgün formu hakkında yanlış bilgi vermesi hem de kullanılan malzeme ve teknik bakımından tamamen niteliksiz müdahalelerdir.

Bu sebeplerle Lalaoğlu Hamamı'nın üzerindeki bütün 20. yüzyıl müdahalelerinin uygun bir şekilde kaldırılması önerilmiştir. Soyunmalık (M01) mekanının kuzeyindeki merdivenin kaldırılmasının ardından buradaki özgün taş kaplamaları desteklemek ve yapının aralık (M02) mekanı üzerinden iç mekanlara erişimi sağlayan kapısının çevresini ziyaretçiler için güvenli hale getirmek için hafif çelik strüktür konstrüksiyon bir döşeme uzantısı önerilmiştir (Şekil G.15). Müdahalenin dışarıdan olabildiğince az algılanması ve Delphinion Tapınağı kalıntılarının önüne geçmemesi için sağlam kalan batı duvarı hattıyla sınırlı kalması tercih edilmiştir. Soyunmalık (M01) mekanının çimento harç ile onarılmış duvarları ise onarım hizalarını ifade eden

ayırıcı tuğla derzlere kadar sökülecek ve uygun bir harç ile, renkli sınır derzi bırakılarak tekrar onarılacaktır (Şekil G.18 ve G.24). 1973 yılı onarımları sırasında cephede oluşturulmuş, düşük güvenilirlikli pencere açıklığı da bu uygulama sırasında kaldırılacaktır. Soyunmalık (M01) mekanı ile aralık (M02) mekanı arasındaki demir kapı çerçevesinin de kaldırılması önerilmiştir (Şekil G.25).

Sıcak su deposu (D02) ve külhan üzerindeki müdahalelerin de tamamının kaldırılması önerilmektedir. Külhan kemeri üzerindeki demir kapının sökülmesi ve bu yarığın özgün malzeme ile uyumlu taş ve tuğla malzeme ile onarılarak kapatılması, onarım ile özgün duvar arasına iki cm renkli sınır derzi oluşturulması önerilmiştir (Şekil G.18). Batı halvete (M08) açılan özgün niş açıklığının tekrar açılması, doğu duvarındaki onarımın sökülerek uygun malzeme ile yeniden kapatılması ve iç mekanlardaki çimento kaplamaların sökülmesi önerilmiştir (Şekil G.23). Ayrıca mekanın zemininde yer alması beklenen bakır kazan boşluğunun sınırlarının tespiti ve mümkünse tekrar açılması için bir çalışma yapılması gereklidir.

5.2.4 Yapı araştırmaları

Lalaoğlu Hamamı'nın tam ve doğru belgelenmesi, mevcut sorunlarının en iyi biçimde anlaşılabilmesi için gerekli olan bazı kazı ve incelemeler bulunmaktadır. Bunların ilki hamamın cehennemlik kurgusudur. Döşemeleri bütünlüğünü hiçbir noktada yitirmemiş olan hamamın cehennemlik kotundaki plan şemasının ve bu kotlarda hamamın strüktürel bütünlüğünün anlaşılabilmesi için; Sıcaklık (M06) ve batı halvette (M08) yer alan kısmi göçüklerdeki döşeme taşlarının sökülmesi, taşıyıcı ayakların ve cehennemlik kurgusunun incelenmesi ve ardından özgün parçaların tekrar yerlerine yerleştirilmesi önerilmiştir (Şekil G.1).

Hamamın külhan ocağının ve ocak etrafındaki kurgunun daha iyi anlaşılabilmesi için külhan ocağı çevresinde, doğu cephenin altında kalan İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları'nın yapı duvarları ile diyaloğunun anlaşılabilmesi için doğu cephesi üzerinde ve soyunmalık mekanının kaldırılan kuzey bölümünün altındaki sistemin anlaşılabilmesi için daha önce kazılıp üzeri kapatılan bu bölgede; ihtiyaca göre kazılar ve belgeleme çalışmaları önerilmiştir (Şekil G.1).

5.2.5 Çağdaş ek

Lalaoğlu Hamamı üzerindeki restorasyon müdahaleleri sırasında genel olarak önleyici koruma ve minimum müdahale prensipleriyle hareket edilmiştir. Fakat soyunmalık (M01) mekanı üzerinde birtakım çağdaş eklere ihtiyaç duyulmuştur.

Soyunmalık (M01) mekanının kuzeyindeki merdivenin kaldırılmasının ardından buradaki özgün taş kaplamaları desteklemek ve yapının aralık (M02) mekanı üzerinden iç mekanlara erişimi sağlayan kapısının çevresini ziyaretçiler için güvenli hale getirmek için hafif çelik strüktür konstrüksiyon bir döşeme uzantısı önerilmiştir (Şekil G.15).

Soyunmalık (M01) mekanının kuzeyindeki muhdes merdiven uygulamasının kaldırılmasının ardından, Lalaoğlu Hamamı'nın iki giriş kapısından ana giriş kapısı olduğu düşünülen batı duvarının ortasındaki kapının ziyaretçi girişinin sağlanacağı kapı olmasına karar verilmiştir. Özgün giriş kapısı kotunun Roma Caddesi kotundan 1.5 metre civarında daha yüksekte olması sebebiyle ziyaretçilerin hamama erişimi için bu kapının önüne paslanmaz çelikten imal edilmiş bükümlü sac merdiven yerleştirilmiştir (Şekil G.15). Bu merdiven hem ince kesitiyle genel silüette daha az dikkat çekeceği, hem de ziyaretçinin kafasını karıştıracak bir özgün görünüm sergilemeyeceği için tercih edilmiştir.

Son çağdaş ek ise güneydeki kapıya, İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları kotundan erişim imkanı veren çelik köprüdür. Bu eke projede yer verilmiş olmasının sebebi ise kış ve ilkbahar mevsimlerinde Roma Caddesi ve Delphinion Tapınağı'nı da kapsayan geniş bir alanın yağmur suları altında kalmasıdır (Şekil D.17 ve D.18). Yağmur sularının yükseldiği dönemde hamamın soyunmalık (M01) mekanına ve dolayısıyla da diğer iç mekanlara ziyaretçilerin erişimi mümkün olmamaktadır. Bu dönemlerde ziyaretçilerin kullandığı ana hareket güzergahı olan İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları'nın arkasından giden yüksek kotlu aks, hamama ulaşmak için de kullanılabilecek tek yoldur. Fakat İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları kenarından, Roma Caddesine inmeden Lalaoğlu Hamamı'nın güney kapısına ulaşmak mümkün değildir. Bu sebeple ziyaretçilerin hamama her daim erişiminin mümkün olabilmesi için yerleştirilen çelik köprü

önerisinin kullanılması yerine daha üst ölçekte oluşturulabilecek alternatif bir çözüme bir sonraki bölümde ayrıca değinilecektir.

5.3 Yapının Çevresine ve Milet Ören Yeri'ne İlişkin Müdahale Önerileri

Lalaoğlu Hamamı'nın restorasyonu, yalnızca yapı içerisinde bir onarım çalışması olarak düşünülmemelidir. Yapının kendini daha iyi ifade edebilmesi için yapı çevresinde yapılması gerekenler ve Milet Ören Yeri'nin tamamı için alınabilecek kararlar ile birlikte, bütünleşik bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Çok katmanlı bir yapı olan Lalaoğlu Hamamı'nın kendisi Menteşe Beyliği Dönemine ait bir yapıdır. Yapının temelleri ise Roma Caddesinin ve İyonik Stoalı Dükkan Kalıntılarının üzerine oturmaktadır (Şekil D.1). Hamamın, Roma Caddesi ile olan ilişkisi rahat bir şekilde okunabilmekteyken İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları ile olan ilişkisi ise Dükkan Kalıntılarının önündeki basamakların hasarlı durumu ve yoğun bitki örtüsü sebebiyle net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Lalaoğlu Hamamı'nın yaklaşık otuz metre güneyinde gerçekleştirilen İyonik Stoalı Dükkan Kalıntıları rekonstrüksiyonu, bu ilişkiyi anlatmak için büyük bir fırsat sunmaktadır. Rekonstrüksiyon bölümün tamamlanmış merdivenleri ile aynı üslupta Lalaoğlu Hamamı'nın güney cephesinin altında kalan bölümde de kısmi basamak tamamlamaları yapılması ve bu akstaki bitkilerin tamamen temizlenmesi; bu ilişkiyi ziyaretçiye en görünür biçimde aktarmayı mümkün kılacaktır.

Lalaoğlu Hamamı ve etrafındaki diğer yapı kalıntıları için tehlike oluşturan, ziyaretçi erişimini sekteye uğratan en temel problem mevsimsel yağmur suyu göletleridir (Şekil 5.1). Geçmişte etrafı denizlerle çevrili bir yarımada olan Milet Ören Yeri, bugün denizden kilometrelerce içeride kalmış bir tepecik halini almıştır. Geçmişte su altında olan topraklar ise günümüzde, suya doygun, verimli tarım arazileri haline gelmiştir. Menderes Nehri kolları etrafındaki bu suya doygun, alüvyonlu topraklar günümüzde hala yoğun yağış gördükleri sonbahar kış aylarının ardından ufak göletlere, bataklıklara dönüşmektedir.

Milet Ören Yeri'nin kendisi de her ne kadar eğimli, ufak bir tepe üzerinde yer alsa dahi özellikle tepenin eteklerinde yer alan daha düz ve çukur bölgelerde,

Şekil 5.1 : Nisan 2024'te çekilmiş bir fotoğrafta Lalaoğlu Hamamı etrafını, Delpihinion Tapınağını ve Roma Caddesini sular altında bırakmış yağmur göleti.

arkeolojik çalışmalar için kazılmış birtakım alanlarda mevsimler gölet oluşumları gözlemlenmektedir. Bu göletlerden en büyüğü ise Delphinion Tapınağından başlayıp Roma Caddesi'nin tamamı boyunca devam eden ve yoğun yağış gözlemlenen yıllarda Milet Pazar Kapısı'na kadar ulaşan geniş bir hatta yayılmaktadır. Özellikle kış ve ilkbahar mevsimlerinde Milet Ören Yeri ziyaretçilerinin gezi güzergahlarını yeniden oluşturmalarına sebep olan bu mevsimsel göletler, bildirinin konusunu oluşturan Türk hamamının soyunmalık mekanının etrafı ile kuzey cephesini etkilemektedir. Roma Caddesi'nin tamamen sular altında kalması sebebiyle Lalaoğlu Hamamı'na erişimi olanaksız kılan bu göletler, ayrıca yoğun yağış görülen senelerde bir buçuk metreyi aşan su seviyeleri ile hamamın iç mekanlarına da nüfuz edebilmektedir (Şekil D.17 ve D.18). Hem ziyaretçi sirkülasyonunun devamlılığı için; hem de Lalaoğlu Hamamı, Delphinion Tapınağı, Kuzey Agora, Roma Caddesi gibi yapılarda su nüfuzuna bağlı bozulmaların önüne geçmek için bu suyun tahliyesini hedefleyen bir proje hazırlanması gereklidir.

Milet Ören Yeri'nde uzun süredir ziyaretçi sirkülasyonu için kapsamlı bir çevre düzenleme uygulaması gerçekleştirilememiştir. Milet Antik Kenti'nin ortaya çıkartılan gridal akslarındaki sokaklar, geçmişte ziyaretçiye antik planı anlatmak için sınırlarına taşlar yığılarak belirginleştirilmiş ve kentin ana caddeleri toprak dolgudan tamamen temizlenerek yürünebilir hale getirilmiştir. Fakat çok geniş bir alana yayılan antik kentte ziyaretçilerin yalnızca bu izleri ve tabelaları takip ederek planlı bir gezi yapmaları mümkün görünmemektedir. Ziyaretçi sirkülasyonu için son çalışma,

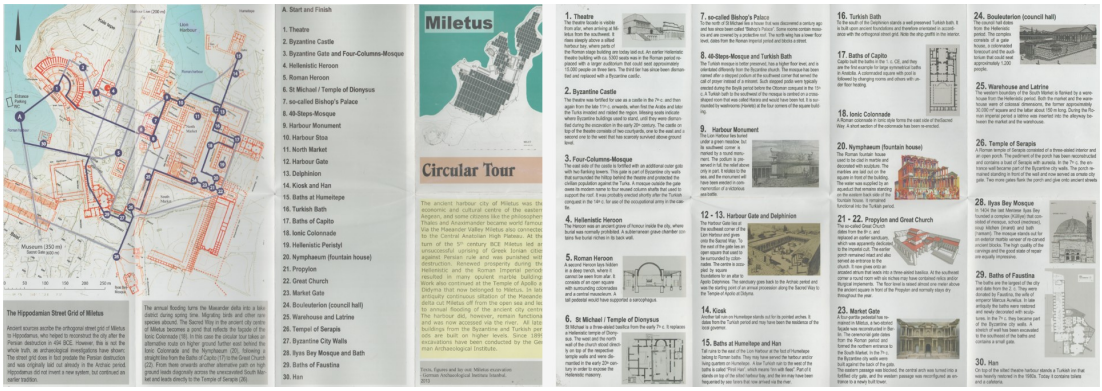

Şekil 5.2 : 2013 yılında hazırlanmış Milet Ören Yeri ziyaretçileri için gezi rotası broşürü (Alman Arkeoloji Enstitüsü).

2013 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.2). Ziyaretçiye alanın tamamını verimli bir dolaşım şeması ile gezdiren çalışmanın en temel eksiği ise ören yerinin çok katmanlılığını geri planda bırakıyor oluşudur. İyonya'dan Menteşe'ye kadar pek çok farklı katmanı olan antik kentte Roma dönemi ve öncesine ait kalıntıların 2013 yılında gerçekleştirilen çalışmaya uygun biçimde, gridal planı ve kentin caddelerini takip ettirilerek gezdirilmesi son derece doğru bir yaklaşımdır (Şekil 5.2). Fakat bu gridal sistemden neredeyse tamamen bağımsız şekillenmiş olan Menteşe Beyliği Dönemi katmanlarının, bu rotadan bağımsız bir biçimde ayrıca ziyaretçiye deneyimletilmesi de son derece önemlidir. Bu çok katmanlılığın ve ideal sirkülasyon hatlarının ziyaretçiye daha iyi aktarılabilmesi için renkli yürüyüş yolları, farklı renkli tabelalar gibi çeşitli yöntemlerin kullanılması mümkündür. Batı Anadolu'nun en değerli antik kentlerinden birisi olan Milet Antik Kenti'nin; sahip olduğu çok katmanlılık özelliği ile birlikte ziyaretçilere en iyi biçimde sunulması, kültür varlıklarının doğru bir biçimde korunması ve sergilenmesi bakımından son derece önemlidir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Milet Antik Kenti'nin doğu kesiminde konumlanan ve Menteşe Beyliği Dönemine, 15. yüzyılın başına ait olan Lalaoğlu Hamamı; özgün yapım tekniği, tarihsel bağlamı ve mekânsal organizasyonlarının anlattıkları itibarıyla korunması gereken önemli bir kültür varlığıdır. Yapının yalnızca fiziksel kalıntıları değil, bulunduğu arkeolojik katman içerisindeki konumu, çevresindeki yapılarla kurduğu ilişkiler ve bugünkü durumuyla ortaya koyduğu temsil değeri, bu yapının bütüncül bir koruma anlayışı ile ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Tez kapsamında yürütülen belgelemeye dayalı rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları; bu bütüncül yaklaşıma hizmet eden, doğrudan gözlem ve belgeye dayalı bir yöntemle geliştirilmiş, yapının korunmasının yalnızca fiziksel sağlamlaştırma değil, aynı zamanda bilgi üretimi, temsil ve tanıtım süreçleriyle de ilişkili olduğu düşüncesiyle ortaya konmuştur.

Yapının bugünkü fiziksel durumu, özellikle üst örtü kayıpları nedeniyle dış etmenlere karşı savunmasız durumdadır. Üst örtü elemanlarının kaybı, iç mekânları iklimsel koşullara karşı savunmasız bırakmakta; bu durum gerek yapı malzemesinin bozulmasına gerekse duvarlardaki özgün izlerin kaybına neden olmaktadır. Bu probleme karşı geliştirilecek en temel çözüm, yapıyı dış etkilere karşı korumaya alacak bir üst örtü sistemi veya geçici koruyucu yapı önerisidir. Ancak bu tür bir müdahalenin yalnızca yapı özelinde ele alınması mümkün değildir. Lalaoğlu Hamamı, Milet Ören Yeri gibi çok katmanlı bir arkeolojik alan içerisinde yer almakta ve çevresindeki İyonya, Roma, Bizans dönemlerine ait yapılarla ortak bir tarihsel ve mekânsal bağlam paylaşmaktadır. Bu nedenle, önerilecek her türlü koruma uygulamasının yalnızca hamam yapısına değil, aynı zamanda bu yapının arkeolojik doku içerisindeki yerine ve diğer yapılarla kurduğu ilişkiler bütününe uygun biçimde tasarlanması gerekmektedir.

Lalaoğlu Hamamı'na yönelik geliştirilen restorasyon önerileri, yapıdaki mevcut bozulma durumlarını doğrudan tespit etmeye ve bu bozulmalara yönelik belgelere dayalı müdahale biçimleri tanımlamaya odaklanmıştır. Her bir müdahale önerisi,

yapının mevcut fiziksel sınırları içerisinde, özgün malzeme ve yapım teknikleri dikkate alınarak;; minimum müdahale prensibi ile geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, restorasyonun yapı üzerindeki özgünlük kaybı riskini en aza indirmeyi ve yapılacak müdahalelerin gerekçelerini net bir biçimde tanımlamayı mümkün kılmıştır. Ayrıca restorasyon süreci yalnızca strüktürel bütünlüğü sağlamlaştırmayı değil, aynı zamanda yapının özgün plan kurgusunun ve işlevsel şemasının daha okunabilir hâle getirilmesini de hedeflemiştir.

Yapının çevresindeki fiziksel koşullar da korunmasını zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle yağışlı dönemlerde yapı çevresinde oluşan geçici su birikintileri, zamanla kalıcı nitelik kazanmakta ve yapı temelleri ile duvar alt seviyelerine zarar verebilecek düzeye ulaşmaktadır. Bu su birikintilerinin taşıdığı tuz oranı ve nem seviyesi, sadece Lalaoğlu Hamamı için değil, ören yerinde yer alan diğer yapılar açısından da tehdit oluşturabilecek niteliktedir. Delphinion Tapınağı, Roma Caddesi, Ionik Stoa ve Nymphaeum gibi yapılarla birlikte değerlendirildiğinde, alan genelinde bir su yönetimi stratejisine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu noktada yalnızca yapısal müdahaleler değil, alan genelinde gerçekleştirilecek hidrojeolojik analizler ve zemin çalışmaları ile suyun kontrolü ve yönlendirilmesine yönelik uygulamalar geliştirilmelidir. Böylece hem mevcut yapılar için doğrudan bir koruma sağlanabilecek hem de gelecekte yapılacak arkeolojik çalışmaların olumsuz çevresel koşullardan etkilenmesi önlenebilecektir.

Bununla birlikte, yapının güncel sunumu ve tanıtımı da koruma sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Lalaoğlu Hamamı'nın, Milet Ören Yeri içindeki diğer beylik dönemi hamam yapılarına kıyasla daha az çalışılmış olması, yalnızca yapının fiziksel durumu ile değil, aynı zamanda alan yönetimi içerisindeki görünürlüğü ile de doğrudan ilişkilidir. Mevcut dolaşım rotalarında yapıyı ifade eden bilgilendirme araçlarının yetersizliği ve yapı hakkında kamusal bilgi eksikliği, bu özgün yapının ören yeri içerisindeki temsil gücünü ve ziyaretçi farkındalığını sınırlamaktadır. Bu nedenle, restorasyon önerilerinin yanında, yapının daha iyi tanıtılmasına yönelik stratejilerin de geliştirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmelidir. Bu stratejiler arasında yönlendirme tabelalarının yerleştirilmesi, bilgilendirme panoları, dijital ortamda erişilebilir belgeleme sistemleri ve yapının geçmişine dair anlatım

içeren sunum elemanları yer almaktadır. Bu araçlar, yapının yalnızca fiziksel varlığını değil, taşıdığı tarihsel ve kültürel anlamları da ziyaretçilere ve insanlara aktarabilmek açısından önemlidir.

Lalaoğlu Hamamı'nın korunması yalnızca yapı ölçeğinde ele alınmamalı, aynı zamanda Milet Ören Yeri içerisindeki geç dönem yapılarının bütüncül olarak değerlendirilmesiyle birlikte düşünülmelidir. Menteşe Beyliği dönemine ait yapıların, alanın tarihsel sürekliliği içerisindeki konumu, arkeolojik alanın yalnızca antik dönemle sınırlı olmadığına dair önemli bir göstergedir. Bu yönüyle yapı, yalnızca bir mimari eser değil, aynı zamanda farklı dönemlerin bir arada temsil edildiği kültürel peyzajın da bir parçasıdır. Bu durum, yapılacak her türlü koruma, sergileme ve sunum çalışmasının yalnızca yapı özelinde değil, alandaki tüm Menteşe Beyliği Dönemi yapıları ile bir arada düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Menteşe Beyliği Dönemi yapılarının Milet Ören Yeri içerisindeki varlığı, hem yerel tarih anlatılarının görünürlüğünü artırmakta, hem de alanın çok katmanlı yapısını daha okunabilir kılmaktadır. Bu bağlamda, Lalaoğlu Hamamı'nın da içinde yer aldığı bu dönem yapılarının daha görünür kılınması, kültürel miras yönetimi açısından önemli bir kazanım sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu tez kapsamında geliştirilen restorasyon önerileri, yalnızca mevcut fiziksel durumu esas alarak yapı için müdahale önerileri geliştirmemiş, aynı zamanda yapının ait olduğu bağlamı, çevresel koşulları, ören yeri içerisindeki temsiliyetini ve sunum olanaklarını dikkate alan bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışma, belgeye dayalı ve müdahale düzeyi kontrollü bir koruma pratiği önerirken, aynı zamanda yapının ören yeri içerisindeki temsiline, ziyaret deneyimine ve kültürel miras farkındalığına katkı sunacak çok yönlü bir çalışmaya adapte olabilecek şekilde planlanmıştır. Lalaoğlu Hamamı'nın korunması, tanıtılması ve yorumlanması yalnızca bu yapı özelinde değil, arkeolojik alanlar içerisindeki farklı dönem yapıların bütünleşik temsil biçimleri açısından da örnek teşkil edebilecek bir model sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Acıpınar, M. (2005). *XVI. Yüzyılda Balat Kazası (Tahrir Defterlerine Göre)*, Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir.

Acıpınar, M. (2015). 16. Yüzyılda Balat Şehri, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, (2(2)), 1–18.

Akurgal, E. (1970). Ancient Civilizations And Ruins Of Turkey, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Altın, A. (2021). Türk-İslam Kubbelerinde Çarkıfelek Formları, *Sanat Tarihi Yıllığı, (30), 29-80*.

Baran, M. (1965). Milet Kılavuzu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Baykara, T. (1999). Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (14(1)), 1–9.

Baykara, T. (2003). Lala, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (27), 70–71.

Baz, T. N. ve Bahtiyar Karatosun, M. (2017). An Essay in Adaptive Reuse: The Case of Bergama Küplü Hammam, *International Journal of Architecture Planning, (5), 91-102*.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. <*https://aydin.csb.gov.tr/1-25000-olcekli-il-nazim-imar-plani-hakkinda-duyuru-haber-233008*>, erişim tarihi: 24.07.2025.

Demiralp, Y. ve Çakmak, (2010). Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları, *XII.Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, (15-17 Ekim 2008 Bildirileri), 186–195.

Durukan, A. (1982). *Balat'taki Türk Devri Yapıları*, Doktora Tezi. Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Durukan, A. (1999). Tarih Boyunca Balat, *Milet Müzesi Yıllığı*, (3), 7–34.

Durukan, A. (2014). Menteşe Beyliği Zamanında Balat (Antik Miletus/Palatia), *Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat 16-17 Nisan 2003 Sempozyumu Bildirileri*, (Sanat Tarihi Derneği Yayınları (9)), 83–134.

Erat, B. (1997). *Anadolu'da 14. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi*, Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Göçmen, D., **Niewöhner, P. ve Raubo, B.** (2013). Hagia Paraskevi, *Archäologischer Anzeiger*, (2013(2)), 215–224.

Greaves, A. (2002). Miletos Bir Tarih, Homer Kitabevi, İstanbul.

International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments (1931). The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments.

KA-BA Mimarlık (2012). Aydın, Söke, Balat, Milet İlyas Bey Külliyesi, Koruma-Onarım Uygulamaları Raporu, Ankara.

Meinardus, O.F. (1973). Balat (Ortaçağ'da Miletos) Kentinin Ekonomik Canlılığının Kanıtları, *BELLETEN*, (37(147)), 297–304.

Niewöhner, P. ve Vacek, A. (2020). Arbeiten in Milet in den Jahren 2012 bis 2016. Chronik, neue Befunde aus antiker, byzantinischer und türkischer Zeit sowie Denkmalpflege, *Archäologischer Anzeiger*, (2020(1)), 223–267.

Orhan, K. <*https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3748*>, erişim tarihi: 20.05.2025.

Öcal, N. (1958). Söke-Balat Zelzelesi, Maarif Basımevi, İstanbul.

Öz, M.H. (2017). *Muğla İli Milas İlçesi Beçin Antik Kent'inde Bulunan Büyük Hamamın (Ahmed Gazi Hamamı) Restorasyon Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Öz, M. H. ve Özen Yavuz, A. (2021). Menteşeoğulları Beyliği Dönemi Hamamları'nın İncelenmesi ve Morfolojik Analizi, *Online Journal of Art and Design, (9(4)), 269-293*.

Özemekçi, M.M. (2018). 1840/41 Tarihinde Balat Kazası Nüfusu Ve Demografik Özellikleri (2916 Numaralı Nüfus Defterine Göre), *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16(3)), 385–406.

Steinmann, L. (2022). "Eine zerstörte Burg, die aus Marmor erbaut ist". Der lange Schatten der "Perle Ioniens" und das Nachleben Milets im Mittelalter, *Antike Welt*, (6), 68–76.

tezharitalarim. <*https://www.instagram.com/tezharitalarim/p/DABMfg7tMtJ/?img-index=1*, erişim tarihi: 15.11.2024.

Turgut, V. (2017). Menteşe Bey'in İsmi, Menşei ve Menteşeoğulları'nın Vakıflarına Dair, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (49), 25–55.

Universität Hamburg. <*https://www.miletgrabung.uni-hamburg.de/tr/milet/milet-geschichte.html*>, erişim tarihi: 29.01.2025.

Utku, M. ve Sözbilir, H. (2003). Preliminary Paleoseismological Results on the Aydin-Nazilli Fault, Büyük Menderes Graben, Western Anatolia, *Türkiye Kuvaterneri Çalıştayı-IV, Bildiriler Kitapçığı*, 120–128.

Ünal, R. H. ve Demir, A.v.T.G. (2007). Beçin 2006 Kazısı, *Sanat Tarihi Dergisi, (16(2)), 91-147*.

Vatin, N. (2000). Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Wittek, P. (1934). Das Fürstentum Mentesche, Universum Druckerei, İstanbul.

Wulzinger, K., **Wittek, P. ve Sarre, F.** (1935). Milet: Das Islamische Milet, Band 3, Heft 4, Walter de Gruyter Co, Berlin.

Yaşar, A. (2021). Milet Antik Kenti İyonik Stoa Binasındaki Taş Tamamlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, (3(2)), 124–136.

Yaşar, İ. <*https://www.eskisehir.net/sivrihisarda-tarihi-seydiler-hamami-yeniden-faaliyete-gecirilecek*>, erişim tarihi: 29.01.2025.

EKLER

EK A : Das Islamische Milet (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935: Levha 43-46) kitabındaki Lalaoğlu Hamamına dair çizimler

EK B : Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi Arşivi'nden Lalaoğlu Hamamına dair çizimler (Durukan, 1982: Levha 136-137)

EK C : Lalaoğlu Hamamının üç boyutlu fotogrametrik model üzerinden oluşturulmuş plan, kesit ve görünüş ortofotoları (Reality Capture, 2024)

EK D : Lalaoğlu Hamamının rölövesi (2025)

EK E : Analojik tespit çalışmaları sırasında incelenen hamam yapılarının mimari çizimleri

EK F : Lalaoğlu Hamamının restitüsyon projesi (2025)

EK G : Lalaoğlu Hamamının restorasyon projesi (2025)

EK A : Das Islamische Milet (Wulzinger, Wittek, Sarre. 1935: Levha 43-46) kitabındaki Lalaoğlu Hamamına dair çizimler

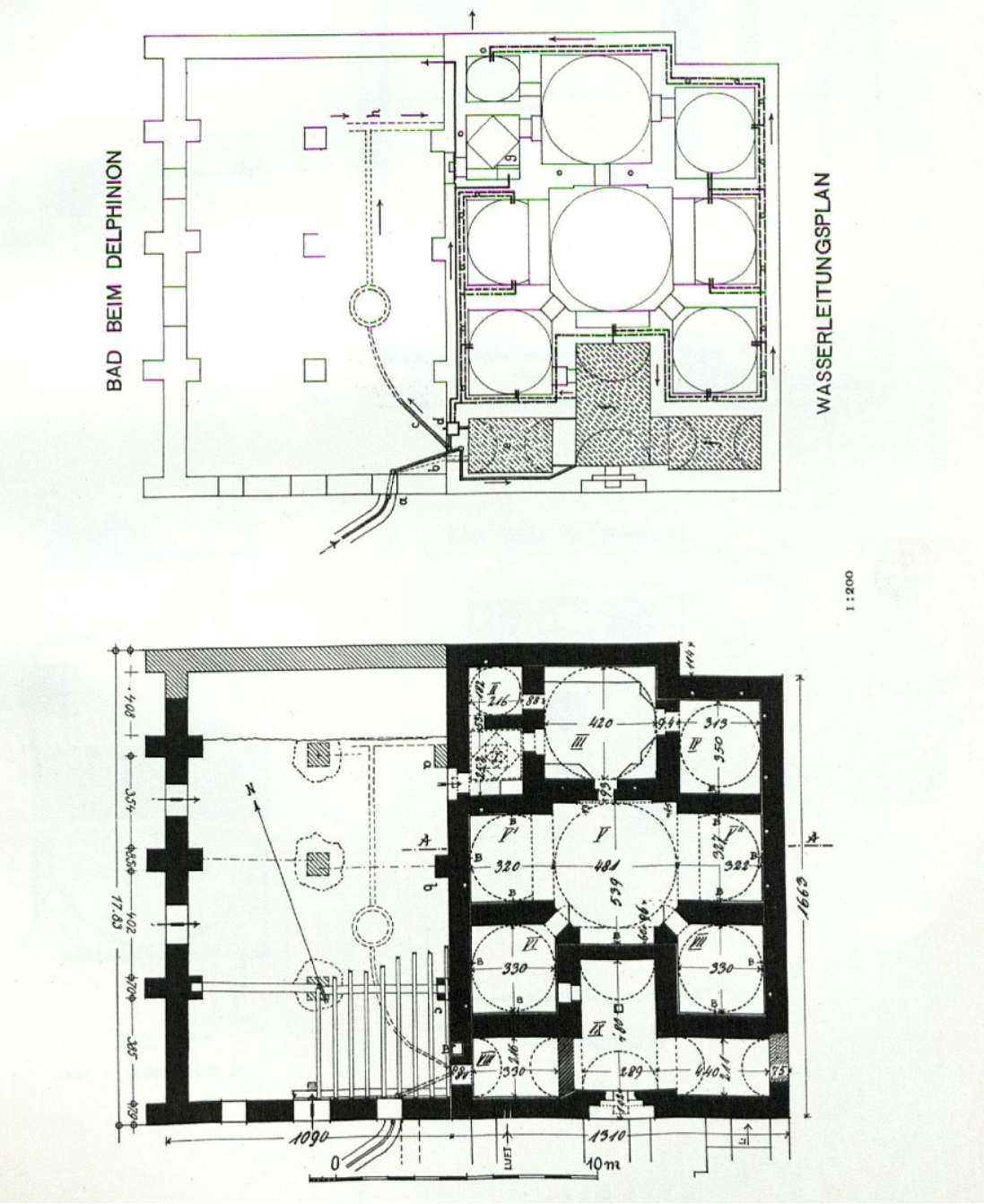

Şekil A.1 : Lalaoğlu Hamamı Su Tesisatı Planı (üstte) ve Kat Planı (altta).

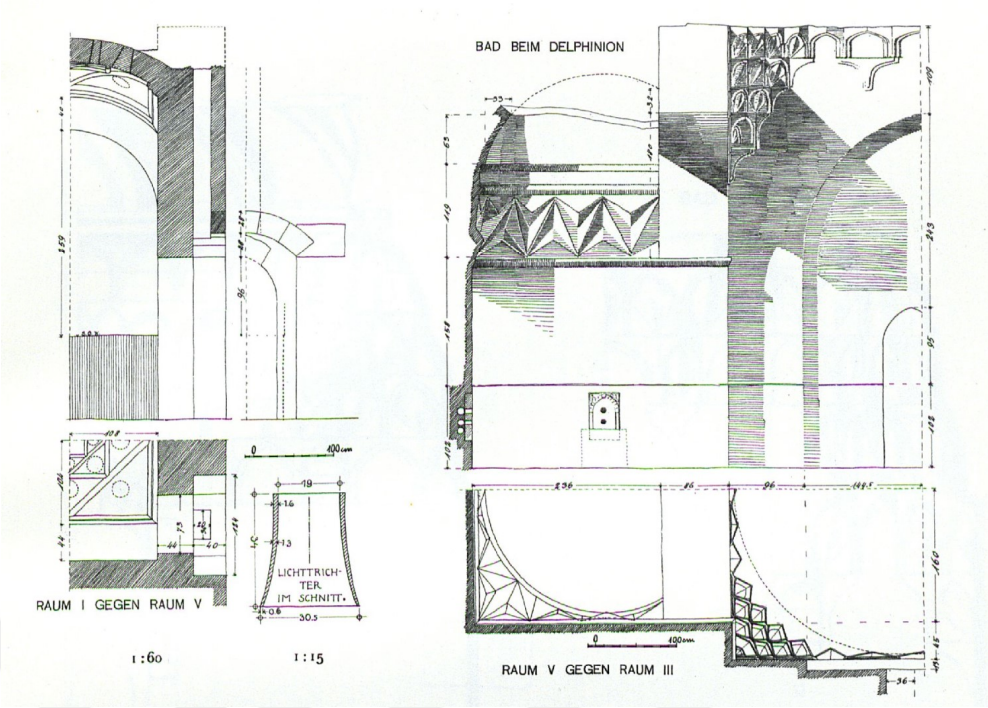

Şekil A.2 : Lalaoğlu Hamamı'nın Aralık (M02) (solda) ve Sıcaklık (M06) (sağda) Mekanlarına ait kısmi plan ve kesitler.

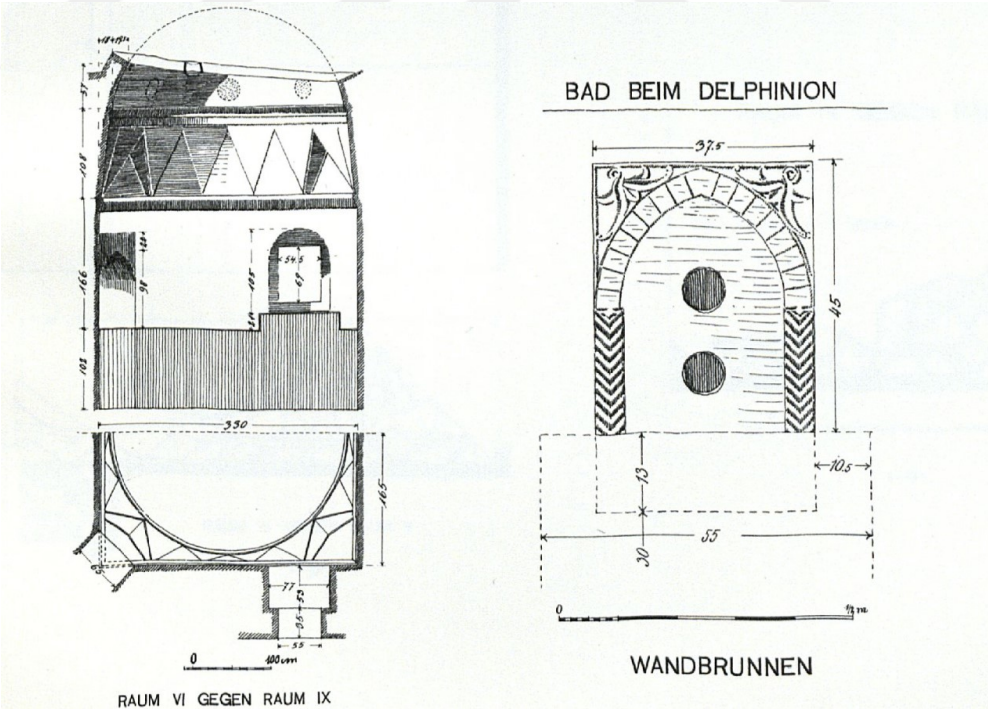

Şekil A.3 : Lalaoğlu Hamamı'nın Halvet Hücresine (M08) ait kısmi plan ve kesitler (solda) ile Sıcaklık (M06) mekanının batı eyvanındaki özgün kurnanın detaylı ön görünüşü (sağda).

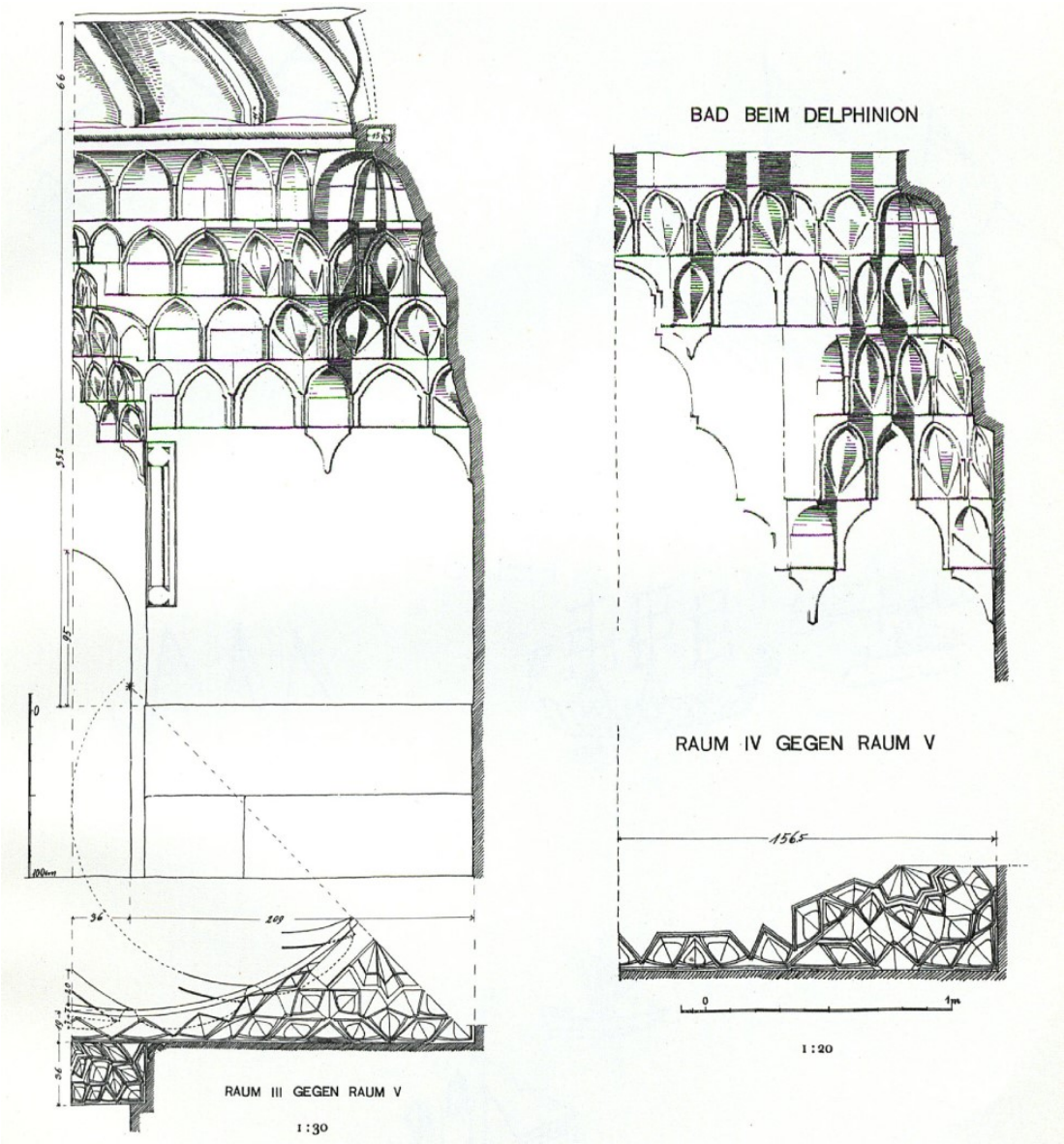

Şekil A.4 : Lalaoğlu Hamamı'nın Ilıklık (M03) (solda) ve Özel Hücre (M05) (sağda) Mekanlarına ait kısmi plan ve kesitler.

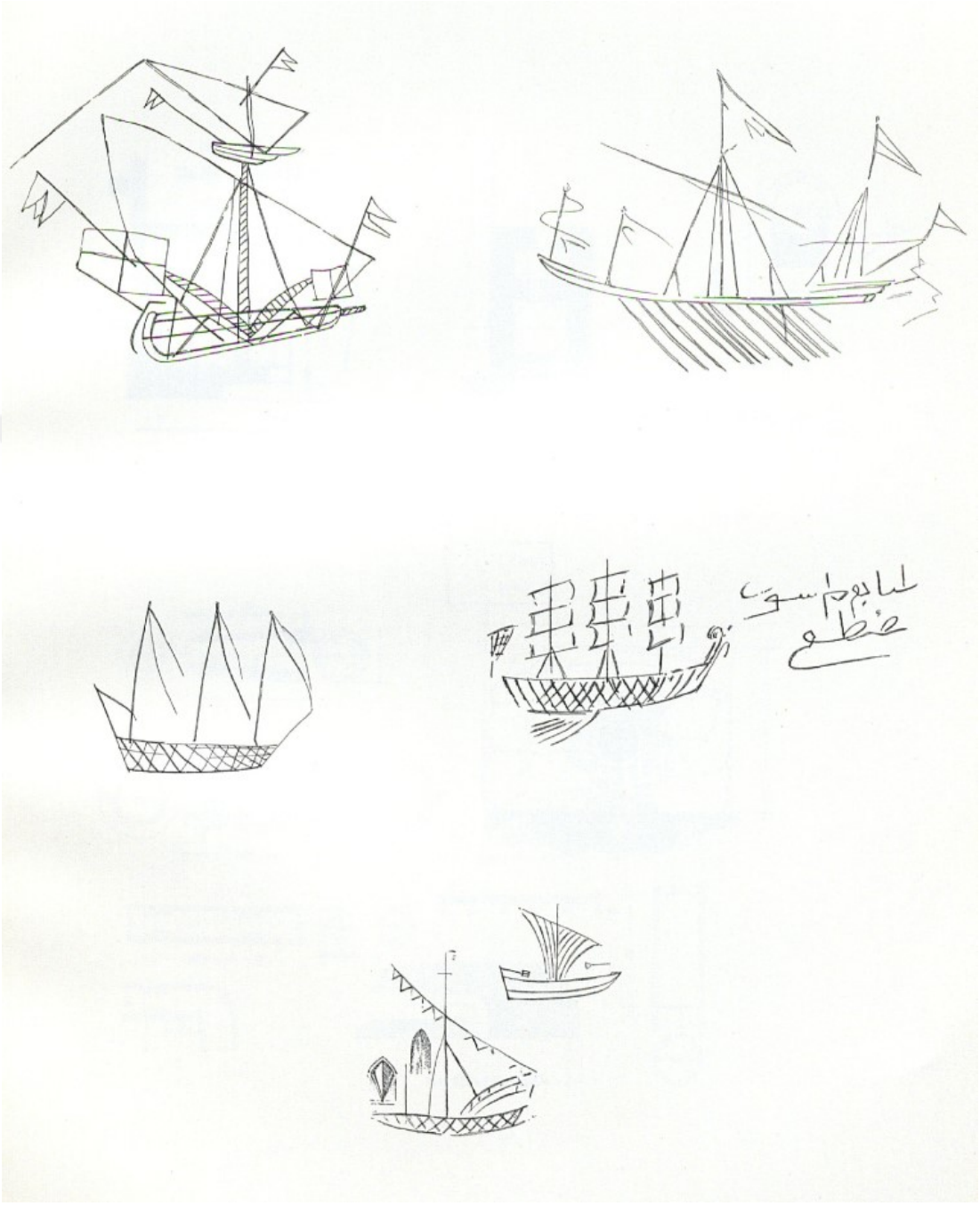

Şekil A.5 : Lalaoğlu Hamamı'nın çeşitli mekanlarının duvarlarındaki gemi graffitoları.

EK B : Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi Arşivi'nden Lalaoğlu Hamamına dair çizimler (Durukan, 1982: Levha 136-137)

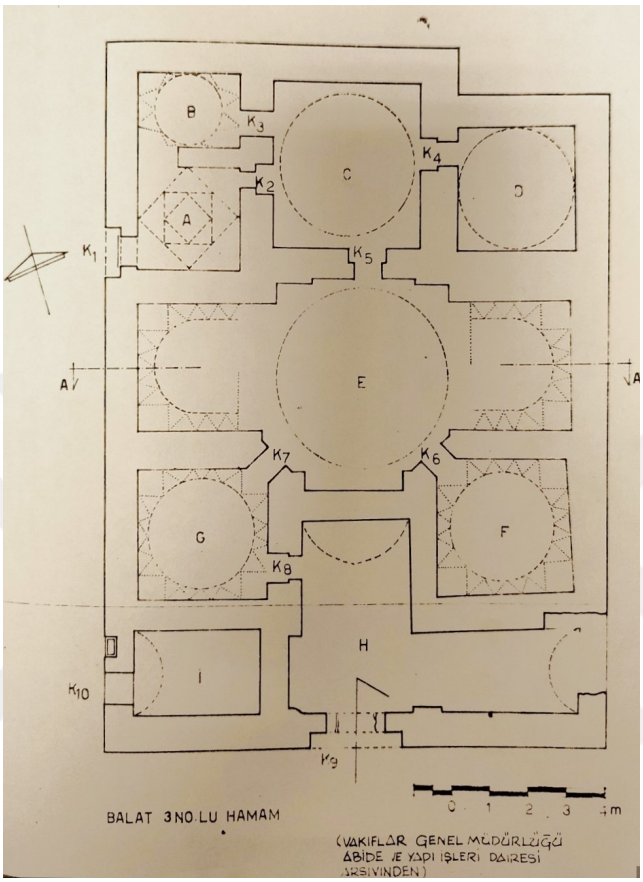

Şekil B.1 : Lalaoğlu Hamamı'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki rölöve planı çizimi, 1970-80 arası.

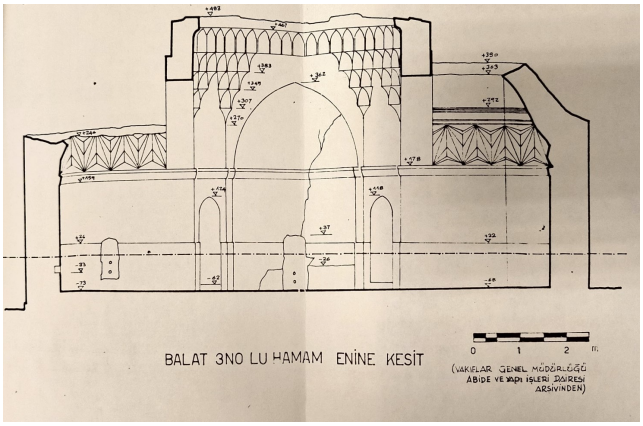

Şekil B.2 : Lalaoğlu Hamamı'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki kesit çizimi, 1970-80 arası.

EK C : Lalaoğlu Hamamının üç boyutlu fotogrametrik model üzerinden oluşturulmuş plan, kesit ve görünüş ortofotoları (Reality Capture, 2024)

Şekil C.1 : Vaziyet Planı Ortofotosu.

Şekil C.2 : Üst Örtü Planı Ortofotosu.

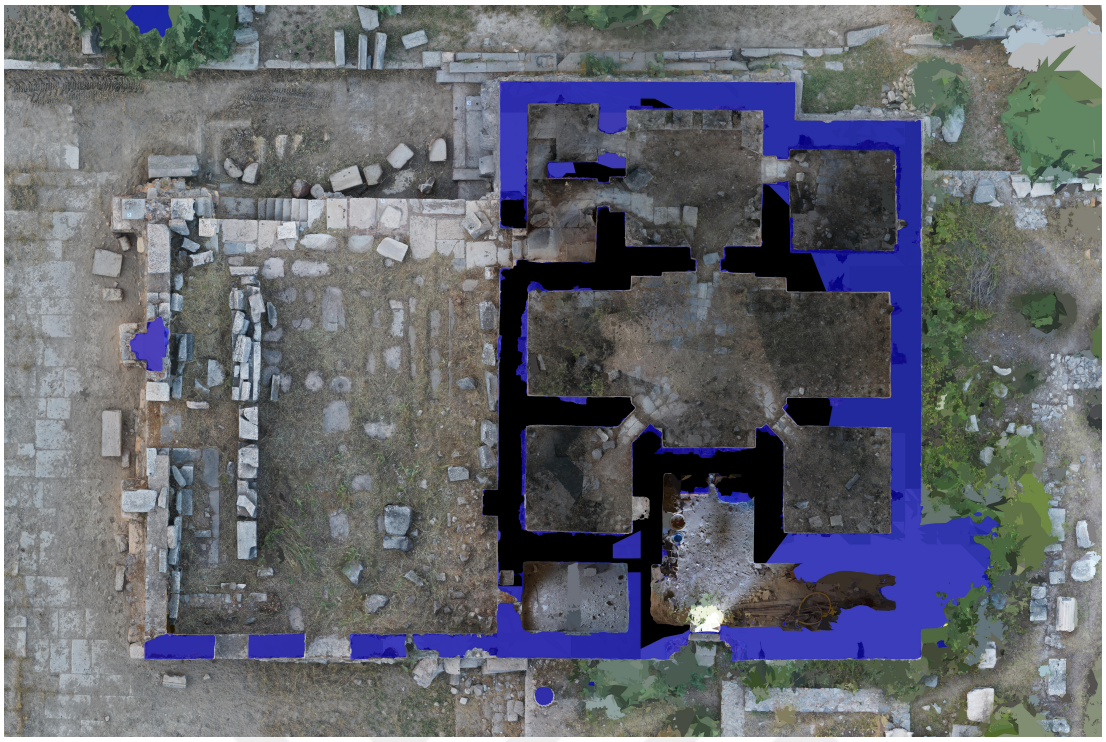

Şekil C.3 : İç Mekan Kotu Planı Ortofotosu.

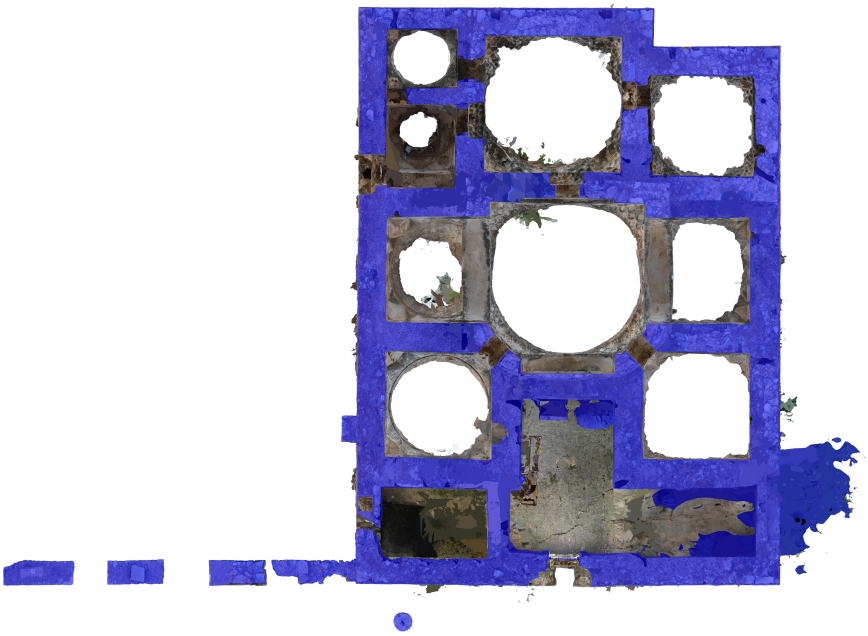

Şekil C.4 : Tavan Planı Ortofotosu.

Şekil C.5 : Kuzey Cephe Görünüşü ortofotosu.

Şekil C.6 : 1-1A Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.7 : 1-1B Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.8 : 2-2 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.9 : 3-3 Kesiti Ortofotosu.

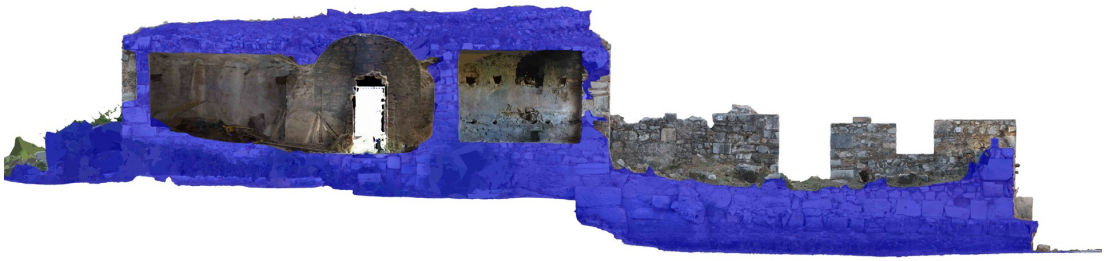

Şekil C.10 : 4-4 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.11 : Güney Cephe Görünüşü Ortofotosu.

Şekil C.12 : 4T-4T Kesiti Ortofotosu.

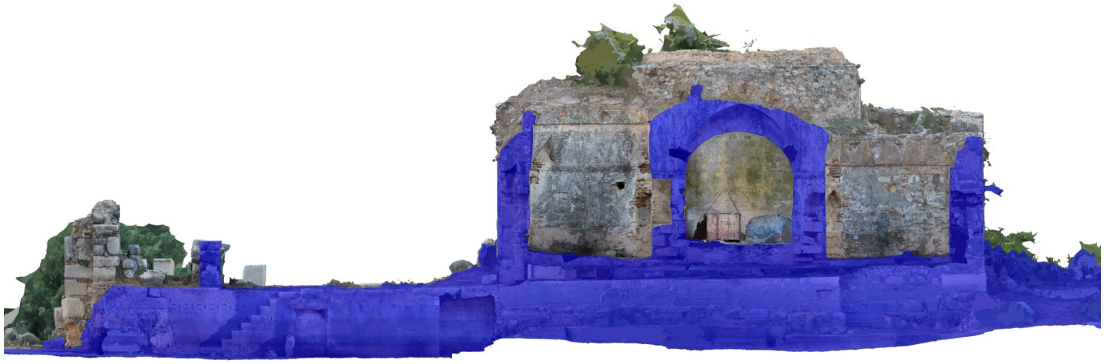

Şekil C.13 : 3T-3T Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.14 : 2T-2T Kesiti Ortofotosu.

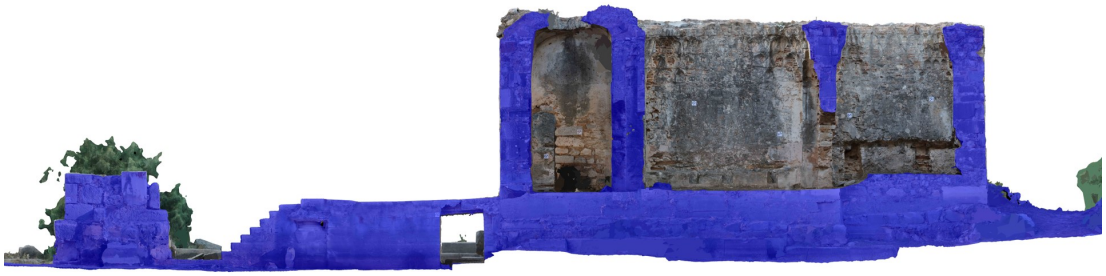

Şekil C.15 : 1T-1BT Kesiti Ortofotosu.

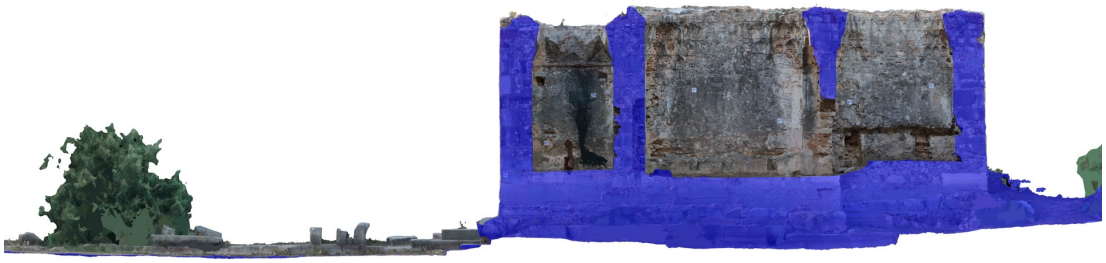

Şekil C.16 : 1T-1AT Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.17 : Batı Cephe Görünüşü Ortofotosu.

Şekil C.18 : 5-5 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.19 : 6-6 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.20 : 7-7 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.21 : 8-8 Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.22 : Doğu Cephe Görünüşü Ortofotosu.

Şekil C.23 : 8T-8T Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.24 : 7T-7T Kesiti Ortofotosu.

Şekil C.25 : 6T-6T Kesiti Ortofotosu.

EK D : Lalaoğlu Hamamının rölövesi (2025)

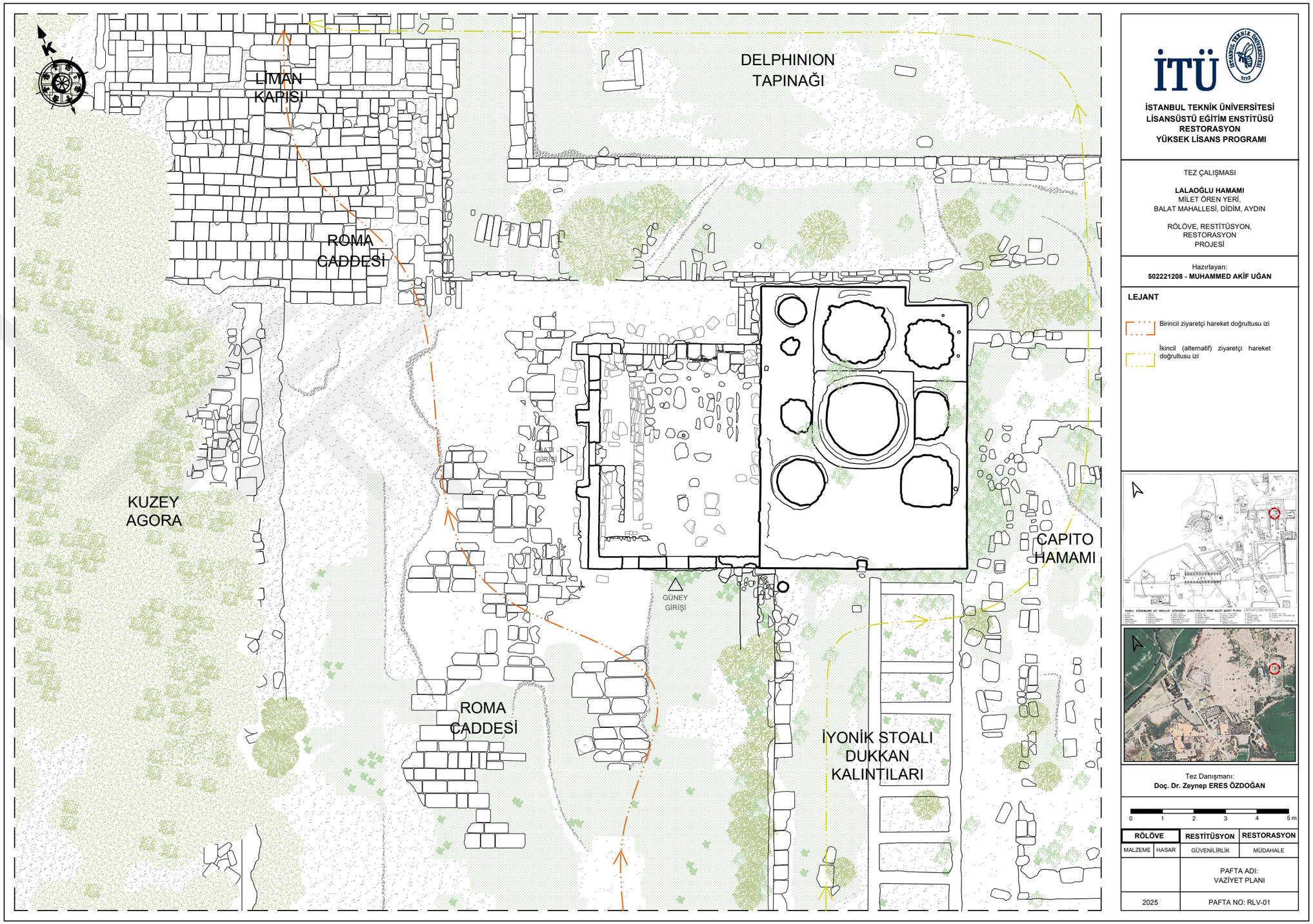

Şekil D.1 : Rölöve vaziyet planı.

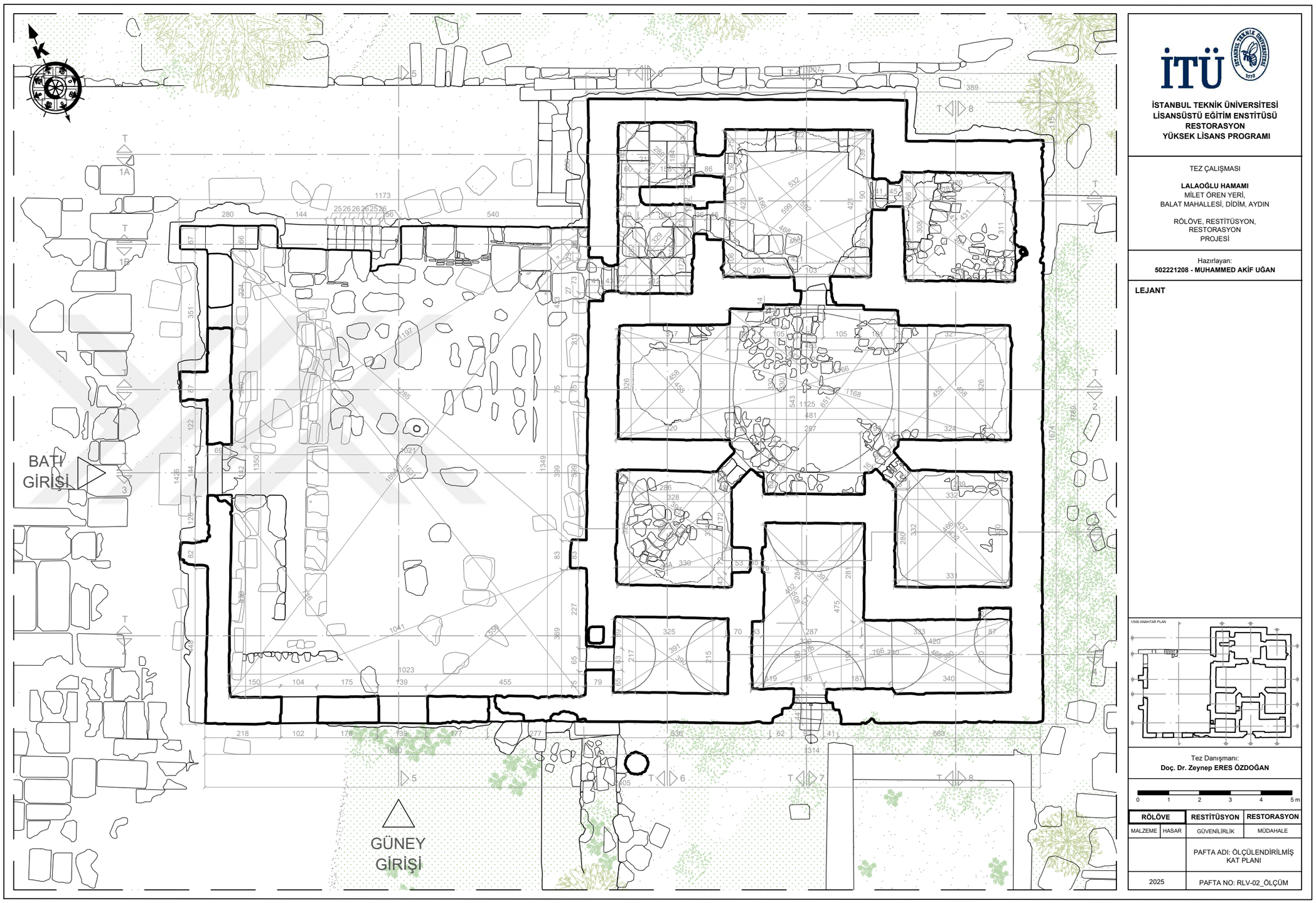

Şekil D.2 : Ölçülendirilmiş rölöve kat planı.

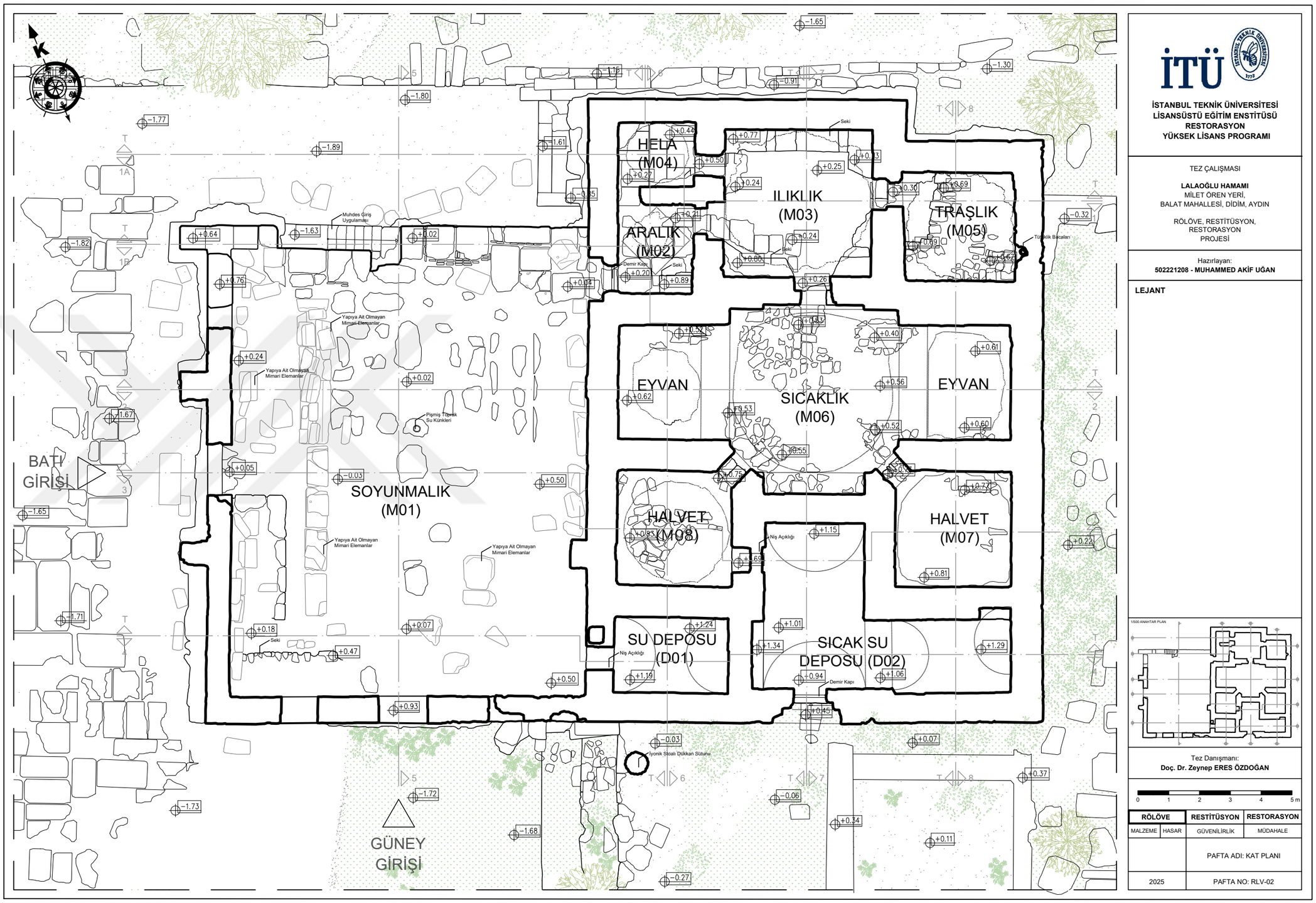

Şekil D.3 : Rölöve kat planı.

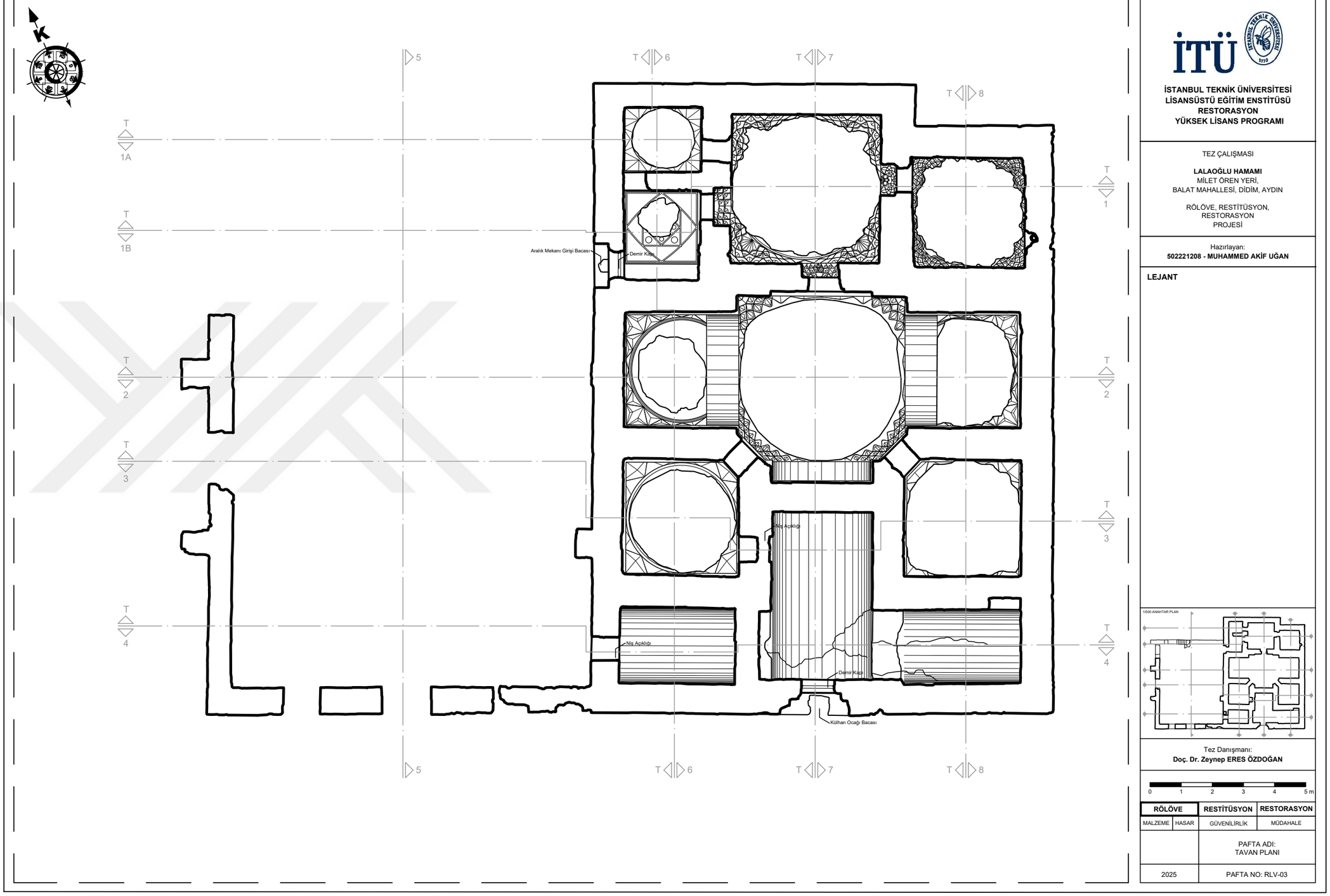

Şekil D.4 : Rölöve tavan planı.

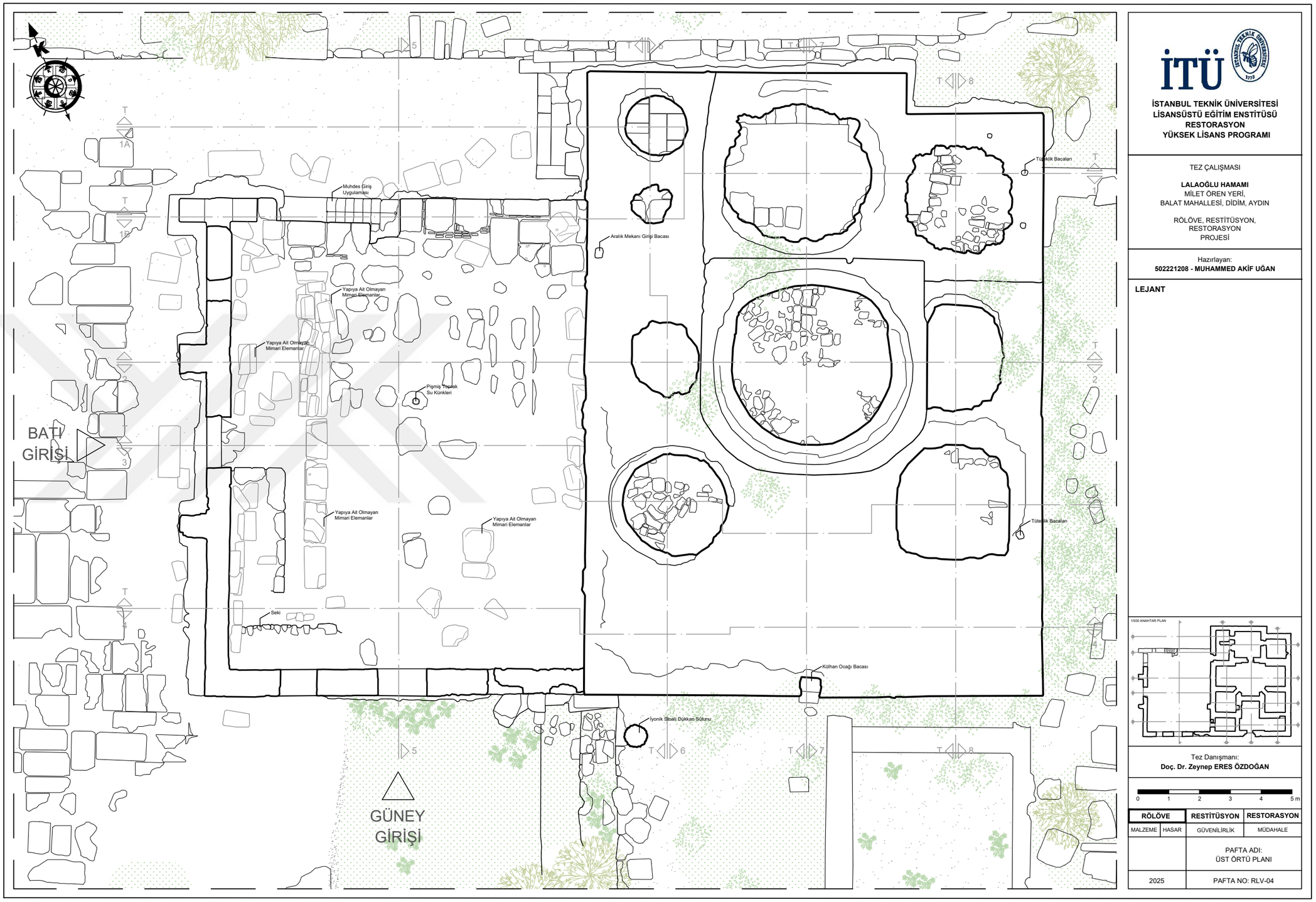

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: ÜST ÖRTÜ PLANI	
2025		PAFTA NO: RLV-04	

Şekil D.5 : Rölöve üst örtü planı.

KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

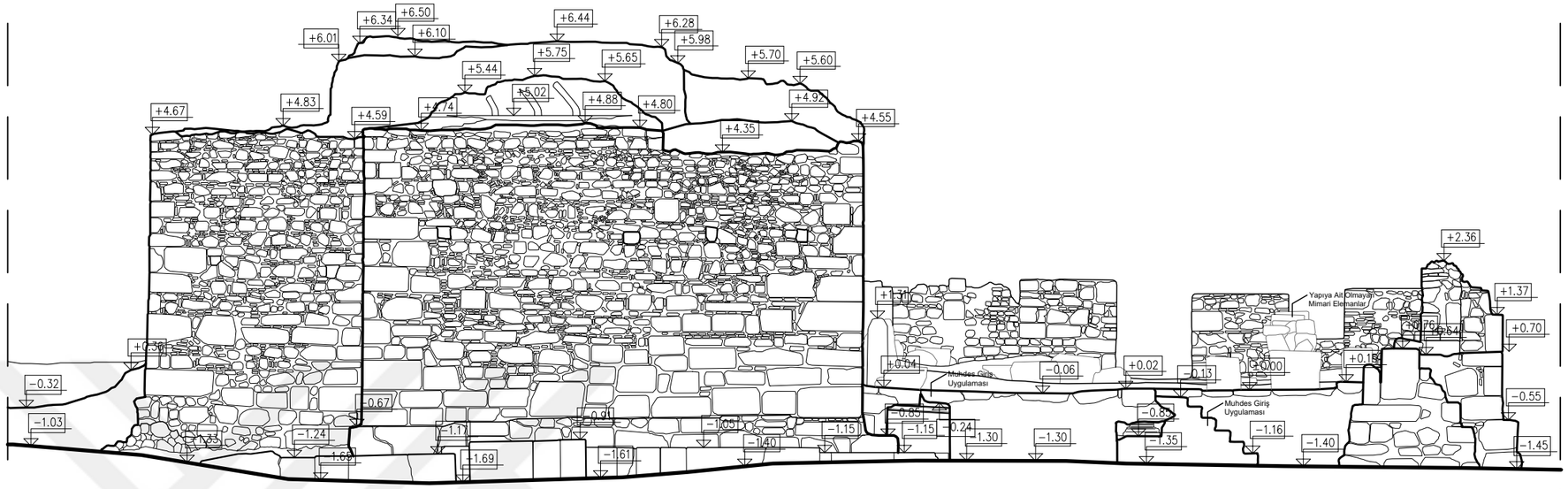

GÜNEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

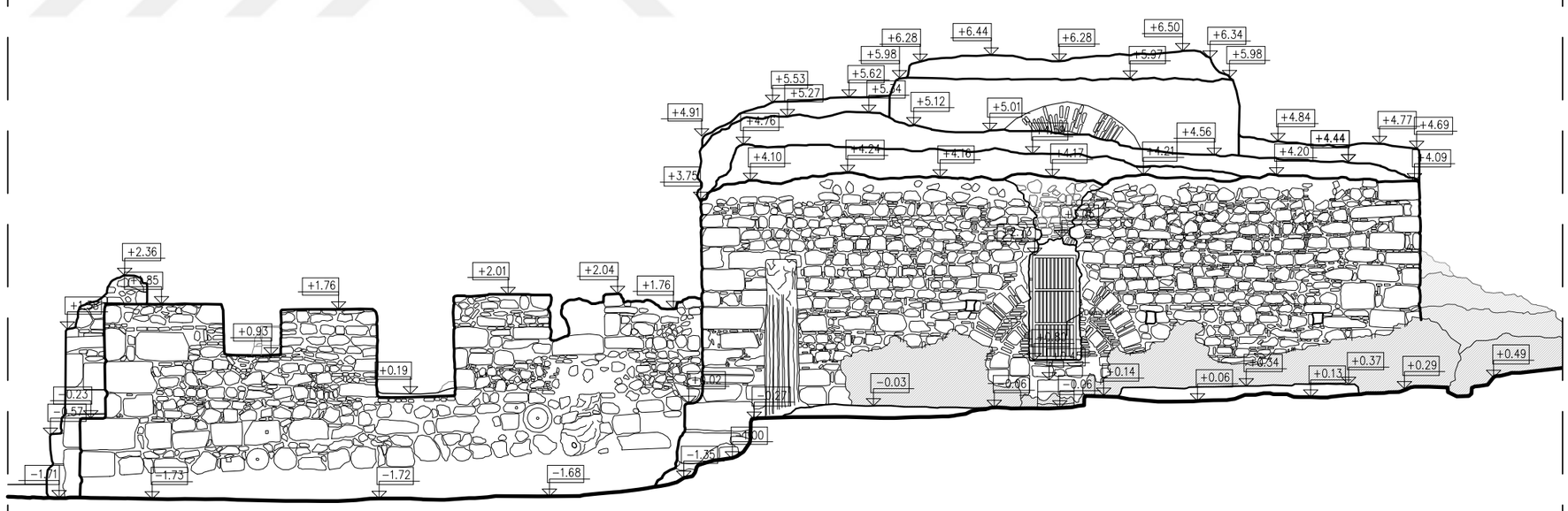

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: KUZEY VE GÜNEY CEPHE GÖRÜNÜŞÜ	
2025		PAFTA NO: RLV-05	

Şekil D.6 : Rölöve kuzey ve güney cephe görünüşü.

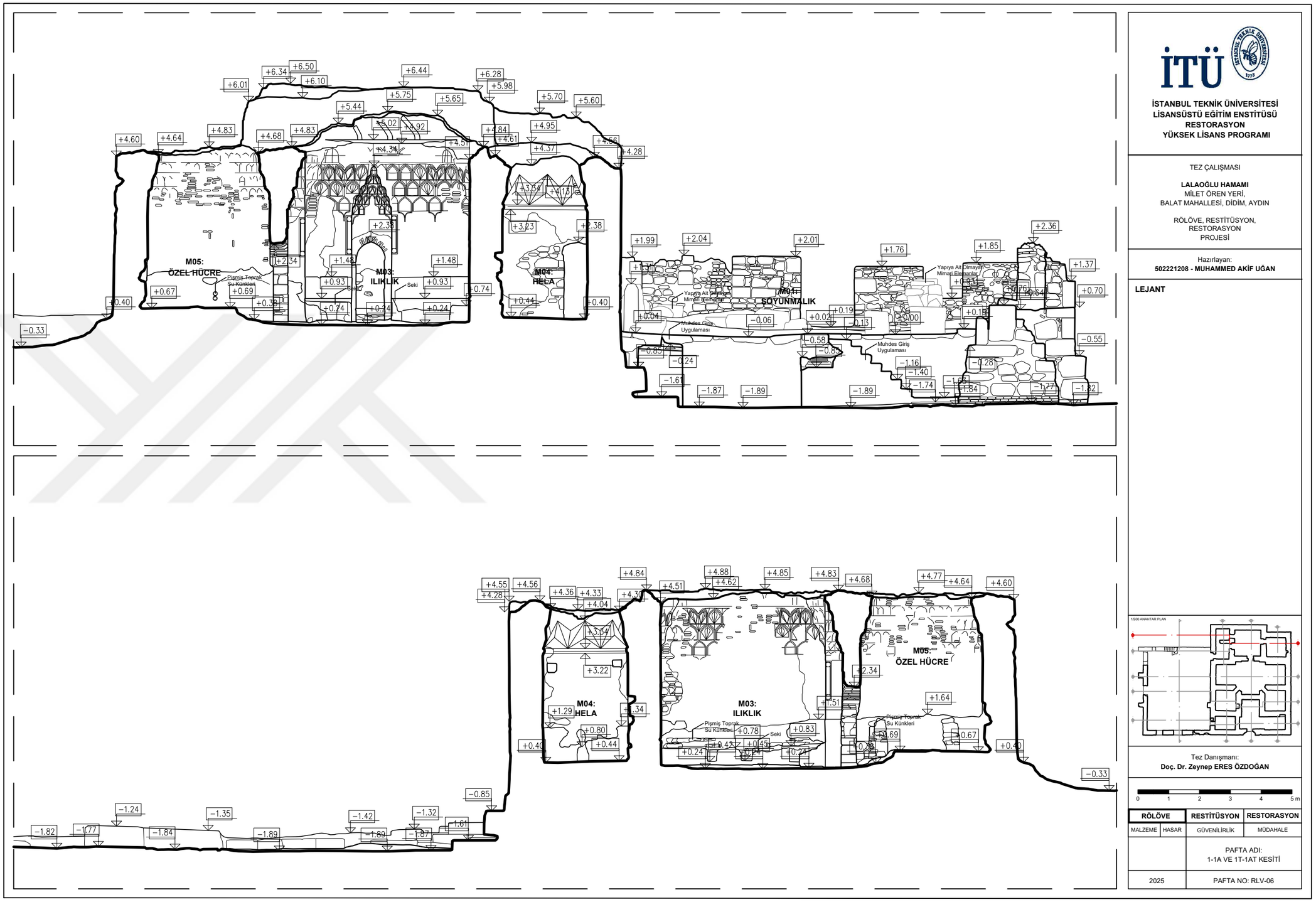

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 1-1A VE 1T-1AT KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-06	

Şekil D.7 : Rölöve 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

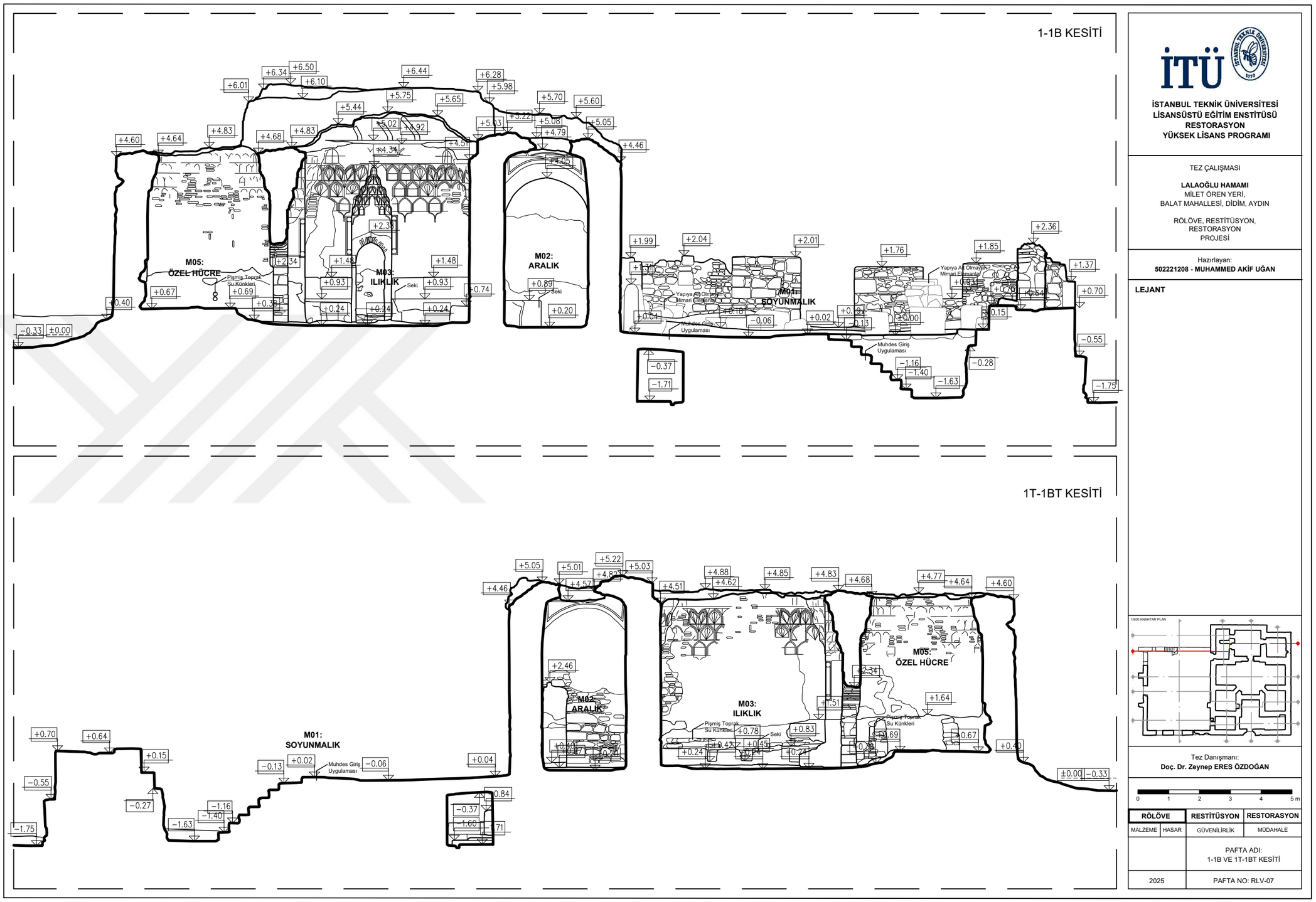

Şekil D.8 : Rölöve 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

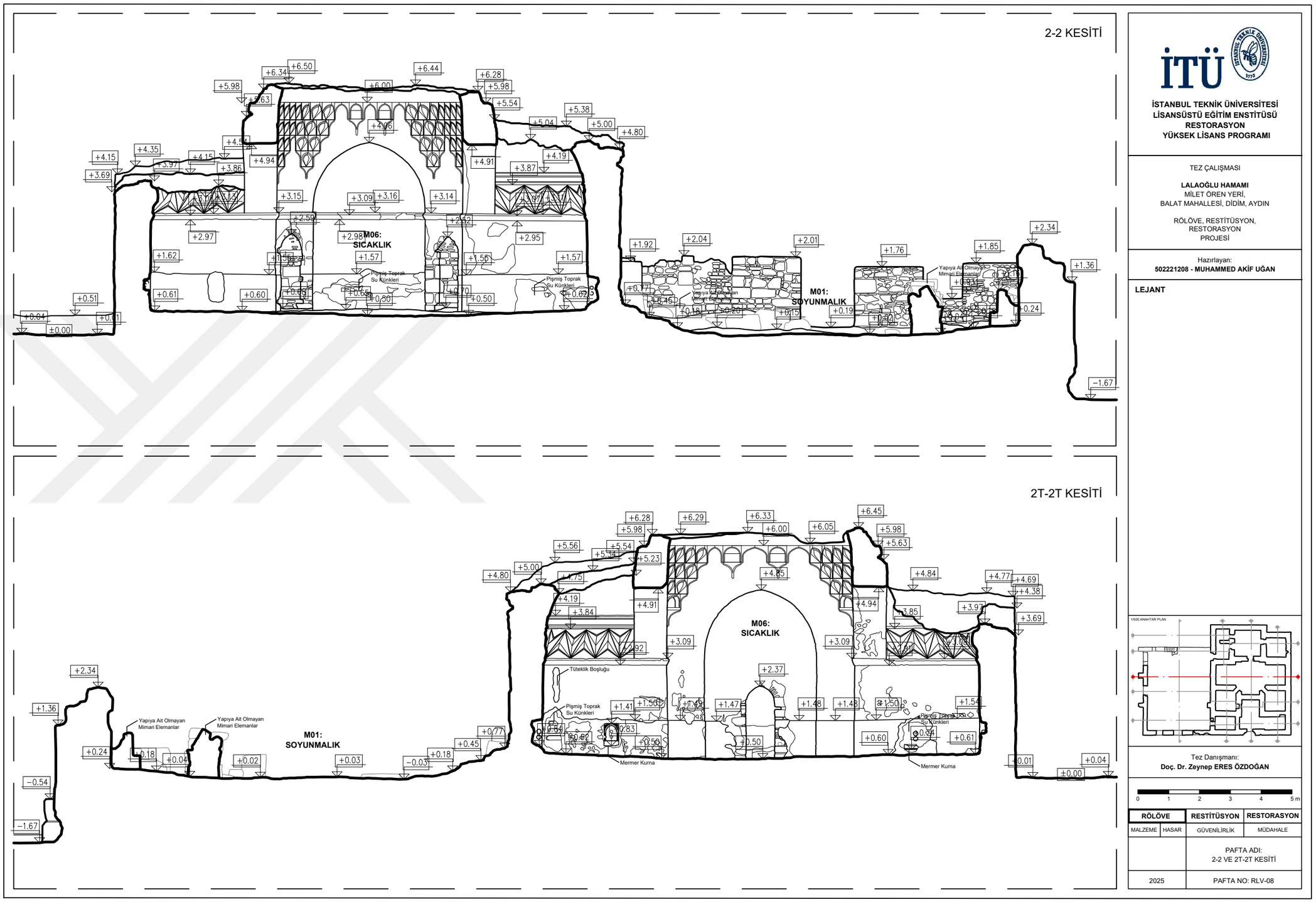

Şekil D.9 : Rölöve 2-2 ve 2T-2T kesiti.

3-3 KESİTİ

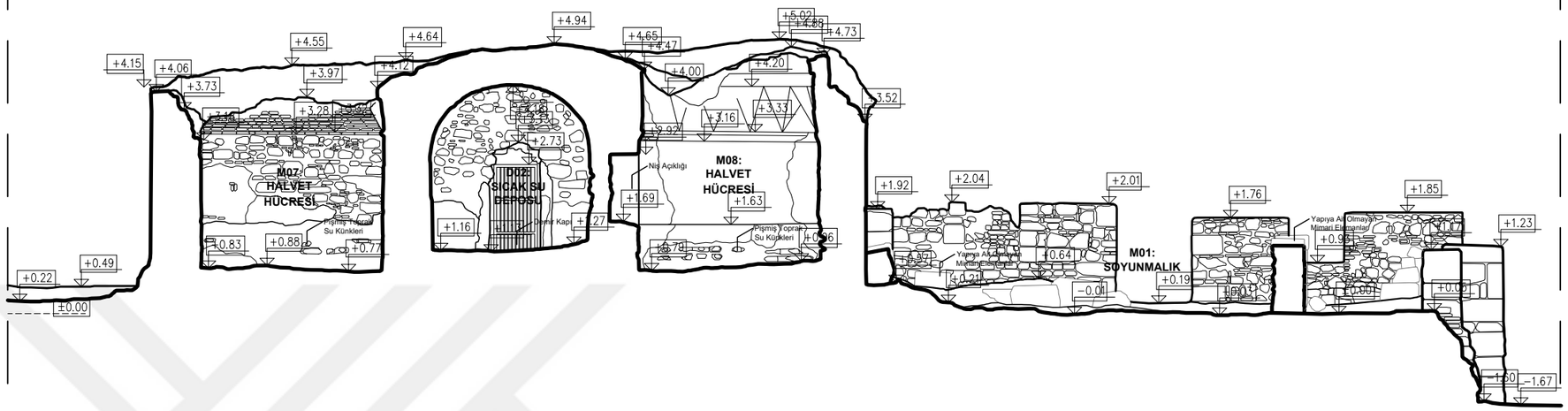

3T-3T KESİTİ

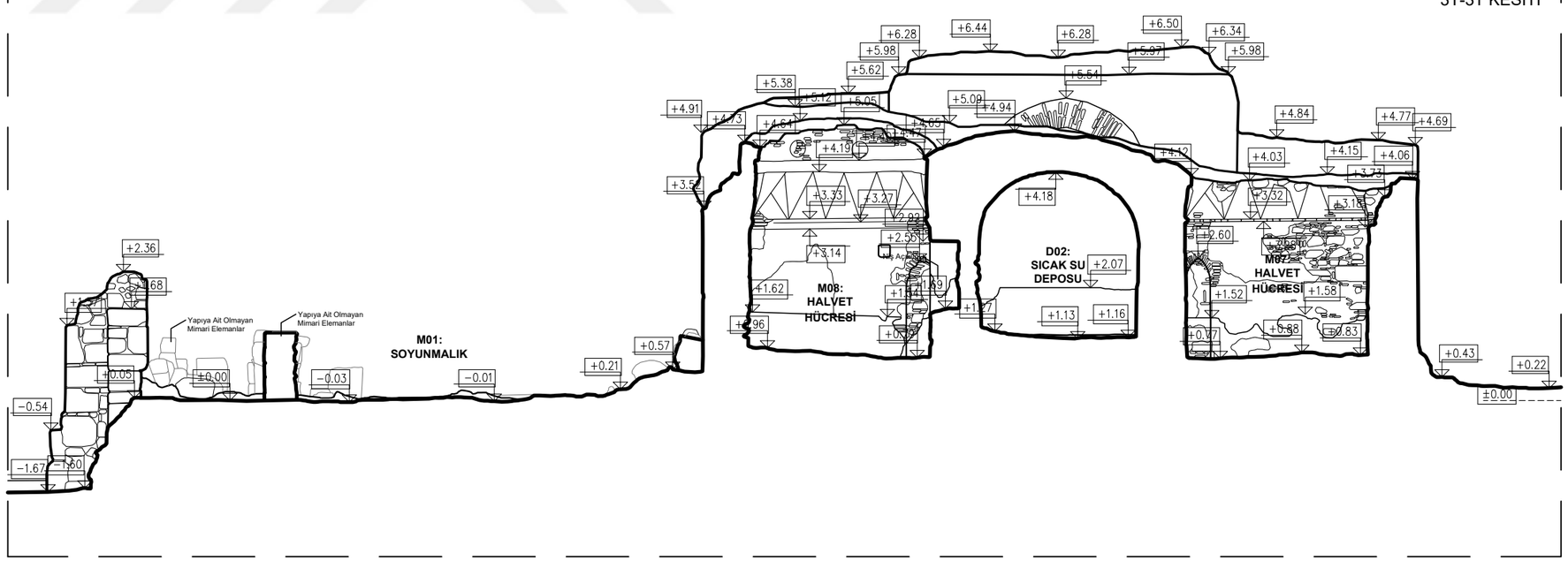

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1500 ANAHTAR PLAN

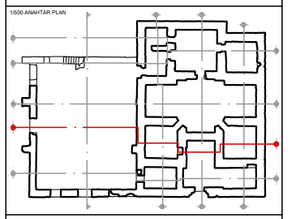

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 3-3 VE 3T-3T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-09	

Şekil D.10 : Rölöve 3-3 ve 3T-3T kesiti.

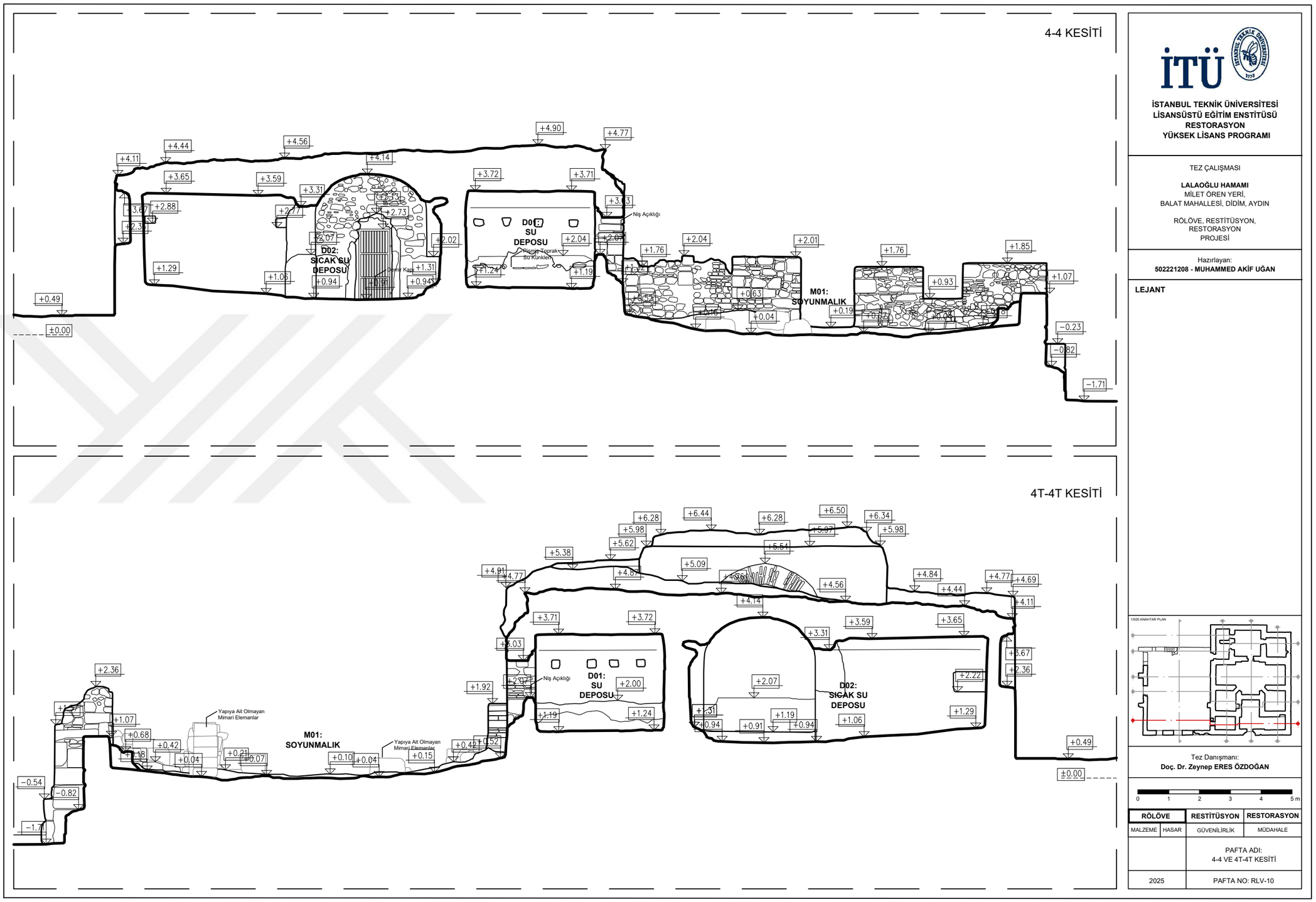

Şekil D.11 : Rölöve 4-4 ve 4T-4T kesiti.

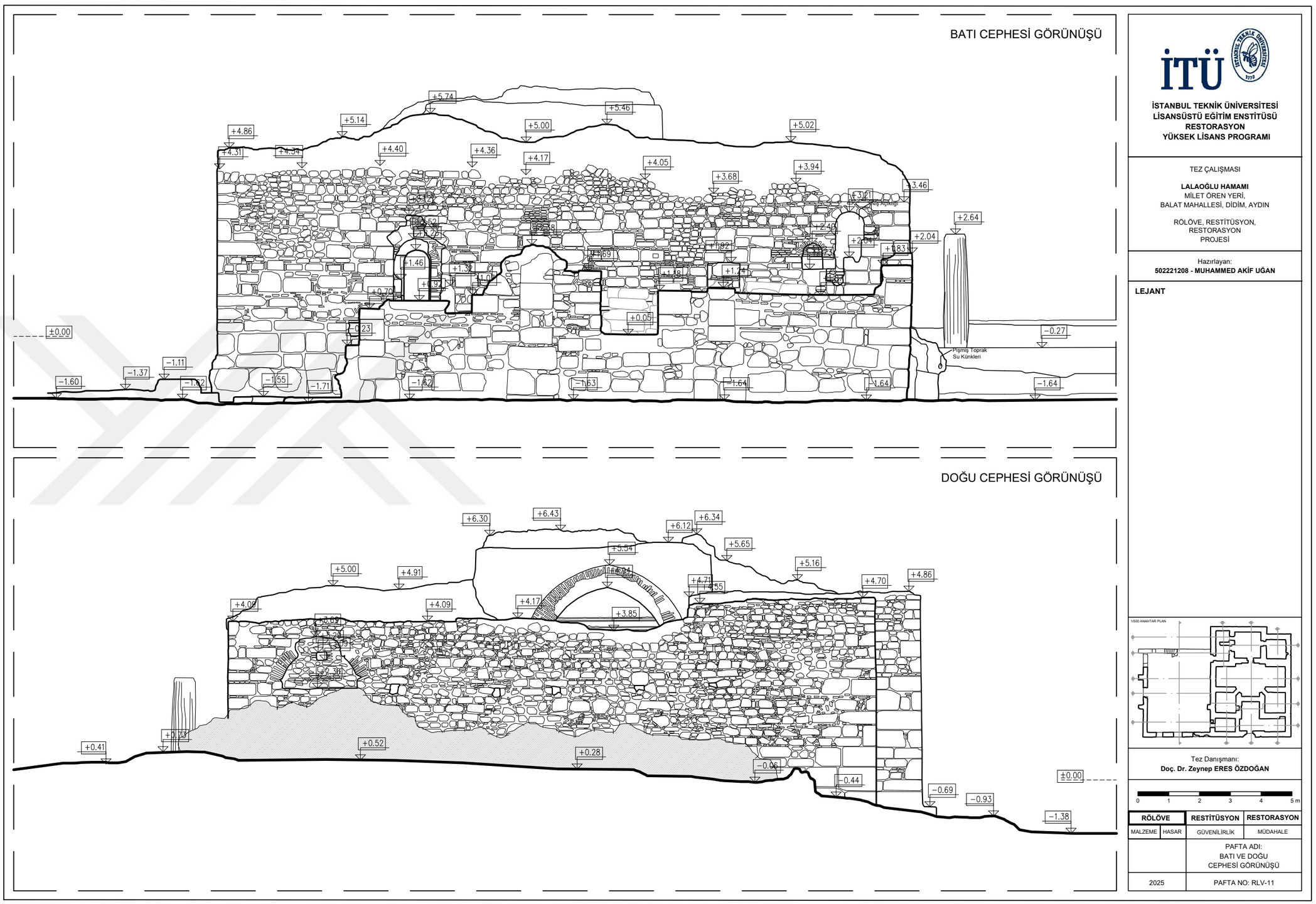

Şekil D.12 : Rölöve batı ve doğu cephe görünüşü.

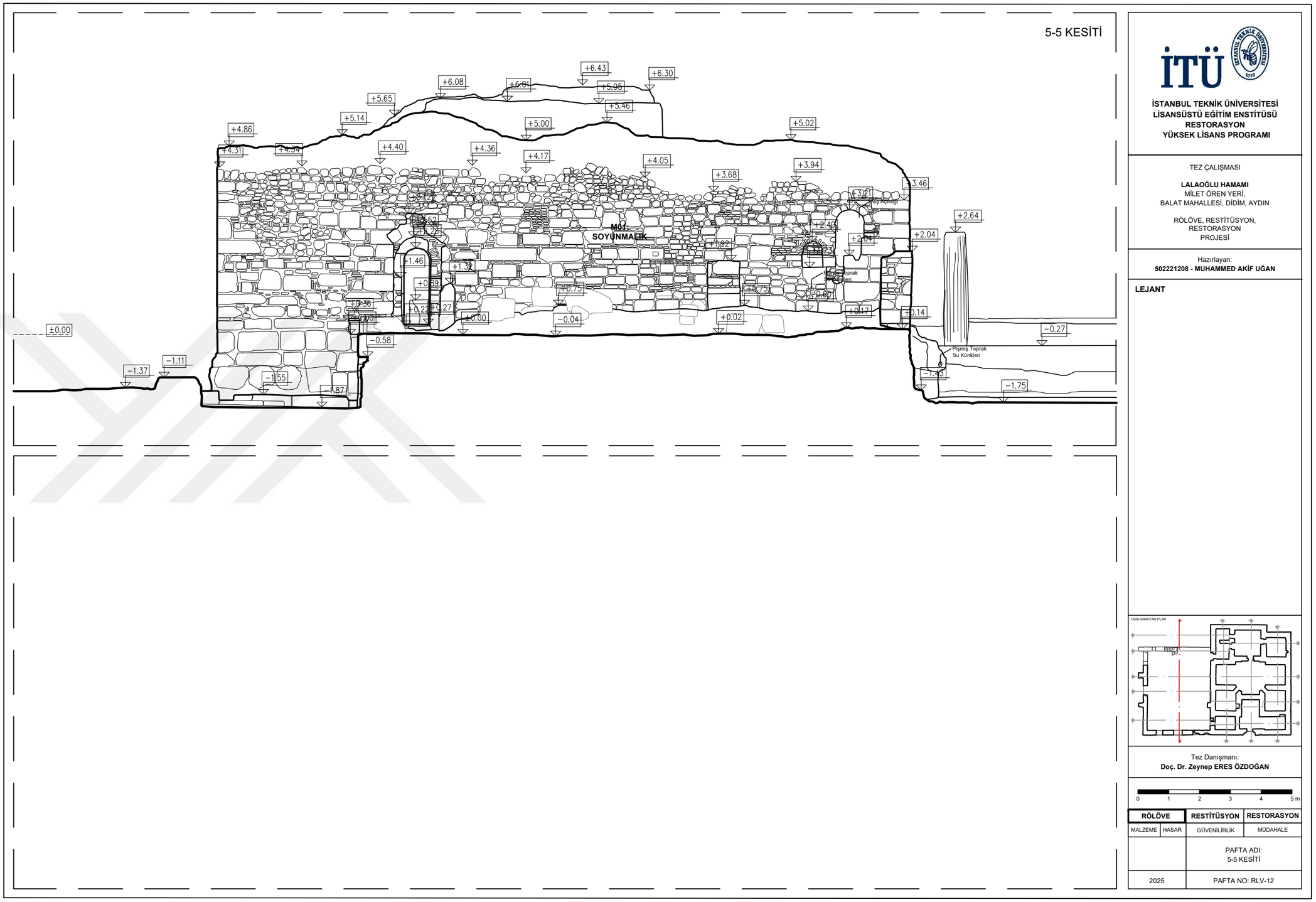

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 5-5 KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-12	

Şekil D.13 : Rölöve 5-5 kesiti.

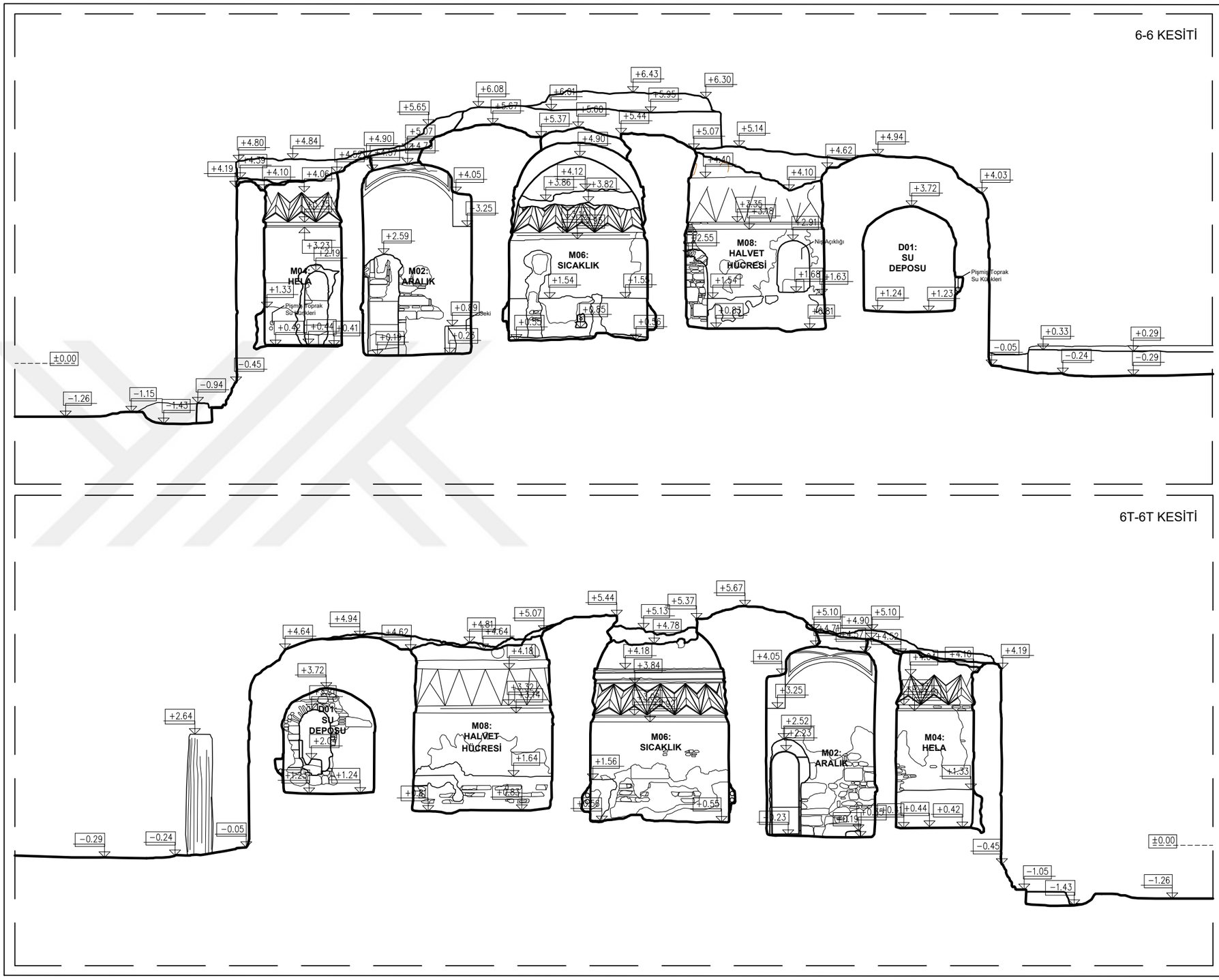

Şekil D.14 : Rölöve 6-6 ve 6T-6T kesiti.

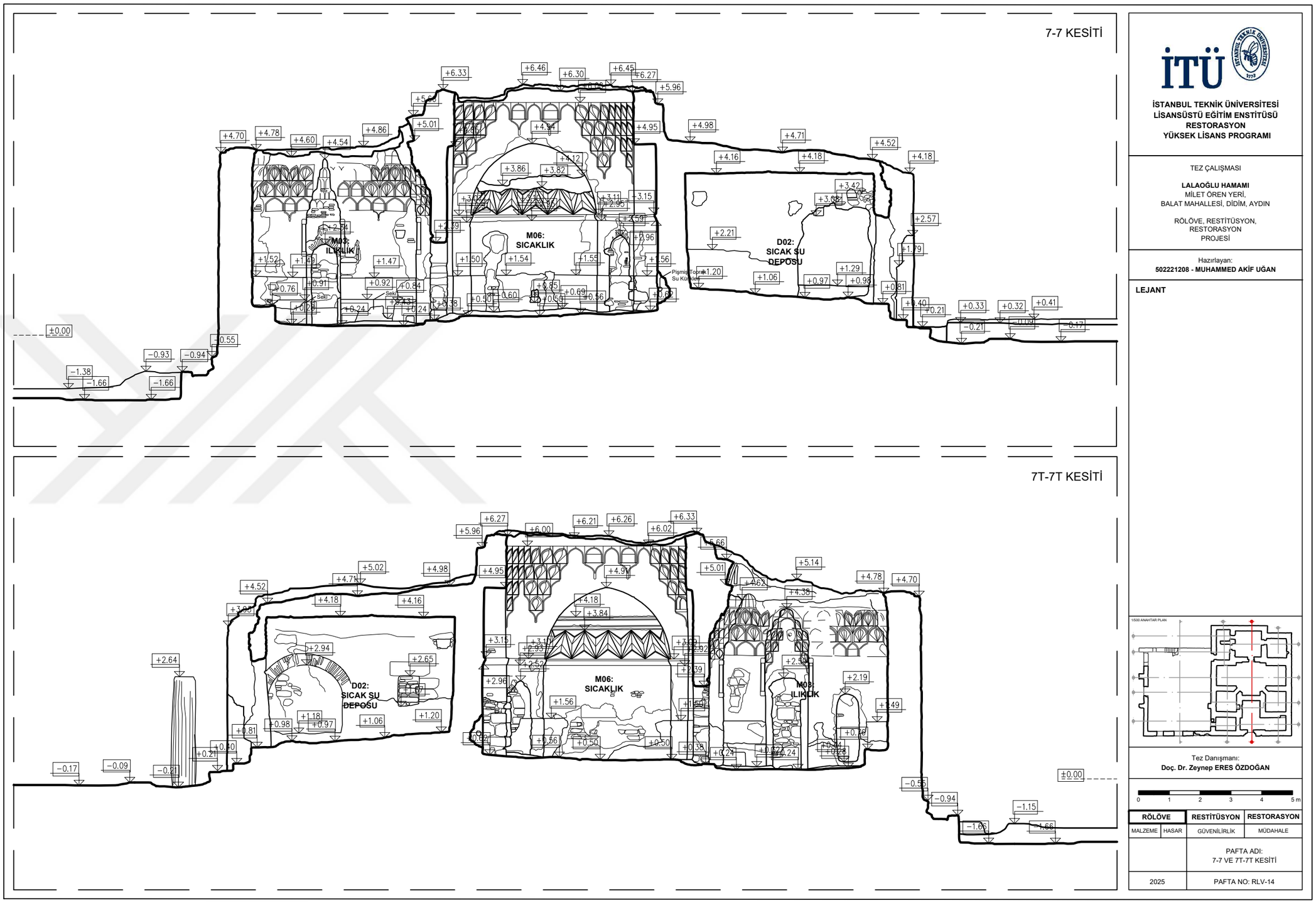

Şekil D.15 : Rölöve 7-7 ve 7T-7T kesiti.

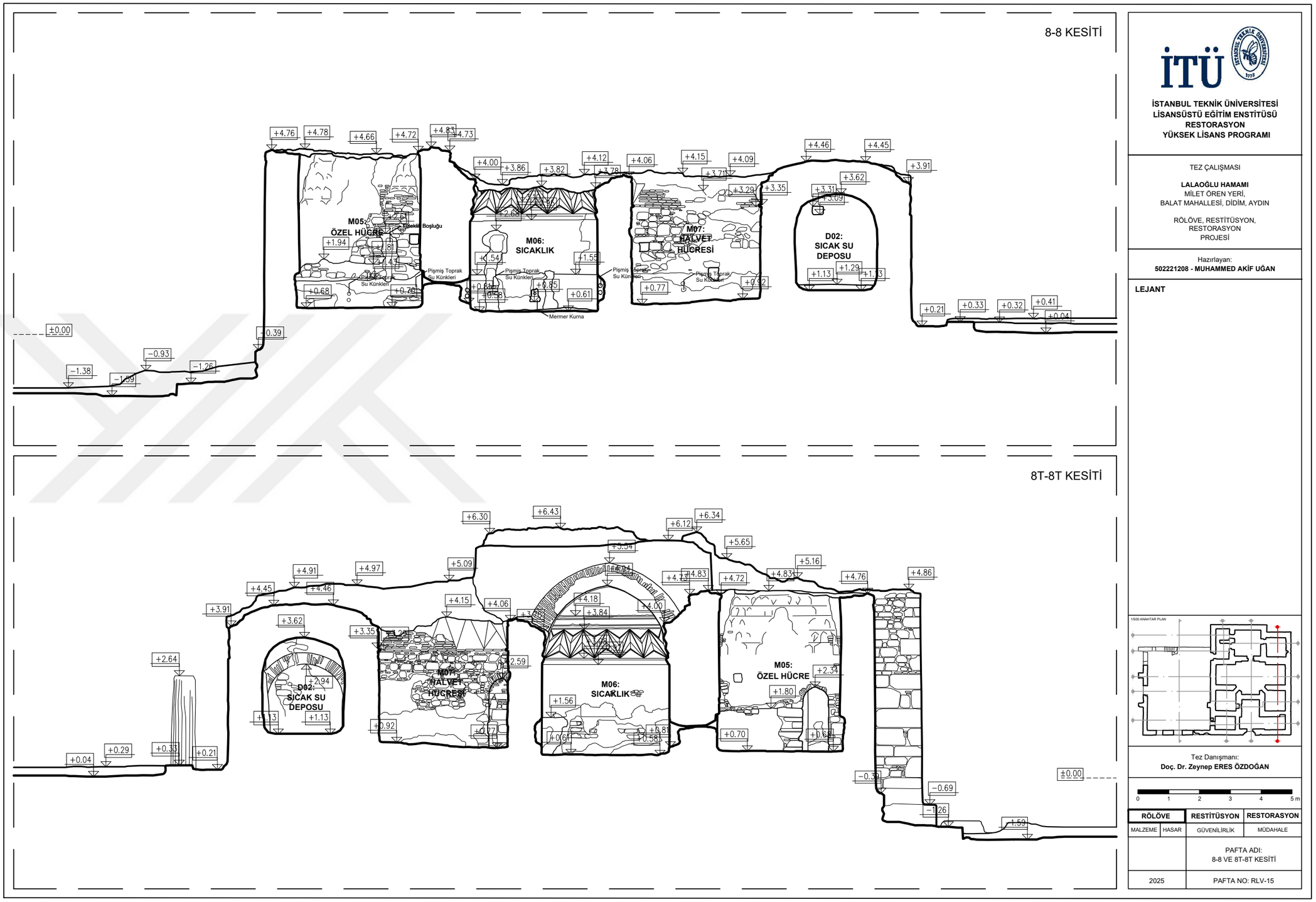

Şekil D.16 : Rölöve 8-8 ve 8T-8T kesiti.

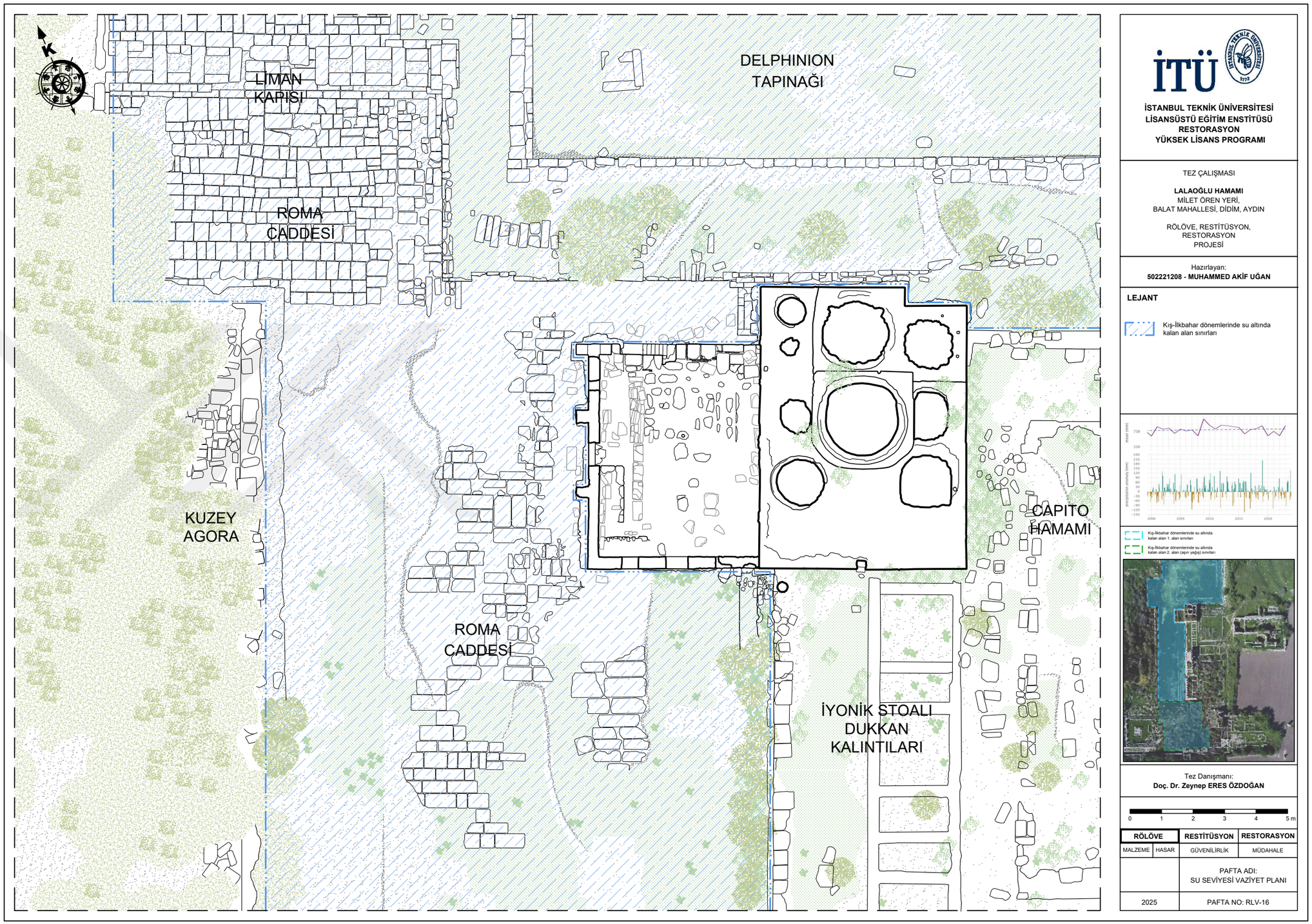

Şekil D.17 : Rölöve su seviyesi vaziyet planı.

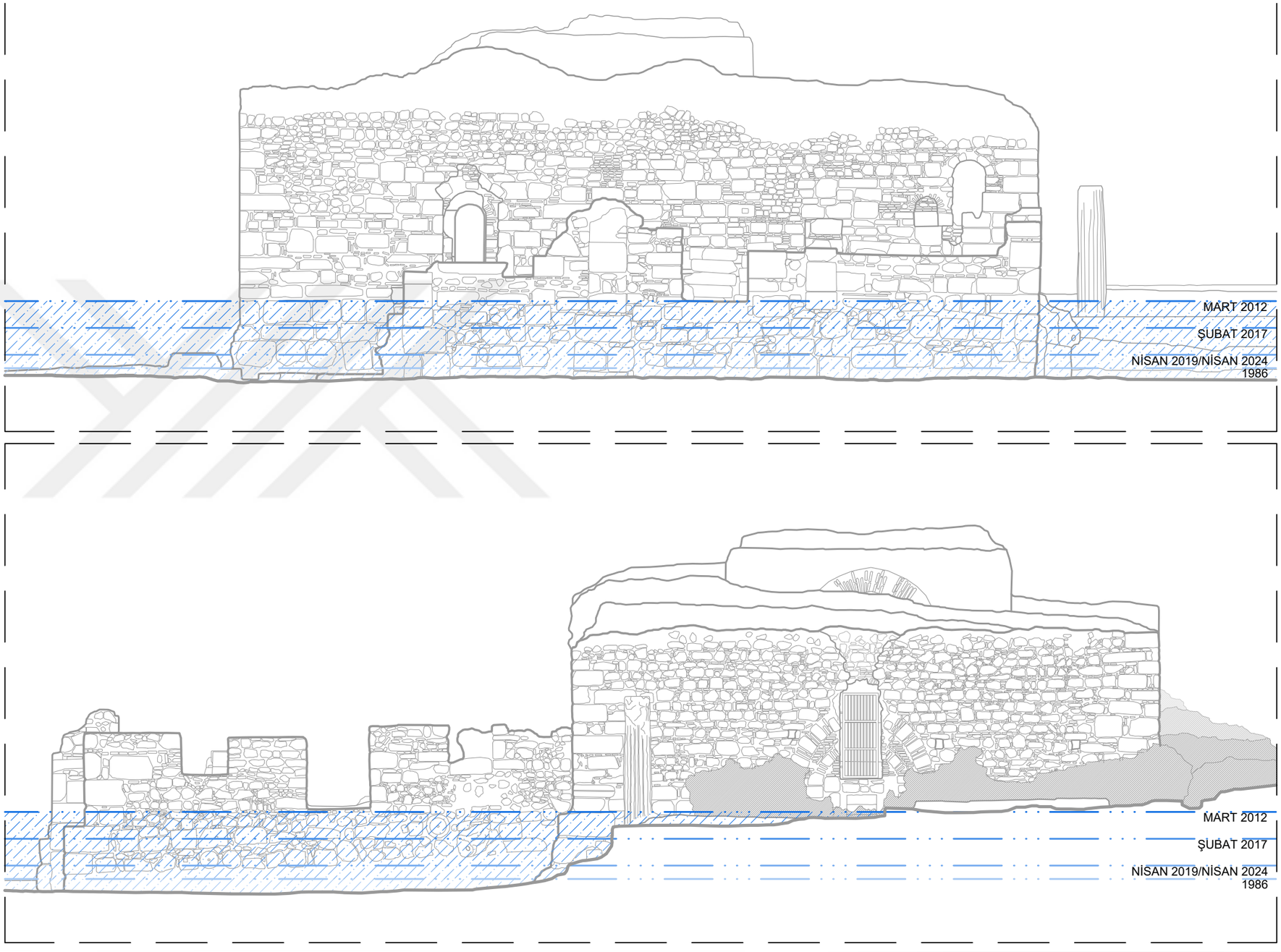

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

Kış-İlkbahar dönemlerinde su altında kalan alan sınırları

1500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
SU SEVİYESİ
BATI VE GÜNEY CEPHESİ

2025

PAFTA NO: RLV-17

Şekil D.18 : Rölöve su seviyesi batı ve güney cephesi görünüşü.

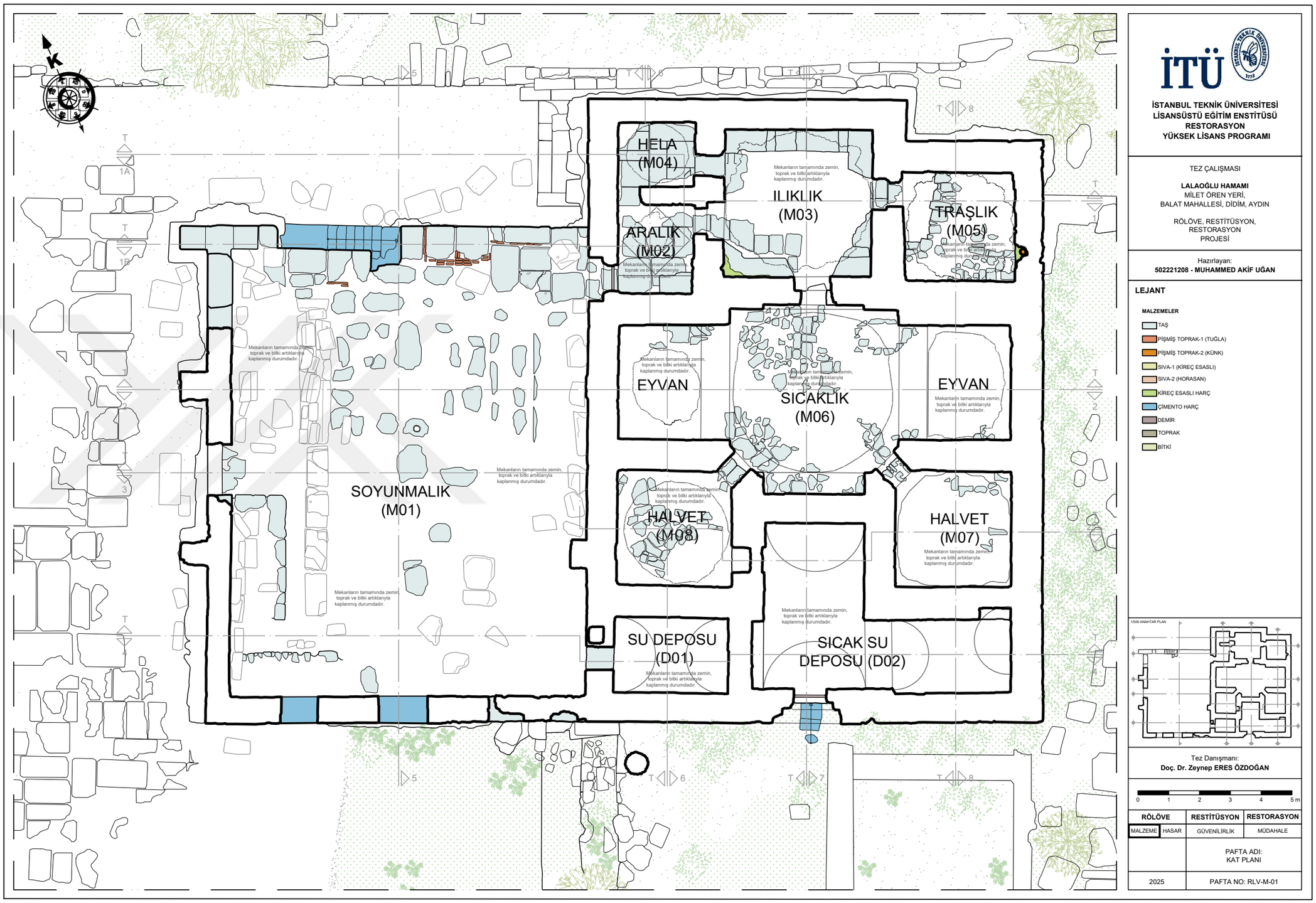

Şekil D.19 : Rölöve malzeme analizi kat planı.

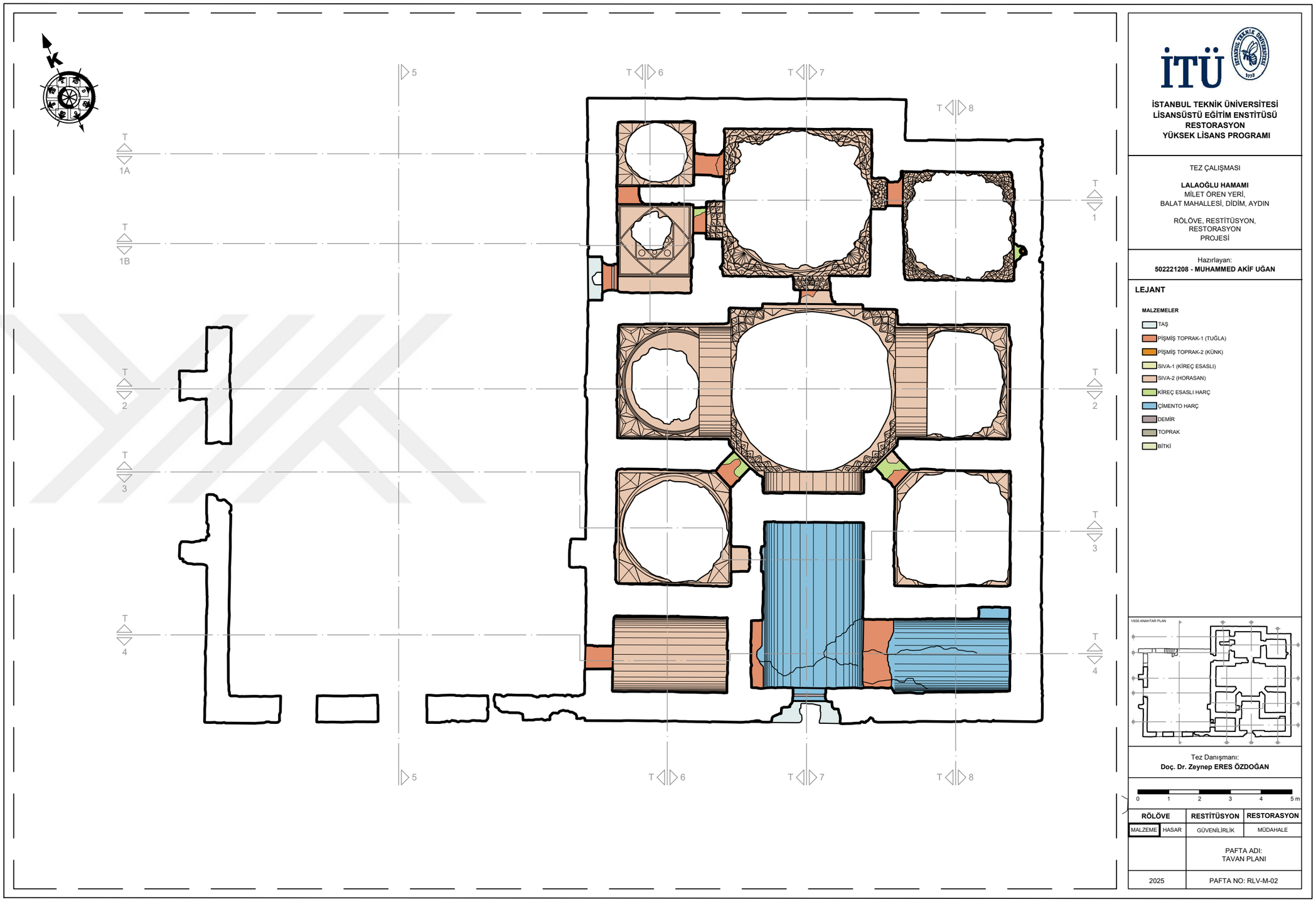

Şekil D.20 : Rölöve malzeme analizi tavan planı.

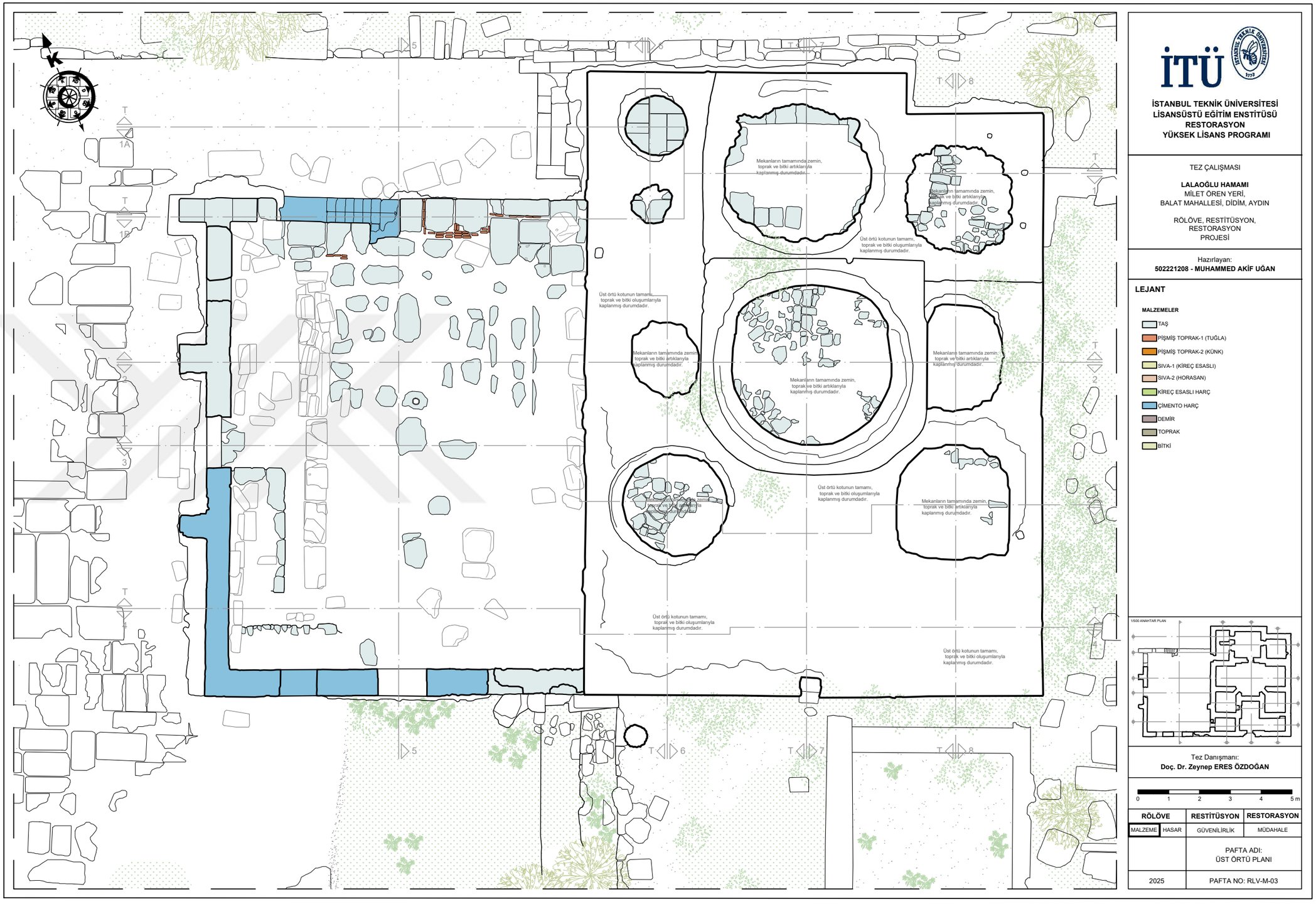

Şekil D.21 : Rölöve malzeme analizi üst örtü planı.

KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

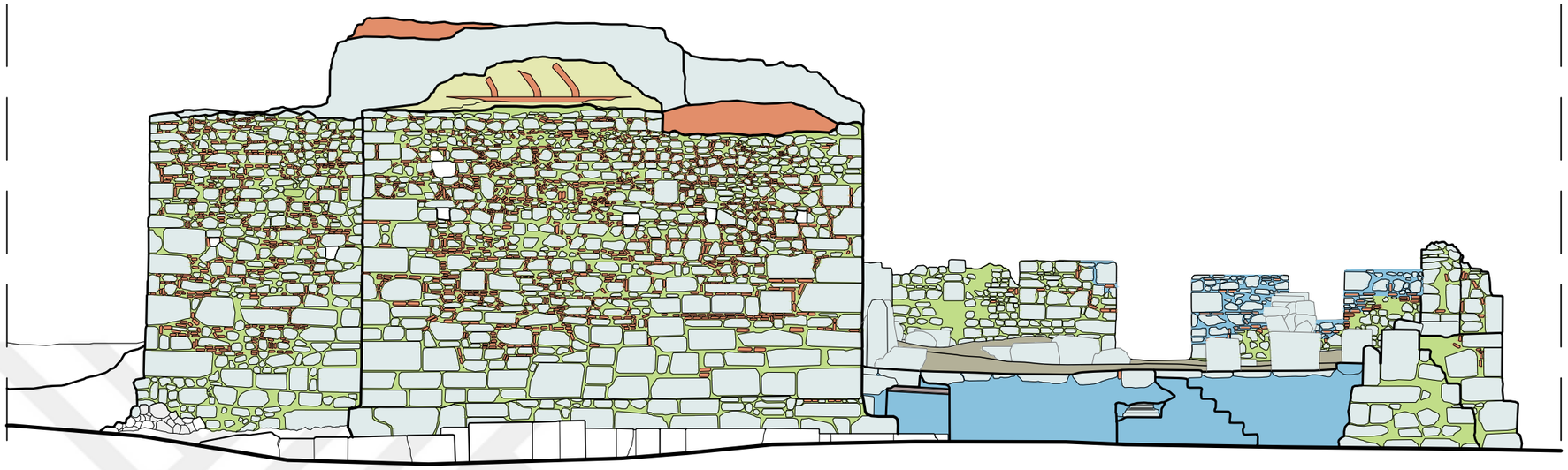

GÜNEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

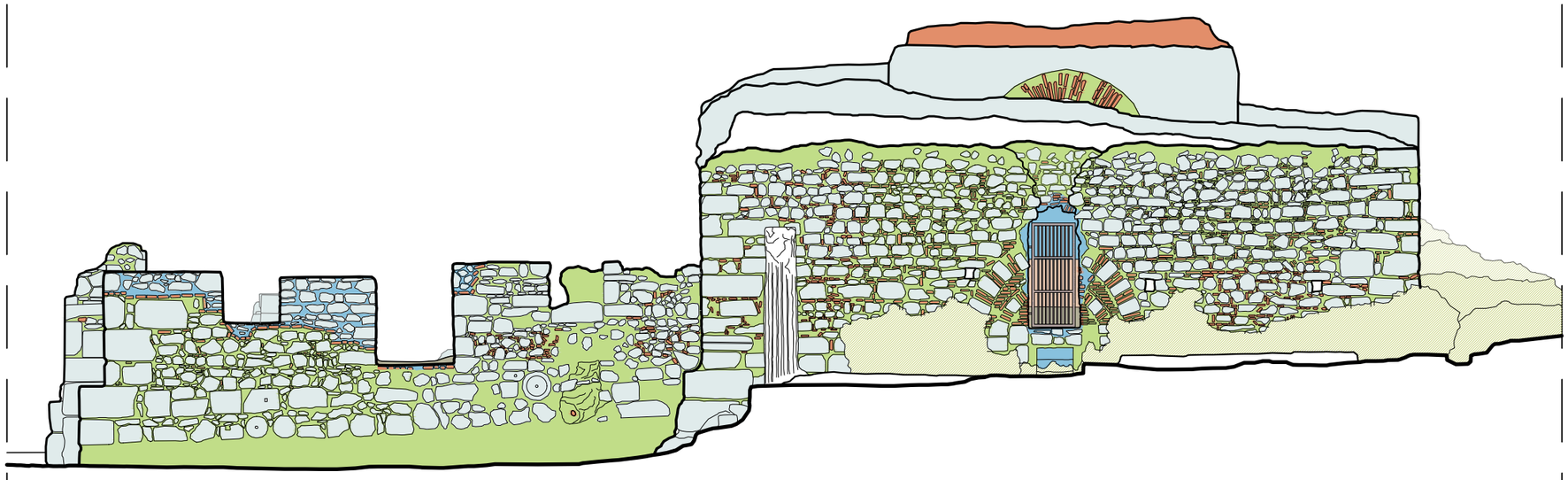

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

MALZEMELER

- TAŞ
- PİŞMİŞ TOPRAK-1 (TUĞLA)
- PİŞMİŞ TOPRAK-2 (KÜNK)
- SIVA-1 (KİREÇ ESASLI)
- SIVA-2 (HORASAN)
- KİREÇ ESASLI HARÇ
- ÇİMENTO HARÇ
- DEMİR
- TOPRAK
- BİTKİ

1/500 ANAHTAR PLAN

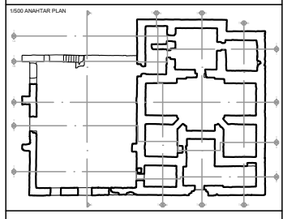

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: KUZEY VE GÜNEY CEPHE GÖRÜNÜŞÜ	
2025		PAFTA NO: RLV-M-04	

Şekil D.22 : Rölöve malzeme analizi kuzey ve güney cephe görünüşü.

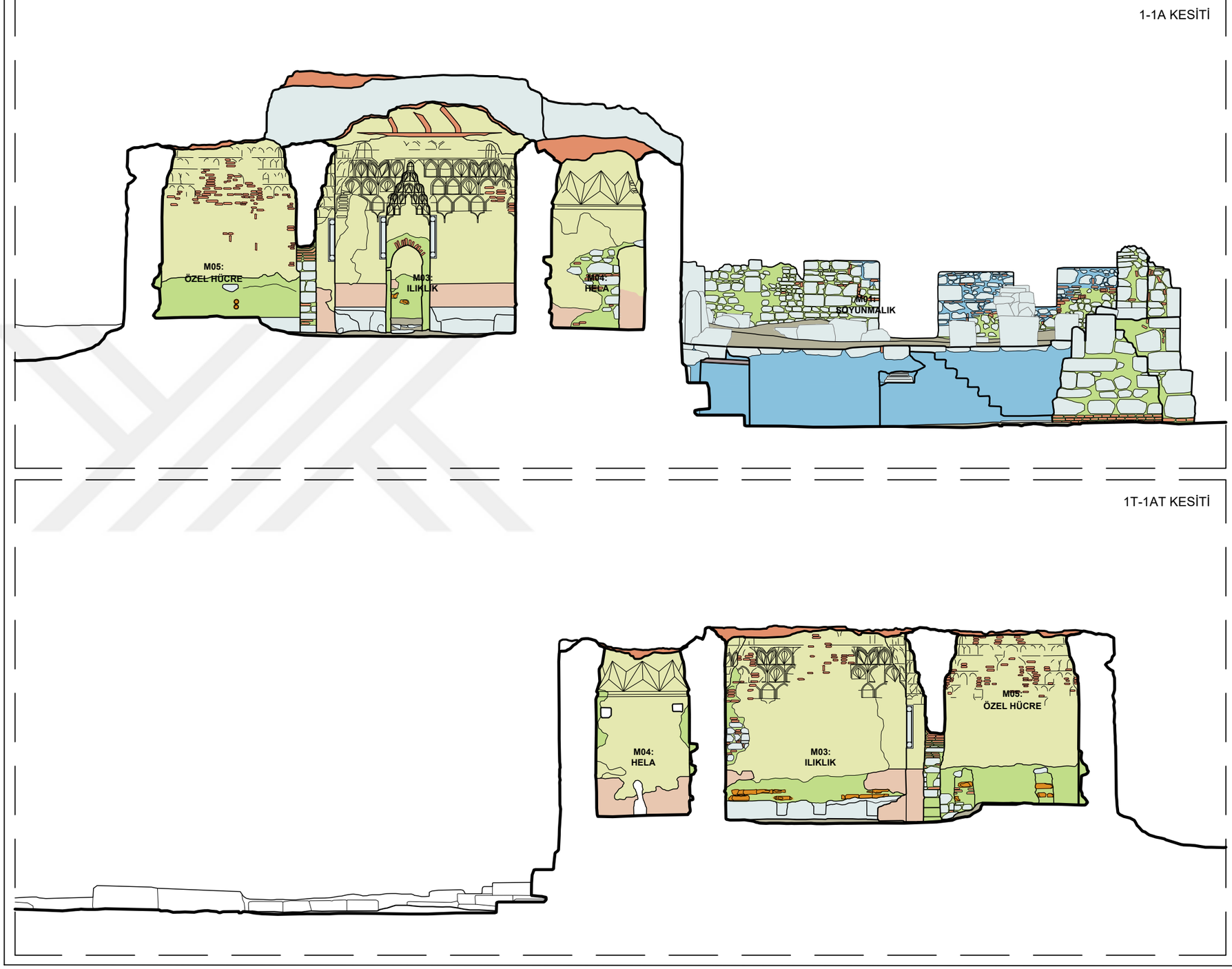

Şekil D.23 : Rölöve malzeme analizi 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

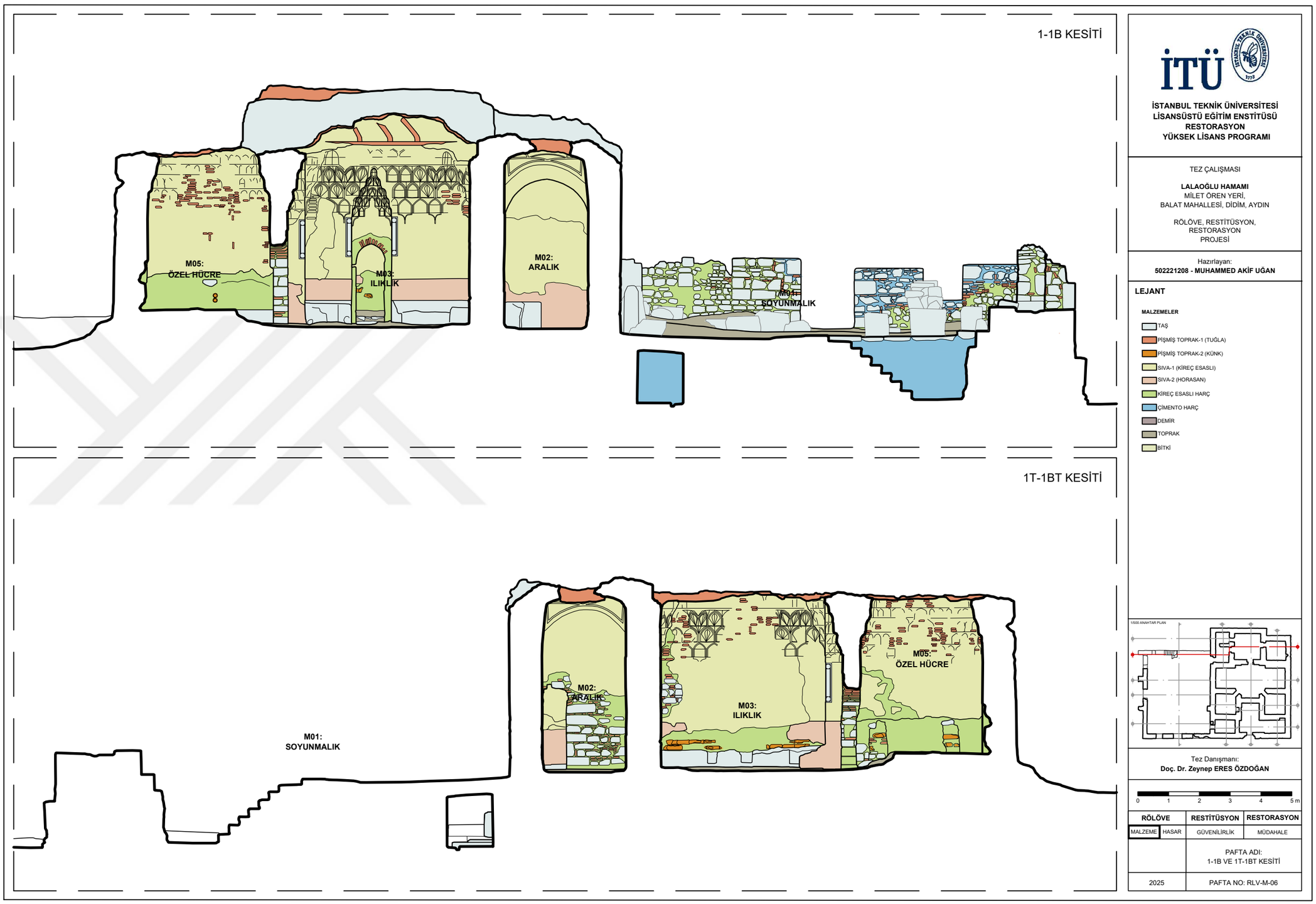

Şekil D.24 : Rölöve malzeme analizi 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

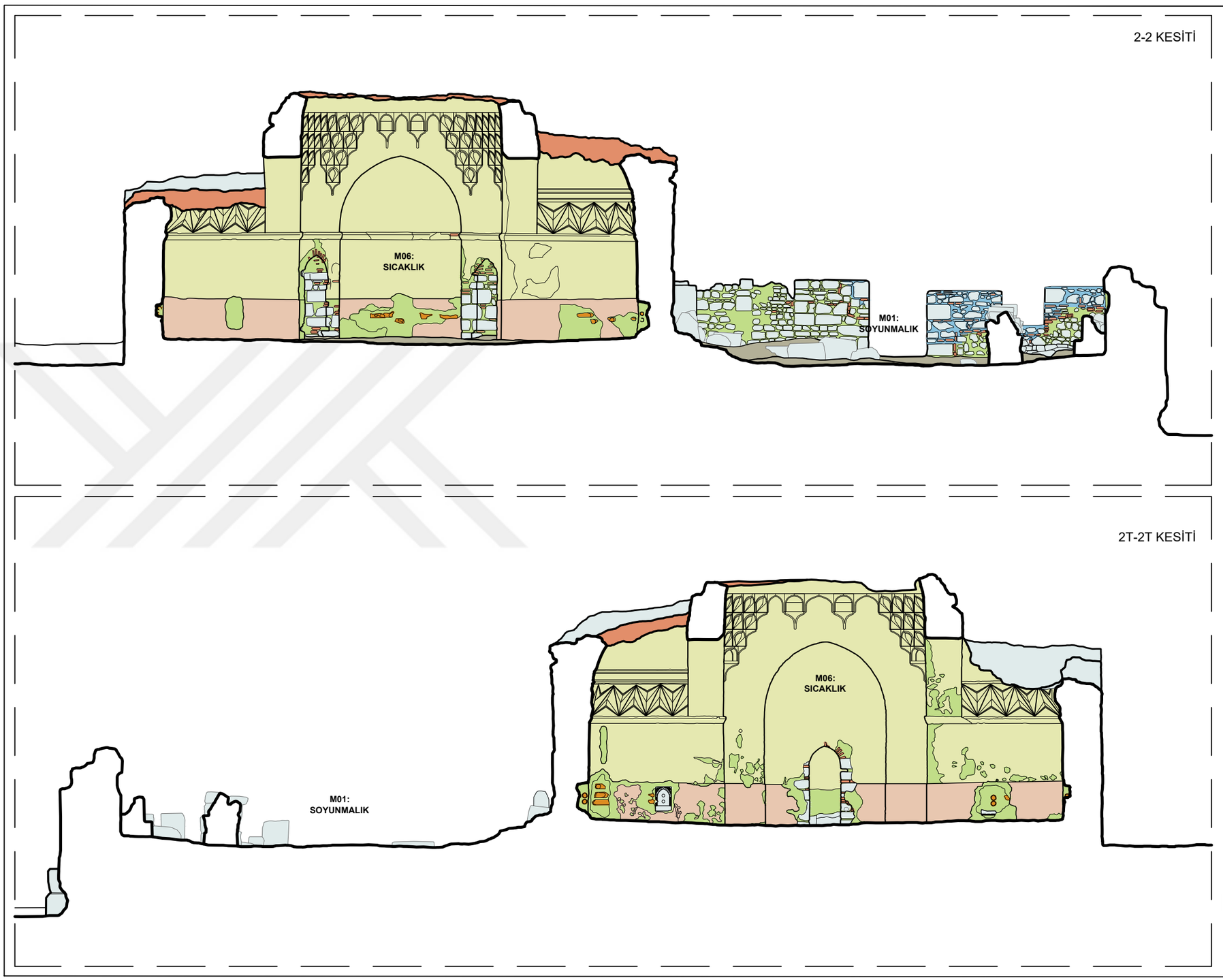

Şekil D.25 : Rölöve malzeme analizi 2-2 ve 2T-2T kesiti.

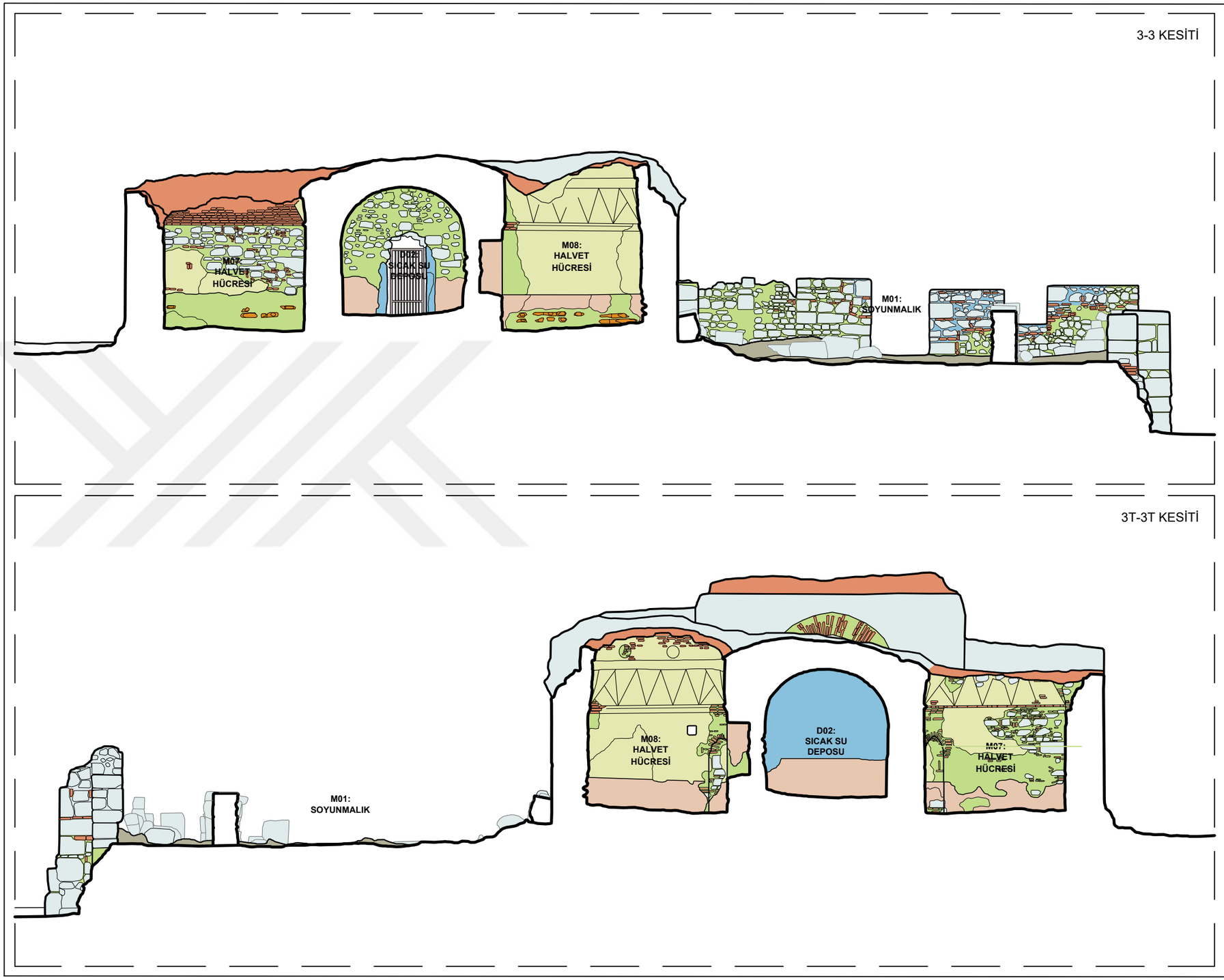

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

MALZEMELER

- TAŞ
- PİŞMİŞ TOPRAK-1 (TUĞLA)
- PİŞMİŞ TOPRAK-2 (KÜNK)
- SIVA-1 (KİREÇ ESASLI)
- SIVA-2 (HORASAN)
- KİREÇ ESASLI HARÇ
- ÇİMENTO HARÇ
- DEMİR
- TOPRAK
- BİTKİ

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 3-3 VE 3T-3T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-M-08	

Şekil D.26 : Rölöve malzeme analizi 3-3 ve 3T-3T kesiti.

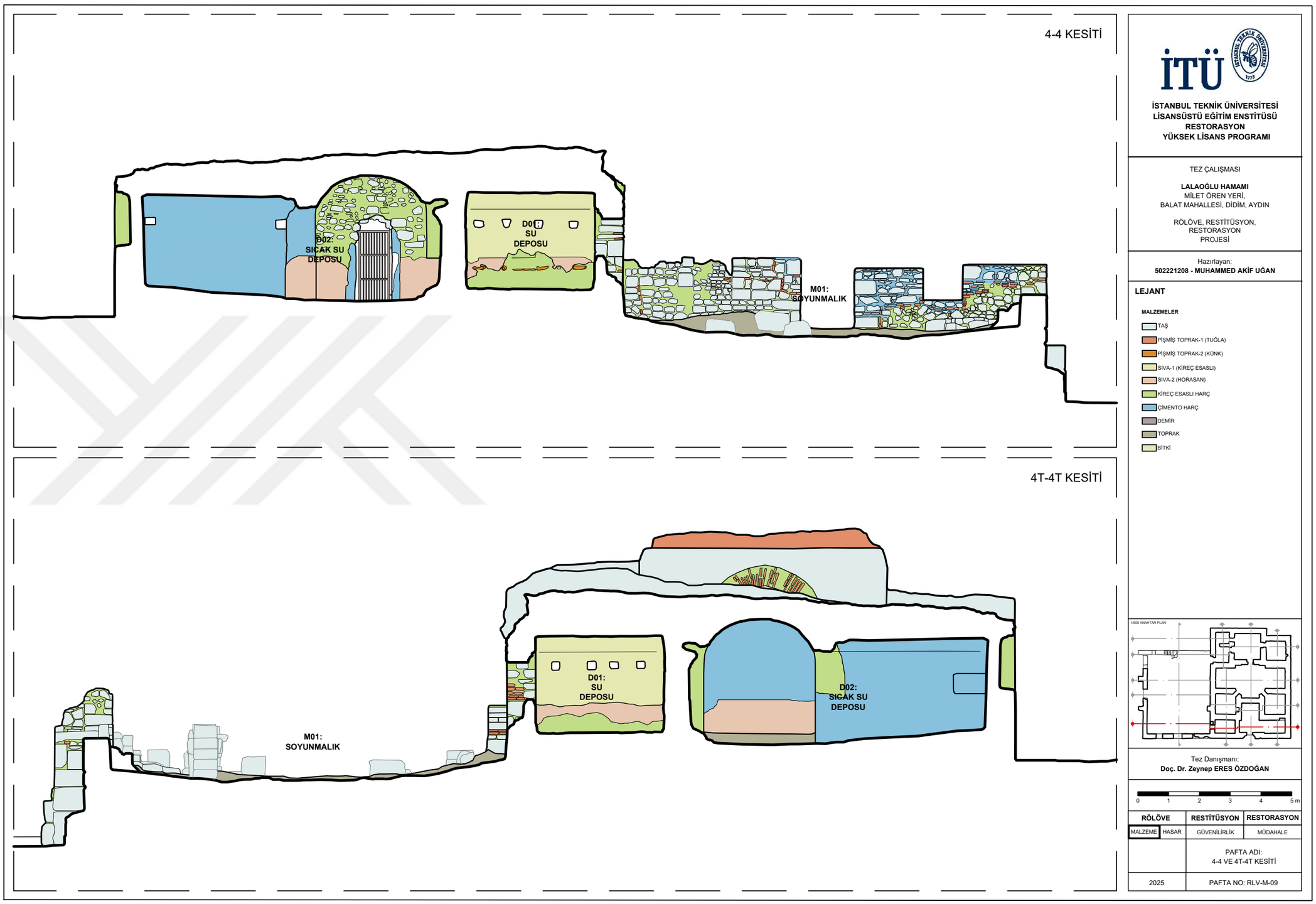

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

MALZEMELER

- TAŞ
- PİŞMİŞ TOPRAK-1 (TUĞLA)
- PİŞMİŞ TOPRAK-2 (KÜNK)
- SIVA-1 (KİREÇ ESASLI)
- SIVA-2 (HORASAN)
- KİREÇ ESASLI HARÇ
- ÇİMENTO HARÇ
- DEMİR
- TOPRAK
- BİTKİ

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 4-4 VE 4T-4T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-M-09	

Şekil D.27 : Rölöve malzeme analizi 4-4 ve 4T-4T kesiti.

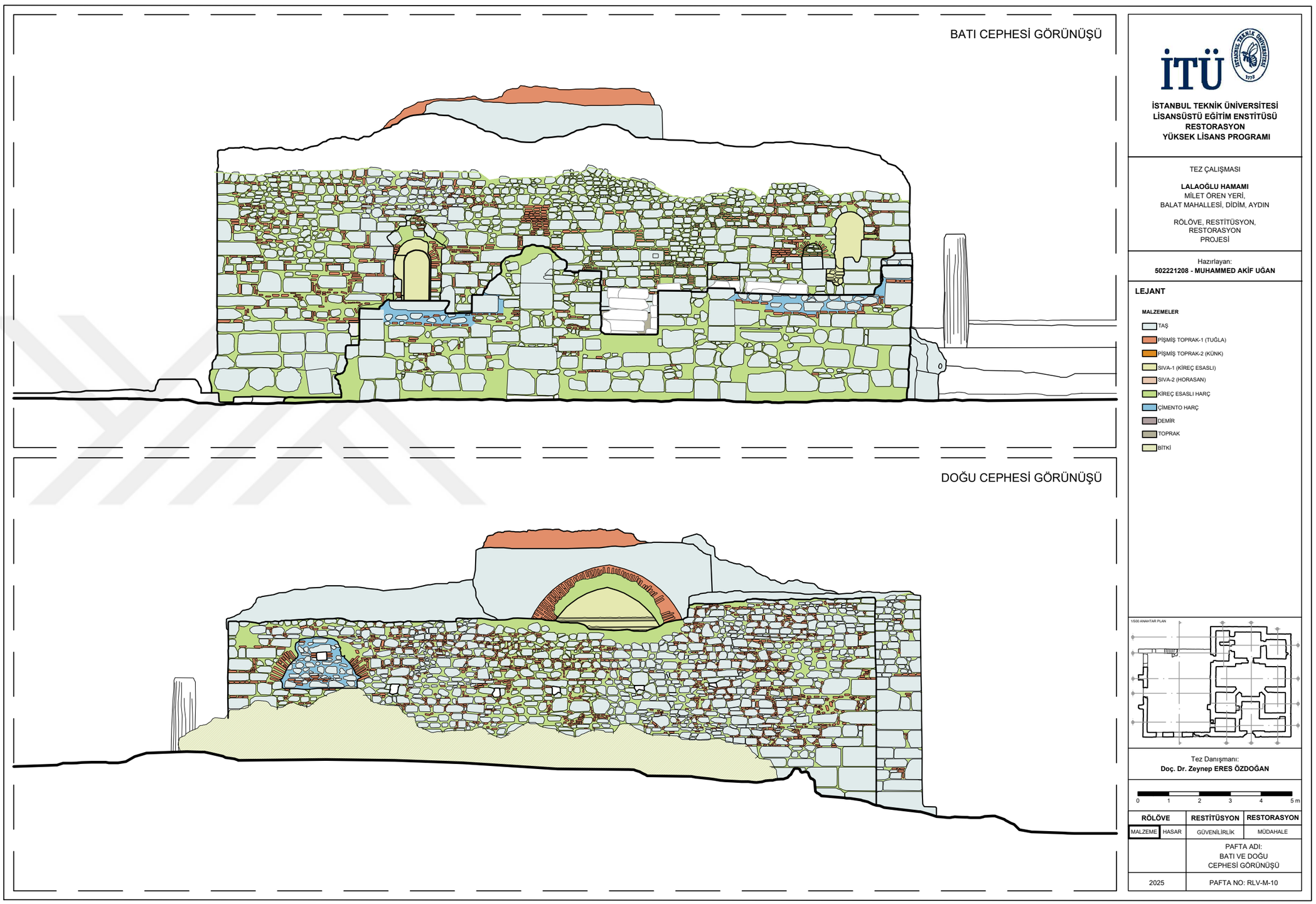

Şekil D.28 : Rölöve malzeme analizi batı ve doğu cephe görünüşü.

5-5 KESİTİ

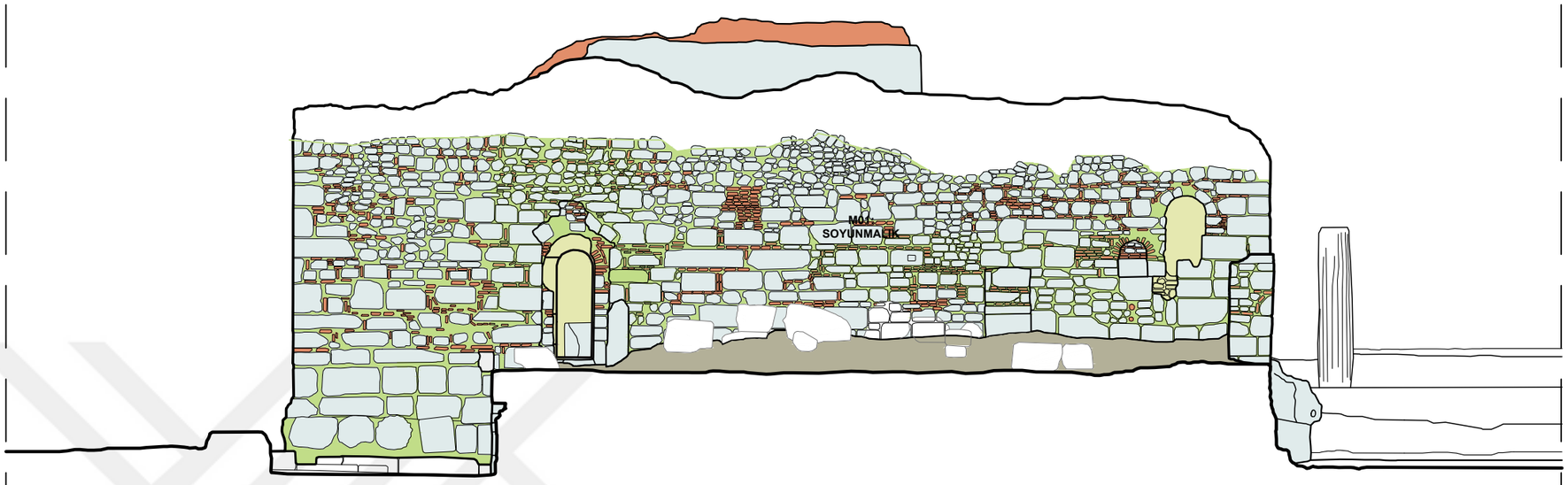

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

MALZEMELER

- TAŞ
- PİŞMİŞ TOPRAK-1 (TUĞLA)
- PİŞMİŞ TOPRAK-2 (KÜNK)
- SIVA-1 (KİREÇ ESASLI)
- SIVA-2 (HORASAN)
- KİREÇ ESASLI HARÇ
- ÇİMENTO HARÇ
- DEMİR
- TOPRAK
- BİTKİ

1/500 ANAHTAR PLAN

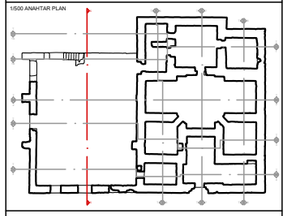

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 5-5 KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-M-11	

Şekil D.29 : Rölöve malzeme analizi 5-5 kesiti.

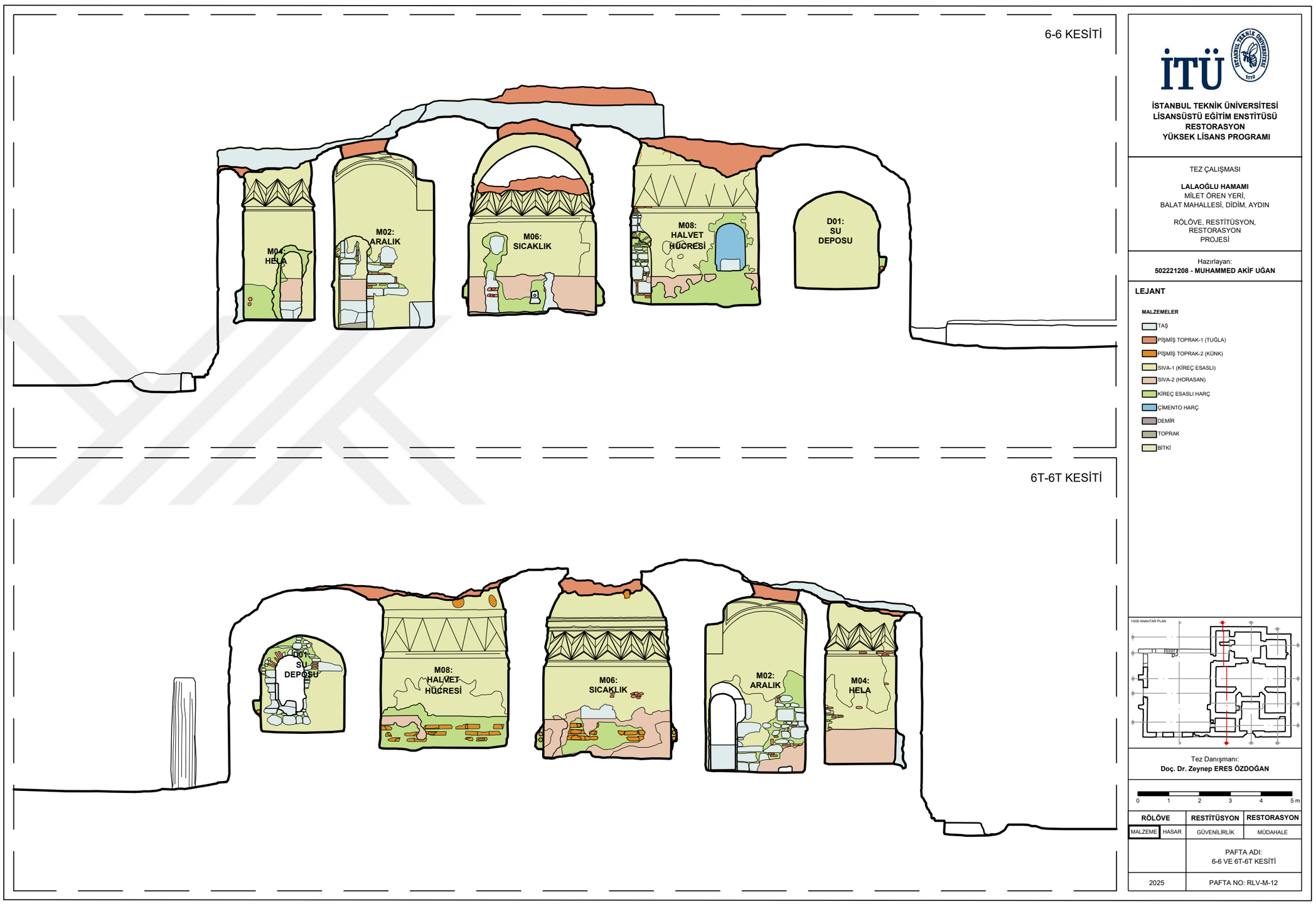

Şekil D.30 : Rölöve malzeme analizi 6-6 ve 6T-6T kesiti.

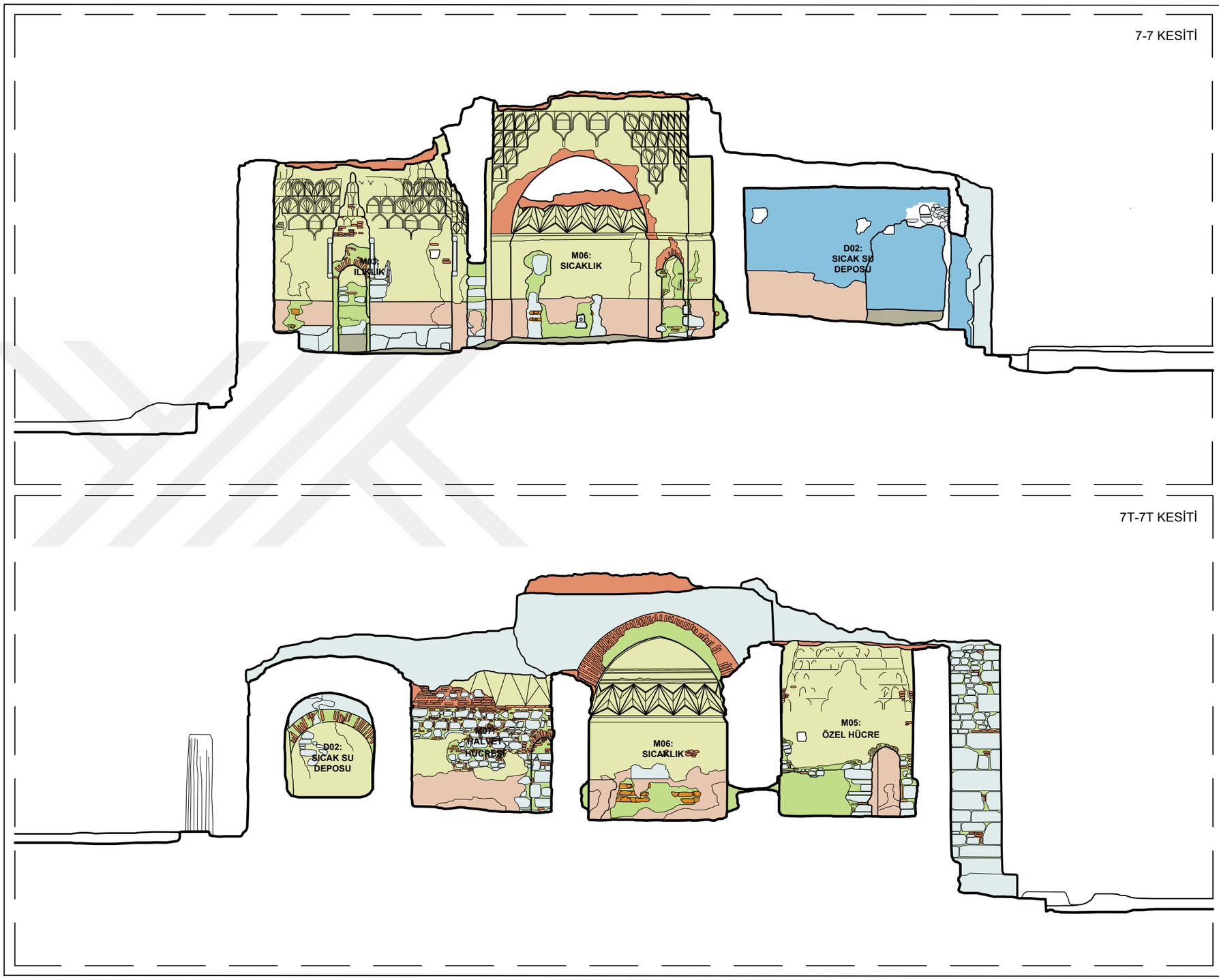

Şekil D.31 : Rölöve malzeme analizi 7-7 ve 7T-7T kesiti.

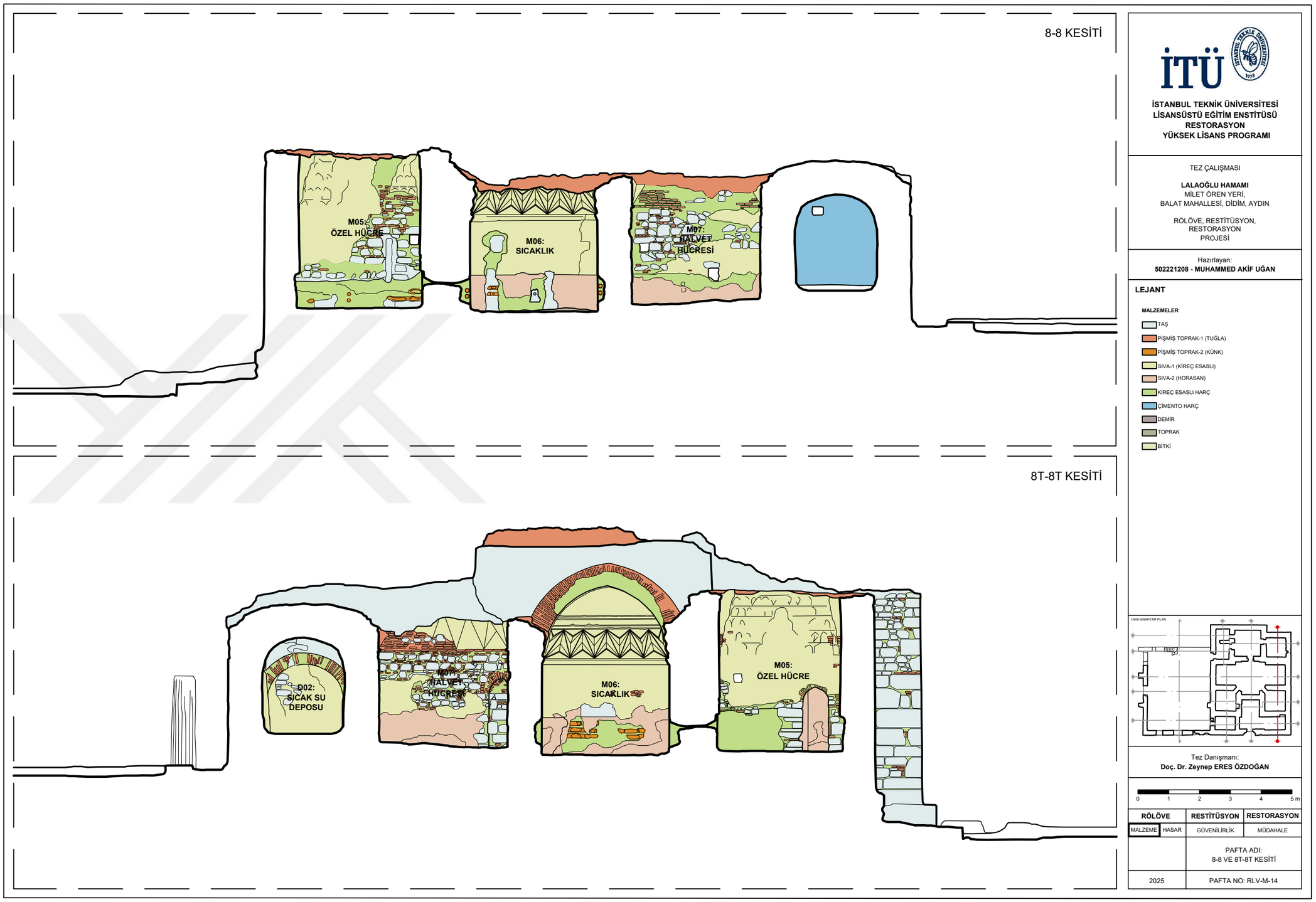

Şekil D.32 : Rölöve malzeme analizi 8-8 ve 8T-8T kesiti.

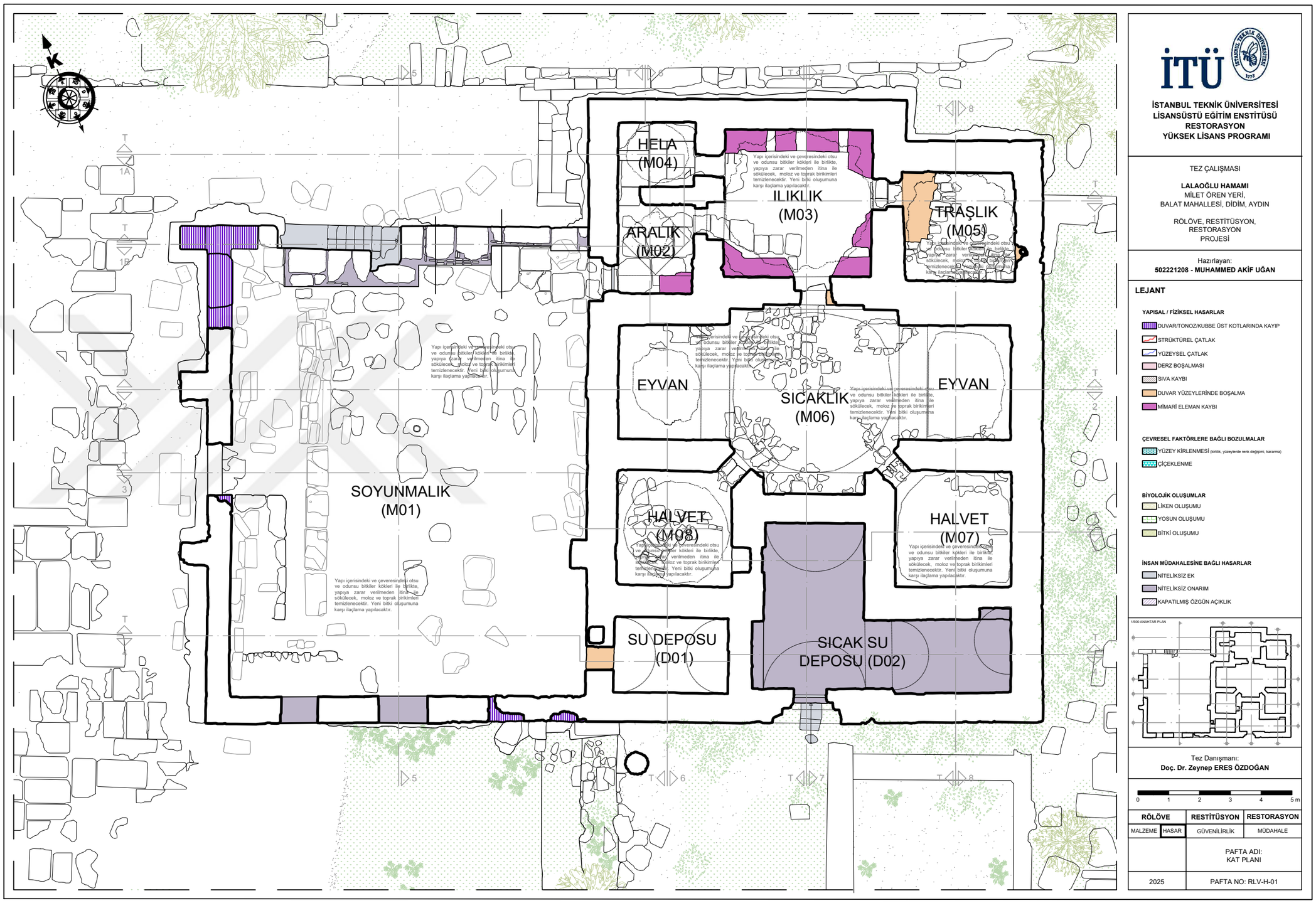

Şekil D.33 : Rölöve hasar/bozulma analizi kat planı.

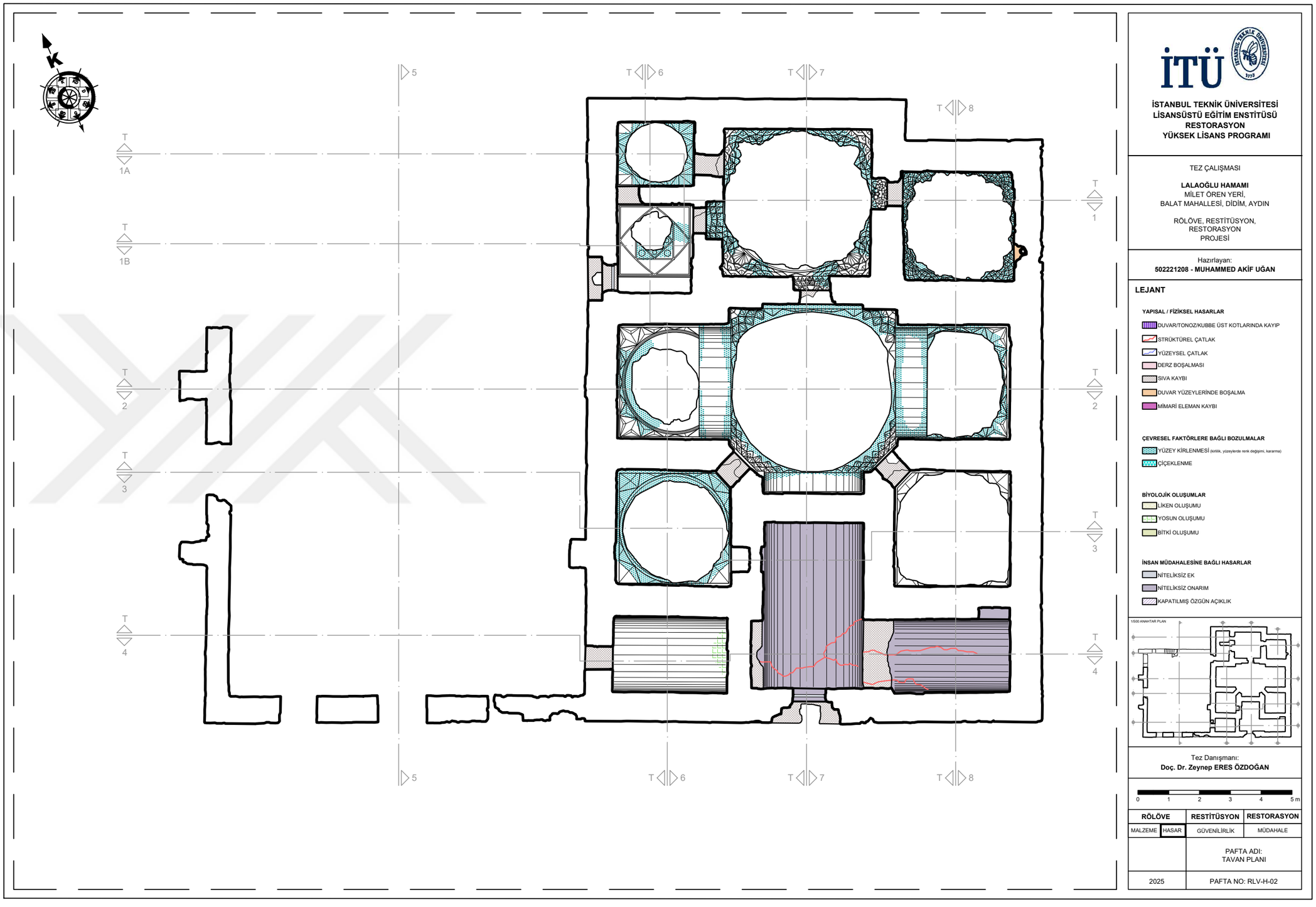

Şekil D.34 : Rölöve hasar/bozulma analizi tavan planı.

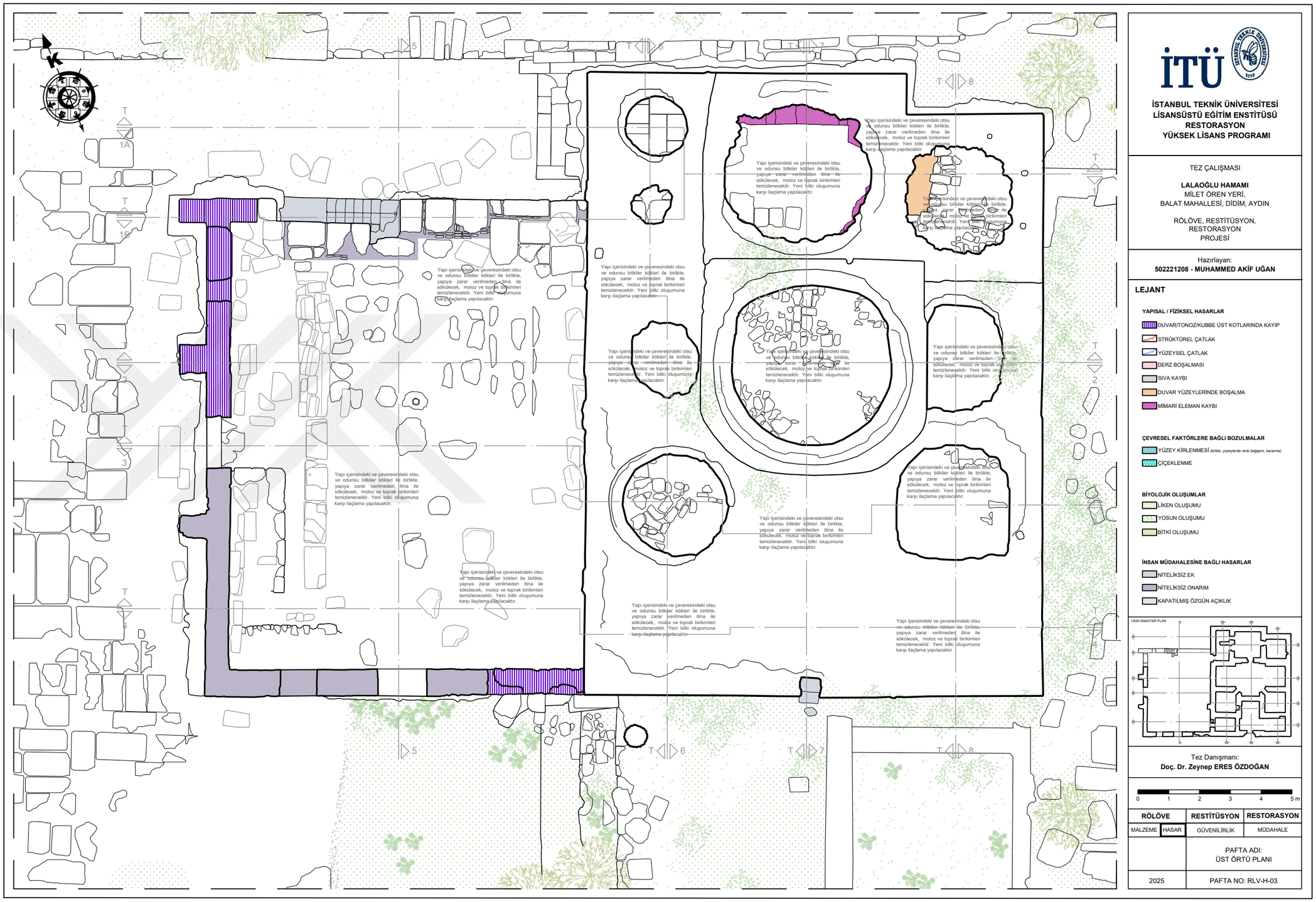

Şekil D.35 : Rölöve malzeme analizi üst örtü planı.

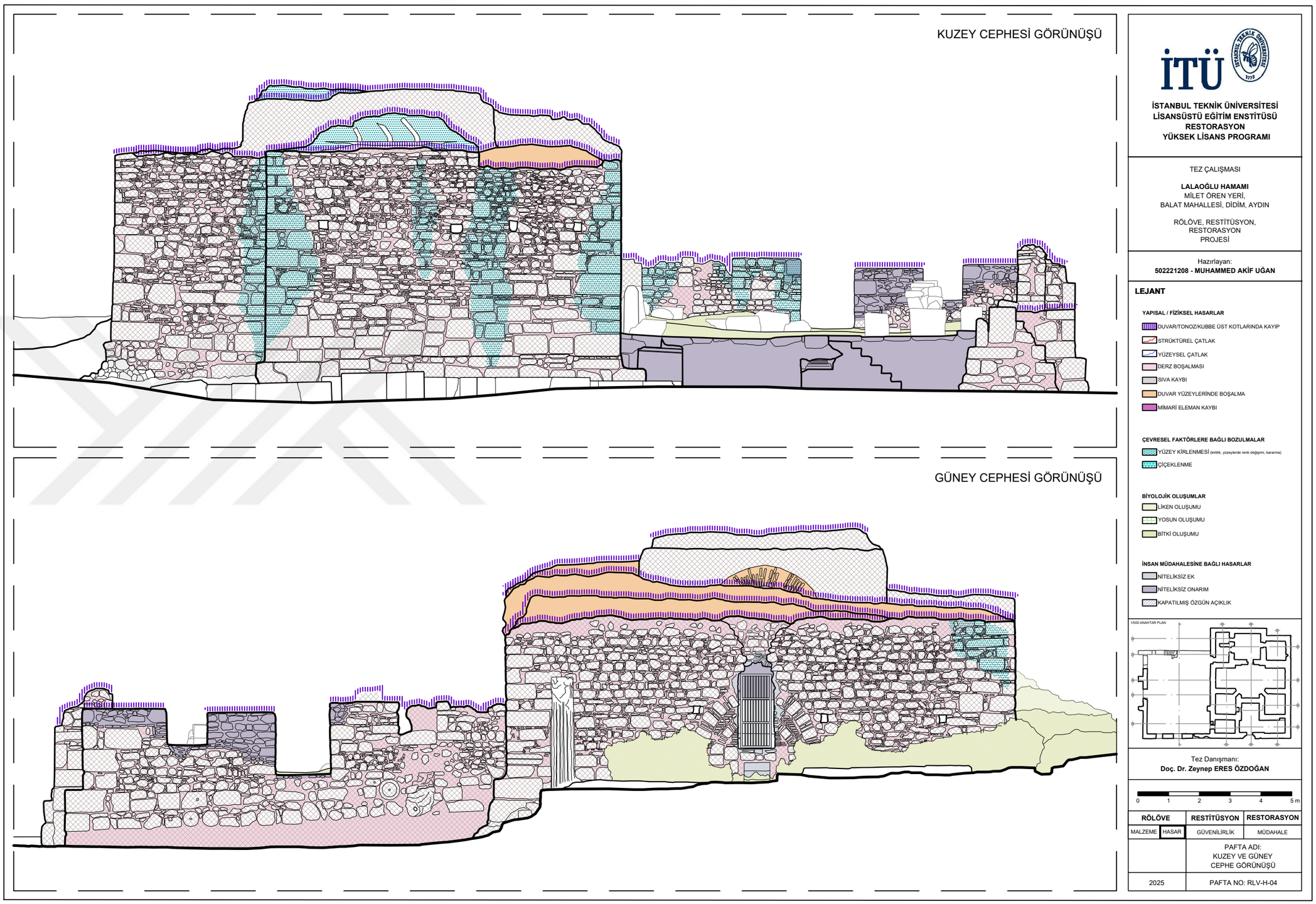

Şekil D.36 : Rölöve hasar/bozulma analizi kuzey ve güney cephe görünüşü.

1-1A KESİTİ

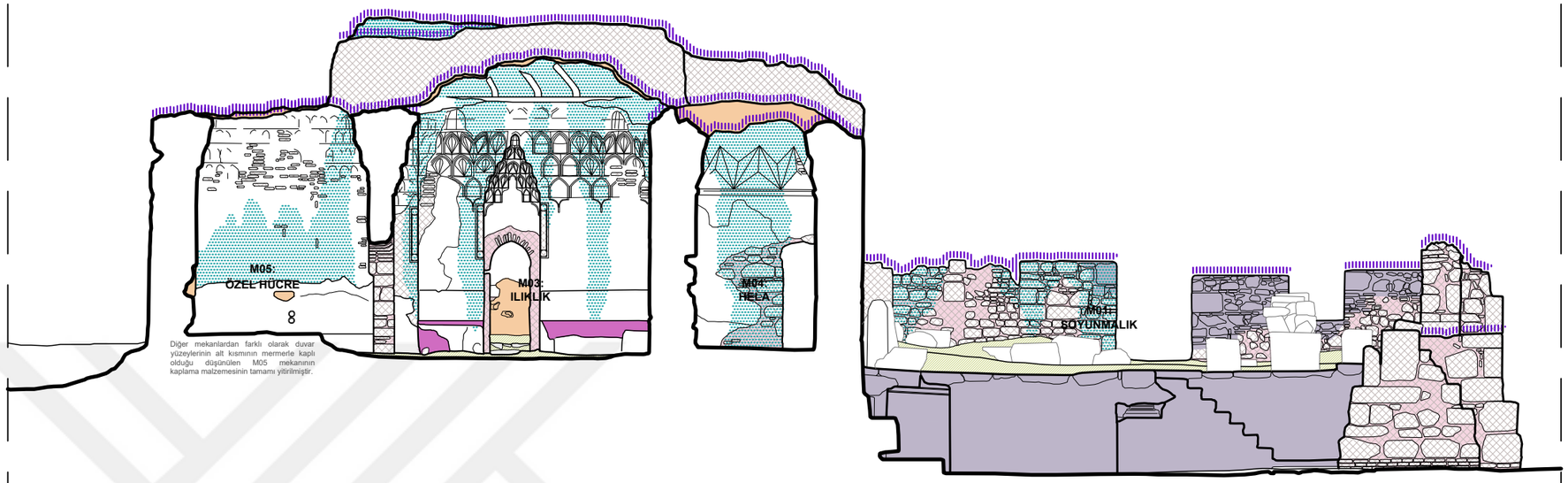

1T-1AT KESİTİ

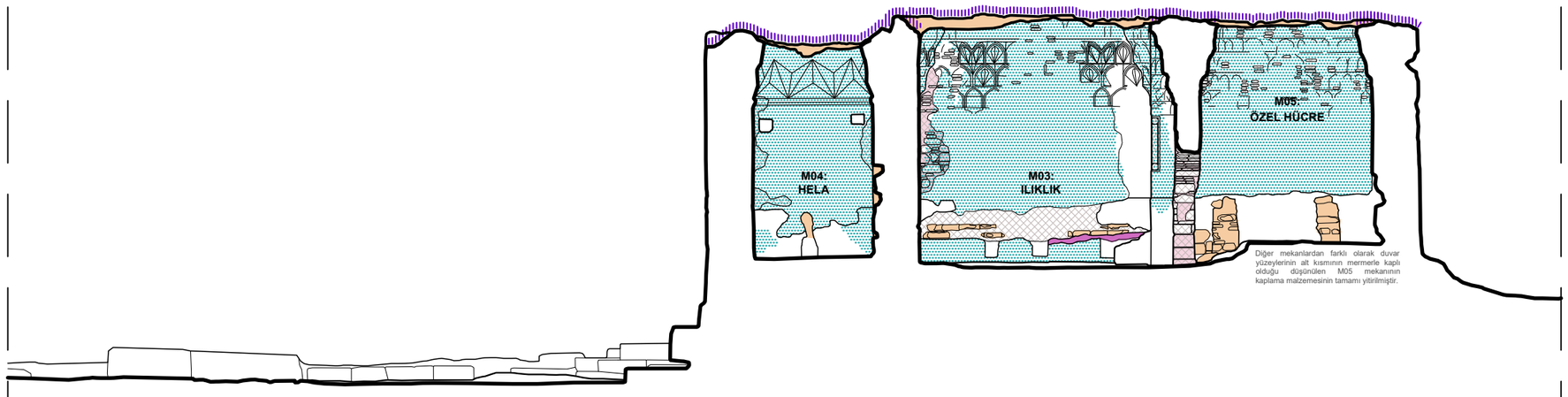

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1500 ANAHTAR PLAN

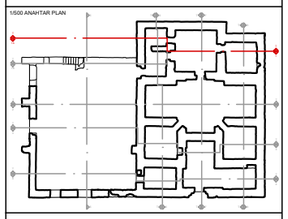

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 1-1A VE 1T-1AT KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-H-05	

Şekil D.37 : Rölöve hasar/bozulma analizi 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

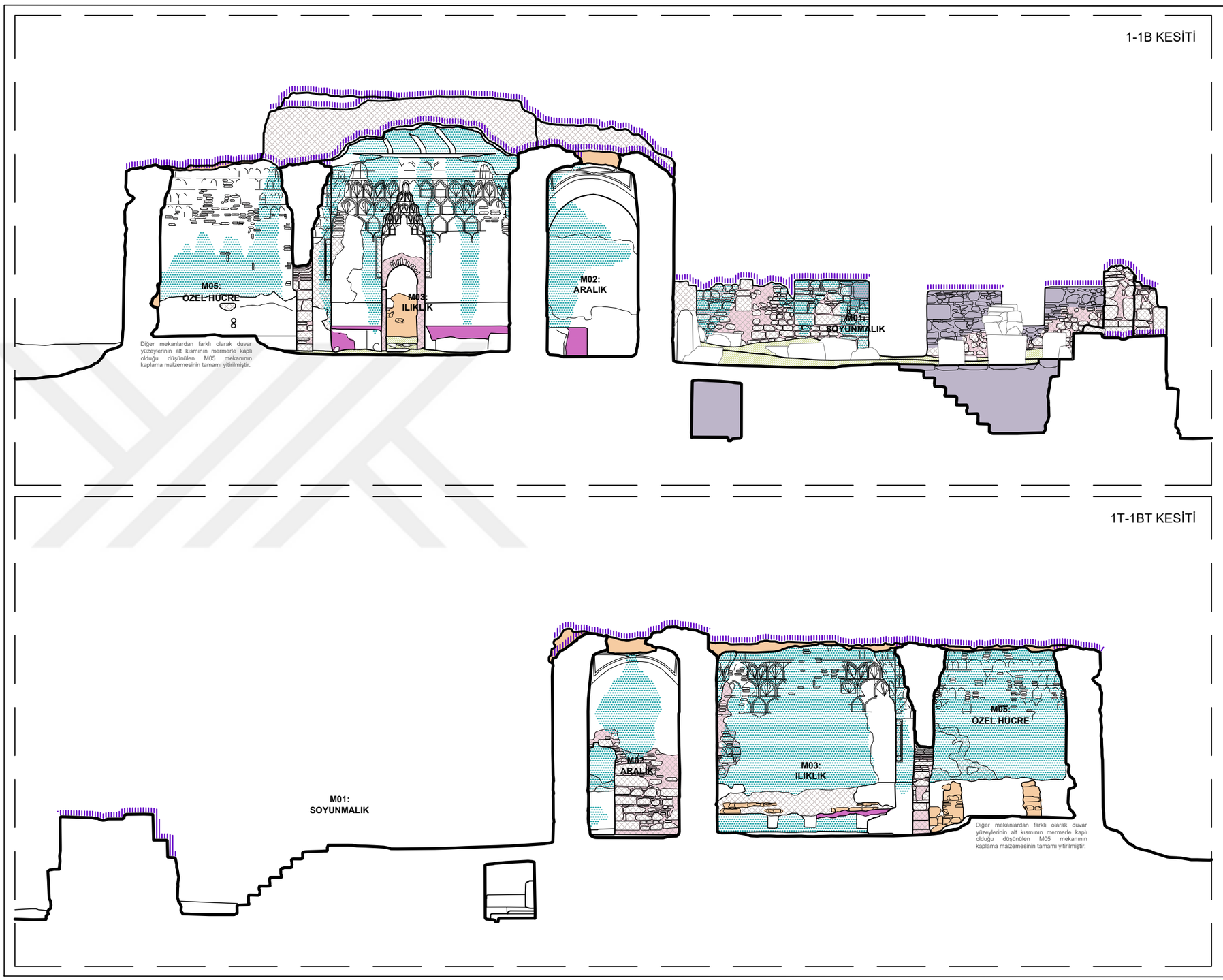

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1/500 ANAHTAR PLAN

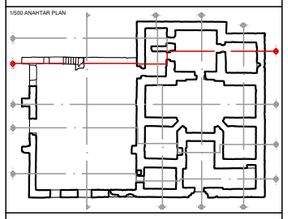

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 1-1B VE 1T-1BT KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-H-06	

Şekil D.38 : Rölöve hasar/bozulma analizi 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

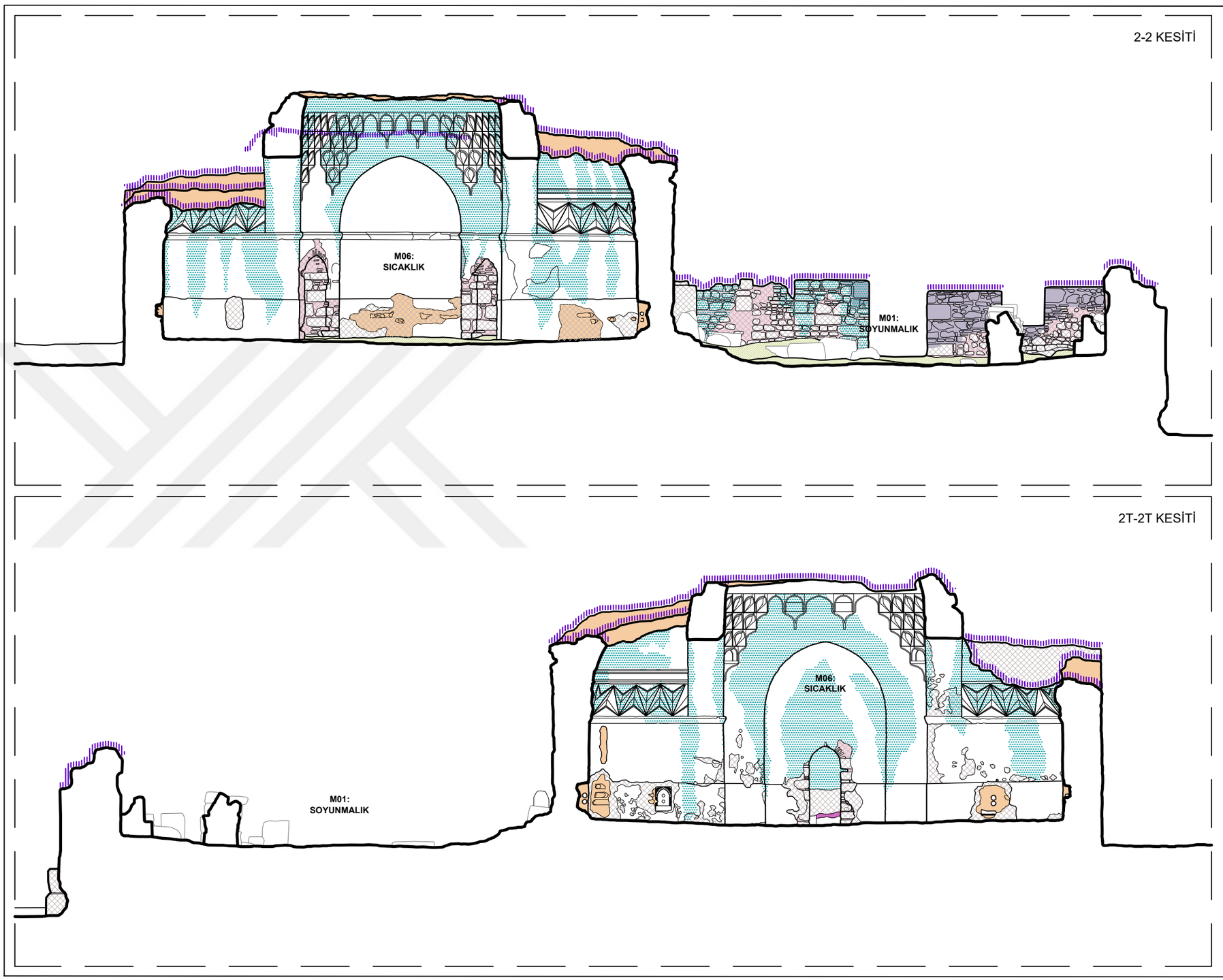

Şekil D.39 : Rölöve hasar/bozulma analizi 2-2 ve 2T-2T kesiti.

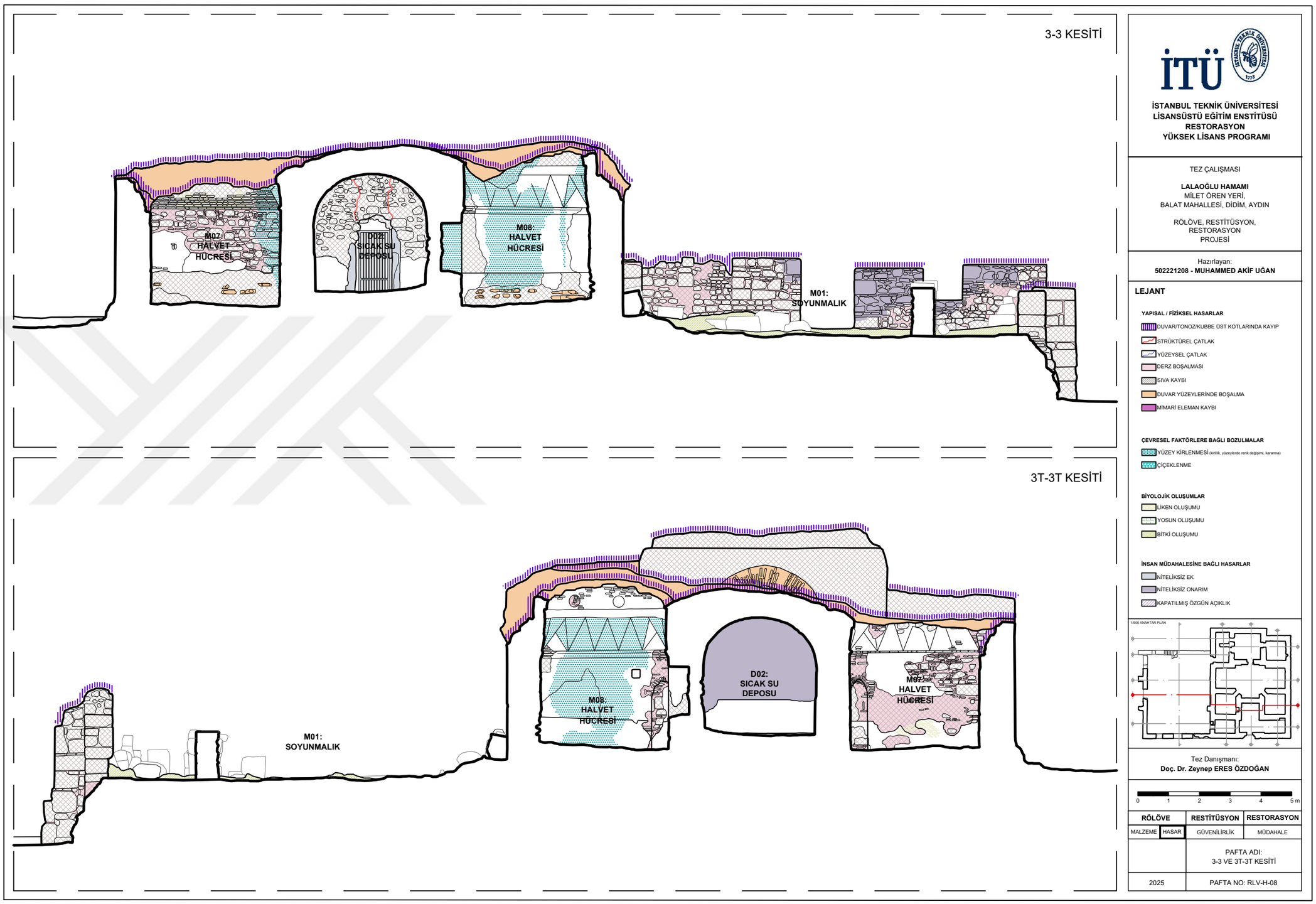

Şekil D.40 : Rölöve hasar/bozulma analizi 3-3 ve 3T-3T kesiti.

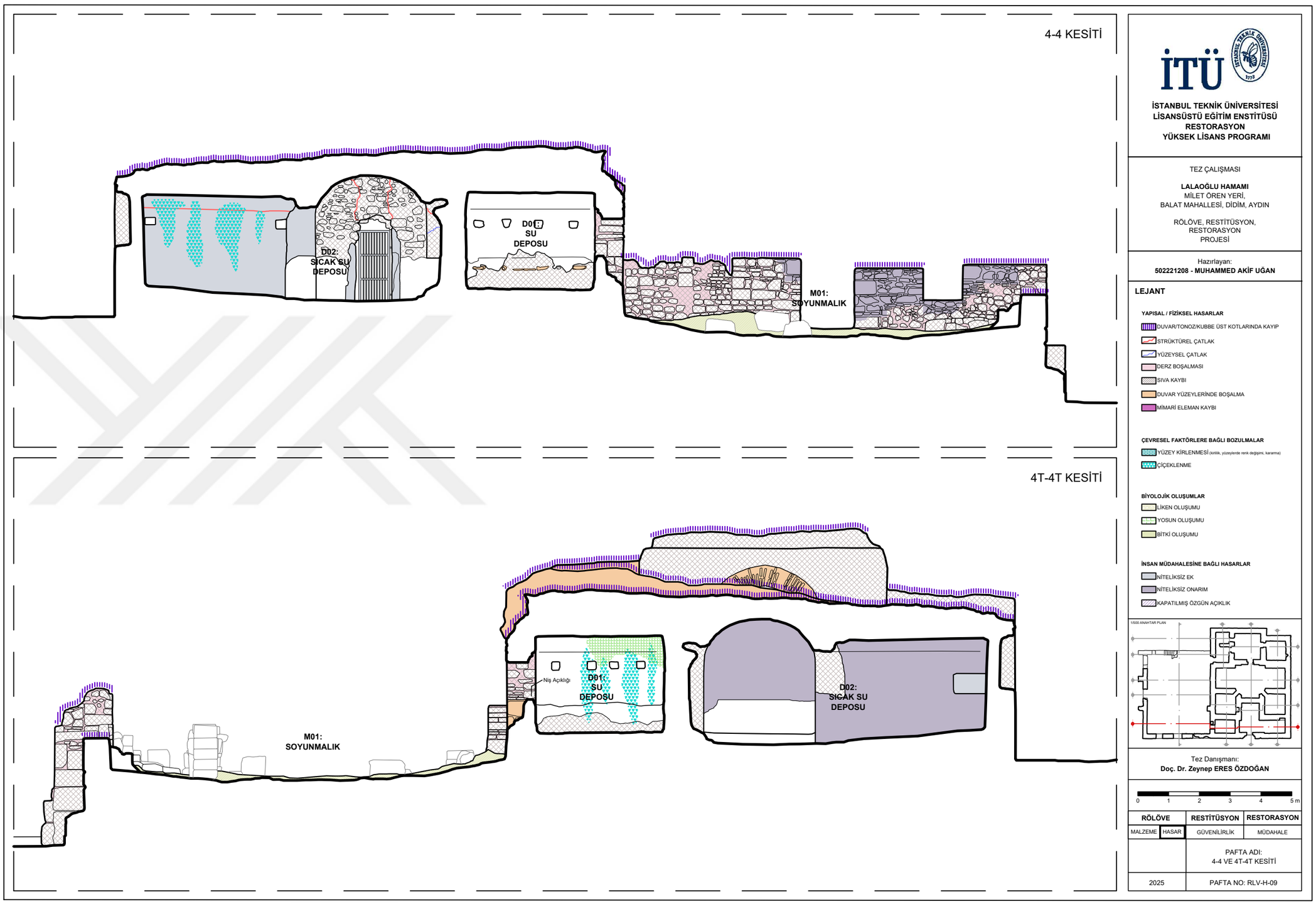

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 4-4 VE 4T-4T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RLV-H-09	

Şekil D.41 : Rölöve hasar/bozulma analizi 4-4 ve 4T-4T kesiti.

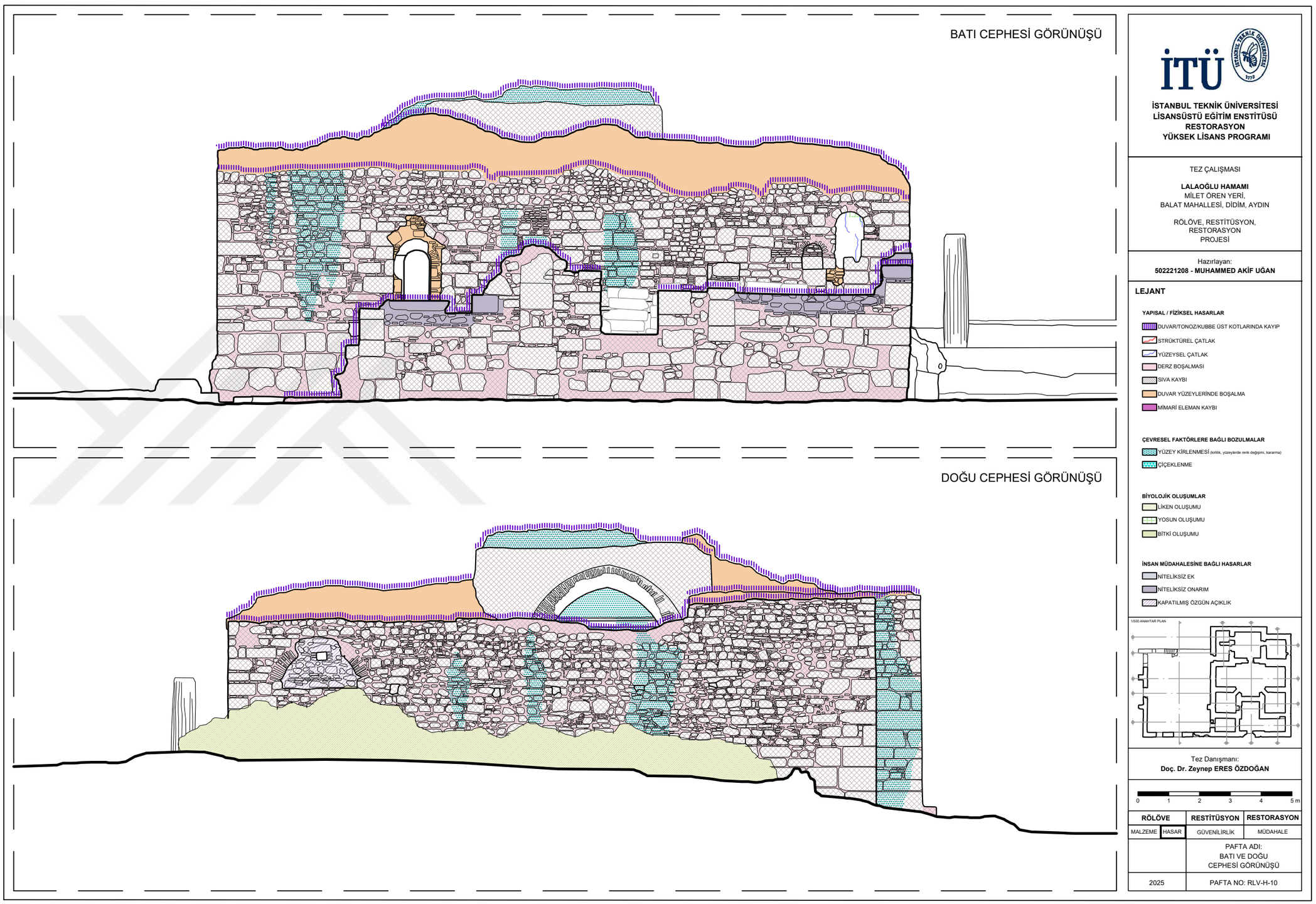

Şekil D.42 : Rölöve hasar/bozulma analizi batı ve doğu cephe görünüşü.

5-5 KESİTİ

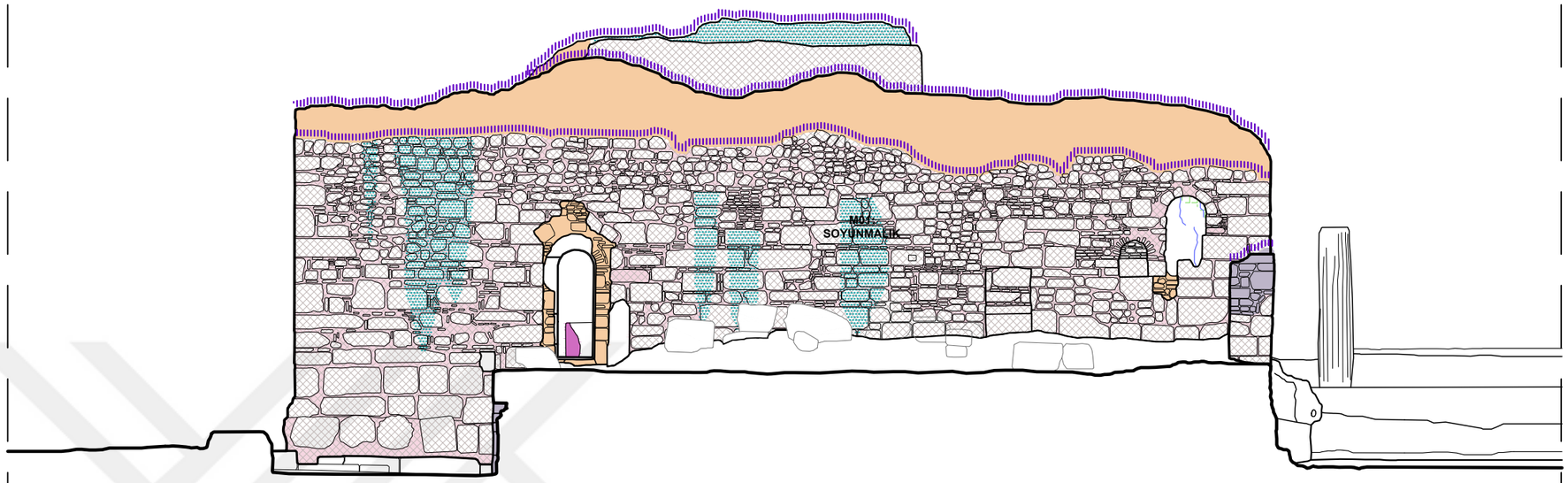

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1/500 ANAHTAR PLAN

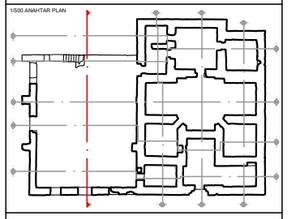

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
5-5 KESİTİ

2025

PAFTA NO: RLV-H-11

Şekil D.43 : Rölöve hasar/bozulma analizi 5-5 kesiti.

6-6 KESİTİ

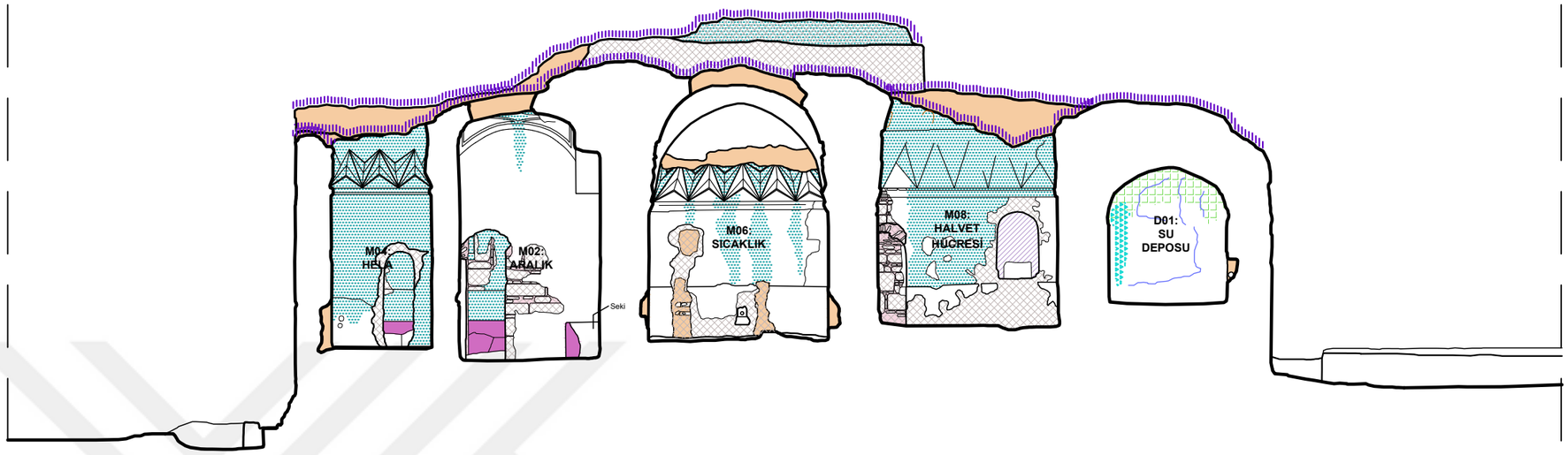

6T-6T KESİTİ

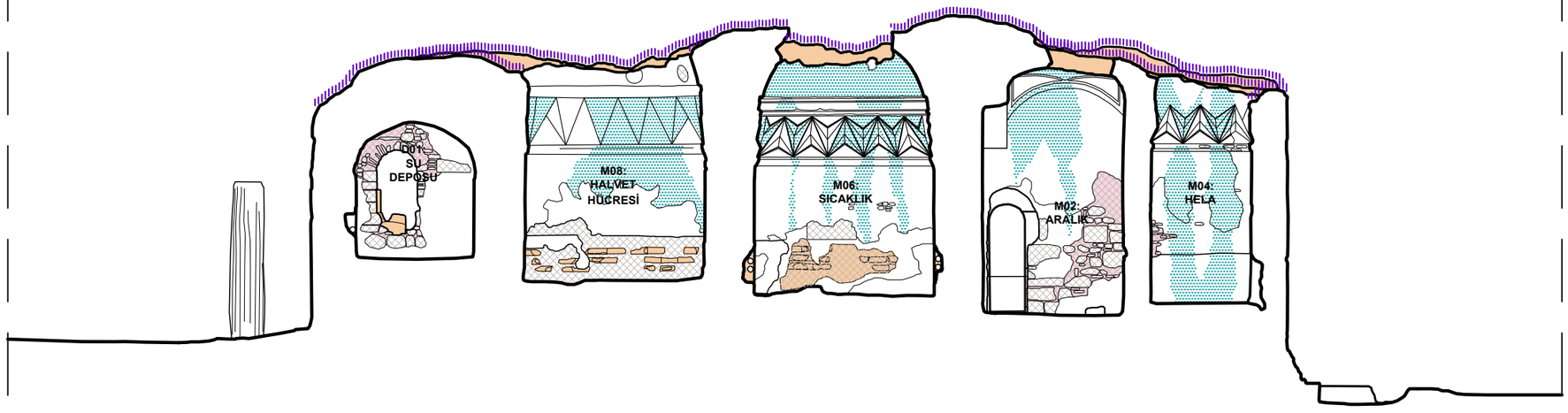

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1/500 ANAHTAR PLAN

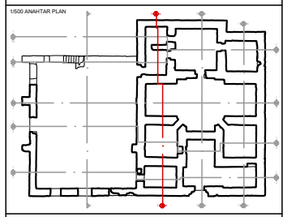

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
6-6 VE 6T-6T KESİTİ

2025

PAFTA NO: RLV-H-12

Şekil D.44 : Rölöve hasar/bozulma analizi 6-6 ve 6T-6T kesiti.

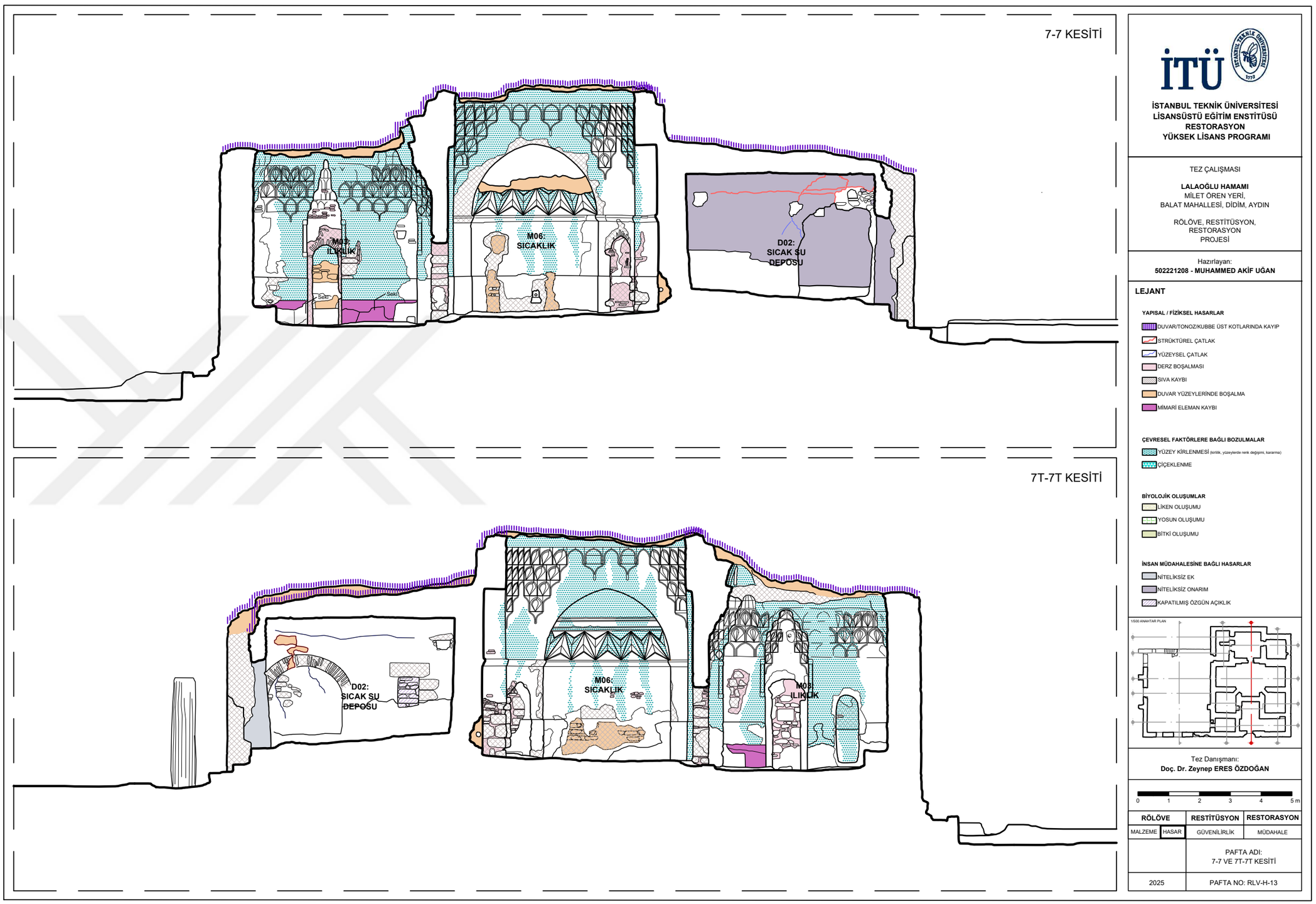

Şekil D.45 : Rölöve hasar/bozulma analizi 7-7 ve 7T-7T kesiti.

8-8 KESİTİ

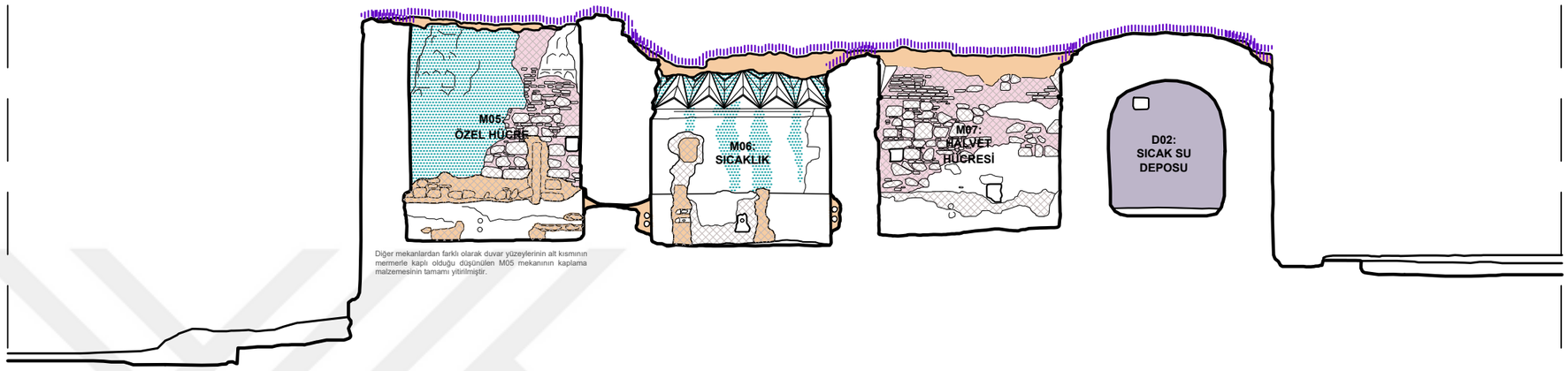

8T-8T KESİTİ

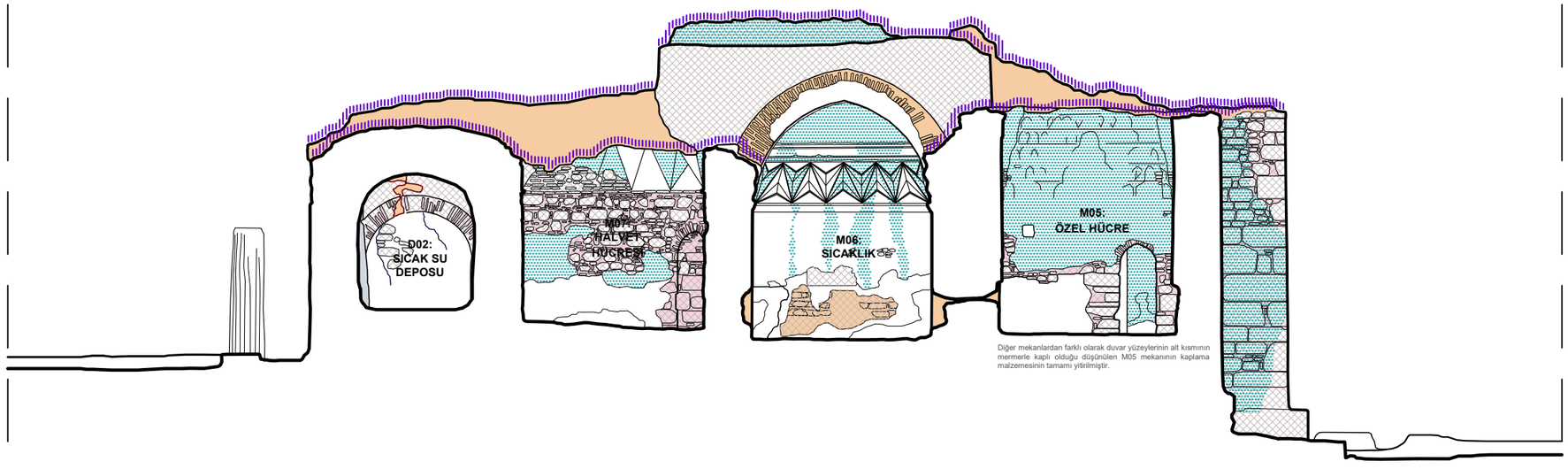

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

YAPISAL / FİZİKSEL HASARLAR
- DUVAR/TONOZ/KUBBE ÜST KOTLARINDA KAYIP
- STRÜKTÜREL ÇATLAK
- YÜZEYSEL ÇATLAK
- DERZ BOŞALMASI
- SIVA KAYBI
- DUVAR YÜZEYLERİNDE BOŞALMA
- MİMARİ ELEMAN KAYBI

ÇEVRESEL FAKTÖRLERE BAĞLI BOZULMALAR
- YÜZEY KİRLENMESİ (kirlilik, yüzeylerde renk değişimi, kararma)
- ÇİÇEKLENME

BİYOLOJİK OLUŞUMLAR
- LİKEN OLUŞUMU
- YOSUN OLUŞUMU
- BİTKİ OLUŞUMU

İNSAN MÜDAHALESİNE BAĞLI HASARLAR
- NİTELİKSİZ EK
- NİTELİKSİZ ONARIM
- KAPATILMIŞ ÖZGÜN AÇIKLIK

1/500 ANAHTAR PLAN

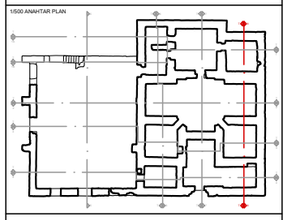

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
8-8 VE 8T-8T KESİTİ

2025 | PAFTA NO: RLV-H-14

Şekil D.46 : Rölöve hasar/bozulma analizi 8-8 ve 8T-8T kesiti.

EK E : Analojik tespit çalışmaları sırasında incelenen hamam yapılarının mimari çizimleri

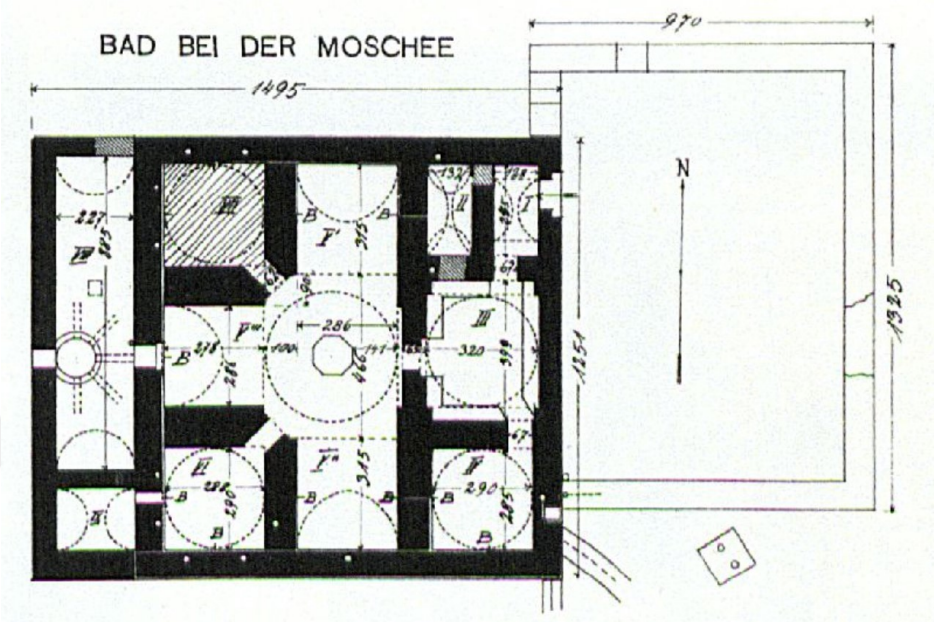

Şekil E.1 : İlyas Bey Büyük Hamamın kat planı çizimi (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935, Levha 38).

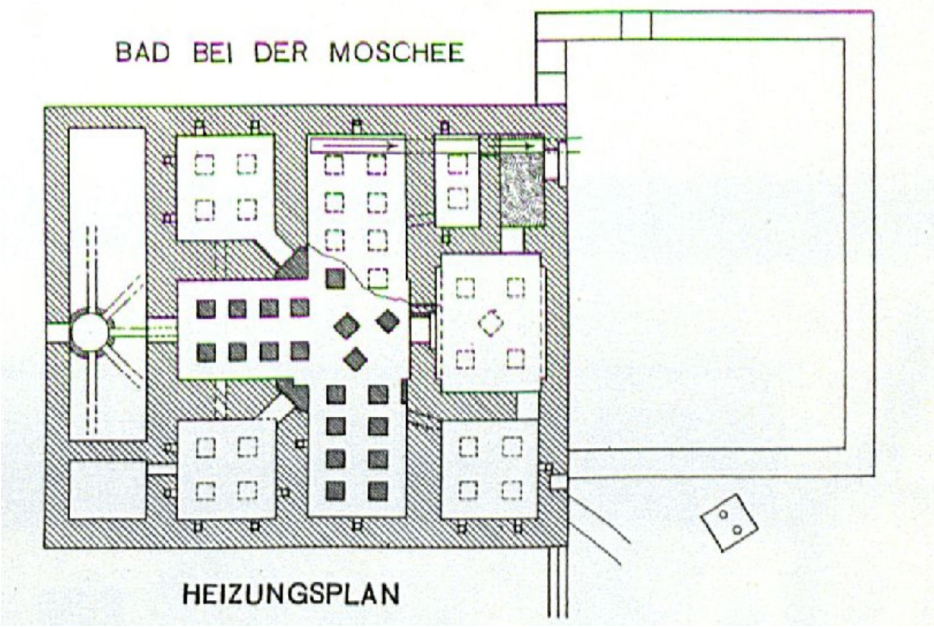

Şekil E.2 : İlyas Bey Büyük Hamamın cehennemlik kotu planı çizimi (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935, Levha 38).

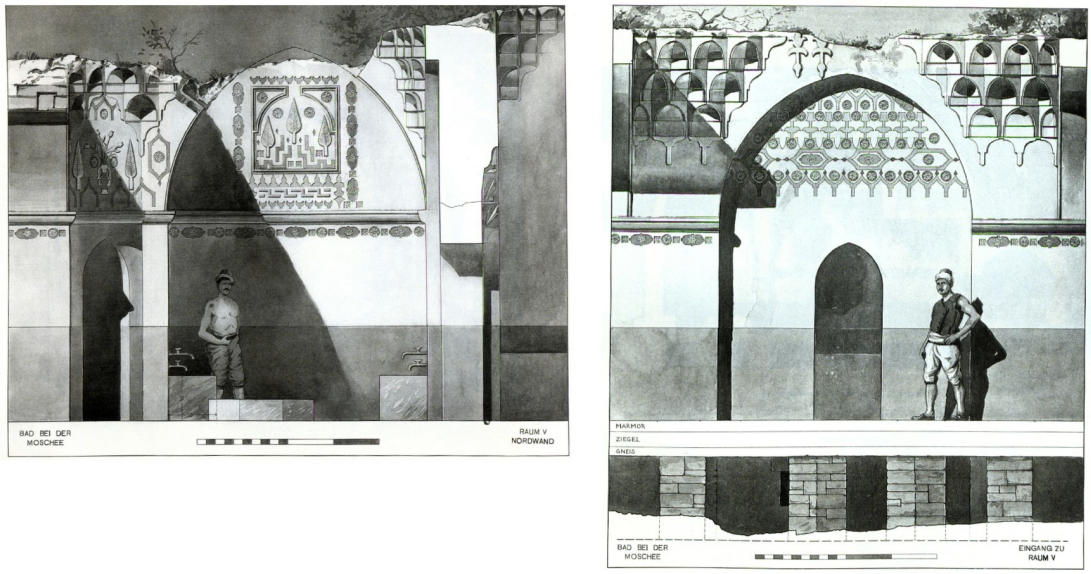

Şekil E.3 : İlyas Bey Büyük Hamamın sıcaklık mekanı kesit çizimleri (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935, Levha 40-41).

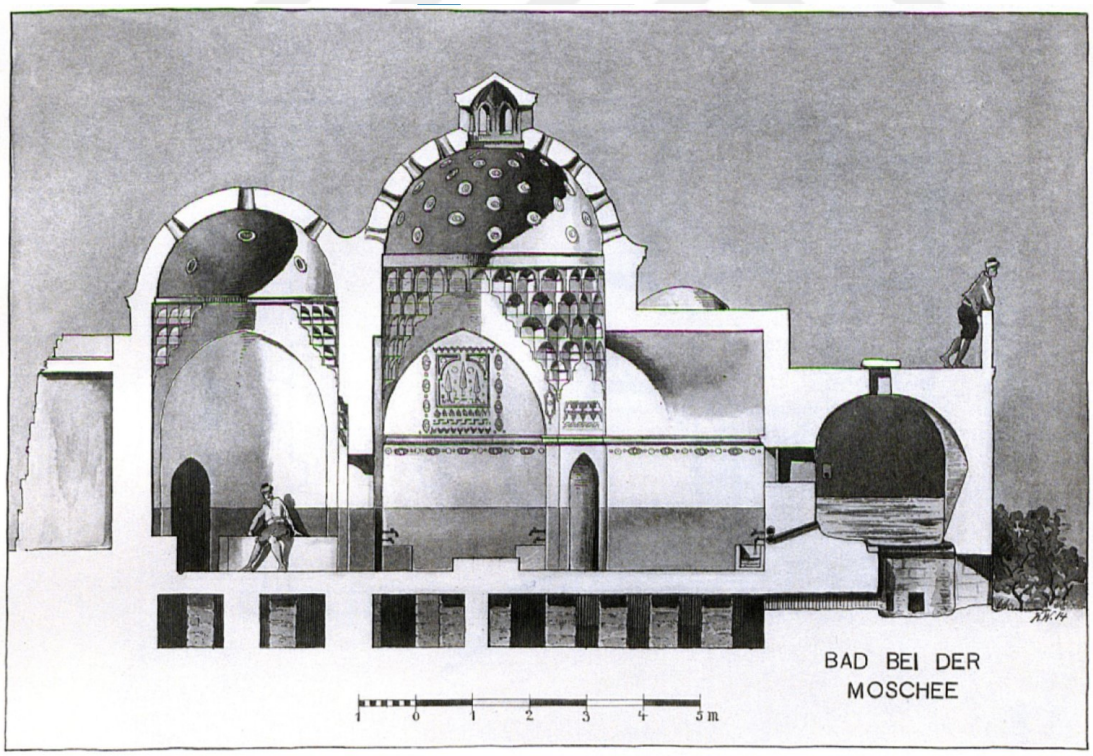

Şekil E.4 : İlyas Bey Büyük Hamamın sıcaklığı ve külhan ocağını kesen doğrultuda genel kesit çizimi (Wulzinger, Wittek, Sarre, 1935, Levha 42).

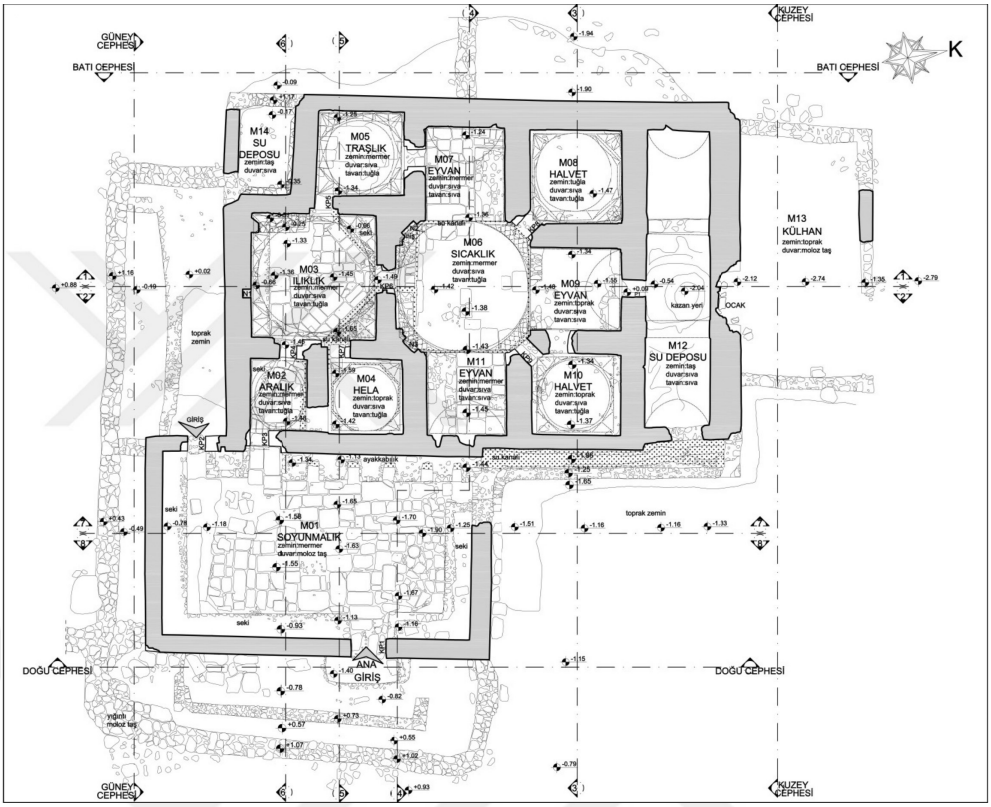

Şekil E.5 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının kat planı çizimi (Öz, 2017).

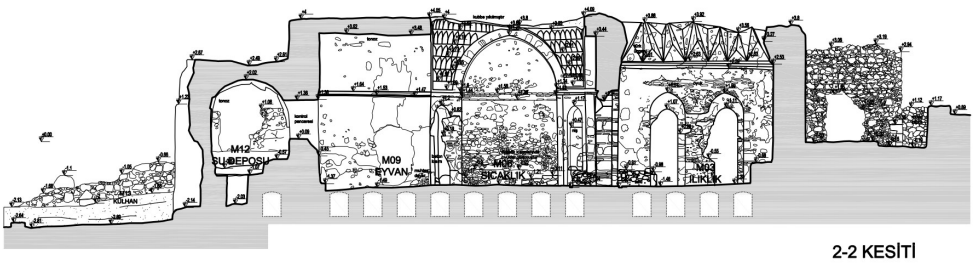

Şekil E.6 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının 2-2 kesiti çizimi (Öz, 2017).

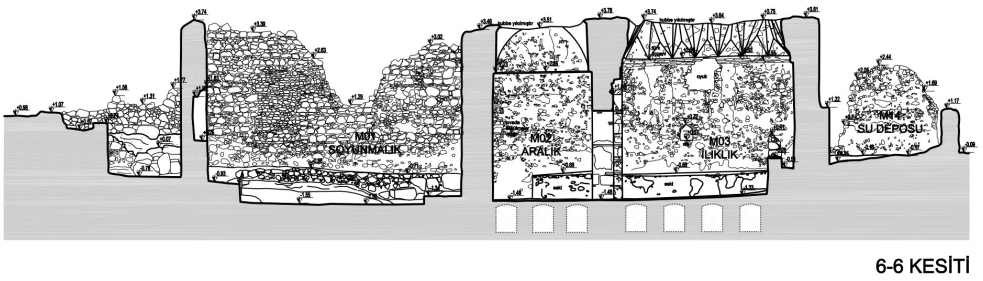

Şekil E.7 : Beçin Ahmed Gazi Hamamının 6-6 kesiti çizimi (Öz, 2017).

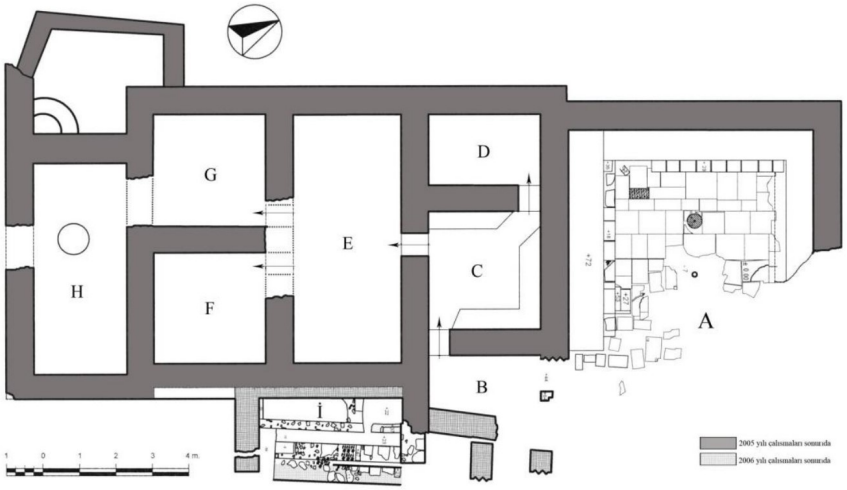

Şekil E.8 : Beçin Seymenlik Hamamının kat planı çizimi (Öz, 2017).

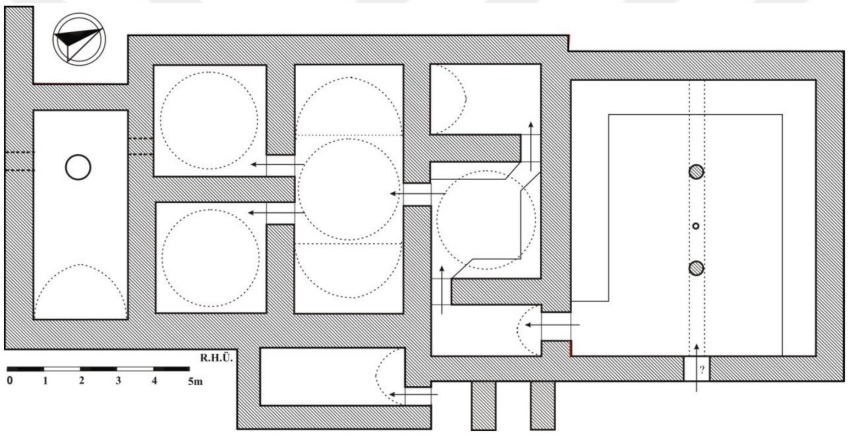

Şekil E.9 : Beçin Seymenlik Hamamının kat planı restitüsyonu çizimi (Öz, 2017).

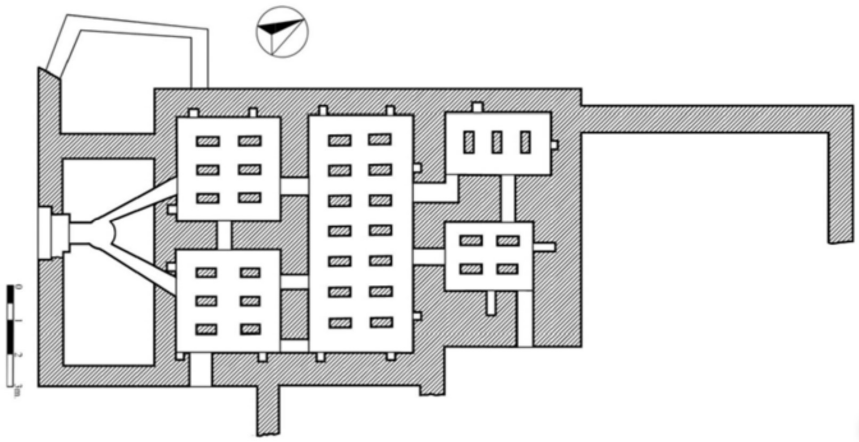

Şekil E.10 : Beçin Seymenlik Hamamının cehennemlik kotu planı çizimi (Öz, 2017).

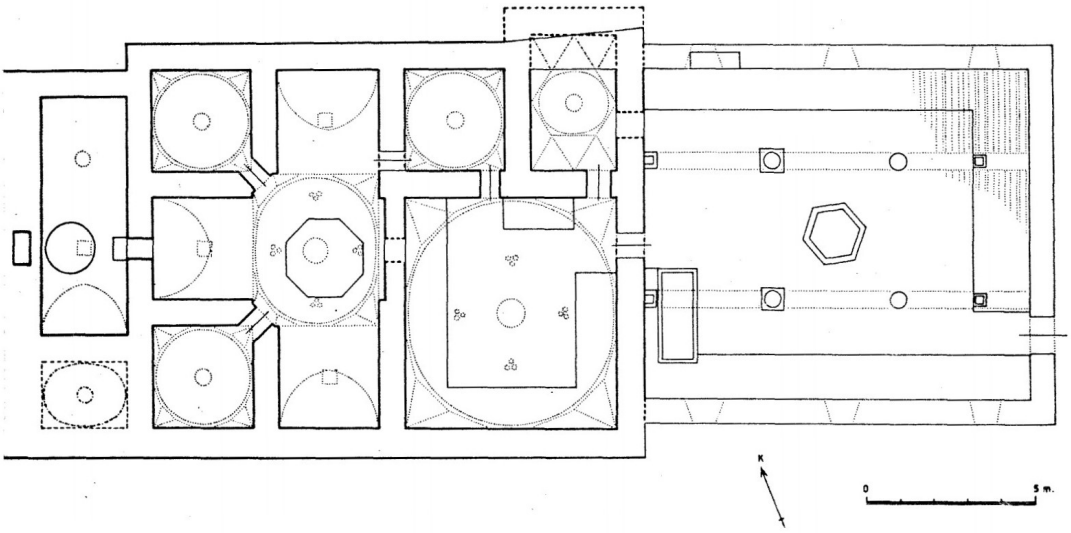

Şekil E.11 : Sivrihisar Seydiler Hamamı kat planı çizimi (Erat, 1997).

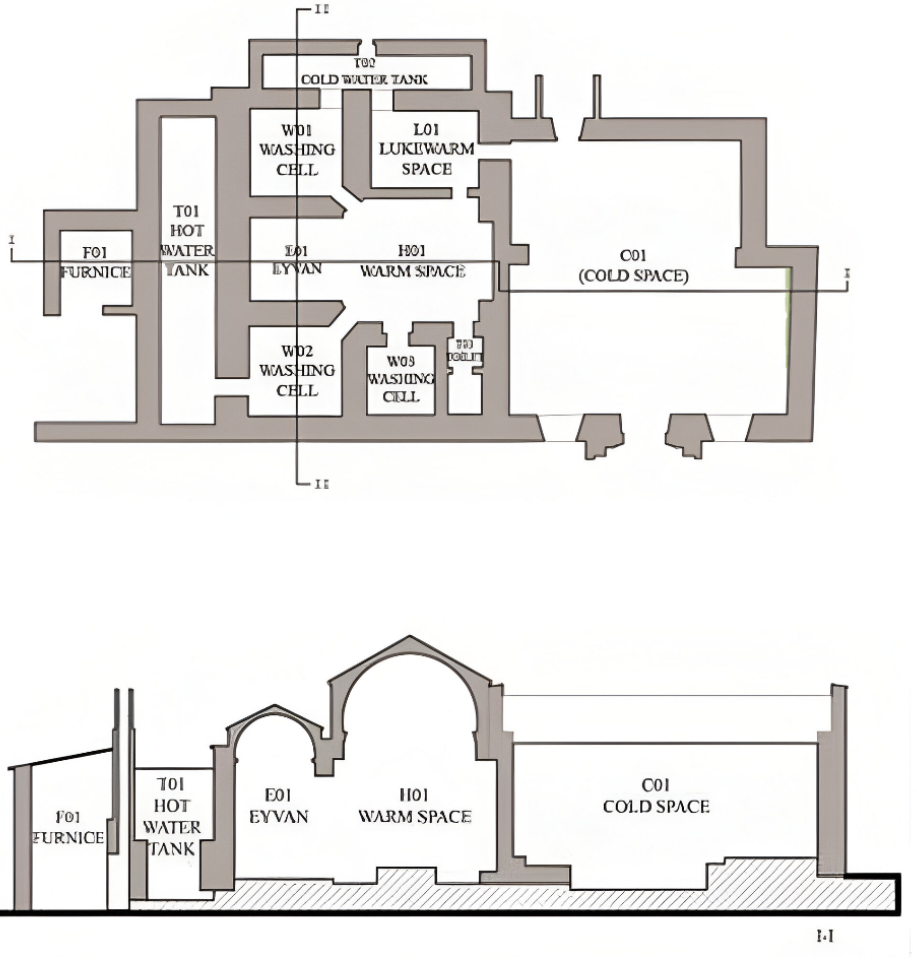

Şekil E.12 : Bergama Küplü Hamam plan ve kesit çizimleri (Baz, Karatosun, 2017).

EK F : Lalaoğlu Hamamının restitüsyon projesi (2025)

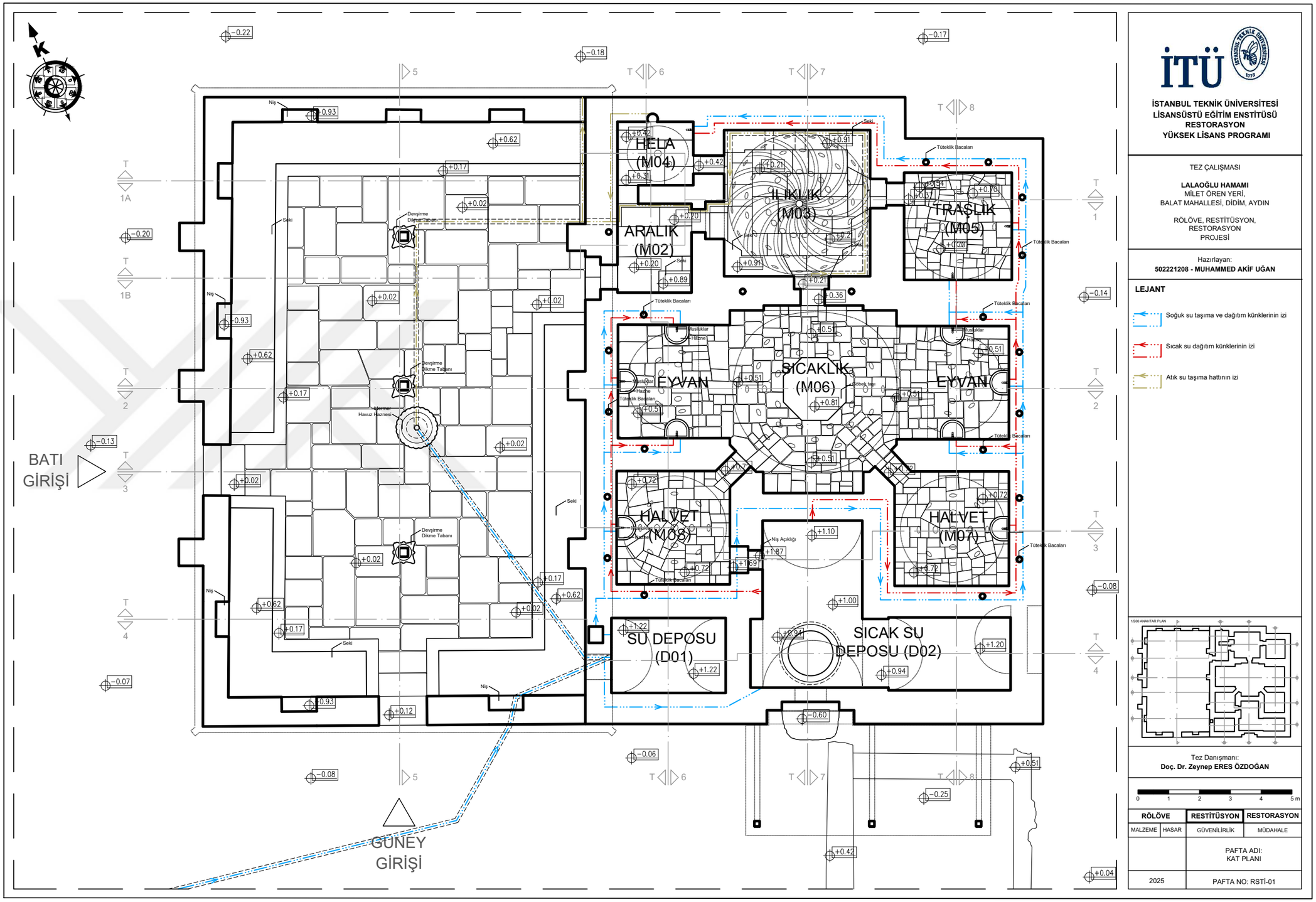

Şekil F.1 : Restitüsyon kat planı.

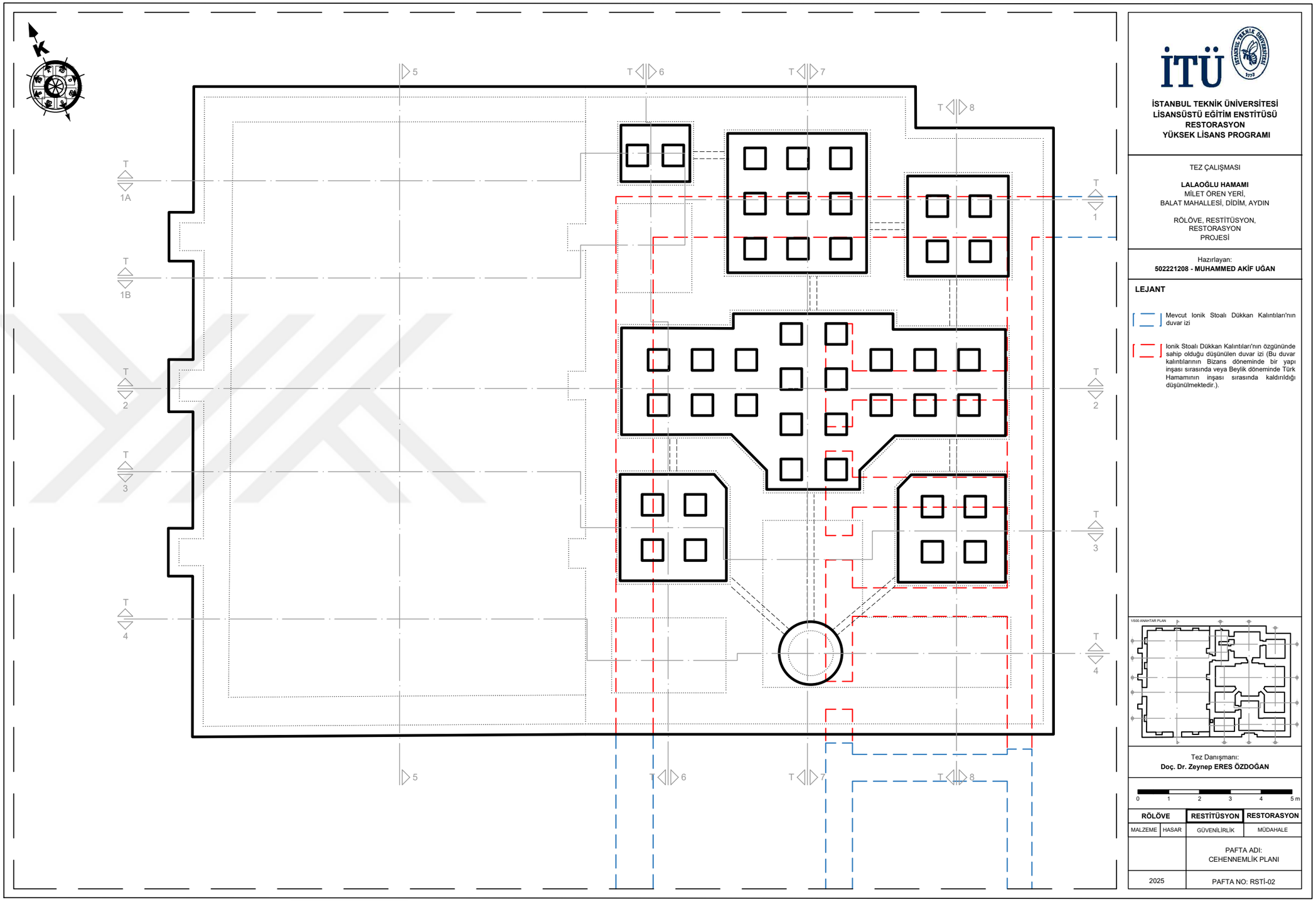

Şekil F.2 : Restitüsyon cehennemlik planı.

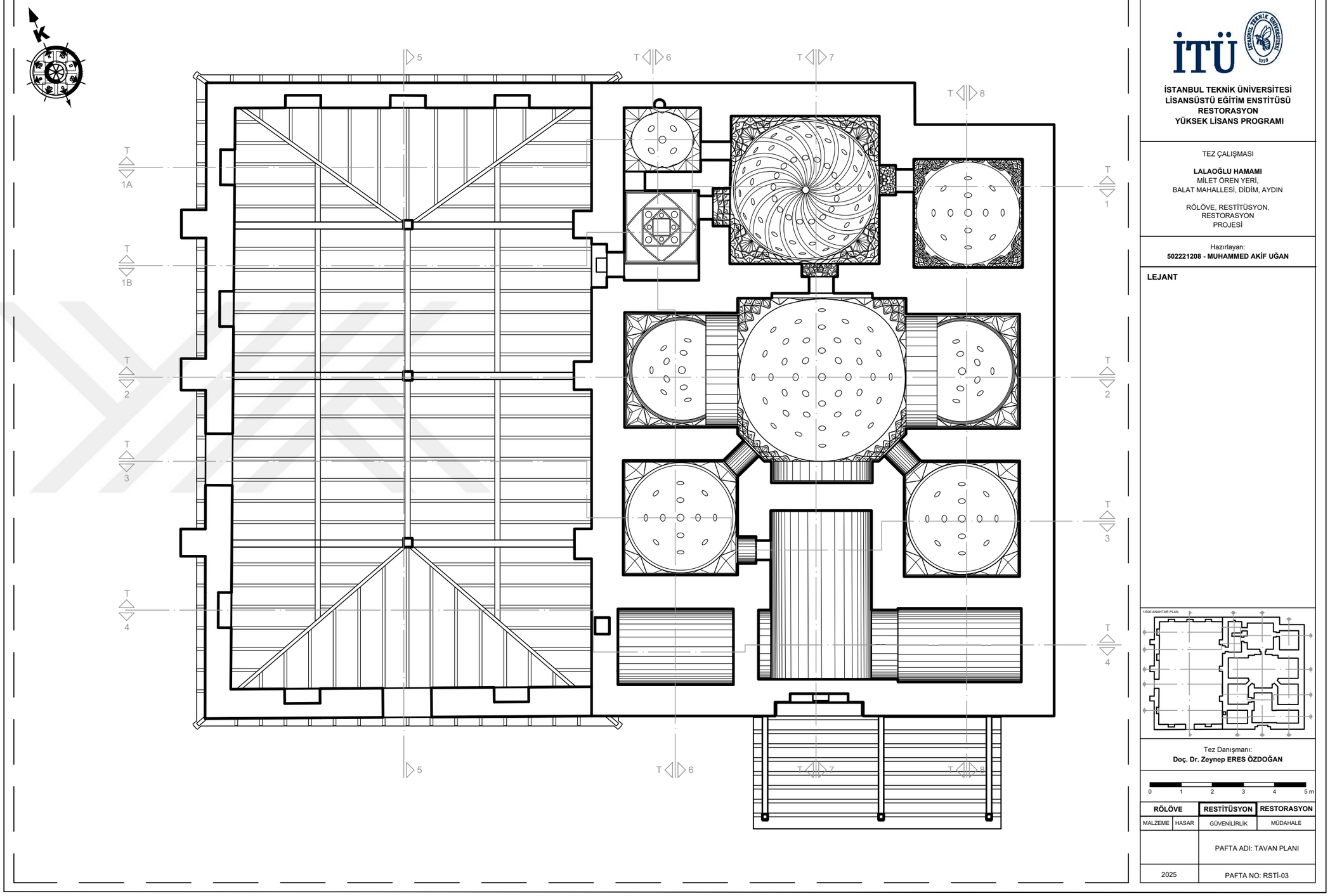

Şekil F.3 : Restitüsyon tavan planı.

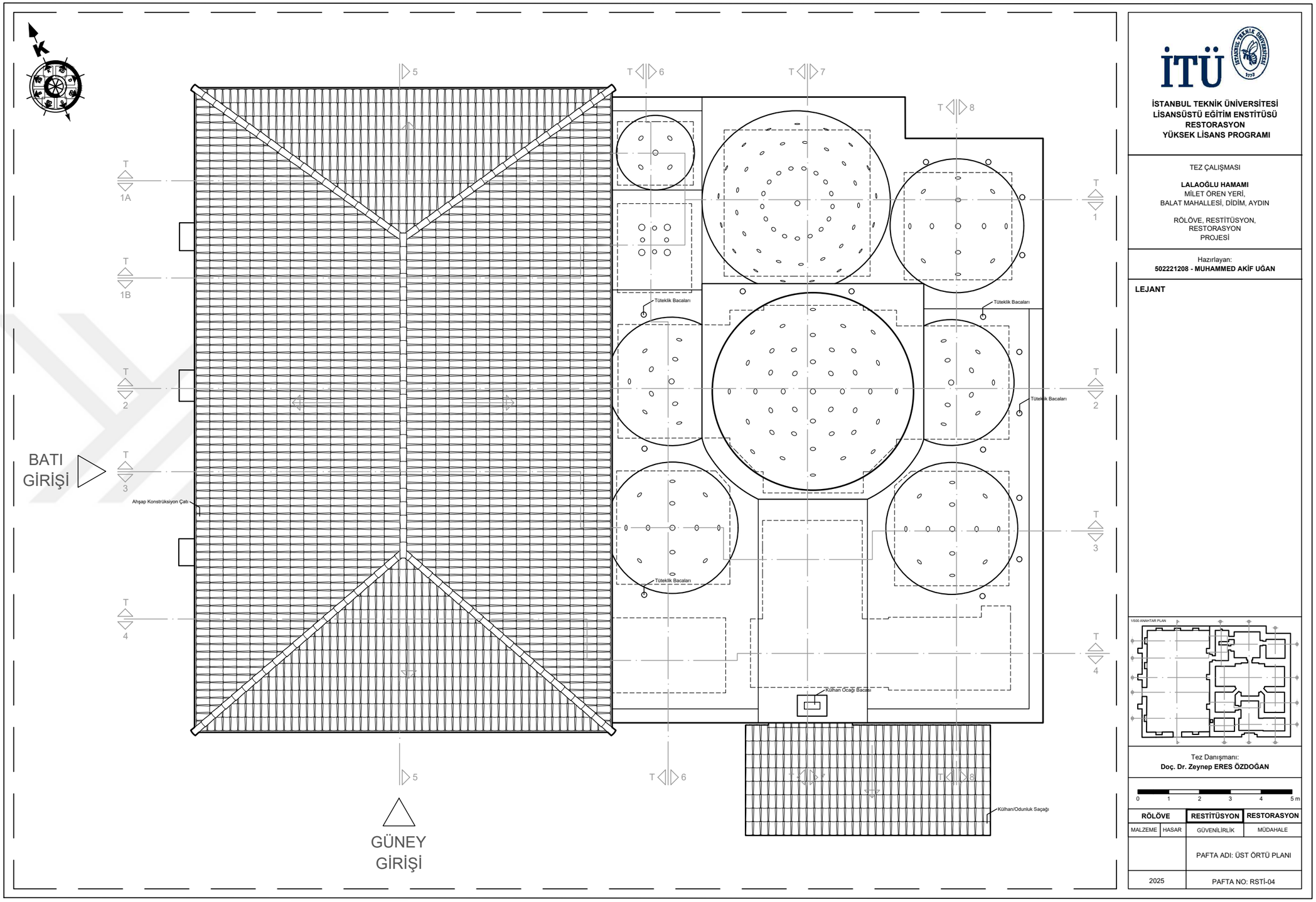

Şekil F.4 : Restitüsyon üst örtü planı.

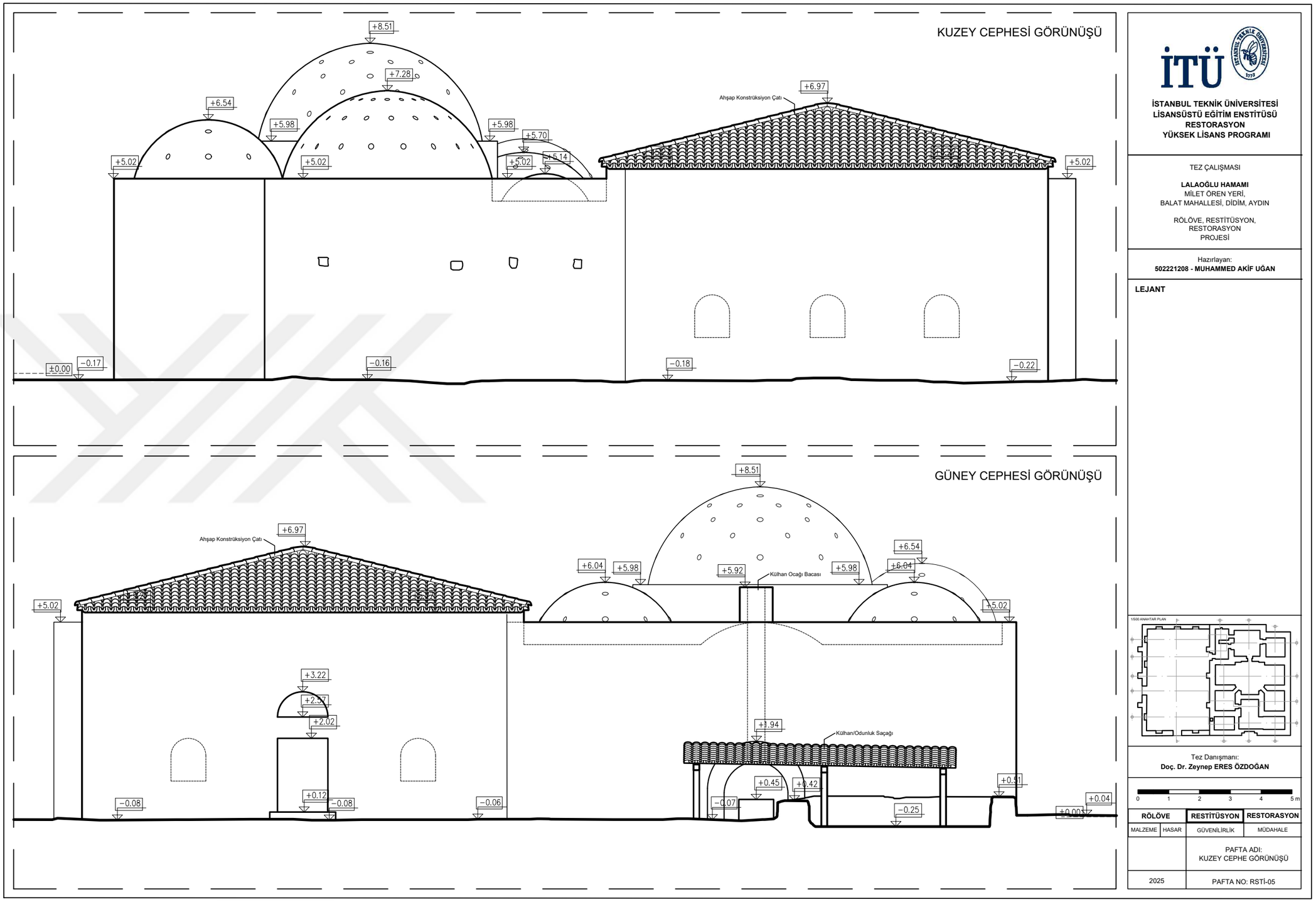

Şekil F.5 : Restitüsyon kuzey ve güney cephe görünüşü.

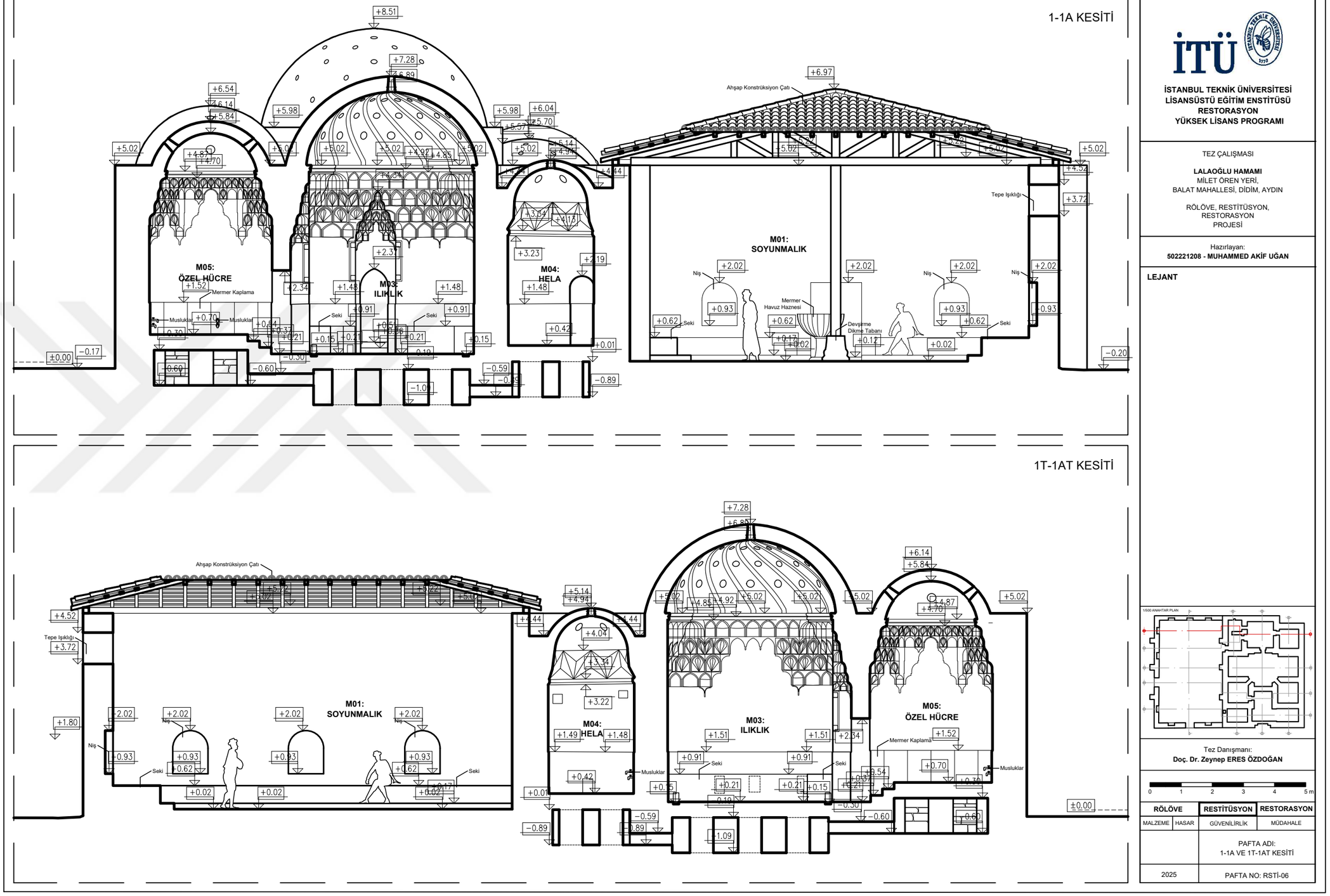

Şekil F.6 : Restitüsyon 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

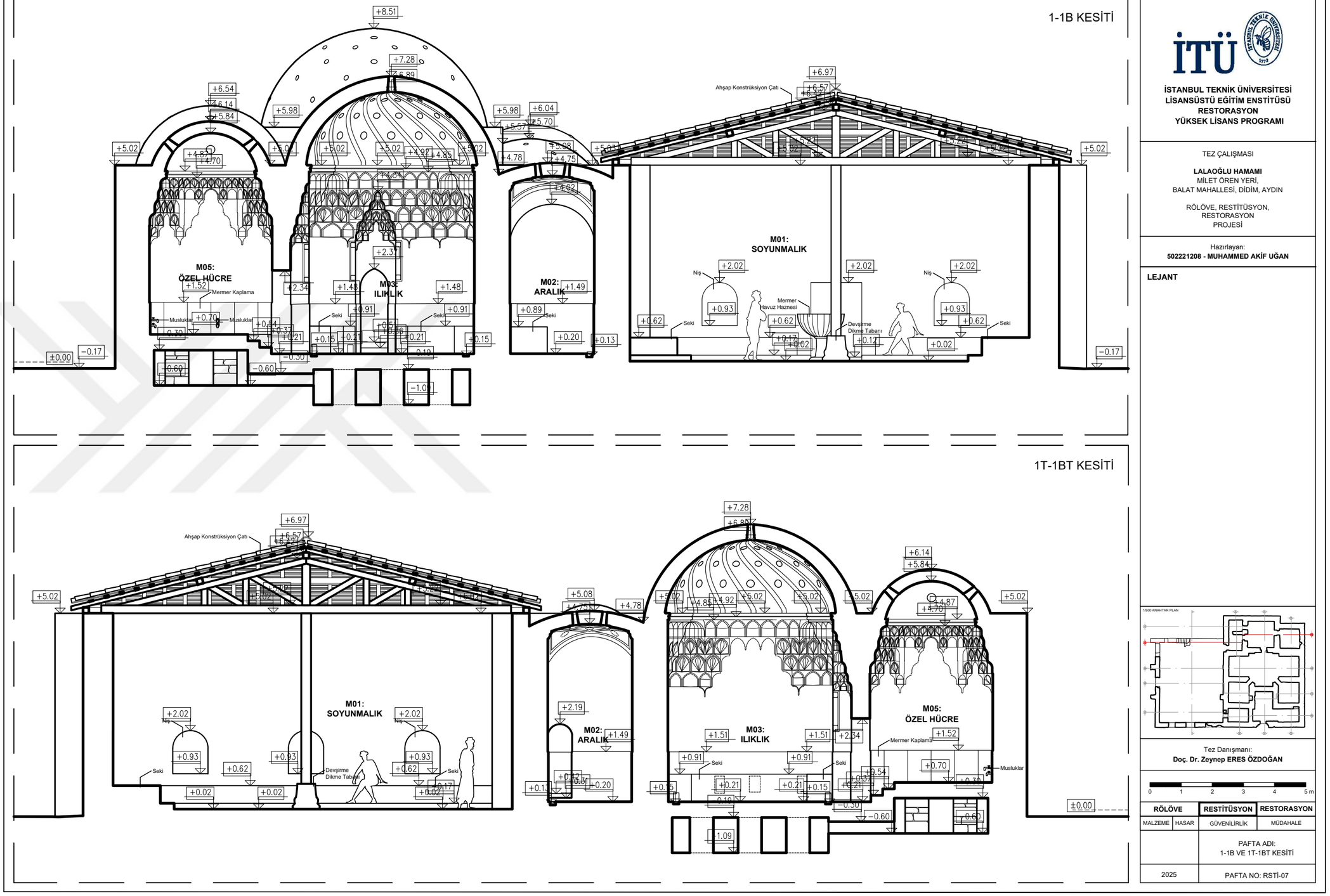

Şekil F.7 : Restitüsyon 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

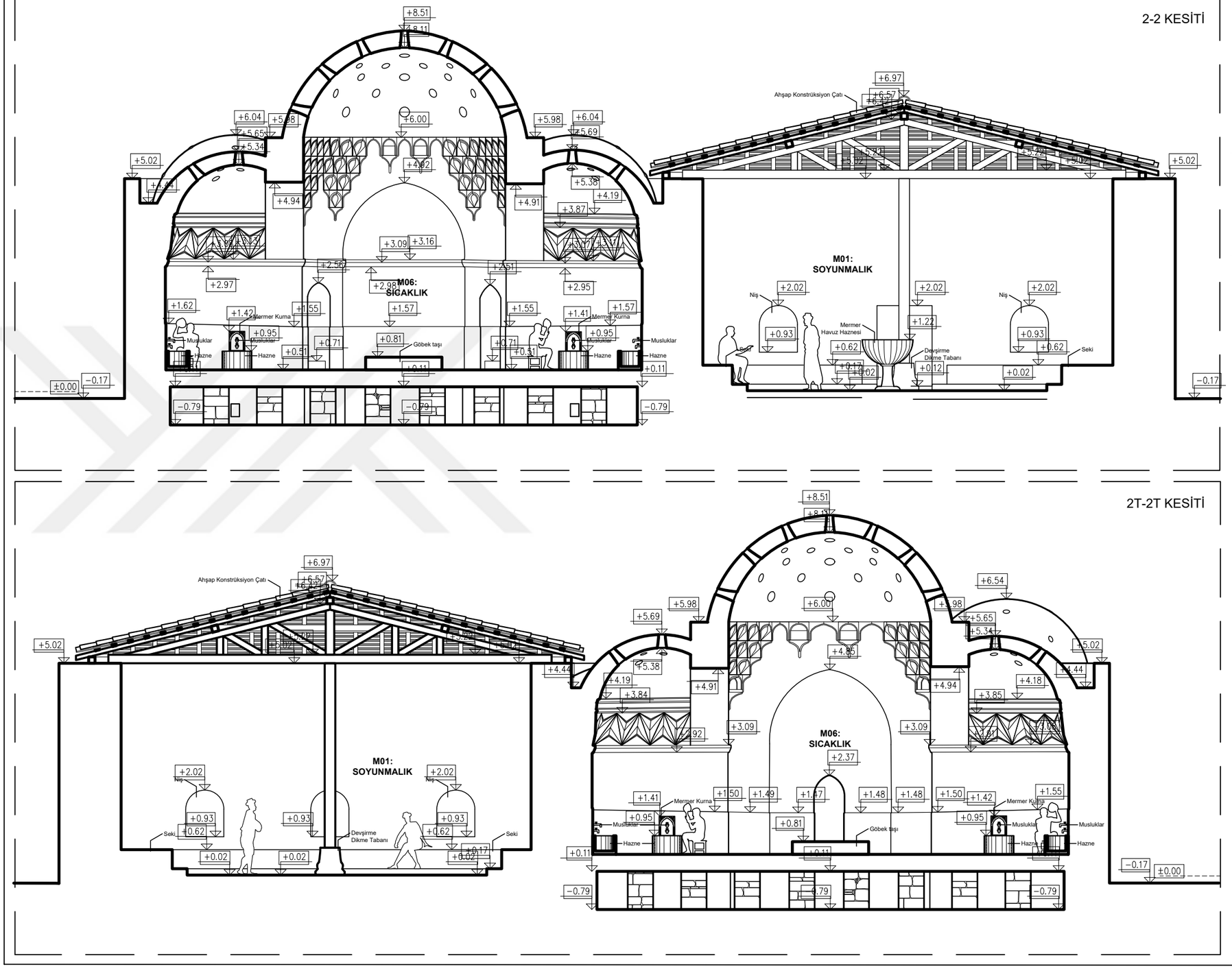

Şekil F.8 : Restitüsyon 2-2 ve 2T-2T kesiti.

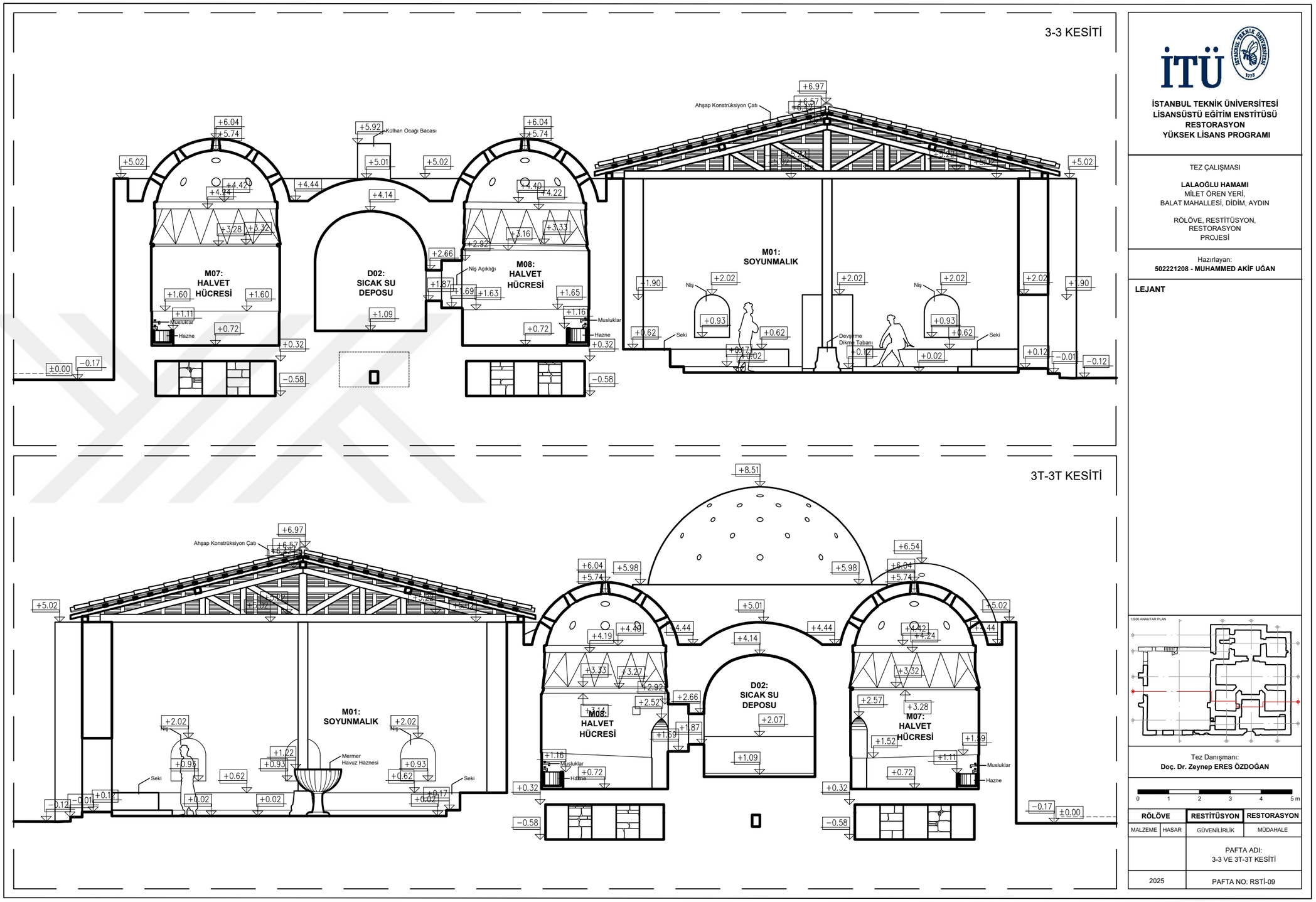

Şekil F.9 : Restitüsyon 3-3 ve 3T-3T kesiti.

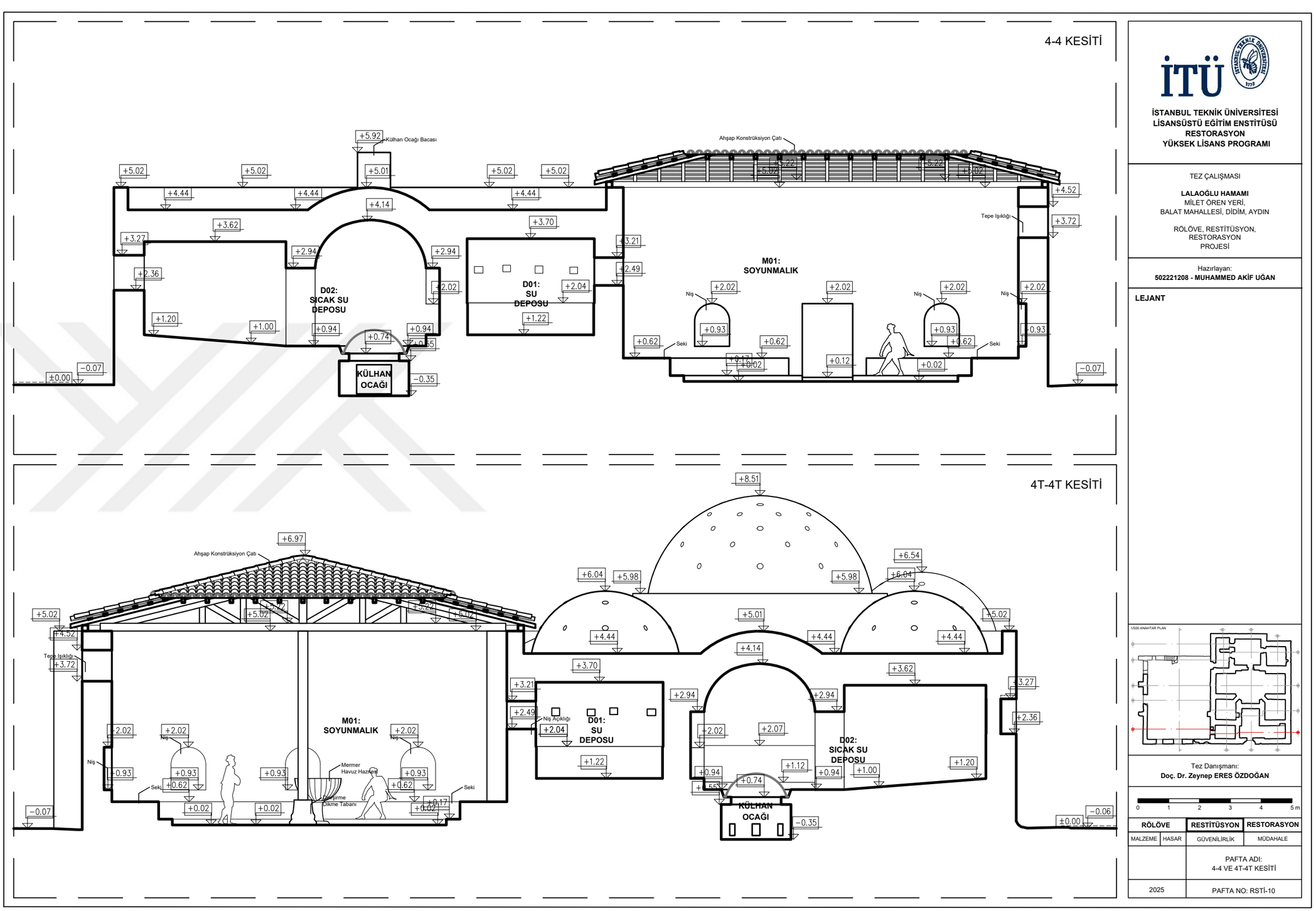

Şekil F.10 : Restitüsyon 4-4 ve 4T-4T kesiti.

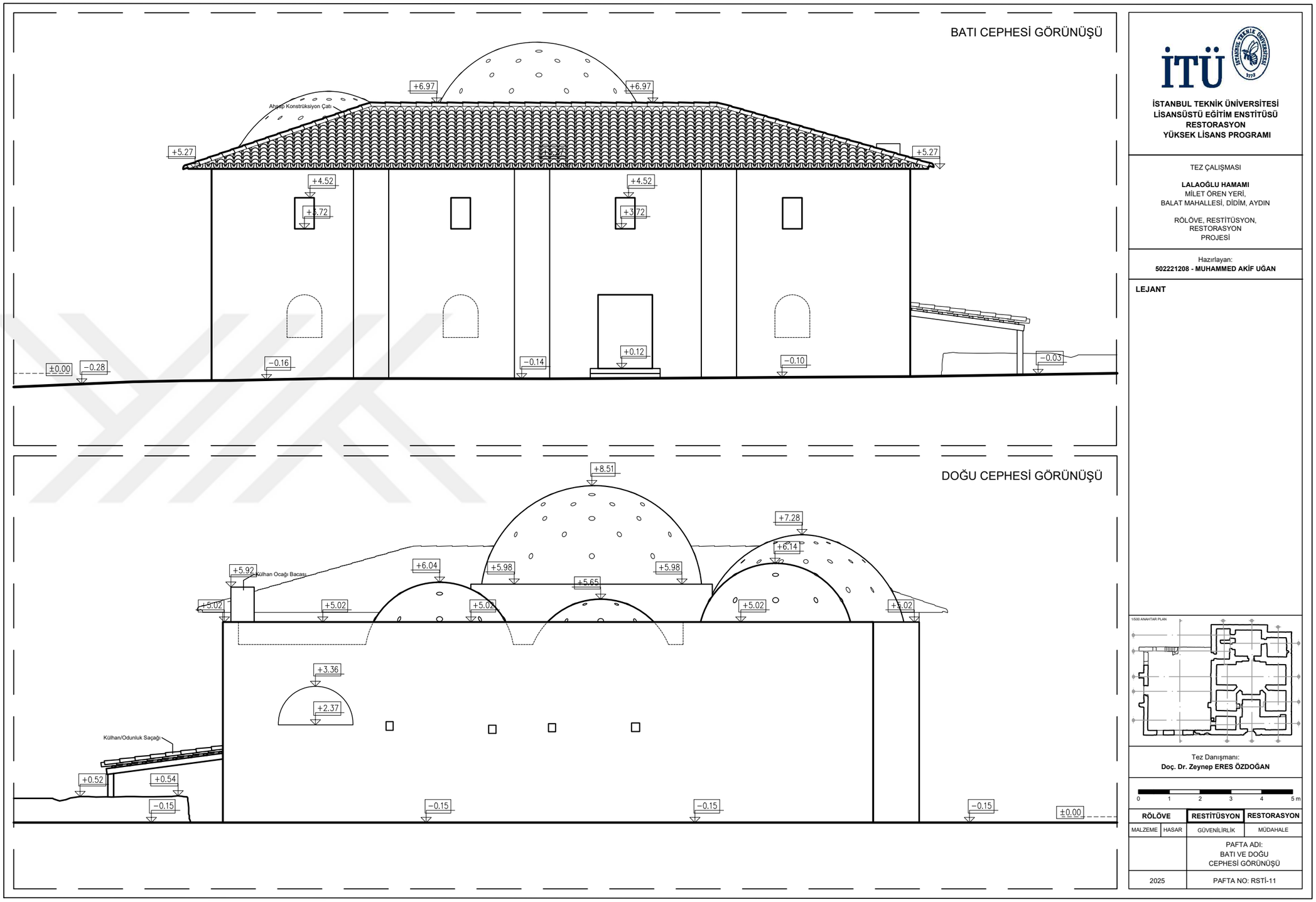

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
BATI VE DOĞU
CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

2025 | PAFTA NO: RSTİ-11

Şekil F.11 : Restitüsyon batı ve doğu cephe görünüşü.

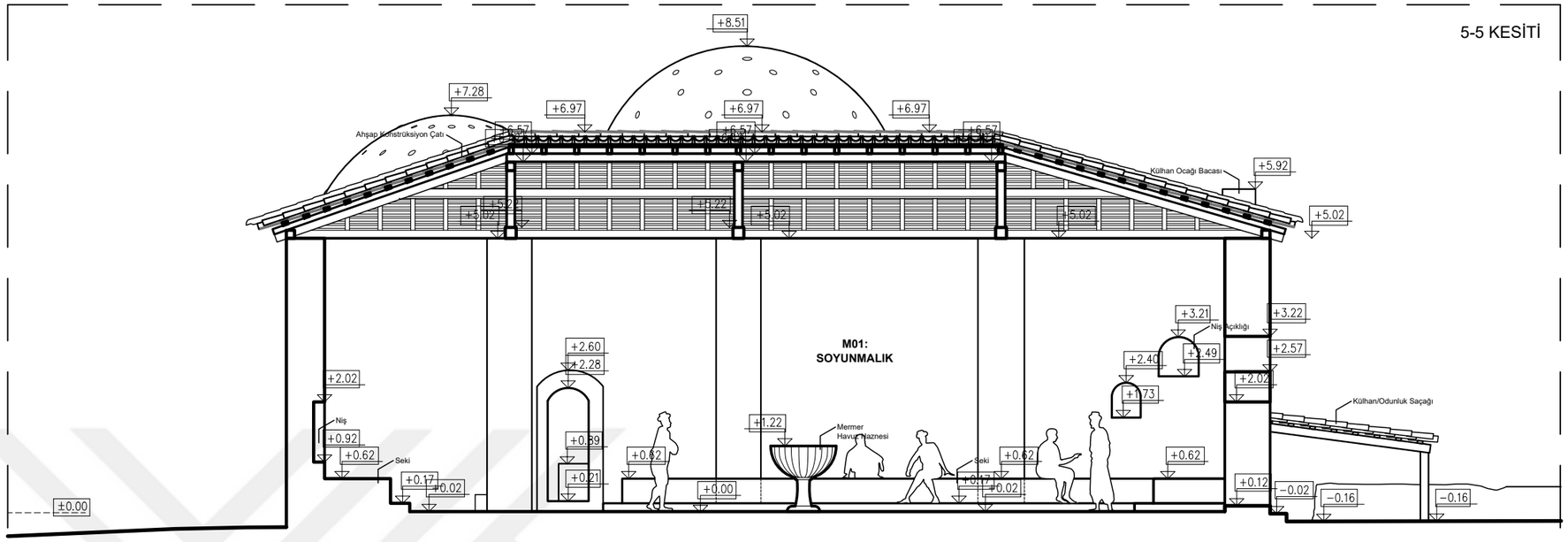

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

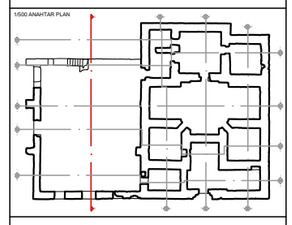

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
5-5 KESİTİ

2025

PAFTA NO: RSTİ-12

Şekil F.12 : Restitüsyon 5-5 kesiti.

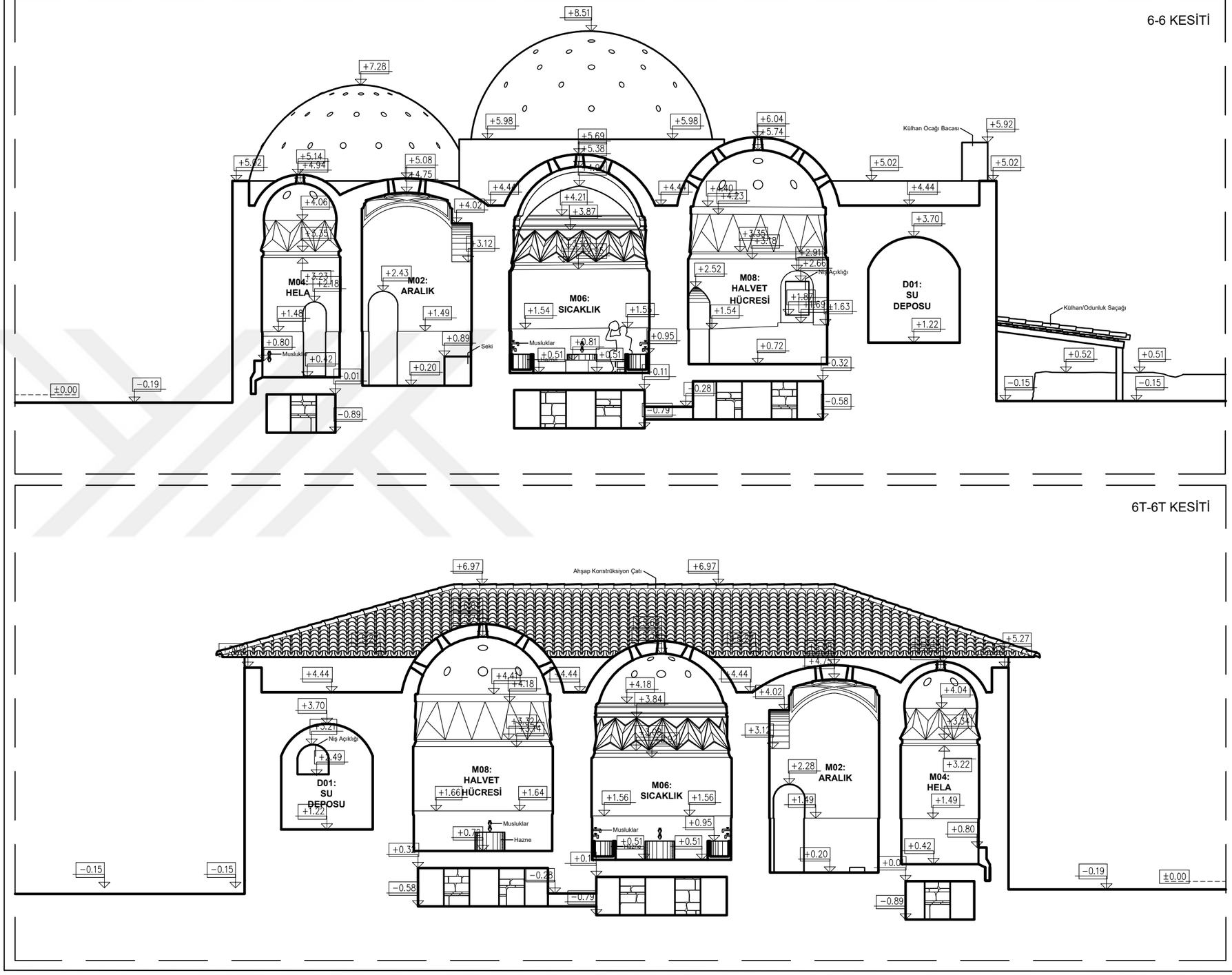

Şekil F-13 : Restitüsyon 6-6 ve 6T-6T kesiti.

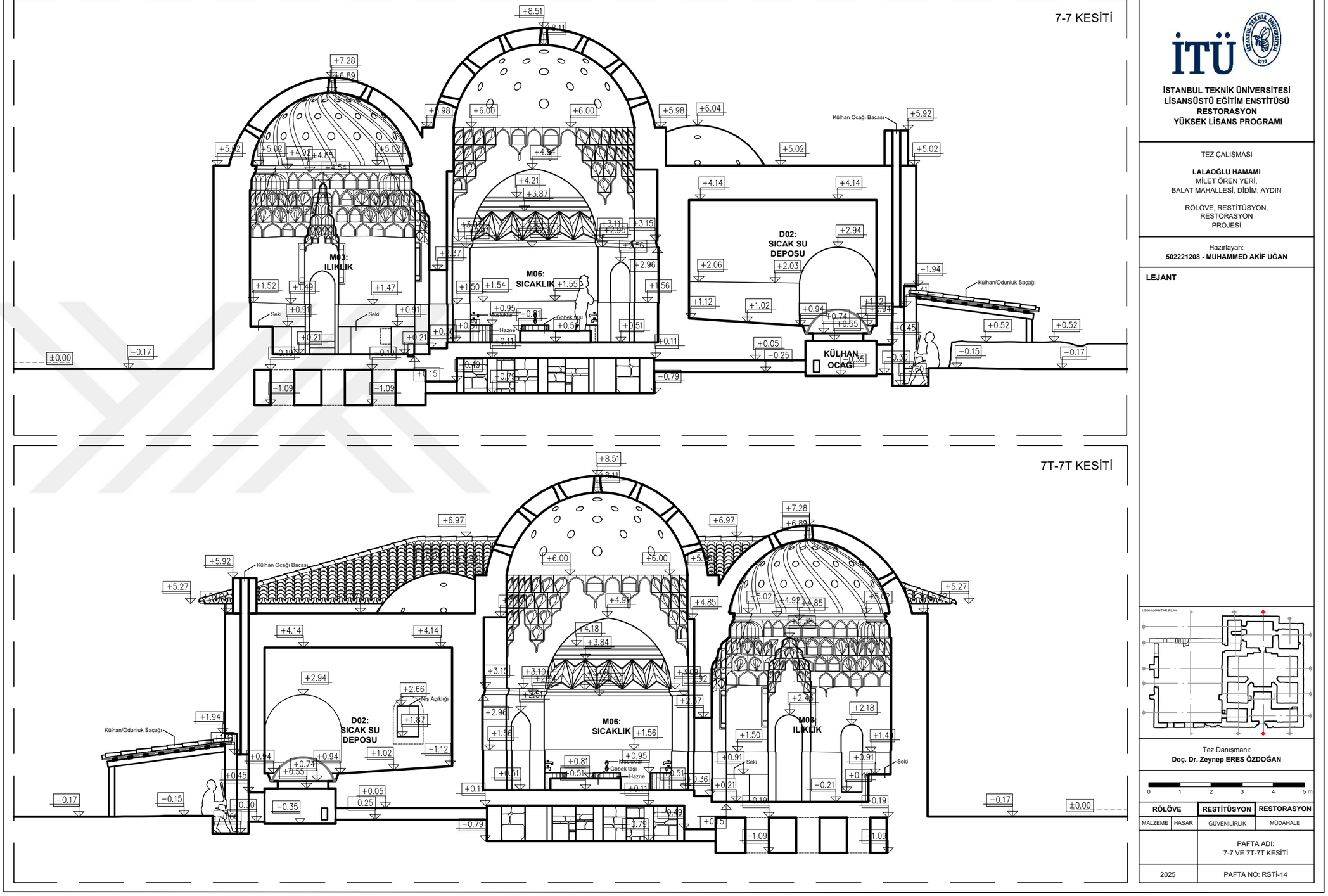

Şekil F.14 : Restitüsyon 7-7 ve 7T-7T kesiti.

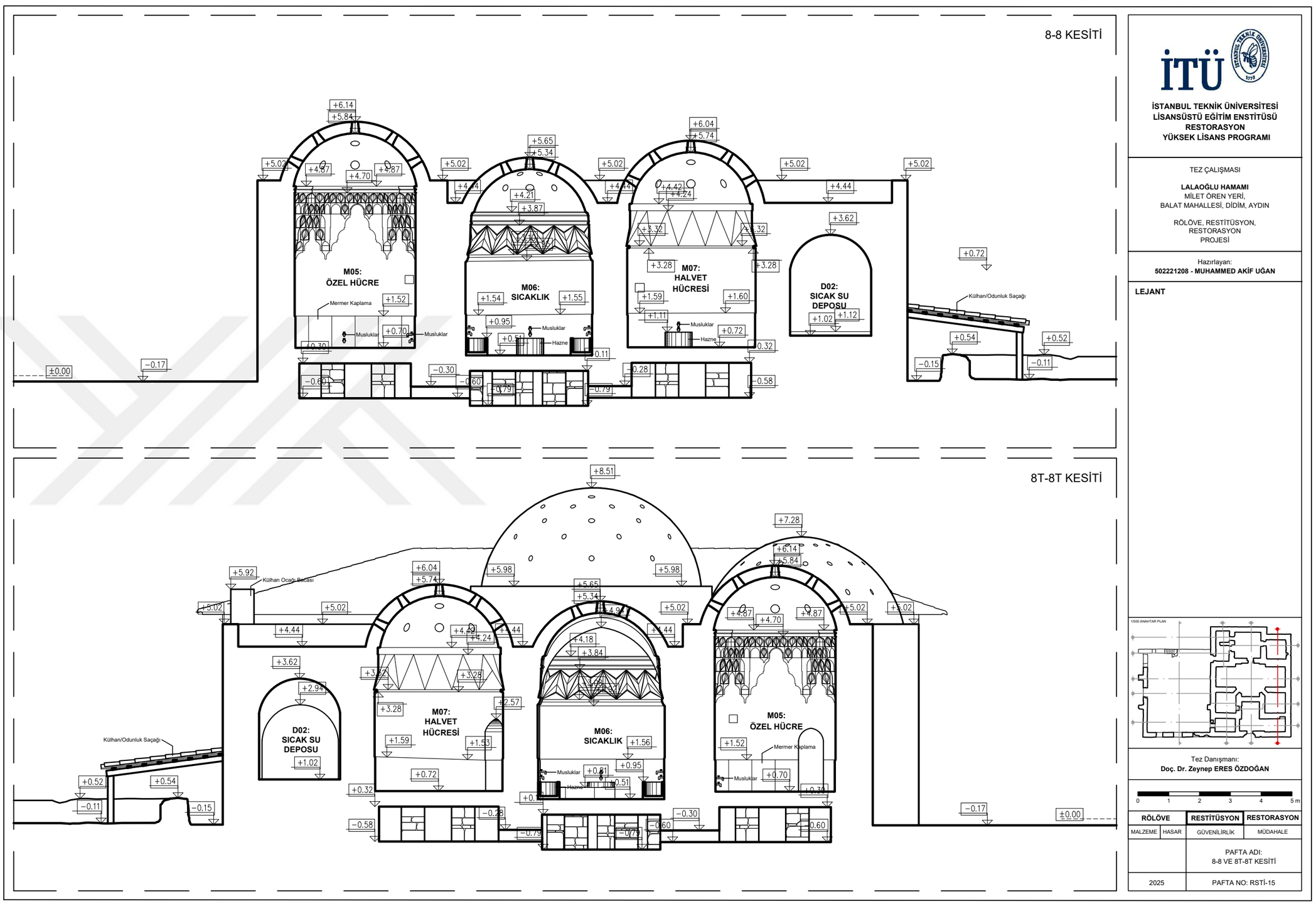

Şekil F-15 : Restitüsyon 8-8 ve 8T-8T kesiti.

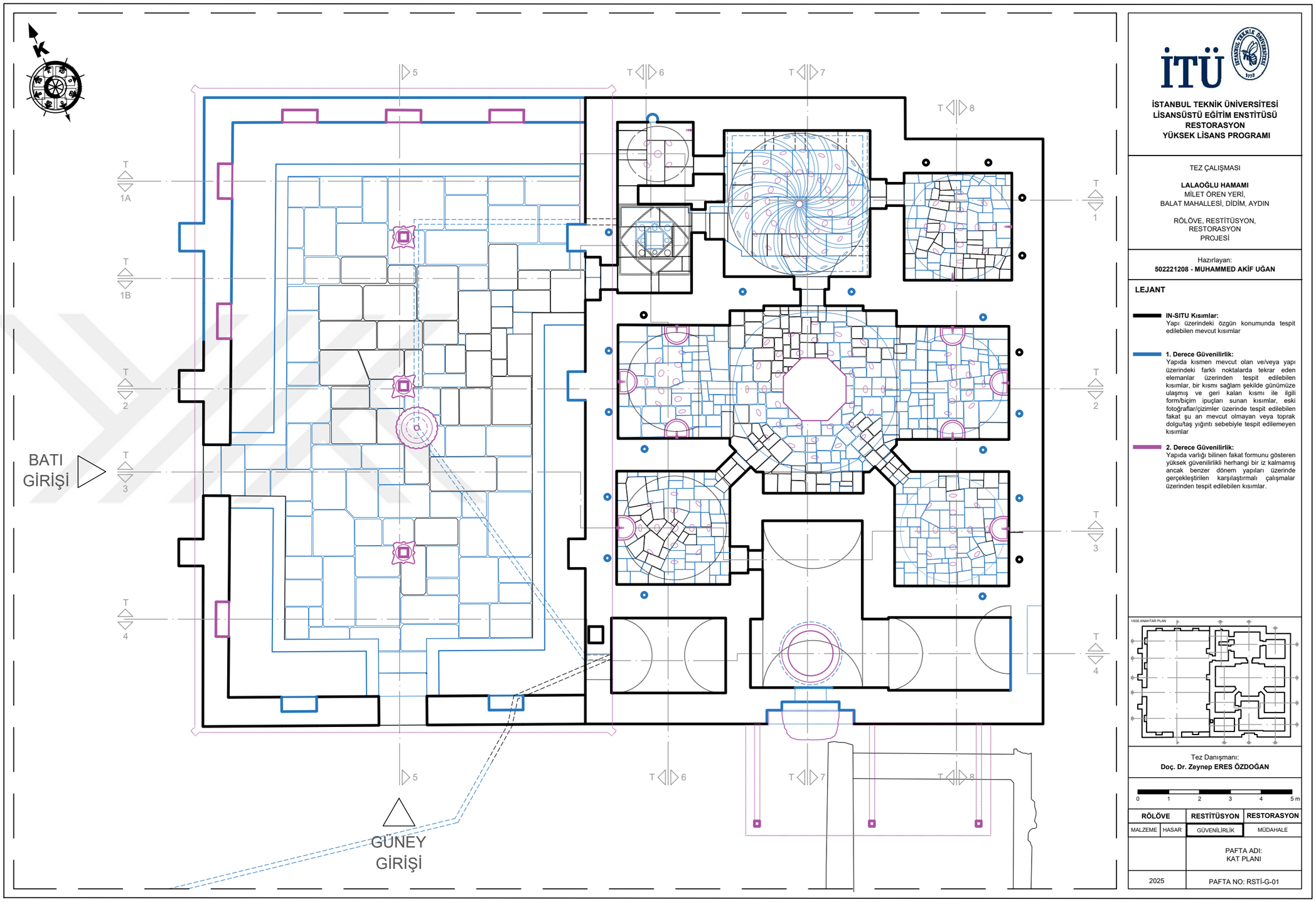

Şekil F.16 : Restitüsyon güvenilirlik kat planı.

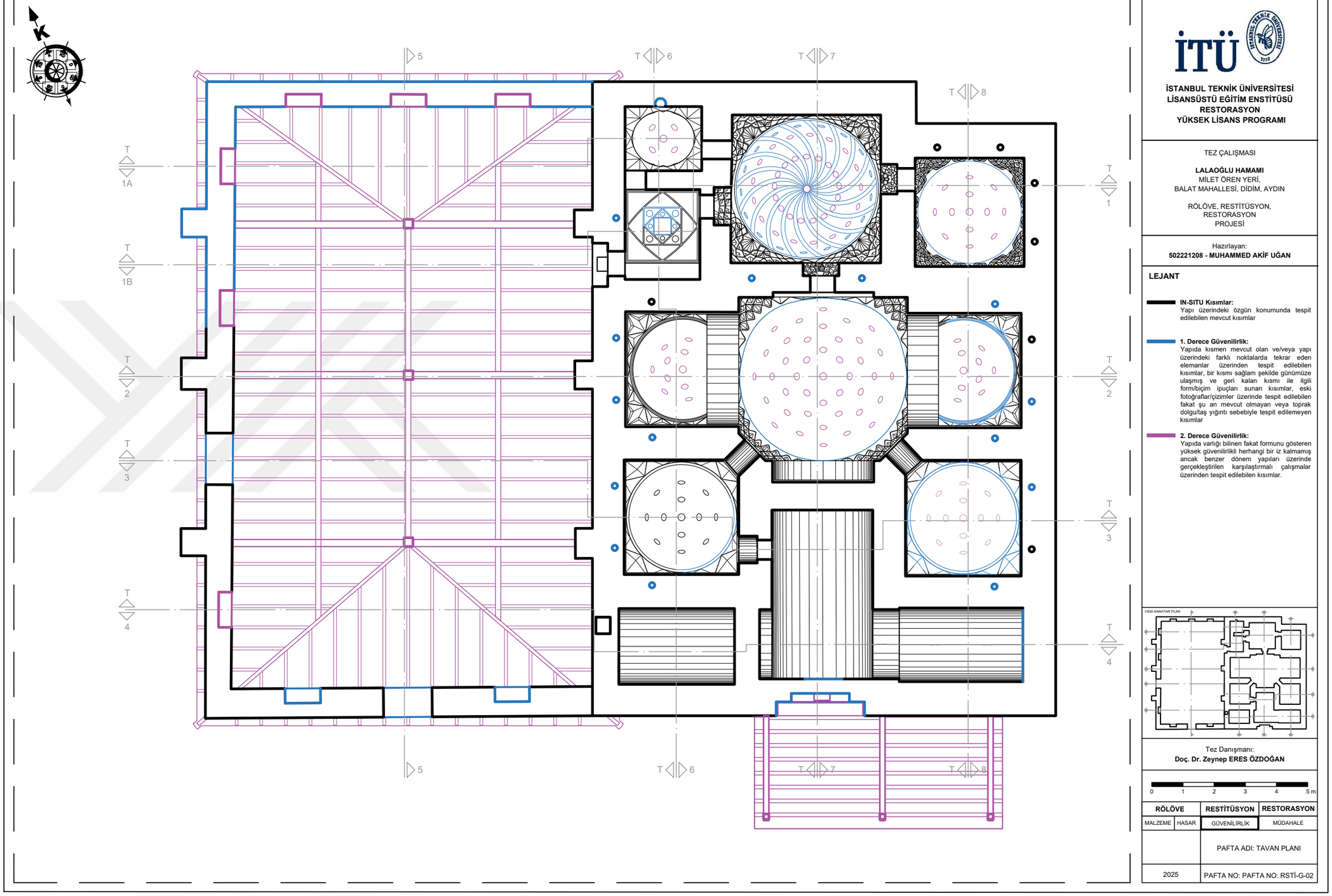

Şekil F.17 : Restitüsyon güvenilirlik tavan planı.

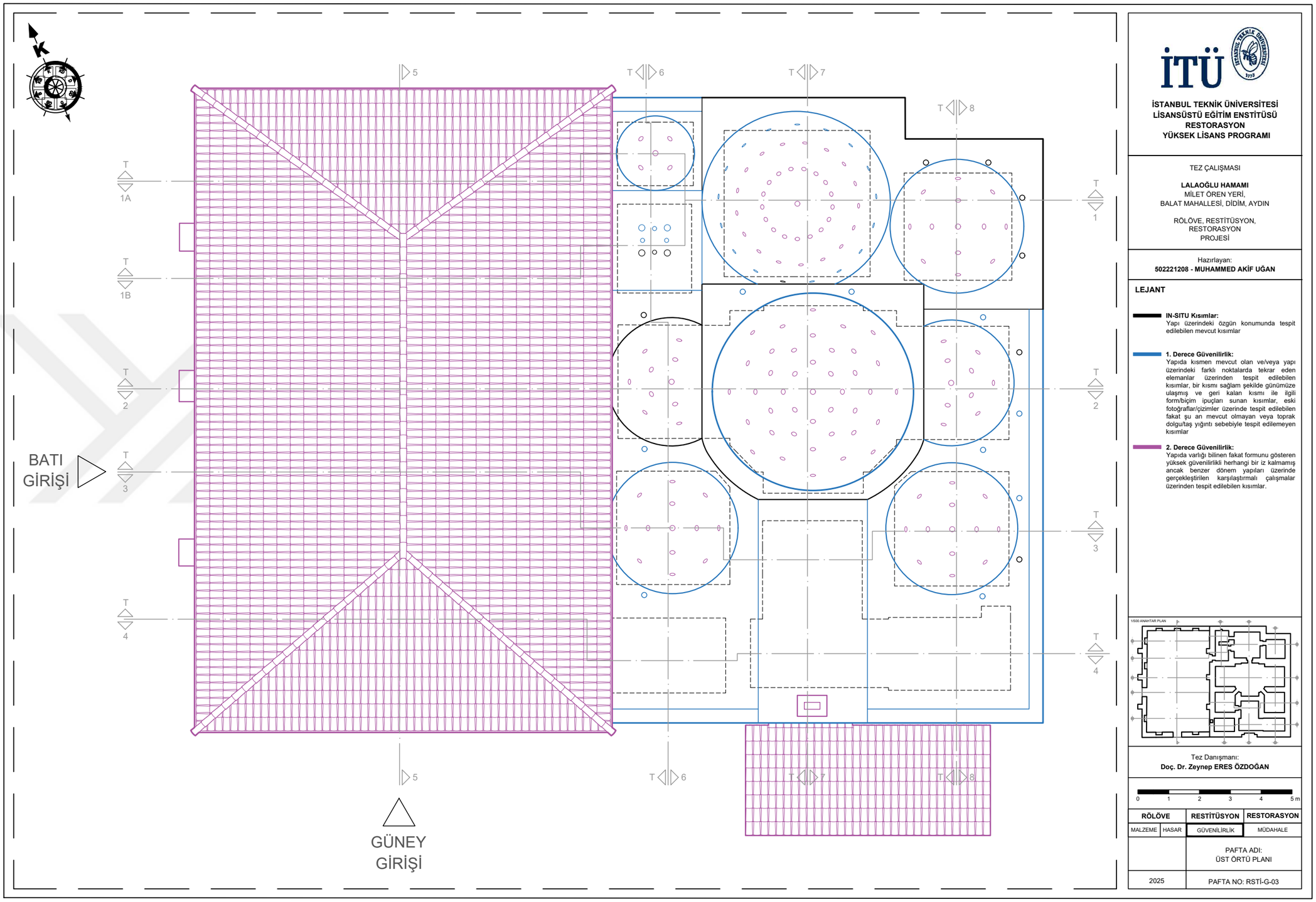

Şekil F.18 : Restitüsyon güvenilirlik üst örtü planı.

KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

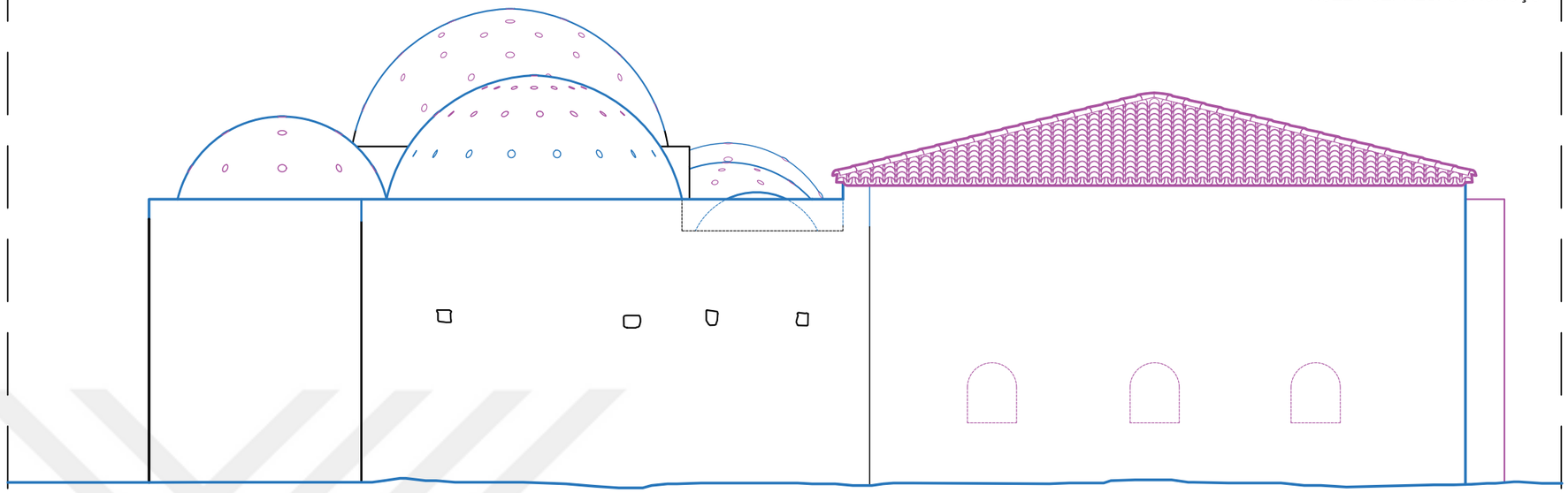

GÜNEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

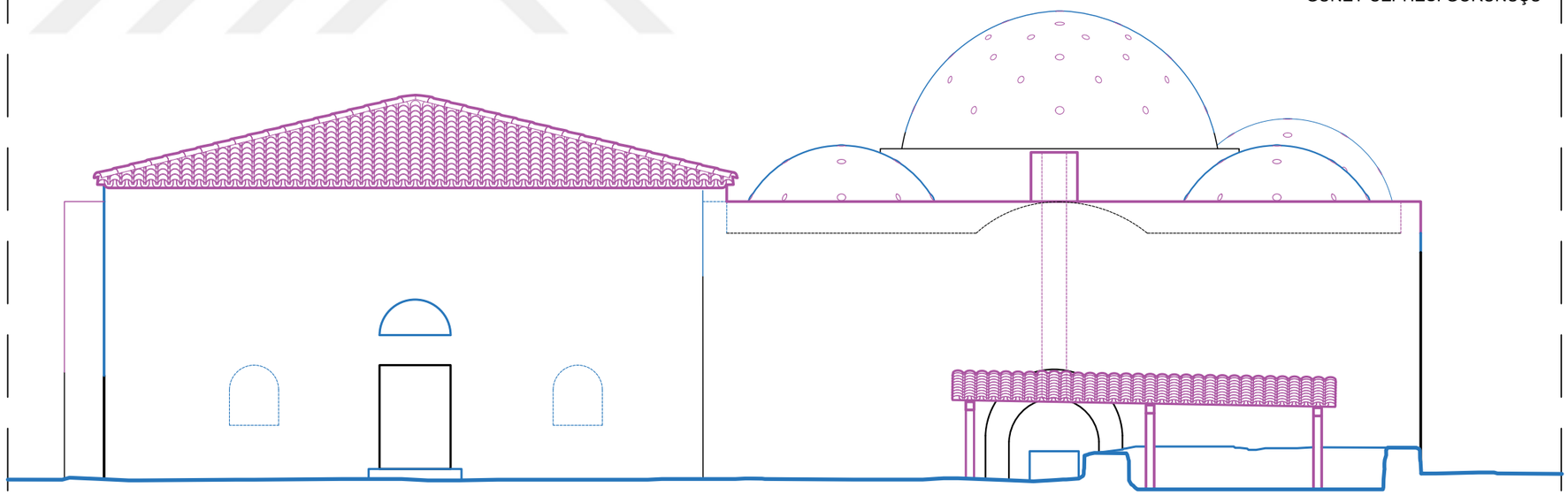

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

IN-SITU Kısımlar:
Yapı üzerindeki özgün konumunda tespit edilebilen mevcut kısımlar

1. Derece Güvenilirlik:
Yapıda kısmen mevcut olan ve/veya yapı üzerindeki farklı noktalarda tekrar eden elemanlar üzerinden tespit edilebilen kısımlar, bir kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmış ve geri kalan kısmı ile ilgili form/biçim ipuçları sunan kısımlar, eski fotoğraflar/çizimler üzerinde tespit edilebilen fakat şu an mevcut olmayan veya toprak dolgu/taş yığıntı sebebiyle tespit edilemeyen kısımlar

2. Derece Güvenilirlik:
Yapıda varlığı bilinen fakat formunu gösteren yüksek güvenilirlikli herhangi bir iz kalmamış ancak benzer dönem yapıları üzerinde gerçekleştirilen karşılaştırmalı çalışmalar üzerinden tespit edilebilen kısımlar.

1/500 ANAHTAR PLAN

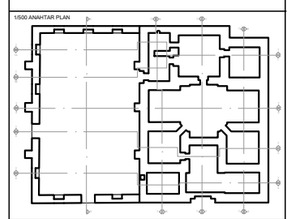

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
KUZEY CEPHE GÖRÜNÜŞÜ

2025

PAFTA NO: RSTİ-G-04

Şekil F.19 : Restitüsyon güvenilirlik kuzey ve güney cephe görünüşü.

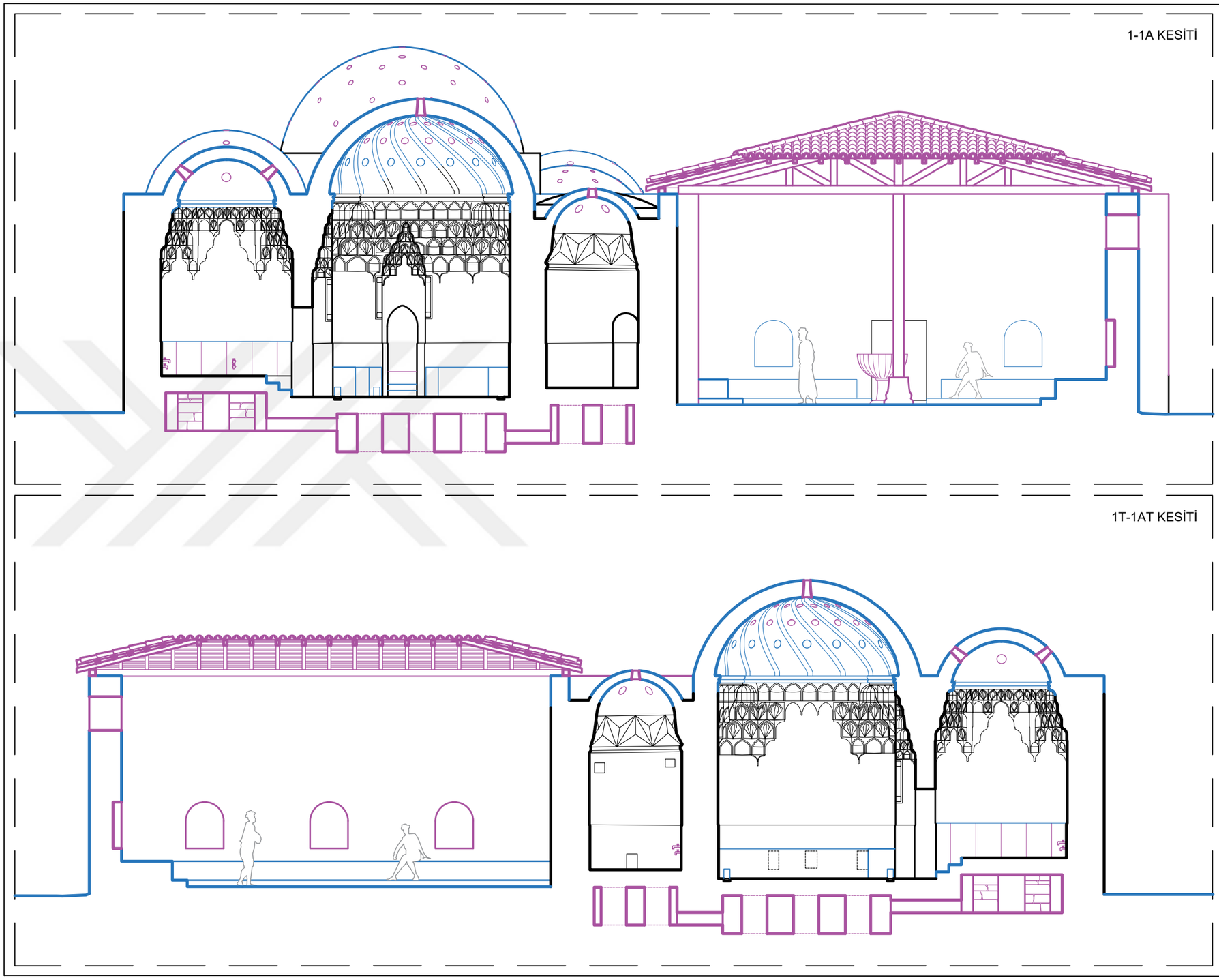

Şekil F.20 : Restitüsyon güvenilirlik 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

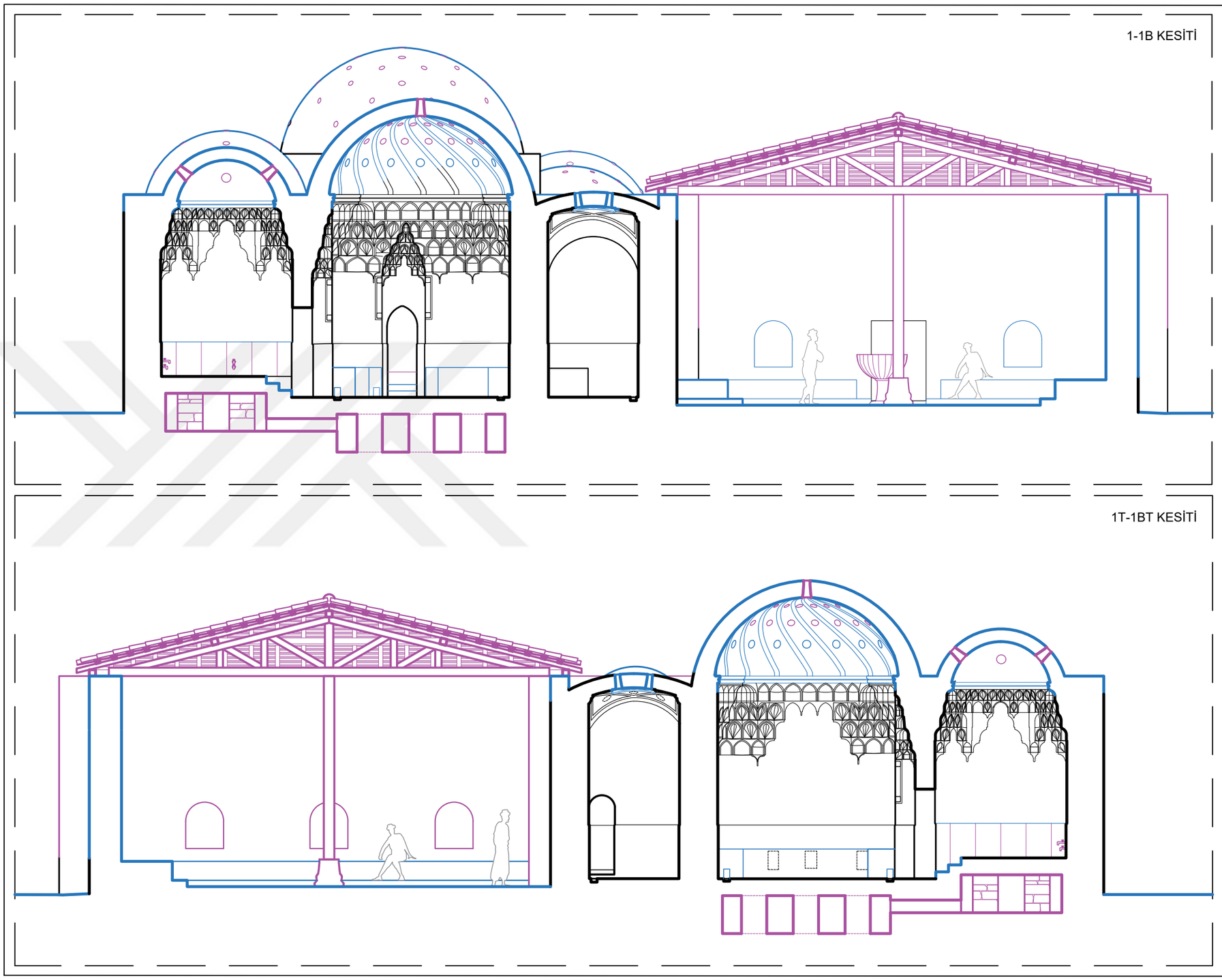

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

IN-SITU Kısımlar:
Yapı üzerindeki özgün konumunda tespit edilebilen mevcut kısımlar

1. Derece Güvenilirlik:
Yapıda kısmen mevcut olan ve/veya yapı üzerindeki farklı noktalarda tekrar eden elemanlar üzerinden tespit edilebilen kısımlar, bir kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmış ve geri kalan kısmı ile ilgili form/biçim ipuçları sunan kısımlar, eski fotoğraflar/çizimler üzerinde tespit edilebilen fakat şu an mevcut olmayan veya toprak dolgu/taş yığıntı sebebiyle tespit edilemeyen kısımlar

2. Derece Güvenilirlik:
Yapıda varlığı bilinen fakat formunu gösteren yüksek güvenilirlikli herhangi bir iz kalmamış ancak benzer dönem yapıları üzerinde gerçekleştirilen karşılaştırmalı çalışmalar üzerinden tespit edilebilen kısımlar.

1500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
1-1B VE 1T-1BT KESİTİ

2025

PAFTA NO: RSTİ-G-06

Şekil F.21 : Restitüsyon güvenilirlik 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

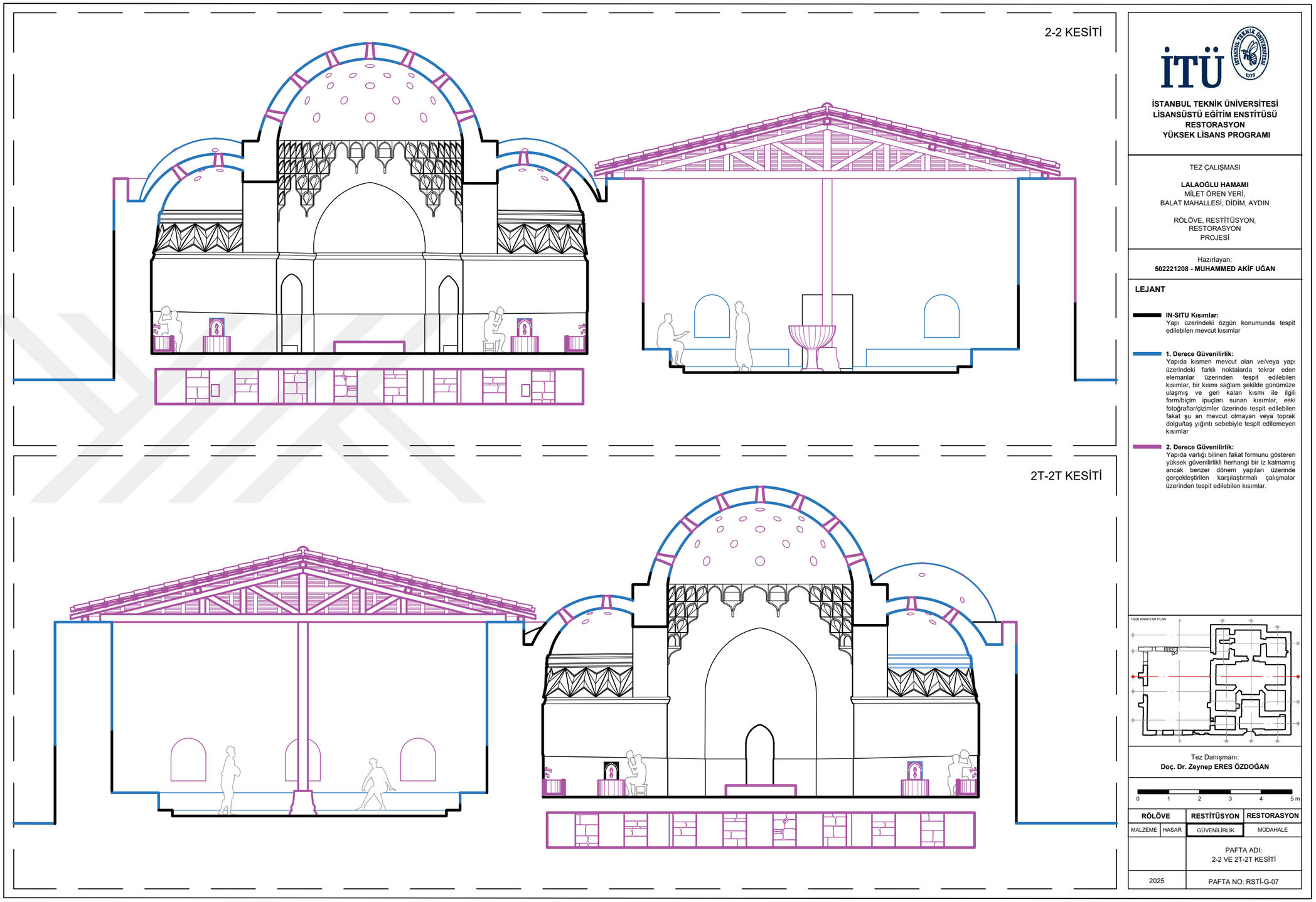

Şekil F.22 : Restitüsyon güvenilirlik 2-2 ve 2T-2T kesiti.

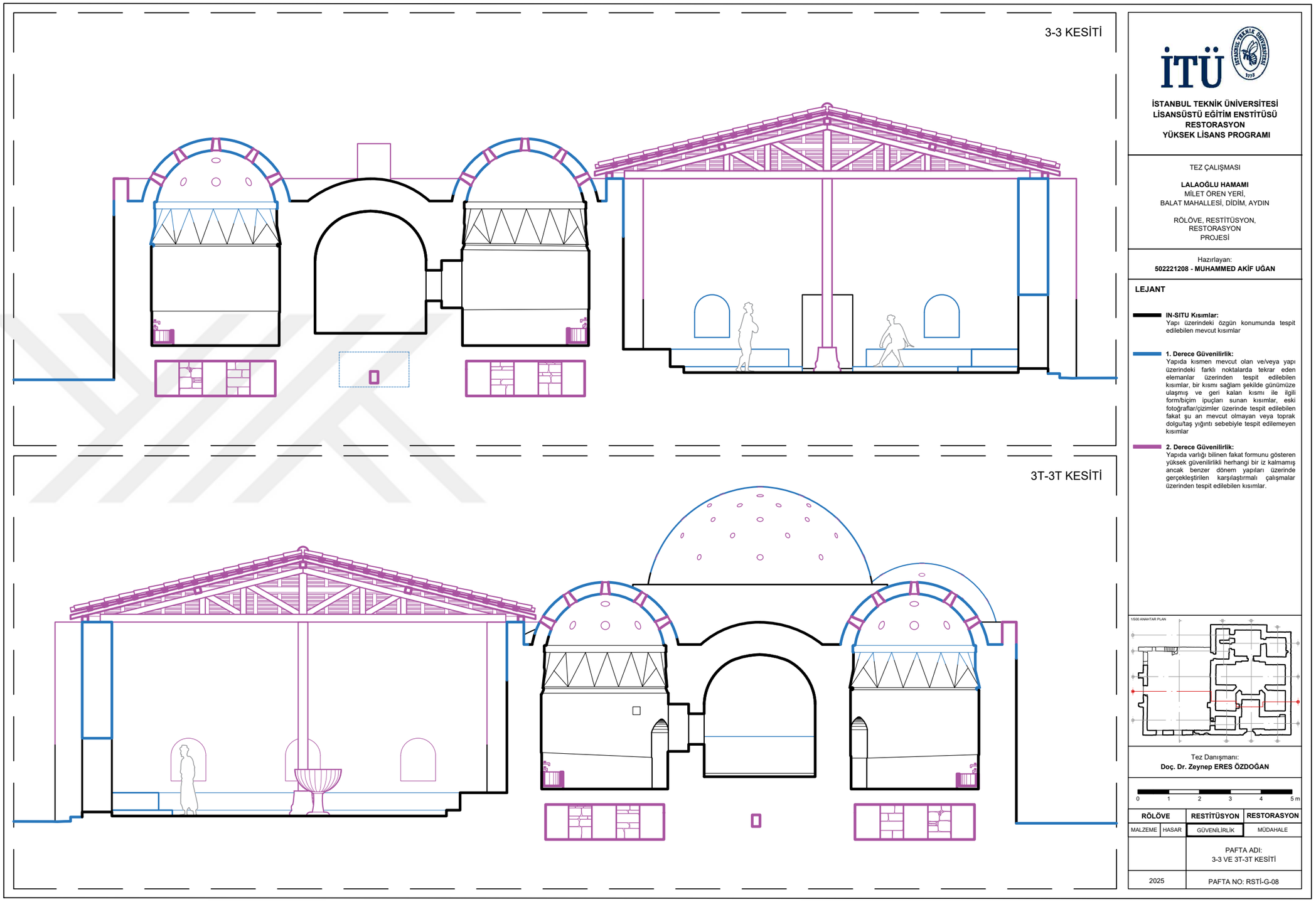

Şekil F.23 : Restitüsyon güvenilirlik 3-3 ve 3T-3T kesiti.

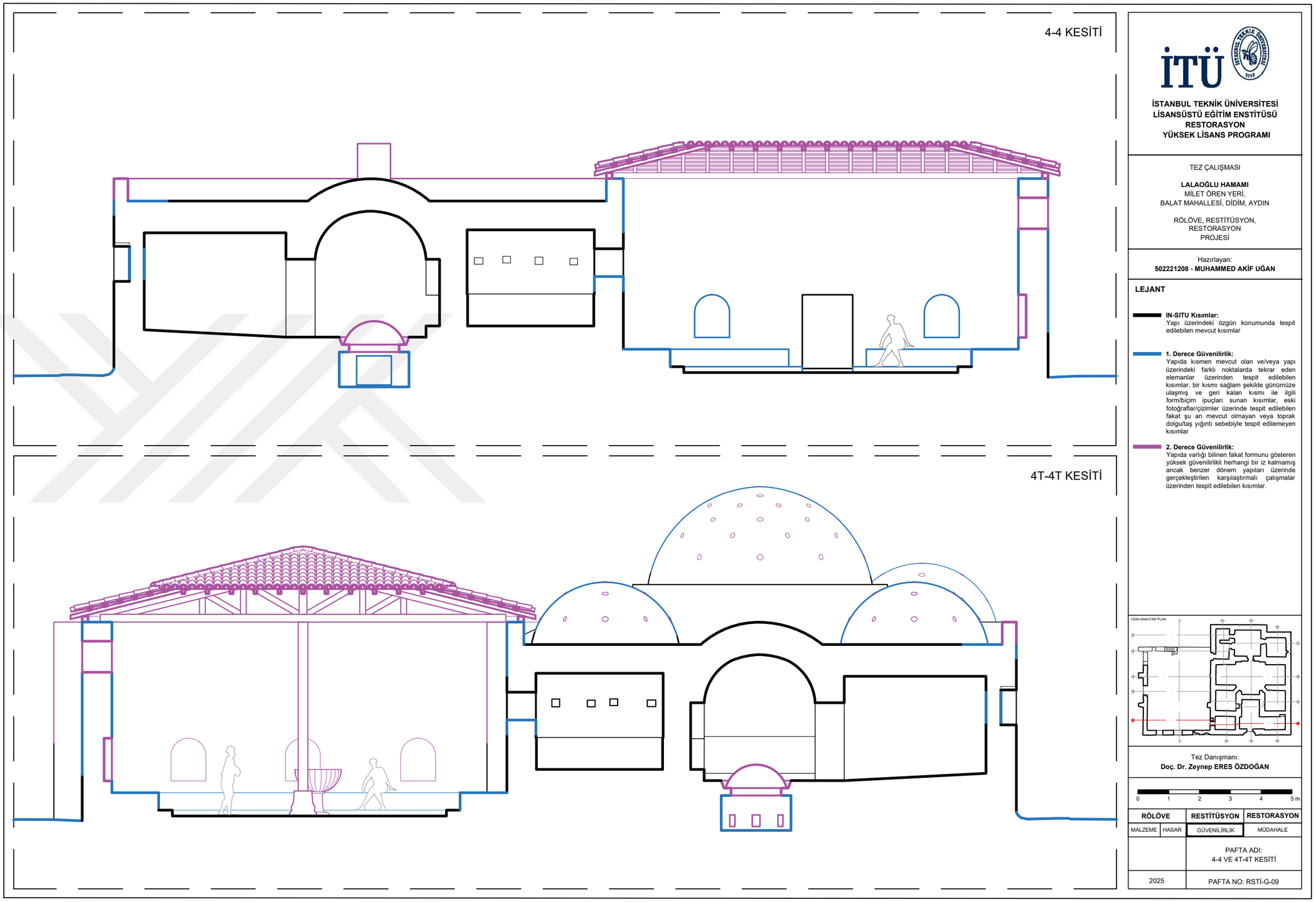

Şekil F.24 : Restitüsyon güvenilirlik 4-4 ve 4T-4T kesiti.

BATI CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

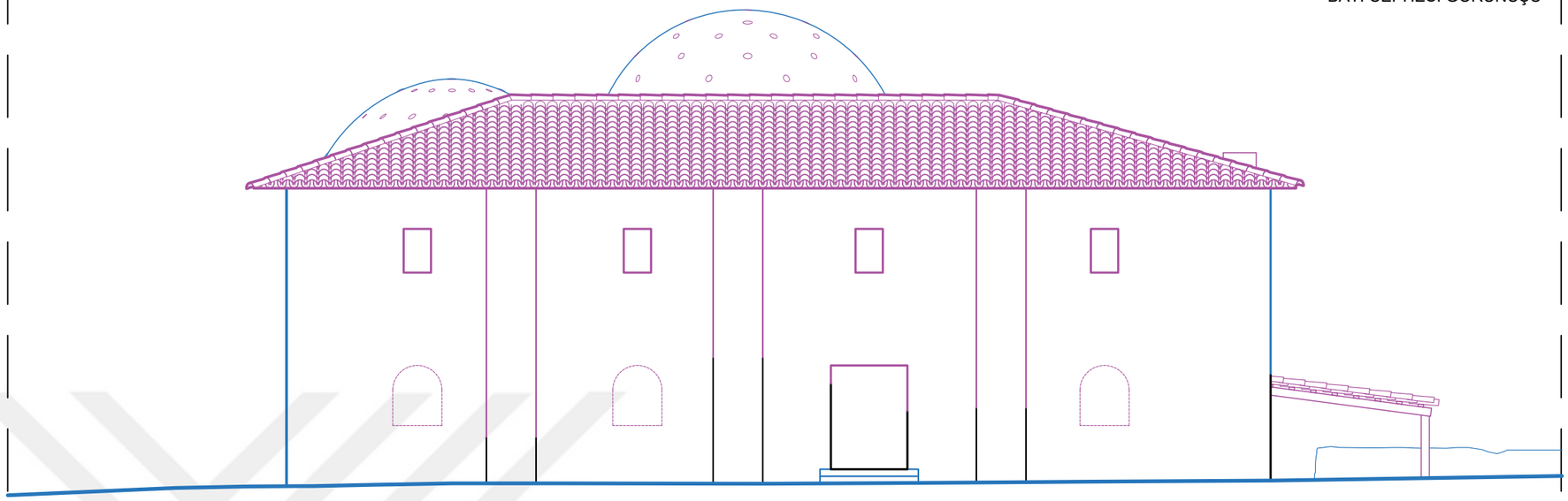

DOĞU CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

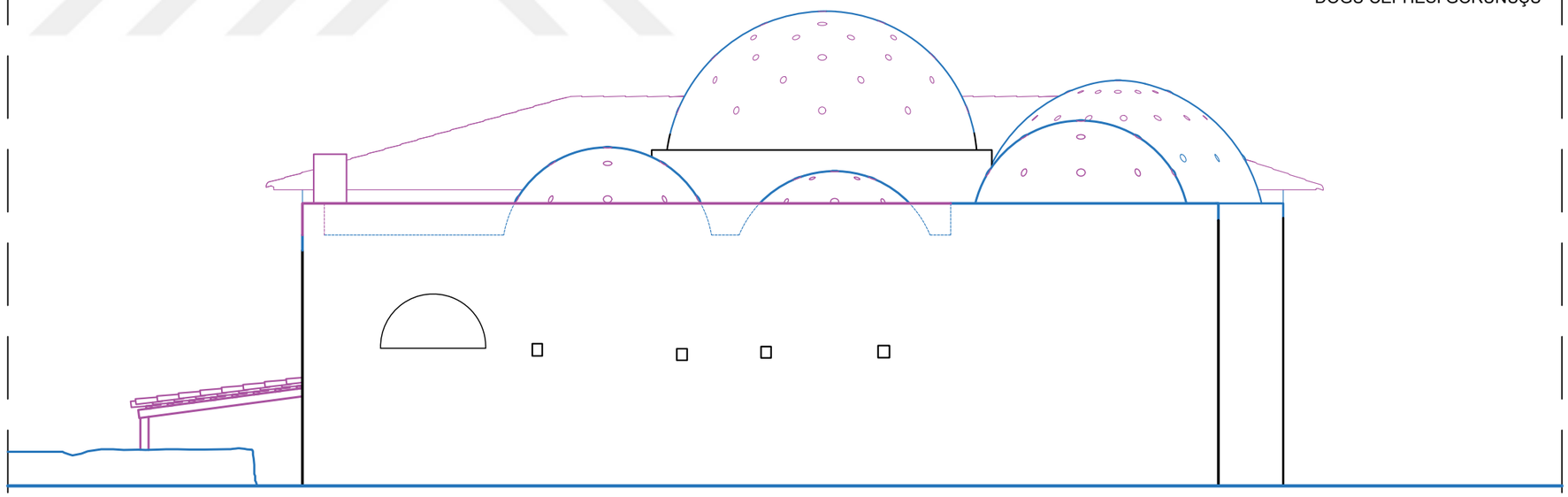

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

IN-SITU Kısımlar:
Yapı üzerindeki doğrum konumunda tespit edilebilen mevcut kısımlar

1. Derece Güvenilirlik:
Yapıda kısmen mevcut olan ve/veya yapı üzerindeki farklı noktalarda tekrar eden elemanlar üzerinden tespit edilebilen kısımlar, bir kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmış ve geri kalan kısmı ile ilgili formu/biçim ipuçları sunan kısımlar, eski fotoğraflar/çizimler üzerinde tespit edilebilen fakat şu an mevcut olmayan veya toprak altı/yüzey yöntü sebebiyle tespit edilemeyen kısımlar

2. Derece Güvenilirlik:
Yapıda varlığı bilinen fakat formunu gösteren yüksek güvenilirlikli herhangi bir iz kalmamış ancak benzer dönem yapıları üzerinde gerçekleştirilen karşılaştırmalı çalışmalar üzerinden tespit edilebilen kısımlar.

1/500 ANAHTAR PLAN

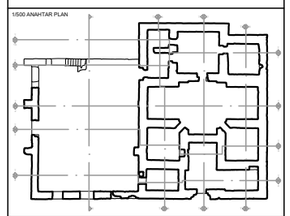

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: BATI VE DOĞU CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ	
2025		PAFTA NO: RSTİ-G-10	

Şekil F.25 : Restitüsyon güvenilirlik batı ve doğu cephe görünüşü.

5-5 KESİTİ

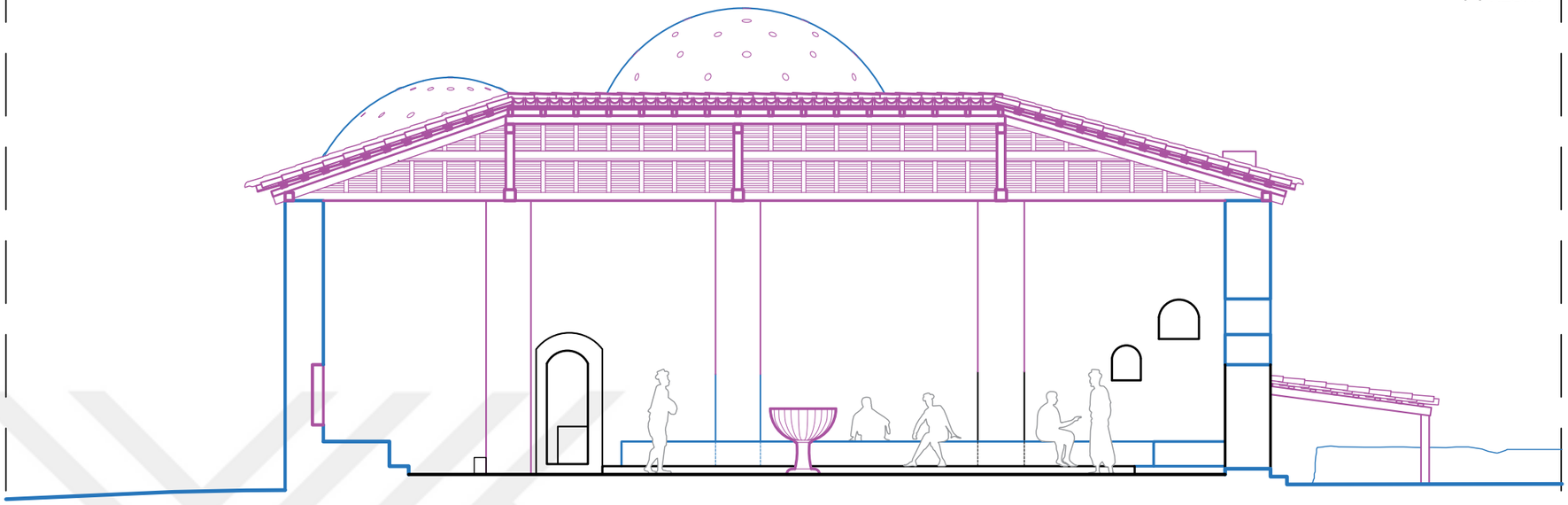

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

IN-SITU Kısımlar:
Yapı üzerindeki özgün konumunda tespit edilebilen mevcut kısımlar

1. Derece Güvenilirlik:
Yapıda kısmen mevcut olan ve/veya yapı üzerindeki farklı noktalarda tekrar eden elemanlar üzerinden tespit edilebilen kısımlar, bir kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmış ve geri kalan kısmı ile ilgili form/biçim ipuçları sunan kısımlar, eski fotoğraflar/çizimler üzerinde tespit edilebilen fakat şu an mevcut olmayan veya toprak dolgu/taş yığıntı sebebiyle tespit edilemeyen kısımlar

2. Derece Güvenilirlik:
Yapıda varlığı bilinen fakat formunu gösteren yüksek güvenilirlikli herhangi bir iz kalmamış ancak benzer dönem yapıları üzerinde gerçekleştirilen karşılaştırmalı çalışmalar üzerinden tespit edilebilen kısımlar.

1500 ANAHTAR PLAN

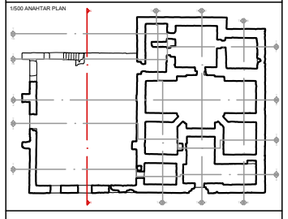

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
5-5 KESİTİ

2025

PAFTA NO: RSTİ-G-11

Şekil F.26 : Restitüsyon güvenilirlik 5-5 kesiti.

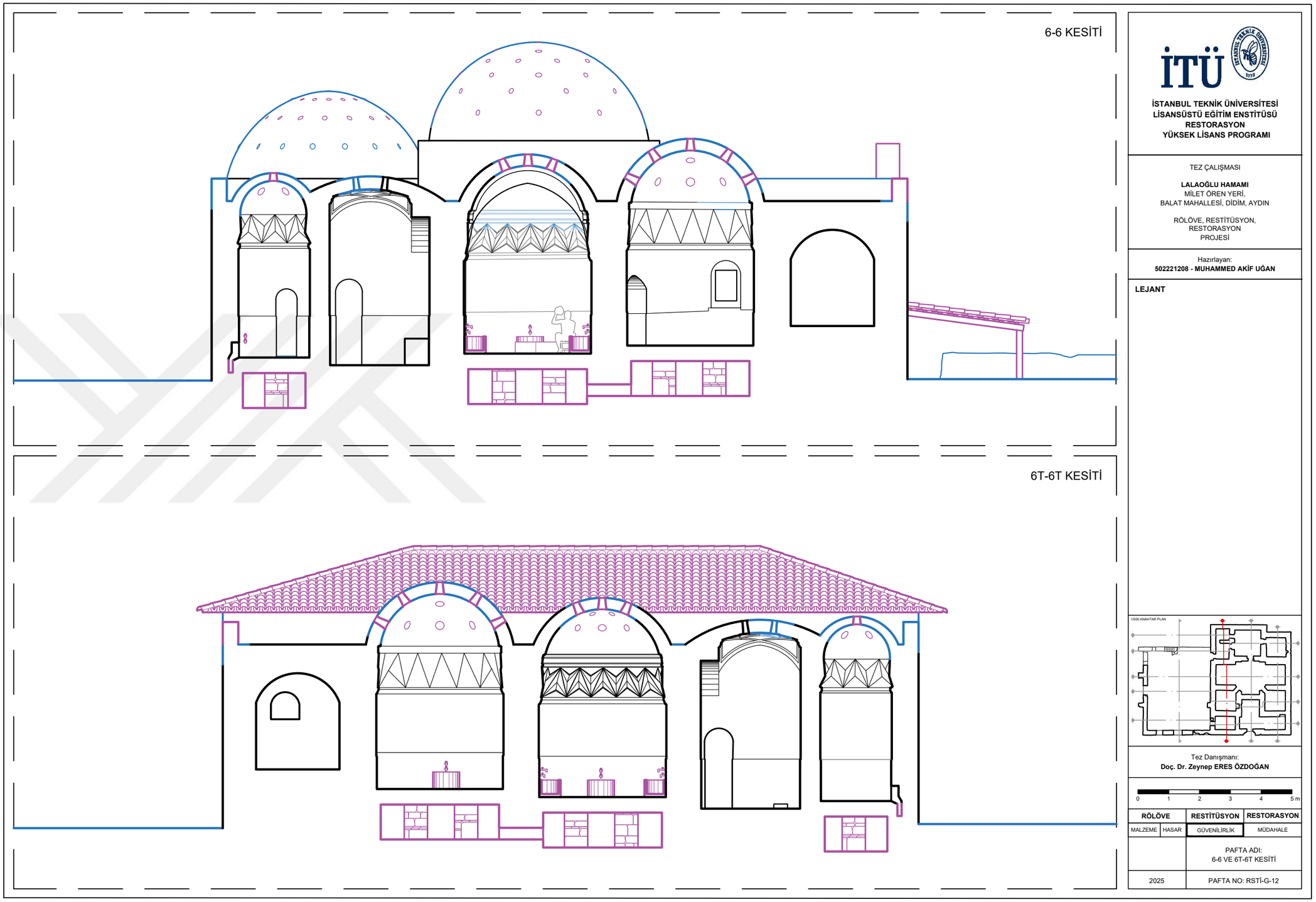

Şekil F-27 : Restitüsyon güvenilirlik 6-6 ve 6T-6T kesiti.

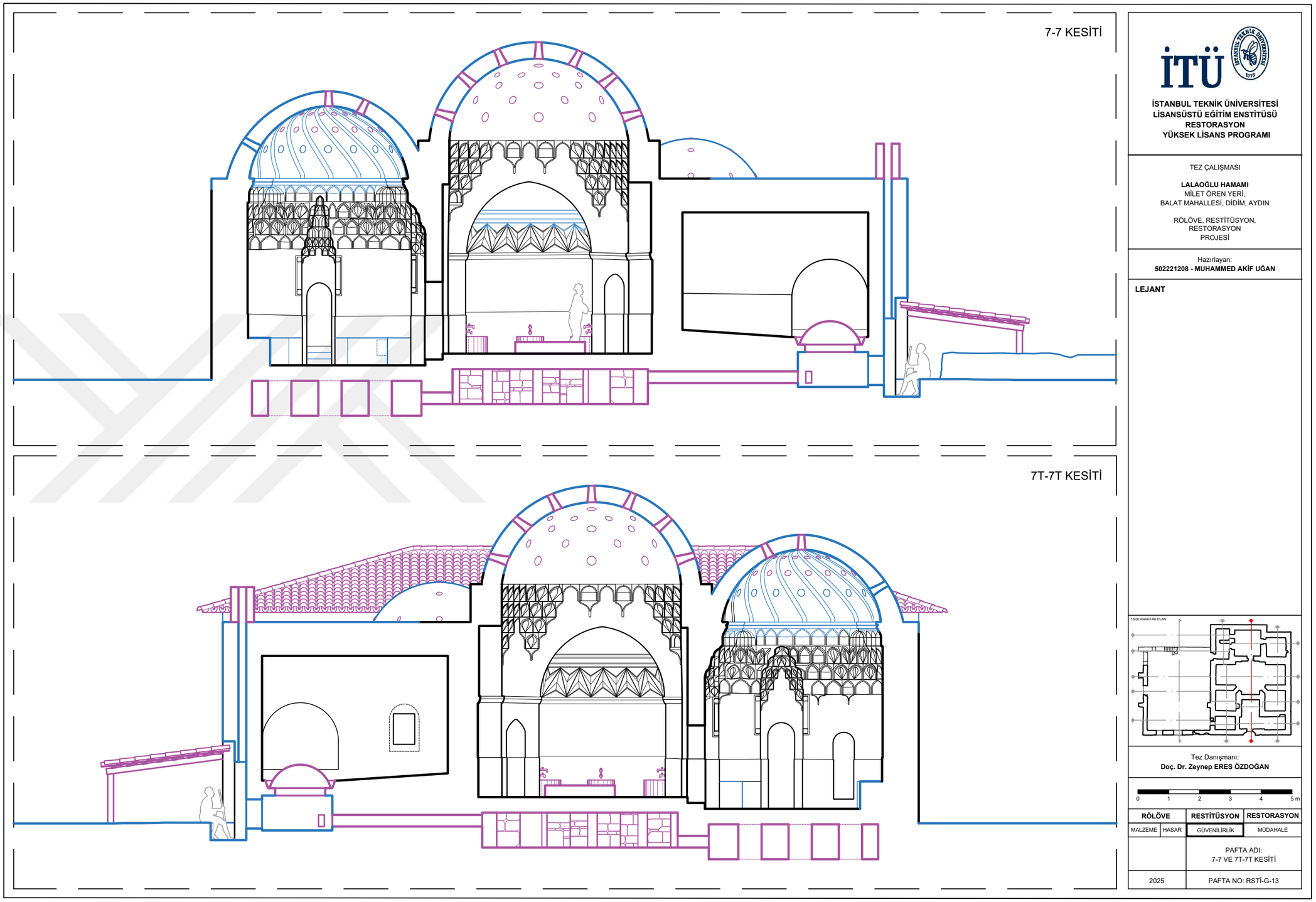

Şekil F.28 : Restitüsyon güvenilirlik 7-7 ve 7T-7T kesiti.

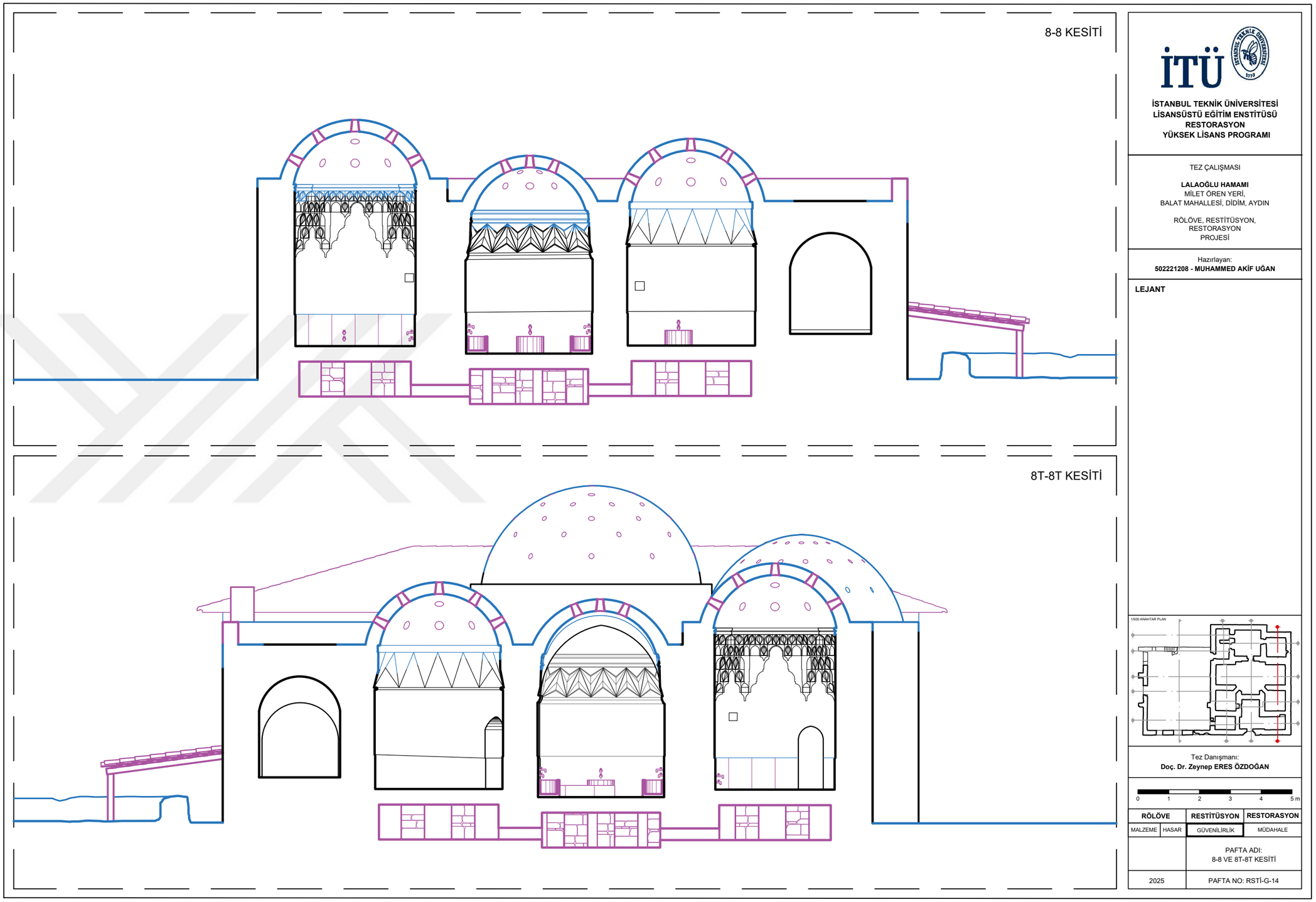

Şekil F-29 : Restitüsyon güvenilirlik 8-8 ve 8T-8T kesiti.

EK G : Lalaoğlu Hamamının restorasyon projesi (2025)

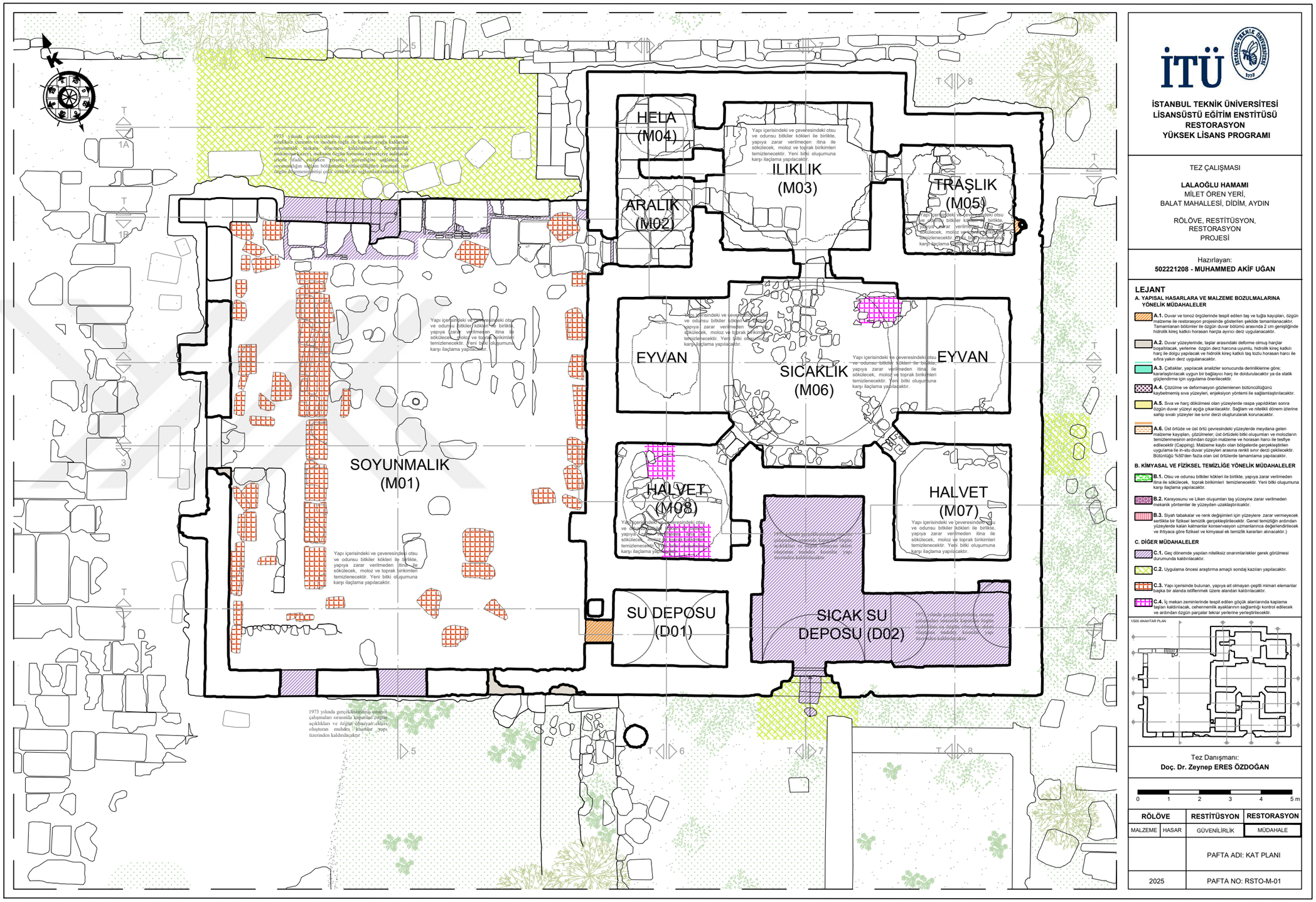

Şekil G.1 : Restorasyon müdahale kararları kat planı.

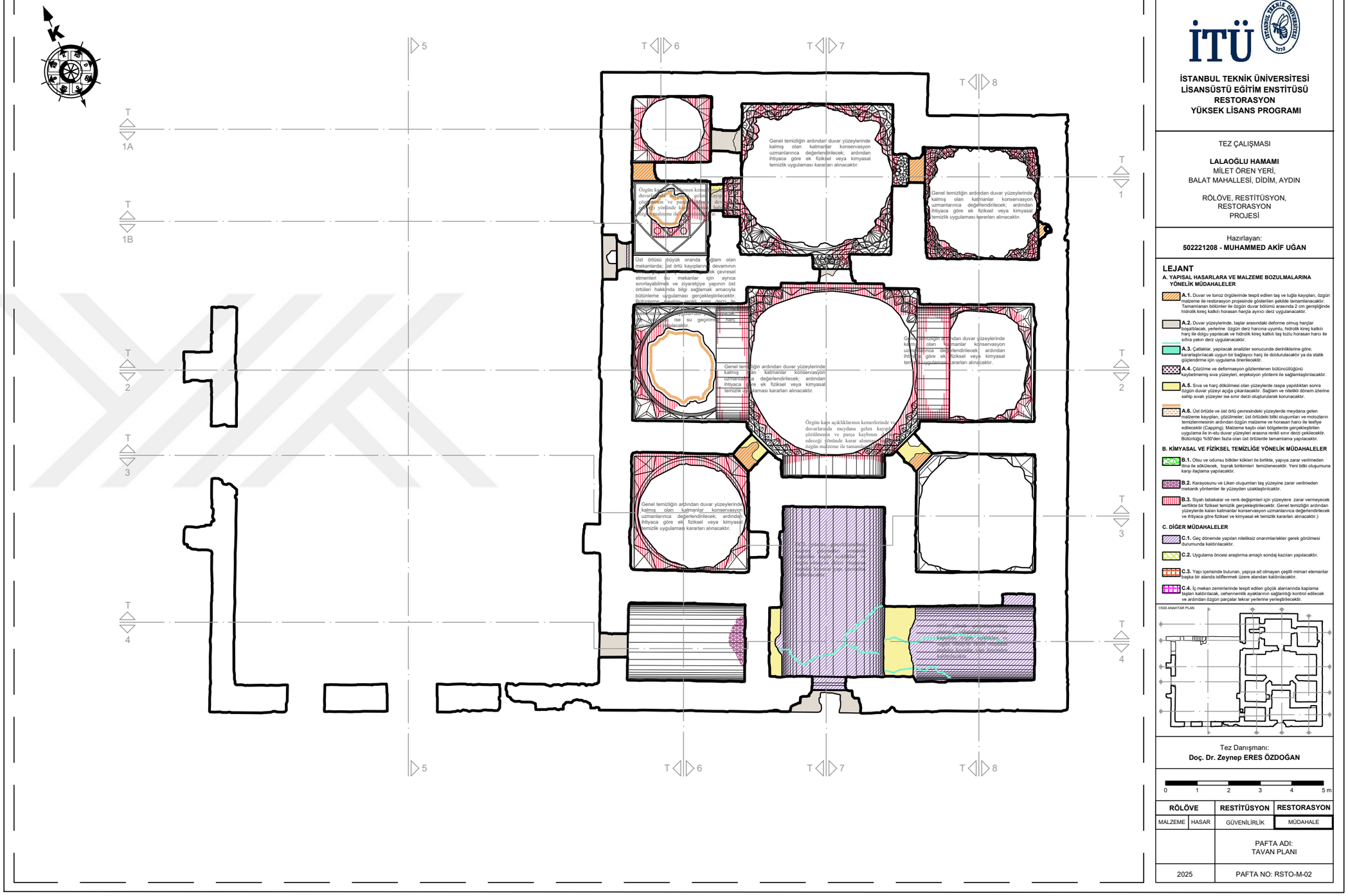

Şekil G.2 Restorasyon müdahale kararları tavan planı.

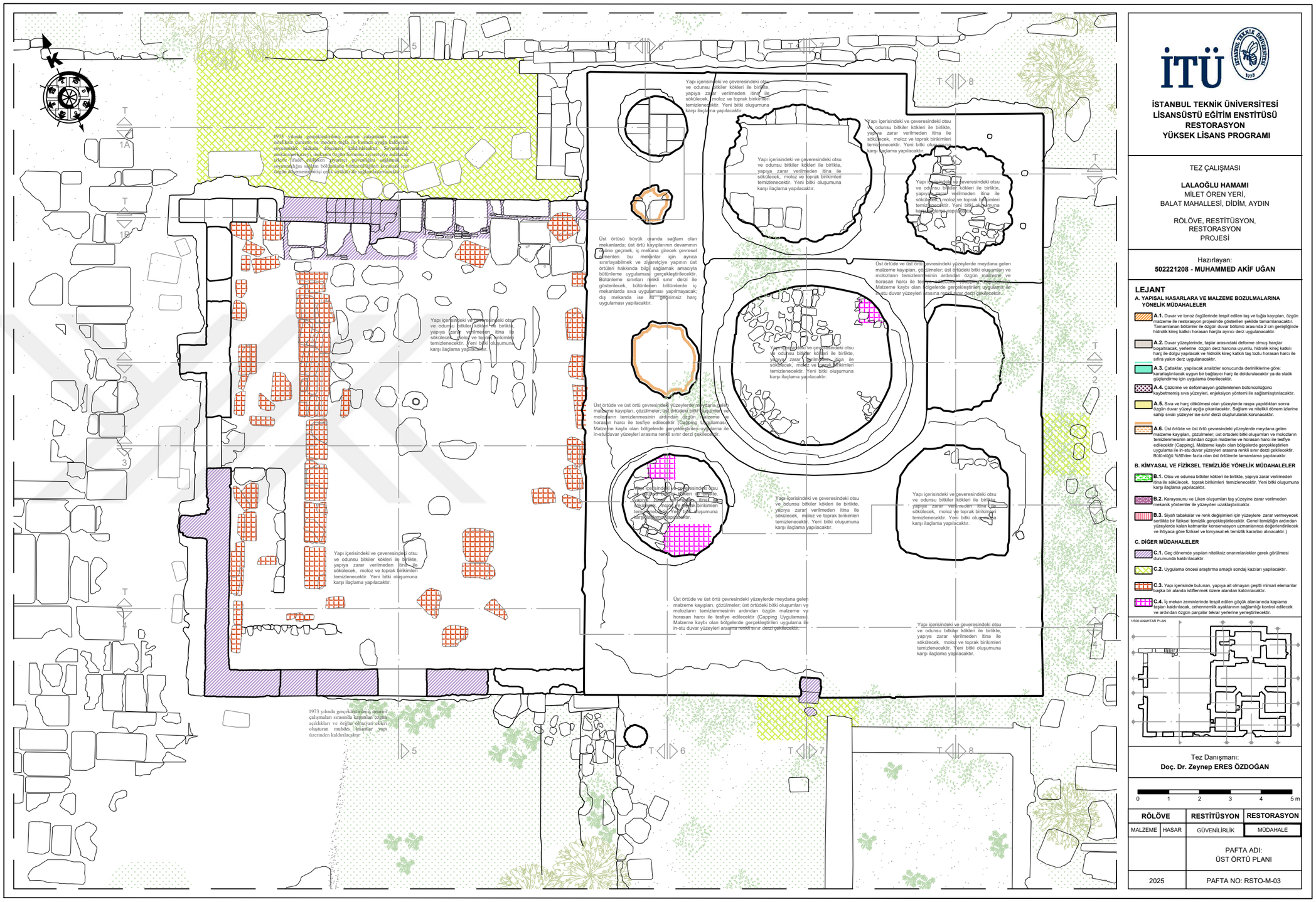

Şekil G.3 : Restorasyon müdahale kararları üst örtü planı.

KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

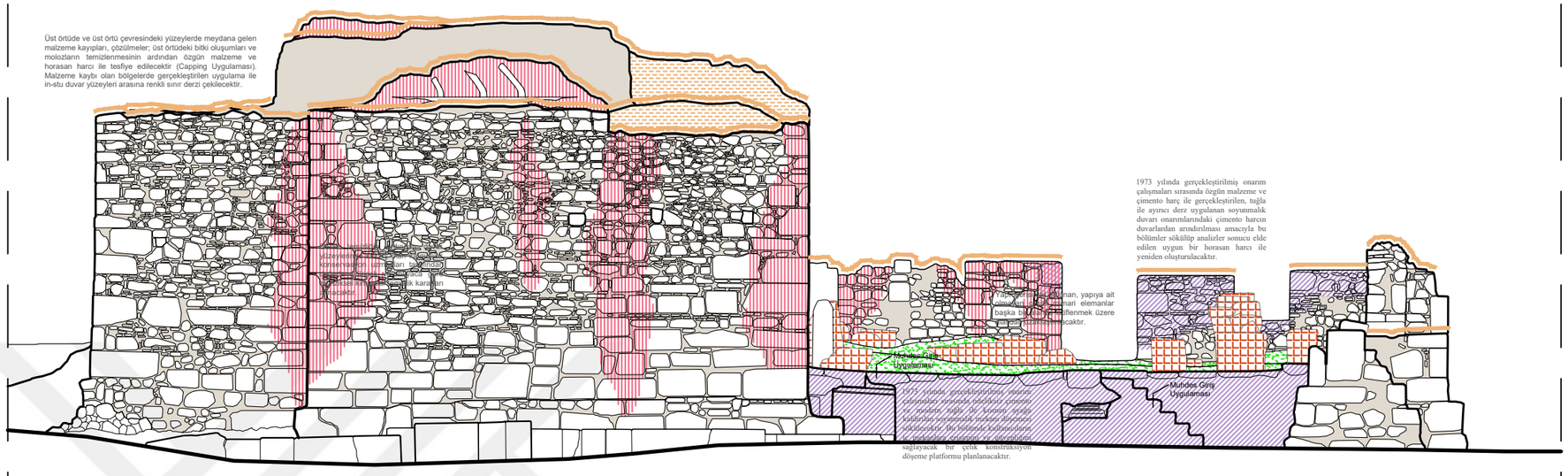
Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-stu duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında özgün malzeme ve çimento harç ile gerçekleştirilen, tuğla ile ayırıcı derz uygulanan soyunmalık duvarı onarımlarındaki çimento harcın duvarlardan arındırılması amacıyla bu bölümler sökülüp analizler sonucu elde edilen uygun bir horasan harcı ile yeniden oluşturulacaktır.
Müdahale Gerekli Uygulaması
Müdahale Gerekli Uygulaması
Müdahale Gerekli Uygulaması

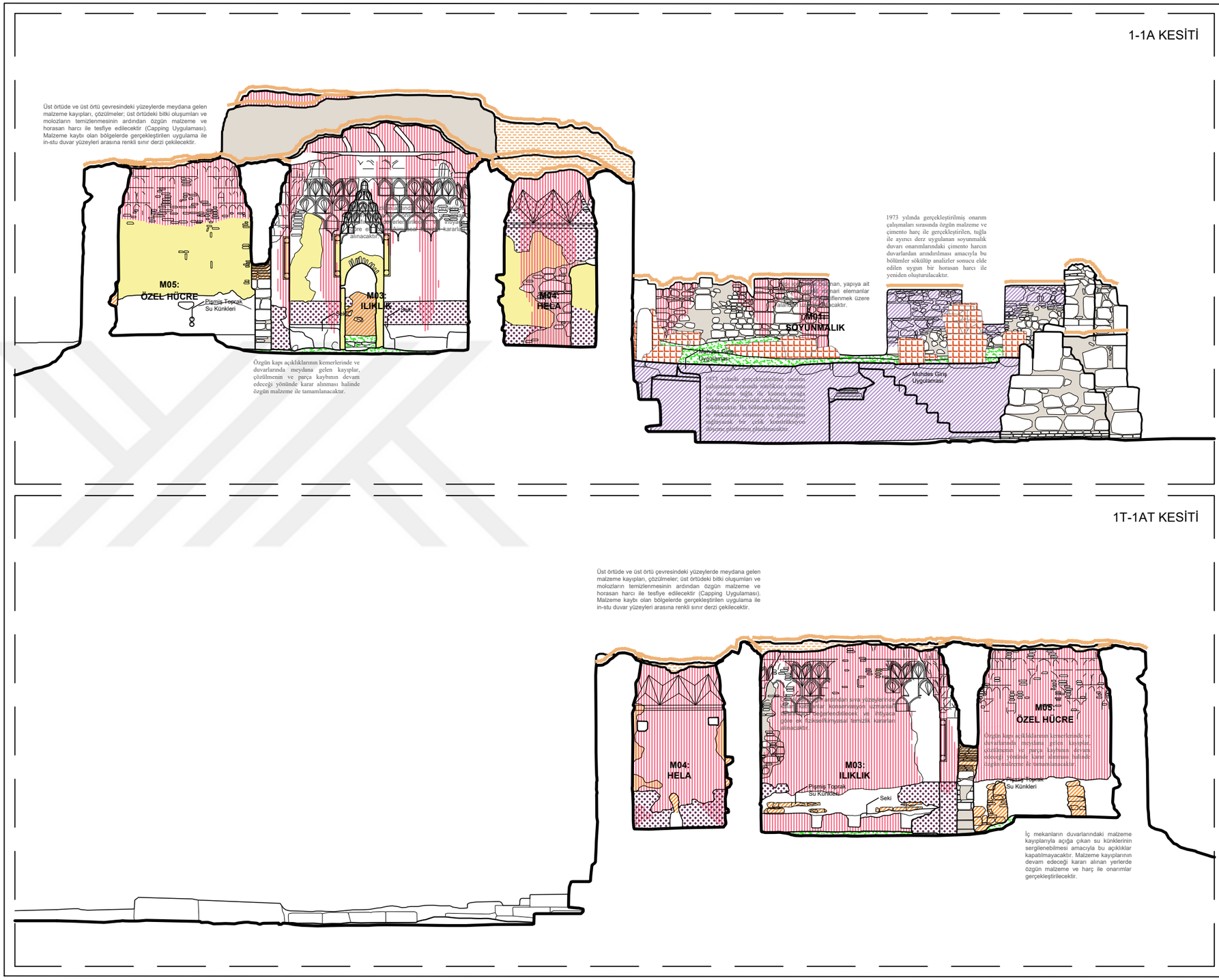

Şekil G.5 : Restorasyon müdahale kararları 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

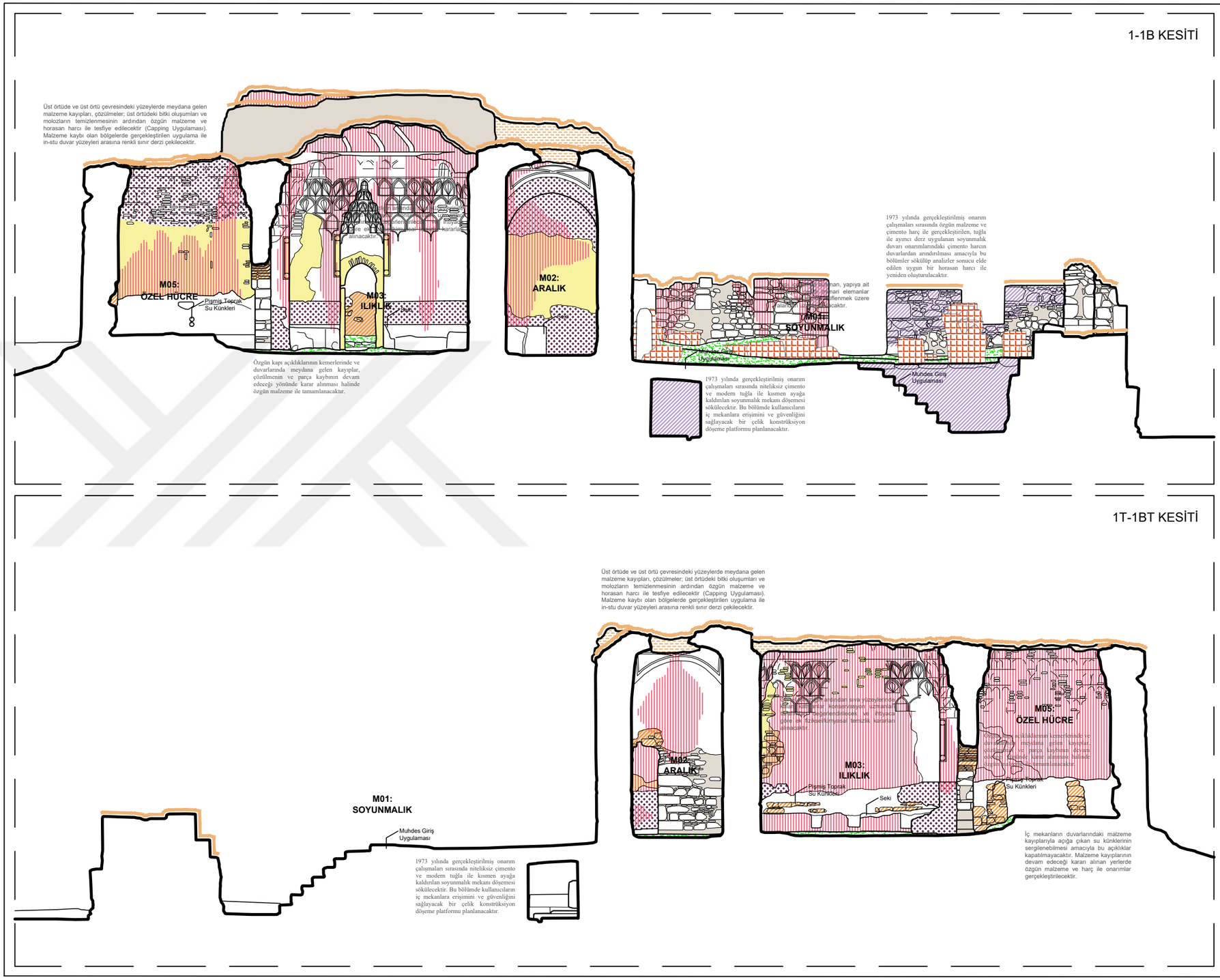

Şekil G.6 : Restorasyon müdahale kararları 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

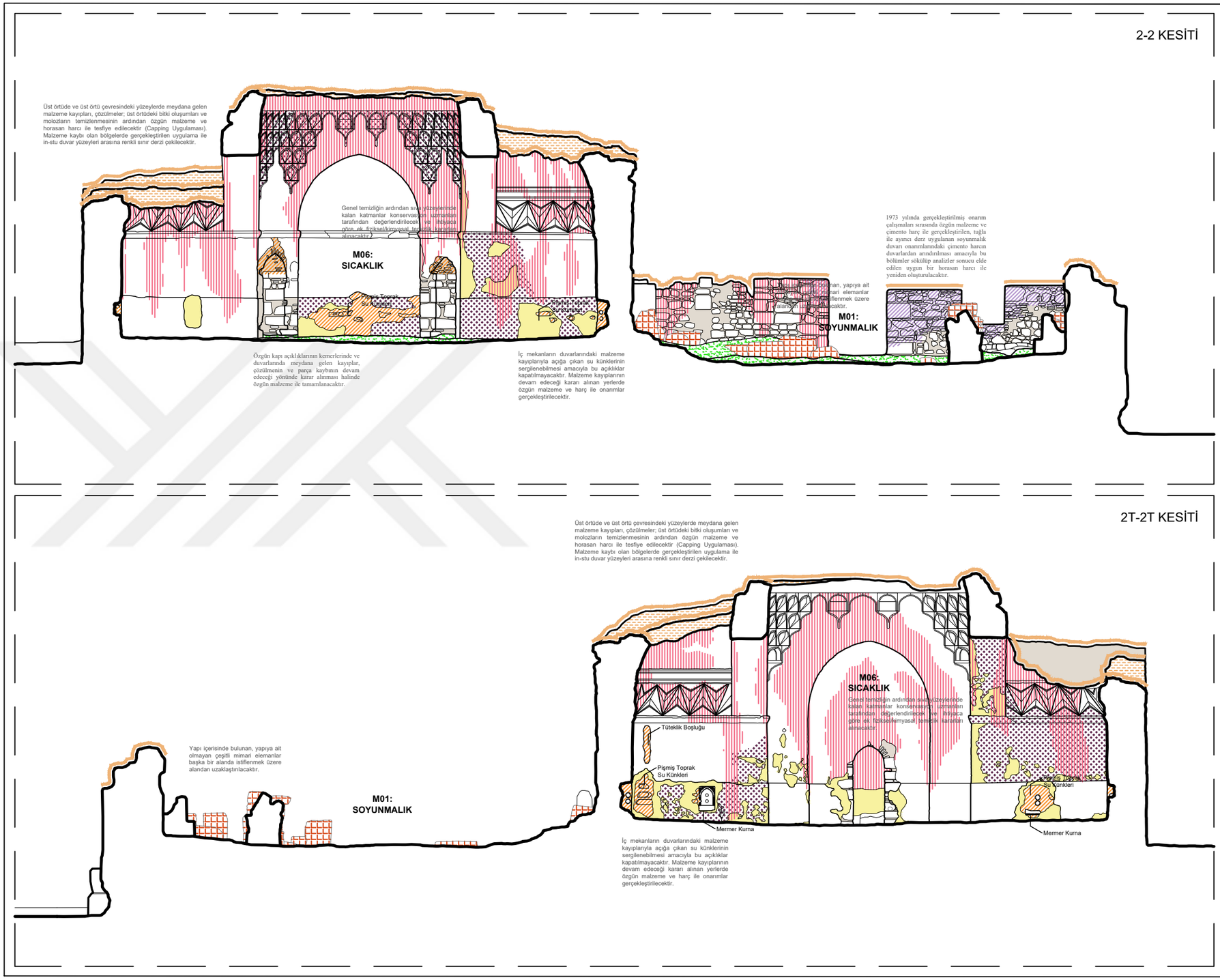

Şekil G.7 : Restorasyon müdahale kararları 2-2 ve 2T-2T kesiti.

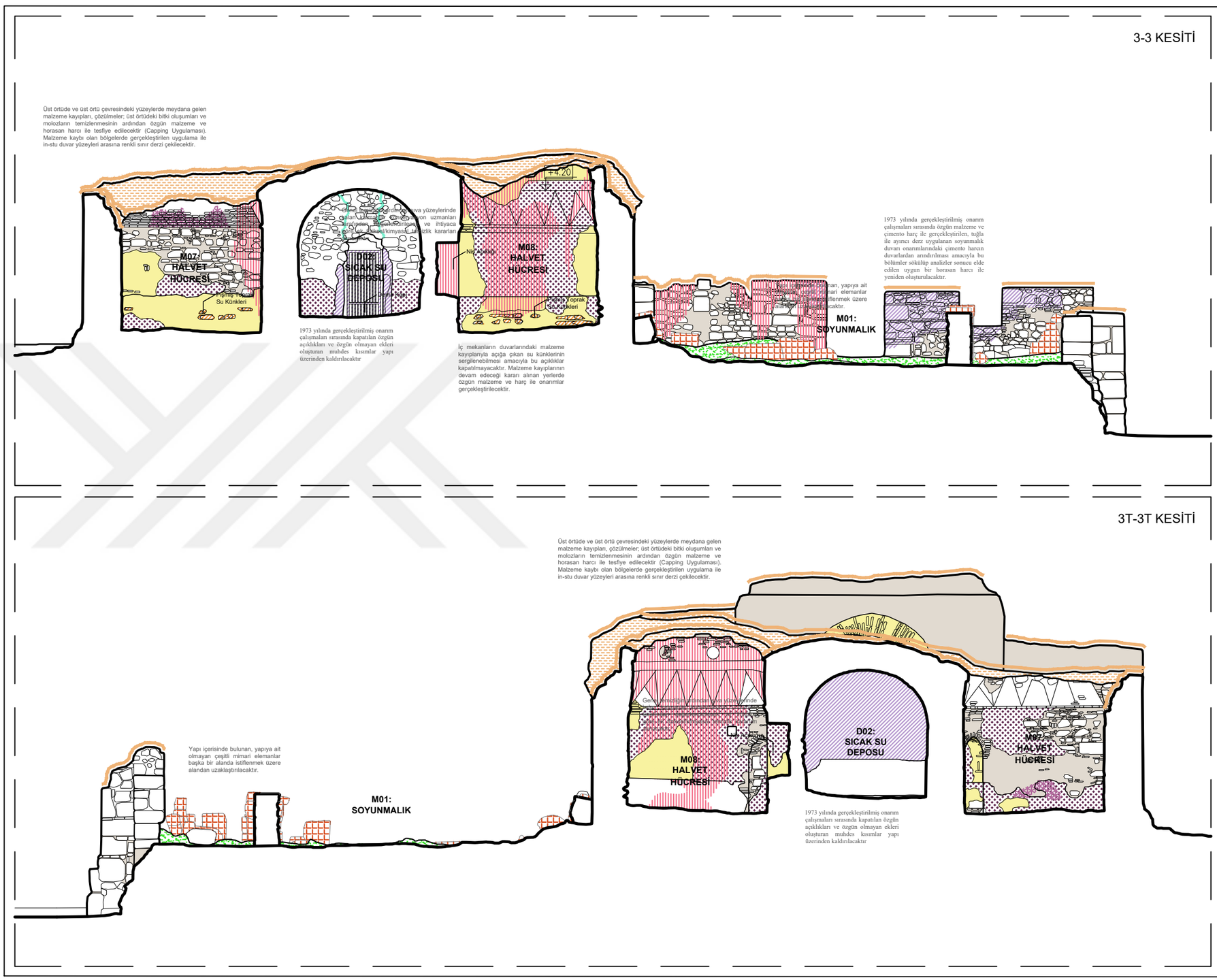

Şekil G.8 : Restorasyon müdahale kararları 3-3 ve 3T-3T kesiti.

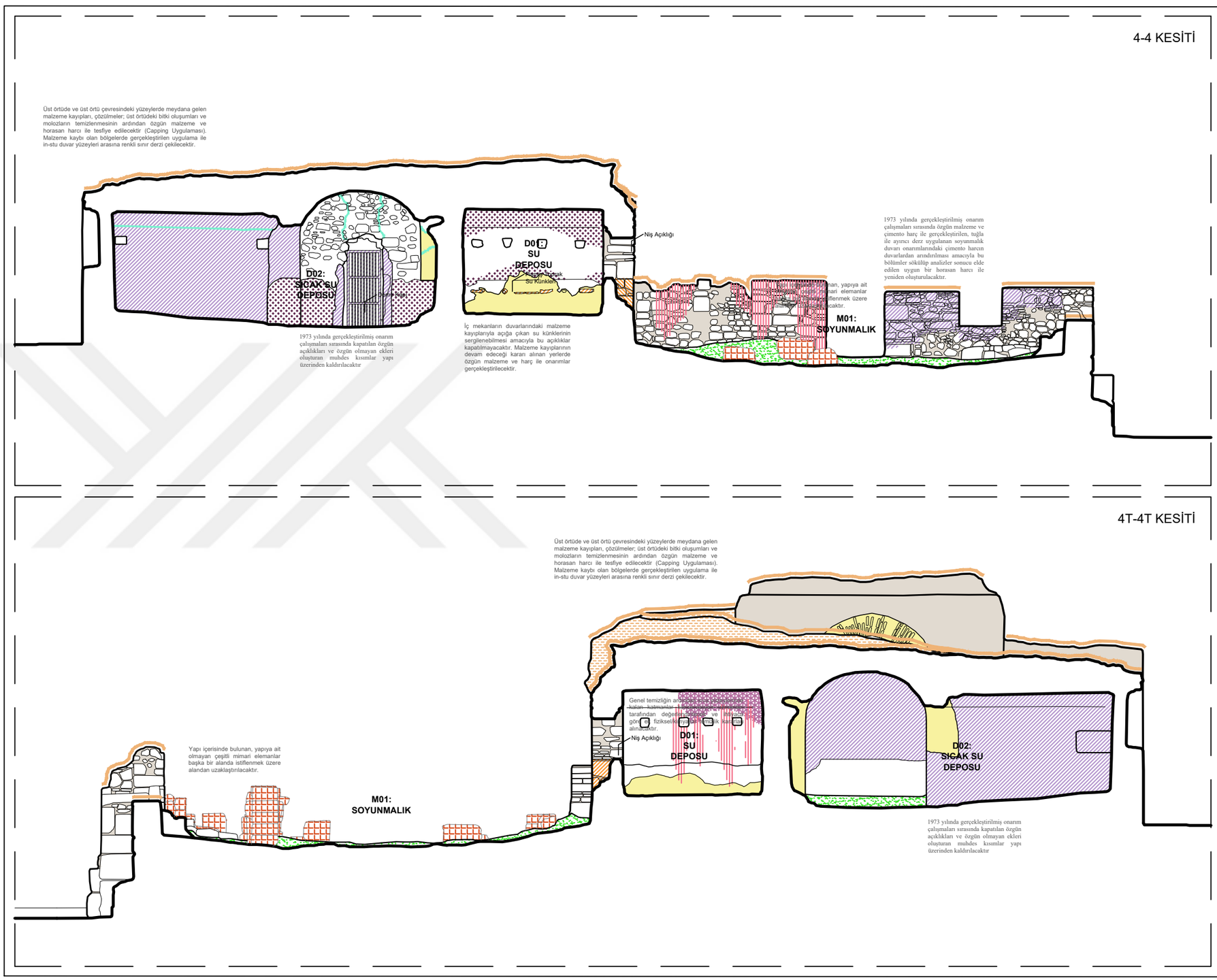

Şekil G.9 : Restorasyon müdahale kararları 4-4 ve 4T-4T kesiti.

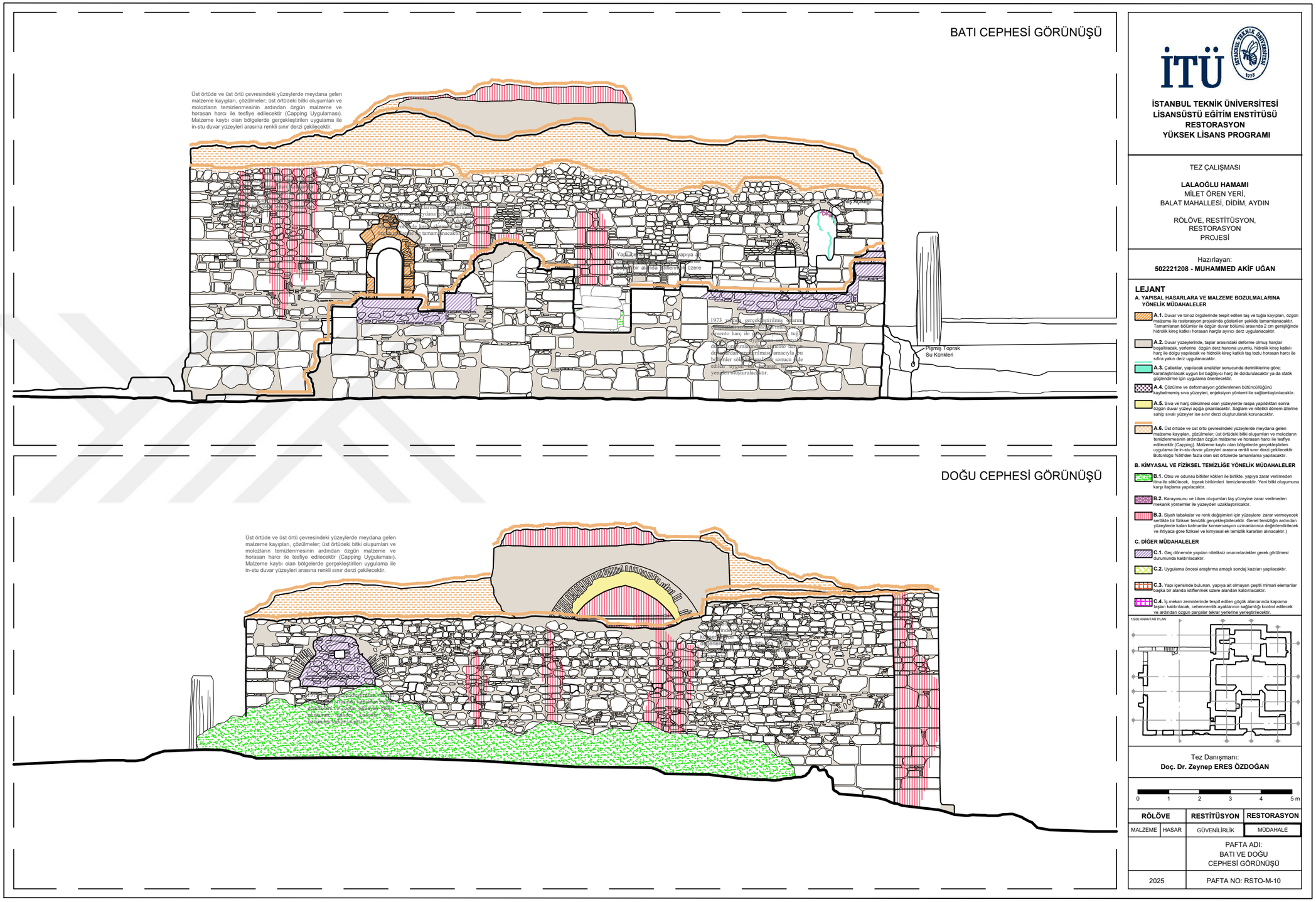

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

A. YAPISAL HASARLARA VE MALZEME BOZULMALARINA YÖNELİK MÜDAHALELER

- **A.1.** Duvar ve tonoz örgülerinde tespit edilen taş ve tuğla kayıpları, özgün malzeme ile restorasyon projesinde gösterilen şekilde tamamlanacaktır. Tamamlanan bölümler ile özgün duvar bölümü arasında 2 cm genişliğinde hidrolik kireç katkılı horasan harçla ayırıcı derz uygulanacaktır.
- **A.2.** Duvar yüzeylerinde, taşlar arasındaki deforme olmuş harçlar boşaltılacak, yerlerine özgün derz harcına uyumlu, hidrolik kireç katkılı harç ile doldu yapılacak ve hidrolik kireç katkılı taş tozlu horasan harcı ile sıfıra yakın derz uygulanacaktır.
- **A.3.** Çatlaklar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerinin döşenmesi amacıyla açılan hendekler ve kanallar için kullanılan ve artık kullanılmayan boru hatlarının sökülmesi ve çıkarılmasından sonra oluşacak boşluklar ve çatlaklar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerinin döşenmesi amacıyla açılan hendekler ve kanallar için kullanılan ve artık kullanılmayan boru hatlarının sökülmesi ve çıkarılmasından sonra oluşacak boşluklar ve çatlaklar, 1973 yılında gerçekleştirilmiş olan restorasyon müdahalesinde kullanılan çimento harç ile doldurulmuştur. Bu çimento harçlar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerinin döşenmesi amacıyla açılan hendekler ve kanallar için kullanılan ve artık kullanılmayan boru hatlarının sökülmesi ve çıkarılmasından sonra oluşacak boşluklar ve çatlaklar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerinin döşenmesi amacıyla açılan hendekler ve kanallar için kullanılan ve artık kullanılmayan boru hatlarının sökülmesi ve çıkarılmasından sonra oluşacak boşluklar ve çatlaklar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerinin döşenmesi amacıyla açılan hendekler ve kanallar için kullanılan ve artık kullanılmayan boru hatlarının sökülmesi ve çıkarılmasından sonra oluşacak boşluklar ve çatlaklar, yenilerek oluşturulacaktır.
- **A.4.** Çözülme ve deformasyon gözlemlenen bütüncülüğünü kaybetmemiş sıva yüzeyleri, enjeksiyon yöntemi ile sağlamlaştırılacaktır.
- **A.5.** Sıva ve harç dökülmesi olan yüzeylerde raspa yapıldıktan sonra özgün duvar yüzeyi açığa çıkarılacaktır. Sağlam ve nitelikli dönem izlerine sahip sıvalı yüzeyler ise sınır derzi oluşturularak korunacaktır.
- **A.6.** Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-stu duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir. Bütünlüğü %50'den fazla olan üst örtülerde tamamlama yapılacaktır.

B. KİMYASAL VE FİZİKSEL TEMİZLİĞE YÖNELİK MÜDAHALELER

- **B.1.** Otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar verilmeden ilna ile sökülecek, toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
- **B.2.** Karayosunu ve Liken oluşumları taş yüzeyine zarar verilmeden mekanik yöntemler ile yüzeyden uzaklaştırılcaktır.
- **B.3.** Siyah tabakalar ve renk değişimleri için yüzeylere zarar vermeyecek sertlikte bir fiziksel temizlik gerçekleştirilecektir. Genel temizliğin ardından yüzeylerde kalan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek ve ihtiyaca göre fiziksel ve kimyasal ek temizlik kararları alınacaktır.)

C. DİĞER MÜDAHALELER

- **C.1.** Geç dönemde yapılan niteliksiz onarımlar/ekler gerek görülmesi durumunda kaldırılacaktır.
- **C.2.** Uygulama öncesi araştırma amaçlı sondaj kazıları yapılacaktır.
- **C.3.** Yapı içerisinde bulunan, yapıya ait olmayan çeşitli mimari elemanlar başka bir alanda istiflenmek üzere alandan kaldırılacaktır.
- **C.4.** İç mekan zeminlerinde tespit edilen göçük alanlarında kaplama taşları kaldırılacak, cehennemlik ayaklarının sağlamlığı kontrol edilecek ve ardından özgün parçalar tekrar yerlerine yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: BATI VE DOĞU CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ	
2025		PAFTA NO: RSTO-M-10	

Şekil G.10 : Restorasyon müdahale kararları batı ve doğu cephe görünüşü

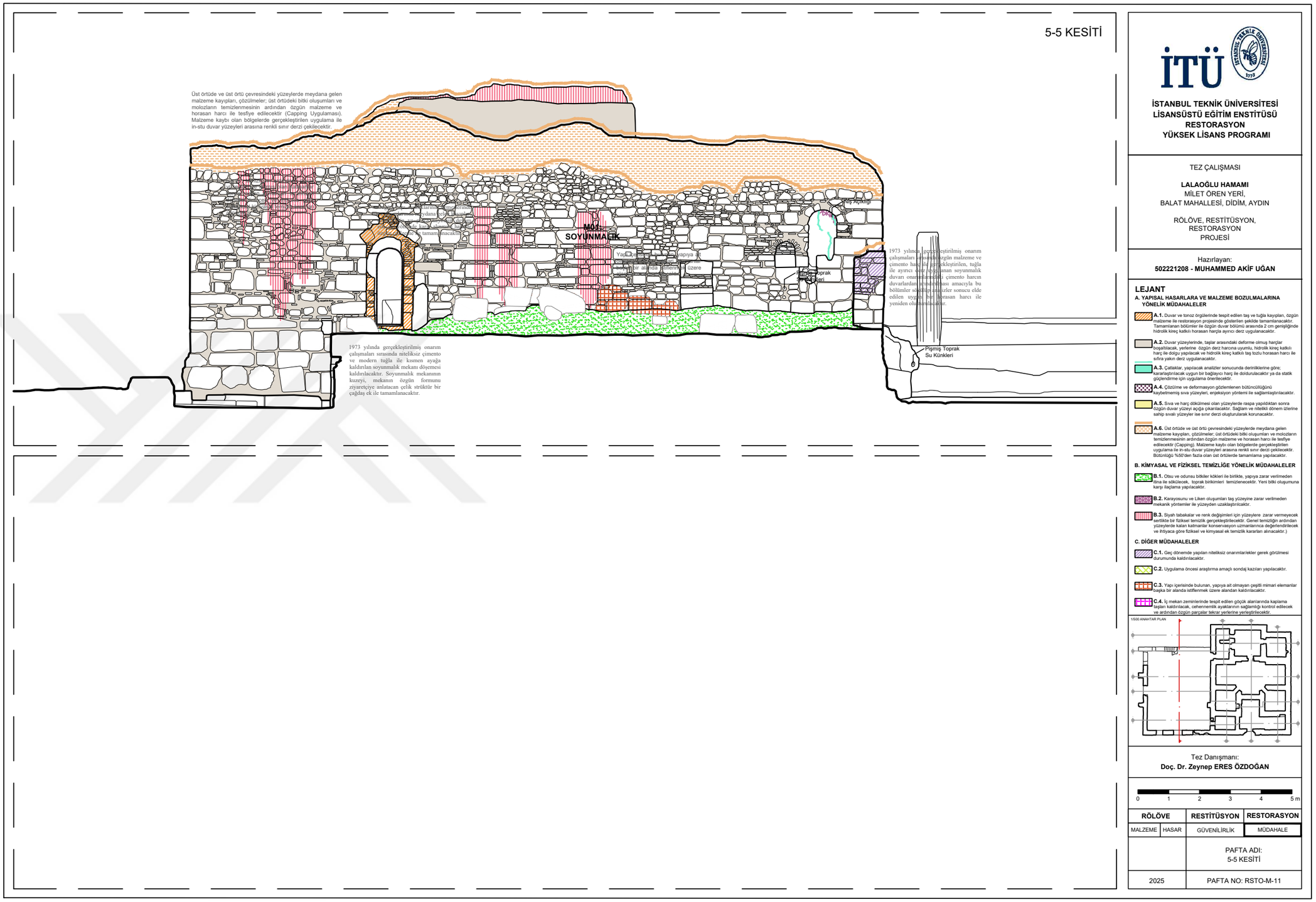

Şekil G.11 : Restorasyon müdahale kararları 5-5 kesiti.

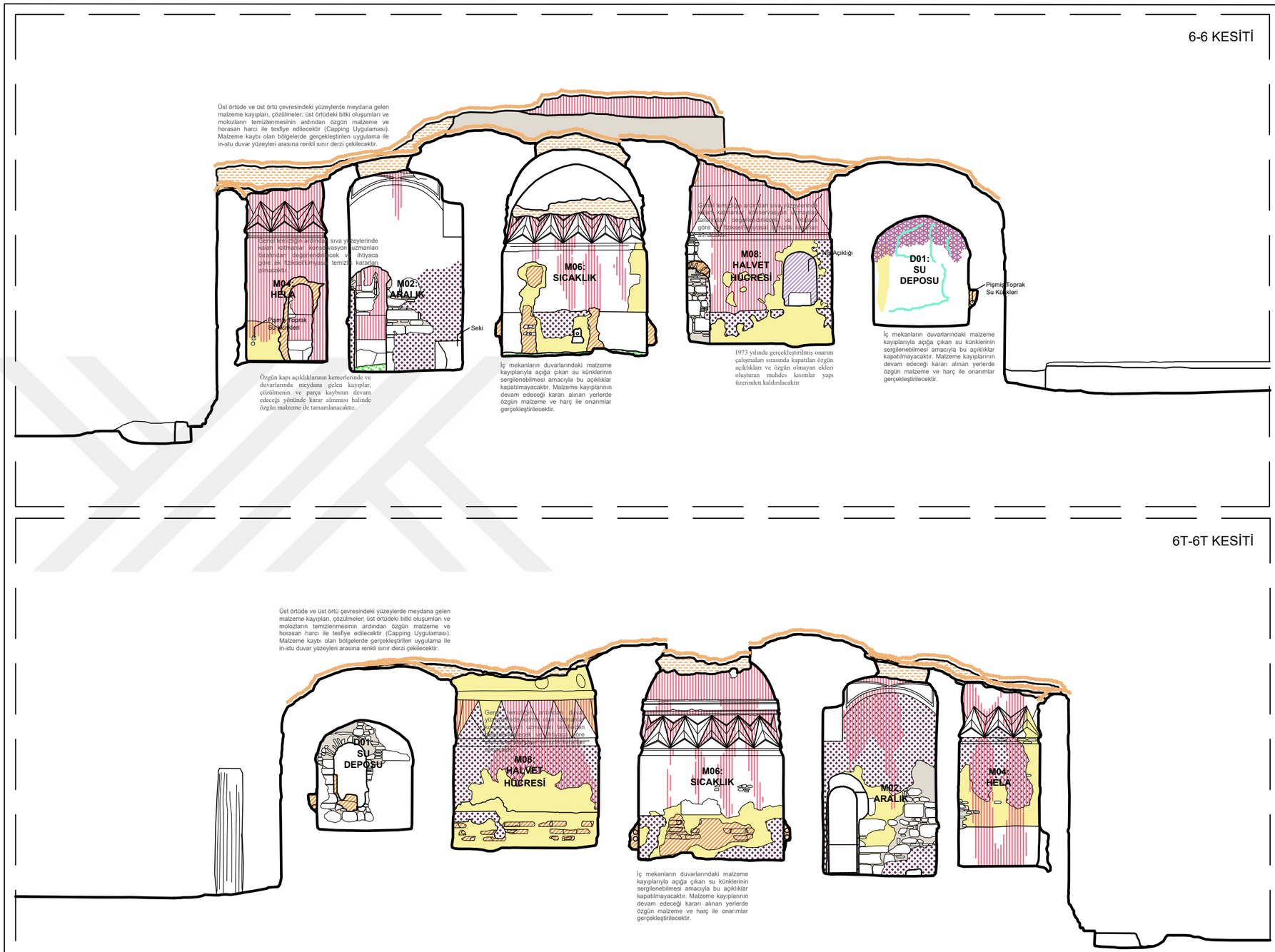

Şekil G.12 : Restorasyon müdahale kararları 6-6 ve 6T-6T kesiti.

7-7 KESİTİ

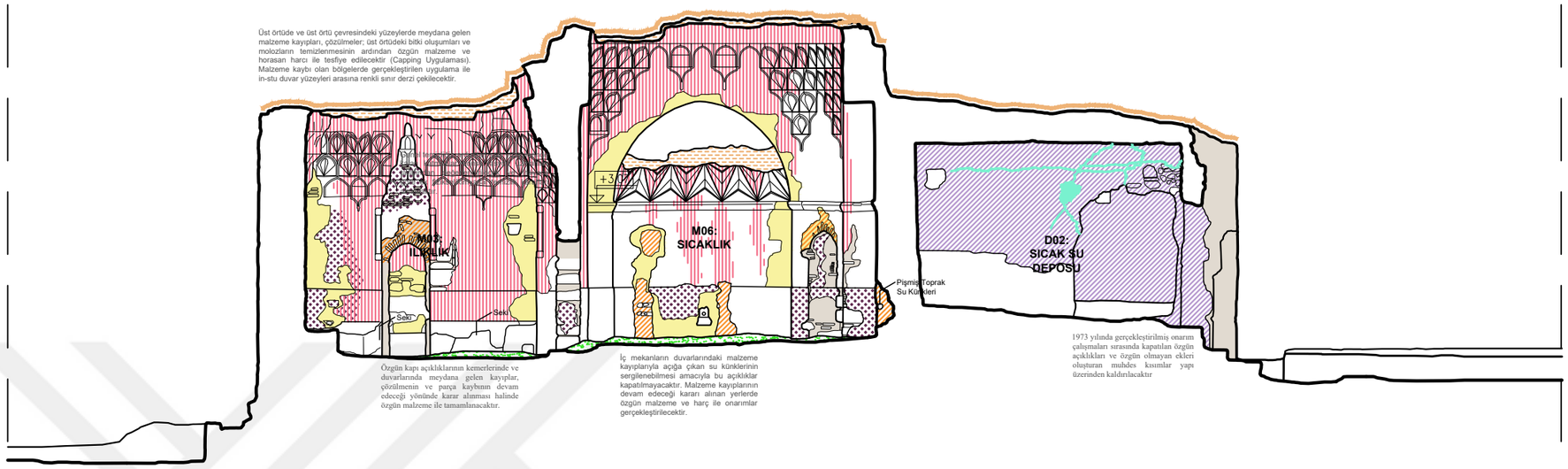

7T-7T KESİTİ

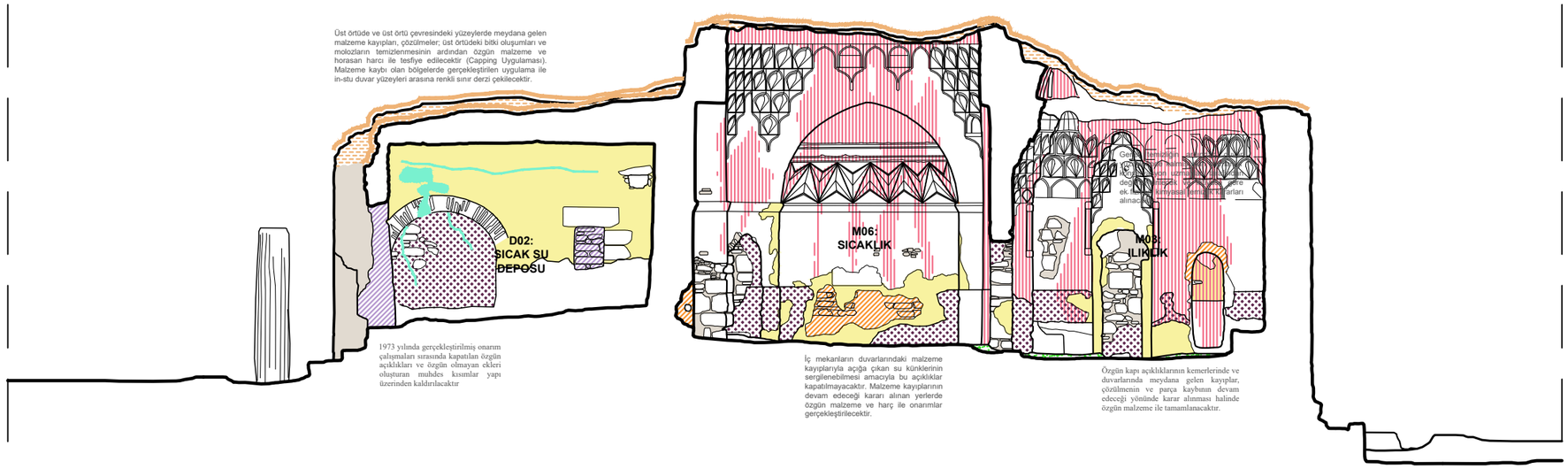

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

A. YAPISAL HASARLARA VE MALZEME BOZULMALARINA YÖNELİK MÜDAHALELER

A.1. Duvar ve tonoz örgülerinde tespit edilen taş ve tuğla kayıpları, özgün malzeme ile restorasyon projesinde gösterilen şekilde tamamlanacaktır. Tamamlanan bölümler ile özgün duvar bölümü arasında 2 cm genişliğinde hidrolik kireç katkılı horasan harçla ayırıcı derz uygulanacaktır.

A.2. Duvar yüzeylerinde, taşlar arasındaki deforme olmuş harçlar boşaltılacak, yerlerine özgün derz harcına uyumlu, hidrolik kireç katkılı harç ile doldu yapılacak ve hidrolik kireç katkılı taş tozlu horasan harcı ile sıfıra yakın derz uygulanacaktır.

A.3. Çatlaklar, yapılacak analizler sonucunda derinliklerine göre; kararlaştırılacak uygun bir bağlayıcı harç ile doldurulacaktır ya da statik güçlendirme için uygulama önerilecektir.

A.4. Çözülme ve deformasyon gözlemlenen bütünclüğünü kaybetmemiş sıva yüzeyleri, enjeksiyon yöntemi ile sağlamlaştırılacaktır.

A.5. Sıva ve harç dökülmesi olan yüzeylerde raspa yapıldıktan sonra özgün duvar yüzeyi açığa çıkarılacaktır. Sağlam ve nitelikli dönem izlerine sahip sıvalı yüzeyler ise sınır derzi oluşturularak korunacaktır.

A.6. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-stu duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir. Bütünlüğü %50'den fazla olan üst örtülerde tamamlama yapılacaktır.

B. KİMYASAL VE FİZİKSEL TEMİZLİĞE YÖNELİK MÜDAHALELER

B.1. Otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar verilmeden ilina ile sökülecek, toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.

B.2. Karayosunu ve Liken oluşumları taş yüzeyine zarar verilmeden mekanik yöntemler ile yüzeyden uzaklaştırılcaktır.

B.3. Siyah tabakalar ve renk değişimleri için yüzeylere zarar vermeyecek sertlikte bir fiziksel temizlik gerçekleştirilecektir. Genel temizliğin ardından yüzeylerde kalan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek ve ihtiyaca göre fiziksel ve kimyasal ek temizlik kararları alınacaktır.)

C. DİĞER MÜDAHALELER

C.1. Geç dönemde yapılan niteliksiz onarımlar/ekler gerek görülmesi durumunda kaldırılacaktır.

C.2. Uygulama öncesi araştırma amaçlı sondaj kazıları yapılacaktır.

C.3. Yapı içerisinde bulunan, yapıya ait olmayan çeşitli mimari elemanlar başka bir alanda istiflenmek üzere alandan kaldırılacaktır.

C.4. İç mekan zeminlerinde tespit edilen göçük alanlarında kaplama taşları kaldırılacak, cehennemlik ayaklarının sağlamlığı kontrol edilecek ve ardından özgün parçalar tekrar yerlerine yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

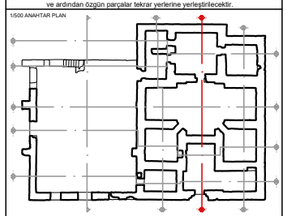

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE

PAFTA ADI:
7-7 VE 7T-7T KESİTİ

2025

PAFTA NO: RSTO-M-13

Şekil G.13 : Restorasyon müdahale kararları 7-7 ve 7T-7T kesiti.

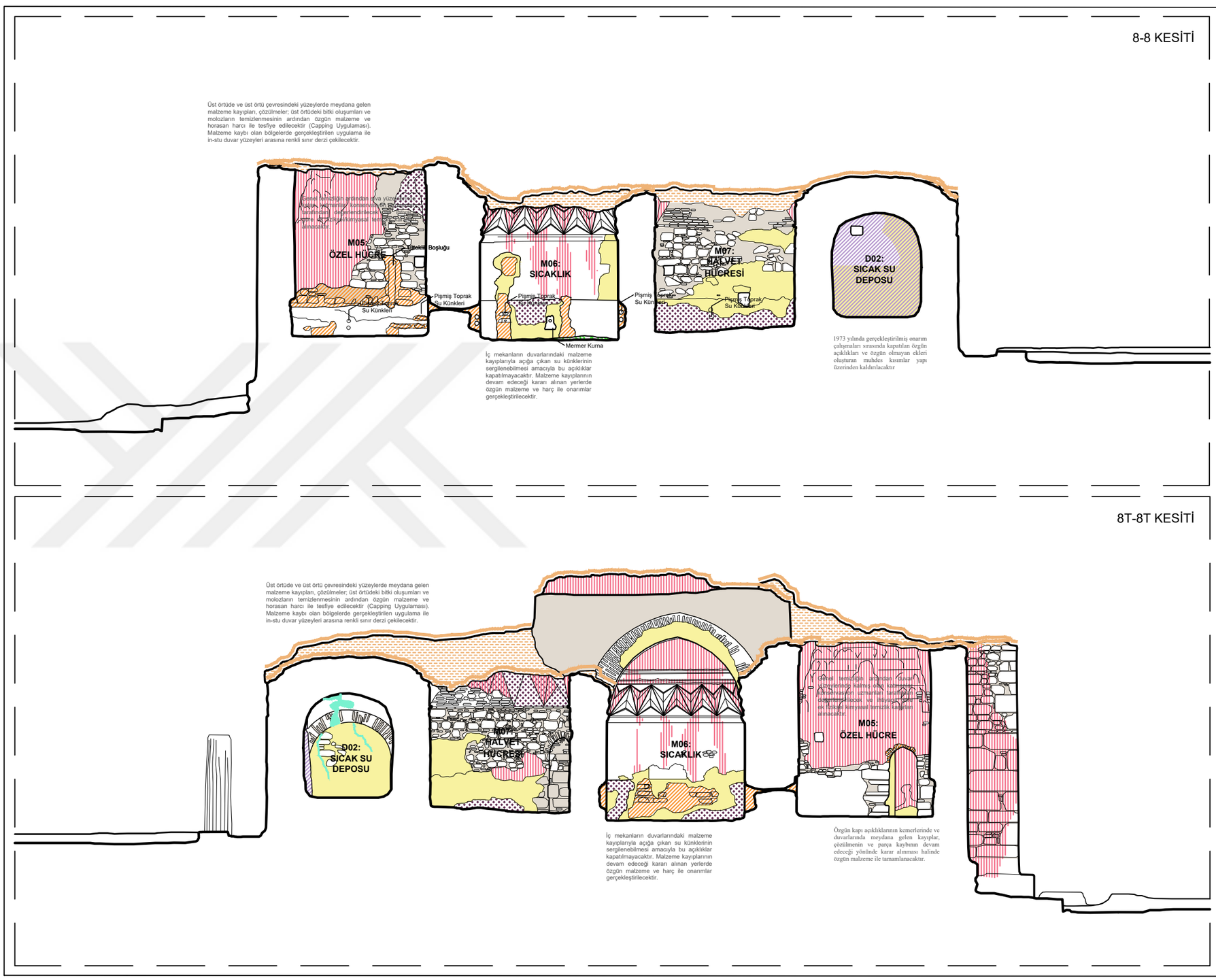

Şekil G.14 : Restorasyon müdahale kararları 8-8 ve 8T-8T kesiti.

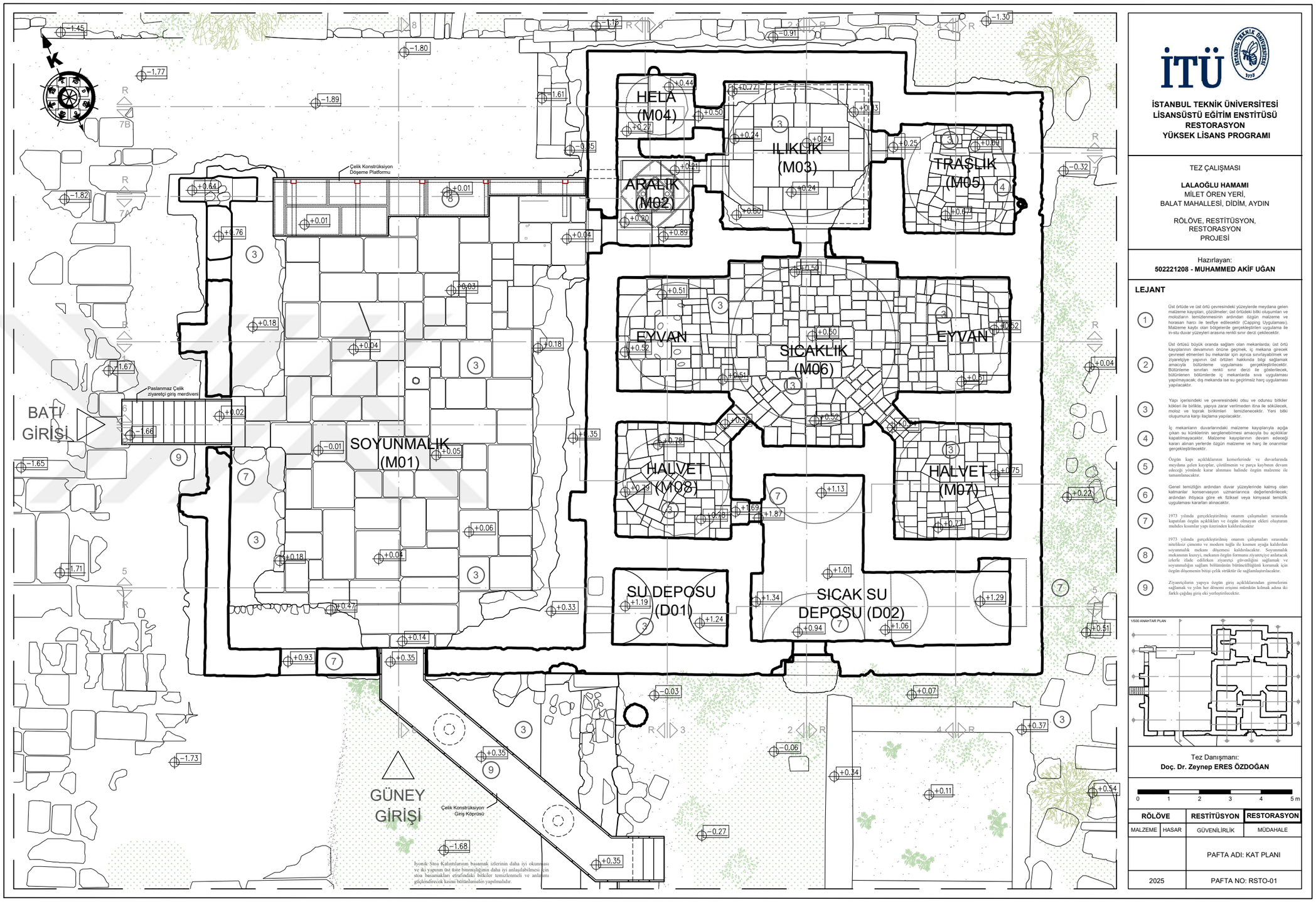

İTÜ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesliye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-situ duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
2. Üst örtüsü büyük oranda sağlam olan mekanlarda; üst örtü kayıplarının devamının önüne geçmek, iç mekana girecek çevresel etmenleri bu mekanlar için ayrıca sınırlayabilmek ve ziyaretçiye yapının üst örtüleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla bütünleme uygulaması gerçekleştirilecektir. Bütünleme sınırları renkli sınır derzi ile gösterilecek, bütünlenen bölümlerde iç mekanlarda sıva uygulaması yapılmayacak; dış mekanda ise su geçirimsiz harç uygulaması yapılacaktır.
3. Yapı içerisindeki ve çeveresindeki otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar vermeden itina ile sökülecek, moloz ve toprak birikintileri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
4. İç mekanların duvarlarındaki malzeme kayıplarıyla açığa çıkan su künklerinin sergilenebilmesi amacıyla bu açıklıklar kapatılmayacaktır. Malzeme kayıplarının devam edeceği kararı alınan yerlerde özgün malzeme ve harç ile onarmlar gerçekleştirilecektir.
5. Özgün kapı açıklıklarının kemerlerinde ve duvarlarında meydana gelen kayıplar, çözülmenin ve parça kaybının devam edeceği yönünde karar alınması halinde özgün malzeme ile tamamlanacaktır.
6. Genel temizliğin ardından duvar yüzeylerinde kalmış olan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek, ardından ihtiyaca göre ek fiziksel veya kimyasal temizlik uygulaması kararları alınacaktır.
7. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında kapatılan özgün açıklıkları ve özgün olmayan ekleri oluşturan muhdes kısımlar yapı üzerinden kaldırılacaktır
8. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında niteliksiz çimento ve modern tuğla ile kısmen ayağa kaldırılan soyunmalık mekanı döşemesi kaldırılacaktır. Soyunmalık mekanının kuzeyi, mekanın özgün formuna ziyaretçiye anlatacak izlerle ifade edilirken ziyaretçi güvenliğini sağlamak ve soyunmalığın sağlam bölümünün bütüncülliğini korumak için özgün döşemenin bitişi çelik sütüktür ile sağlamlaştırılacaktır.
9. Ziyaretçilerin yapıya özgün giriş açıklıklarından girmelerini sağlamak ve yılın her dönemi erişimi mümkün kılmak adına iki farklı çağdaş giriş eki yerleştirilecektir.

1:500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: KAT PLANI	
2025		PAFTA NO: RSTO-01	

Şekil G.15 : Restorasyon kat planı.

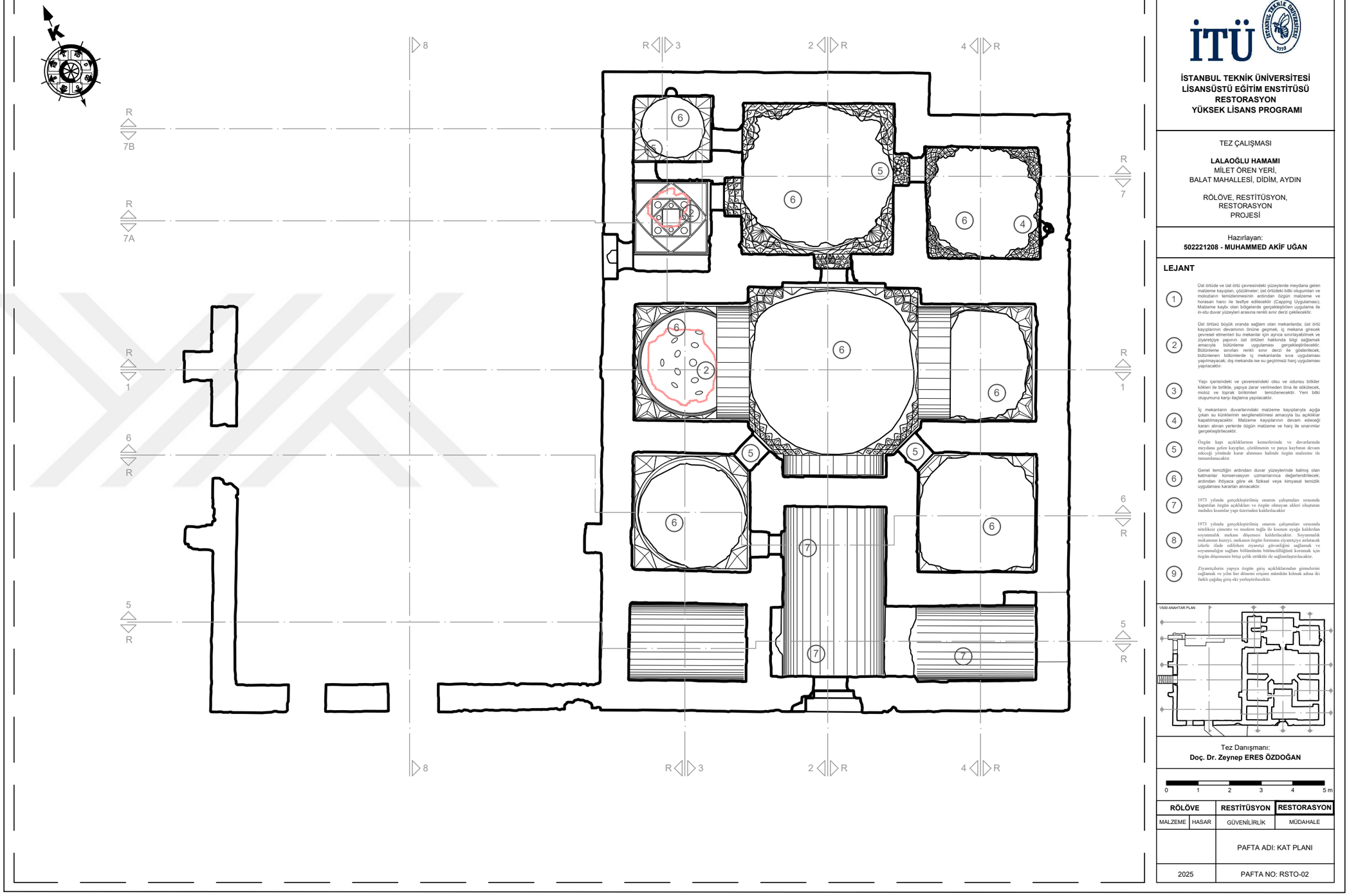

Şekil G.16 Restorasyon tavan planı.

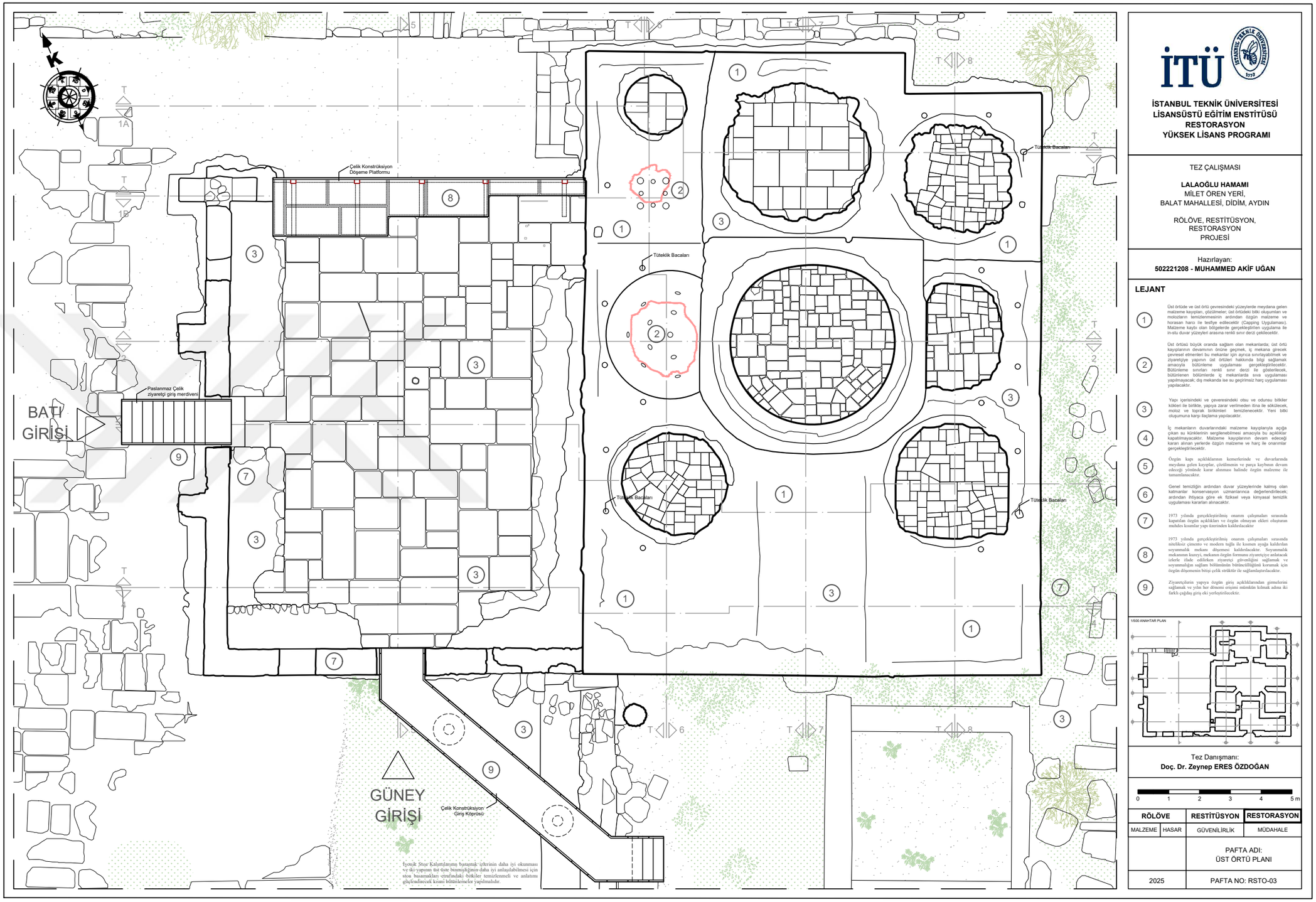

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve moloztların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesliye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-situ duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
2. Üst örtüsü büyük oranda sağlam olan mekanlarda; üst örtü kayıplarının devamının önüne geçmek, iç mekana girecek çevresel etmenleri bu mekanlar için ayrıca sınırlayabilmek ve ziyaretçiye yapının üst örtüleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla bütünleme uygulaması gerçekleştirilecektir. Bütünleme sınırları renkli sınır derzi ile gösterilecek, bütünlenen bölümlerde iç mekanlarda sıva uygulaması yapılmayacak; dış mekanda ise su geçirimsiz harç uygulaması yapılacaktır.
3. Yapı içerisindeki ve çeveresindeki otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar verilmeden itina ile sökülecek, moloz ve toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
4. İç mekanların duvarlarındaki malzeme kayıplarıyla açığa çıkan su künklerinin sergilenebilmesi amacıyla bu açıklıklar kapatılmayacaktır. Malzeme kayıplarının devam edeceği kararı alınan yerlerde özgün malzeme ve harç ile onarımlar gerçekleştirilecektir.
5. Özgün kapı açıklıklarının kemerlerinde ve duvarlarında meydana gelen kayıplar, çözülmenin ve parça kaybının devam edeceği yönünde karar alınması halinde özgün malzeme ile tamamlanacaktır.
6. Genel temizliğin ardından duvar yüzeylerinde kalmış olan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek, ardından ihtiyaca göre ek fiziksel veya kimyasal temizlik uygulaması kararları alınacaktır.
7. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında kapatılan özgün açıklıkları ve özgün olmayan ekleri oluşturan muhdes kısımlar yapı üzerinden kaldırılacaktır
8. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında niteliksiz çimento ve modern tuğla ile kısmen ayağa kaldırılan soyunmalık mekanı düşemesi kaldırılacaktır. Soyunmalık mekanının kuzeyi, mekanın özgün formunu ziyaretçiye anlatacak izlerle ifade edilirken ziyaretçi güvenliğini sağlamak ve soyunmalığın sağlam bölümünün bütüncülüğünü korumak için özgün düşemenin bitişi çelik strüktür ile sağlamlaştırılacaktır.
9. Ziyaretçilerin yapıya özgün giriş açıklıklarından girmelerini sağlamak ve yılın her dönemi erişimi mümkün kılmak adına iki farklı çağdaş giriş eki yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: ÜST ÖRTÜ PLANI	
2025		PAFTA NO: RSTO-03	

Şekil G.17 : Restorasyon üst örtü planı.

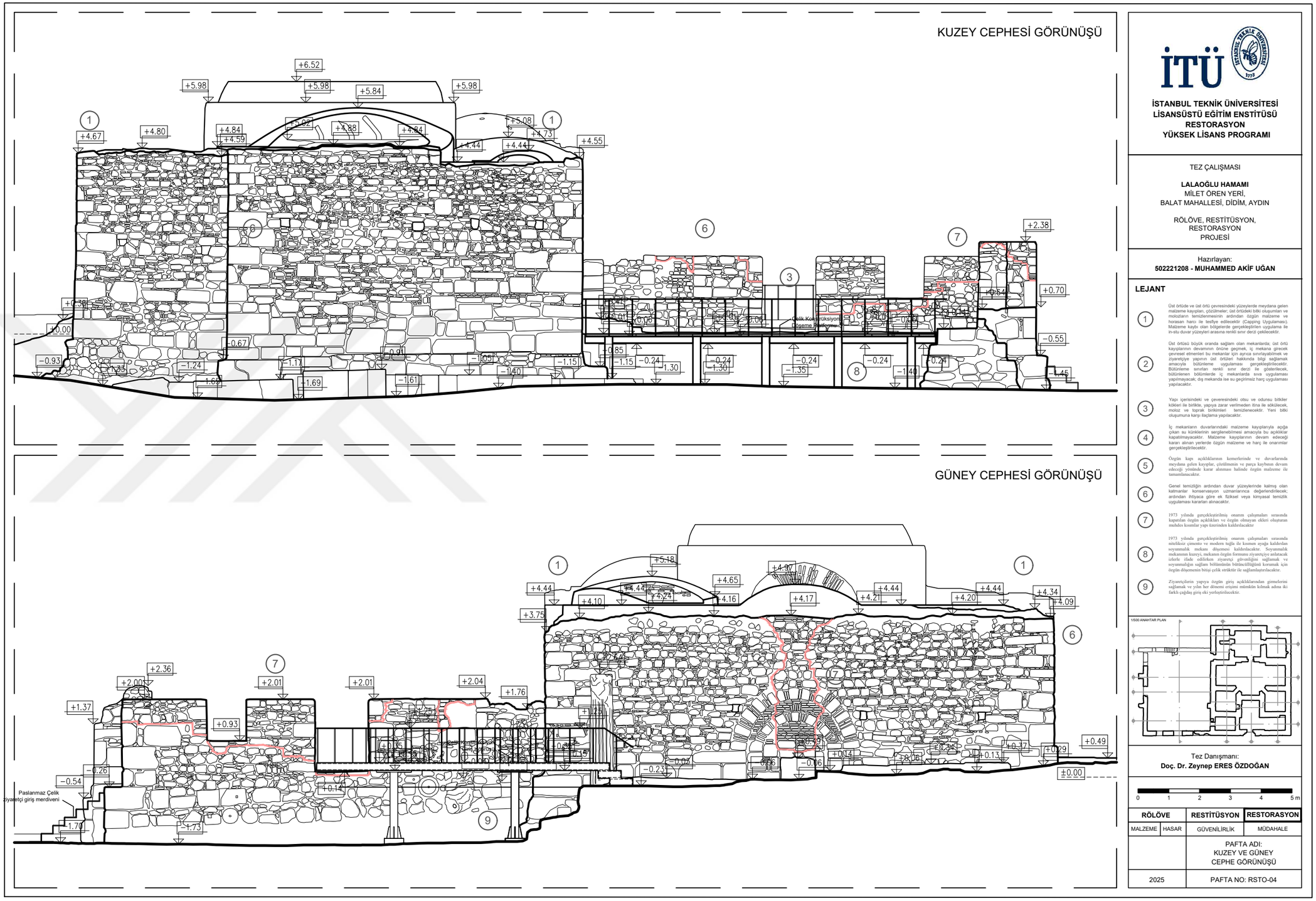

Şekil G.18 : Restorasyon kuzey ve güney cephe görünüşü.

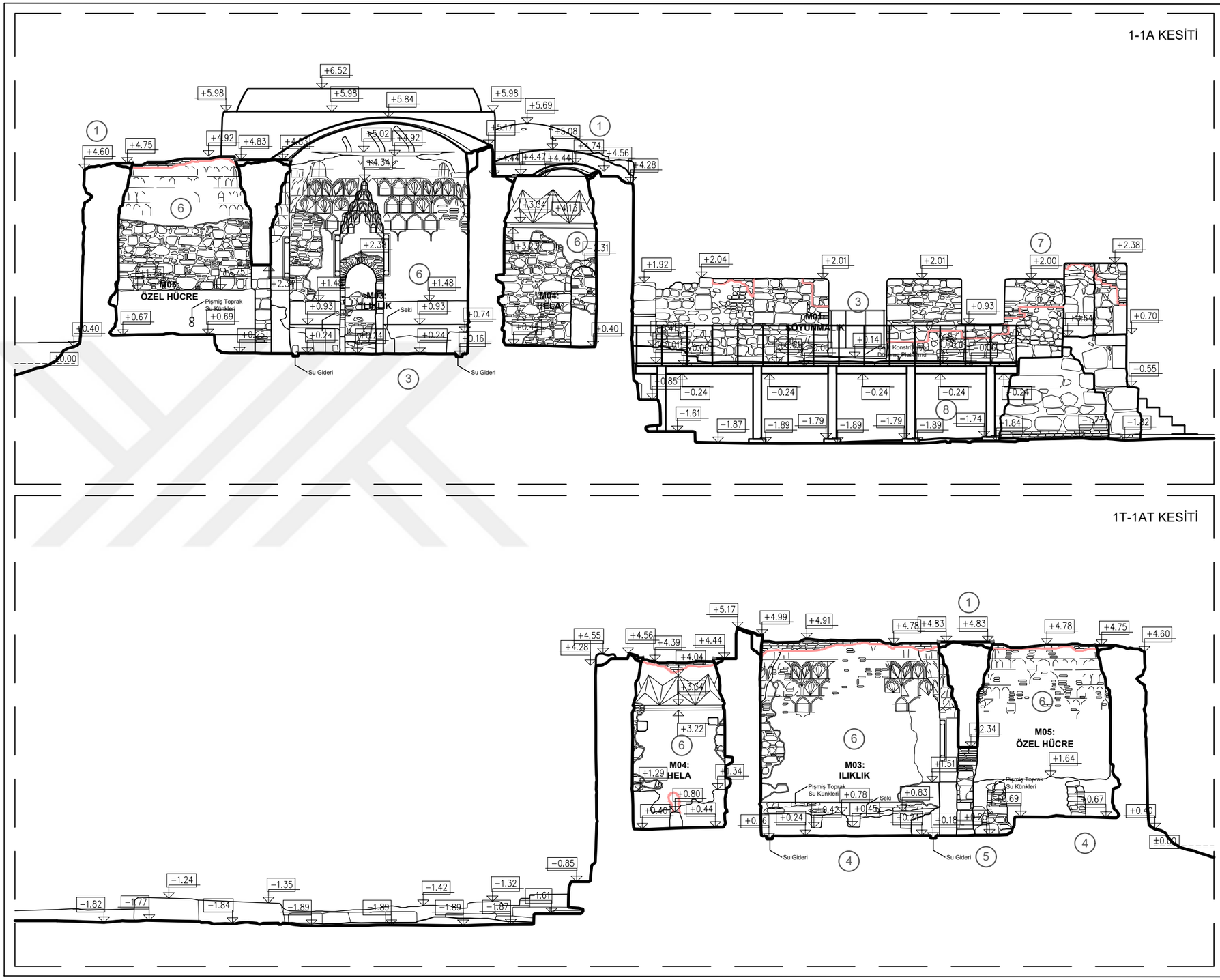

Şekil G.19 : Restorasyon 1-1A ve 1T-1AT kesiti.

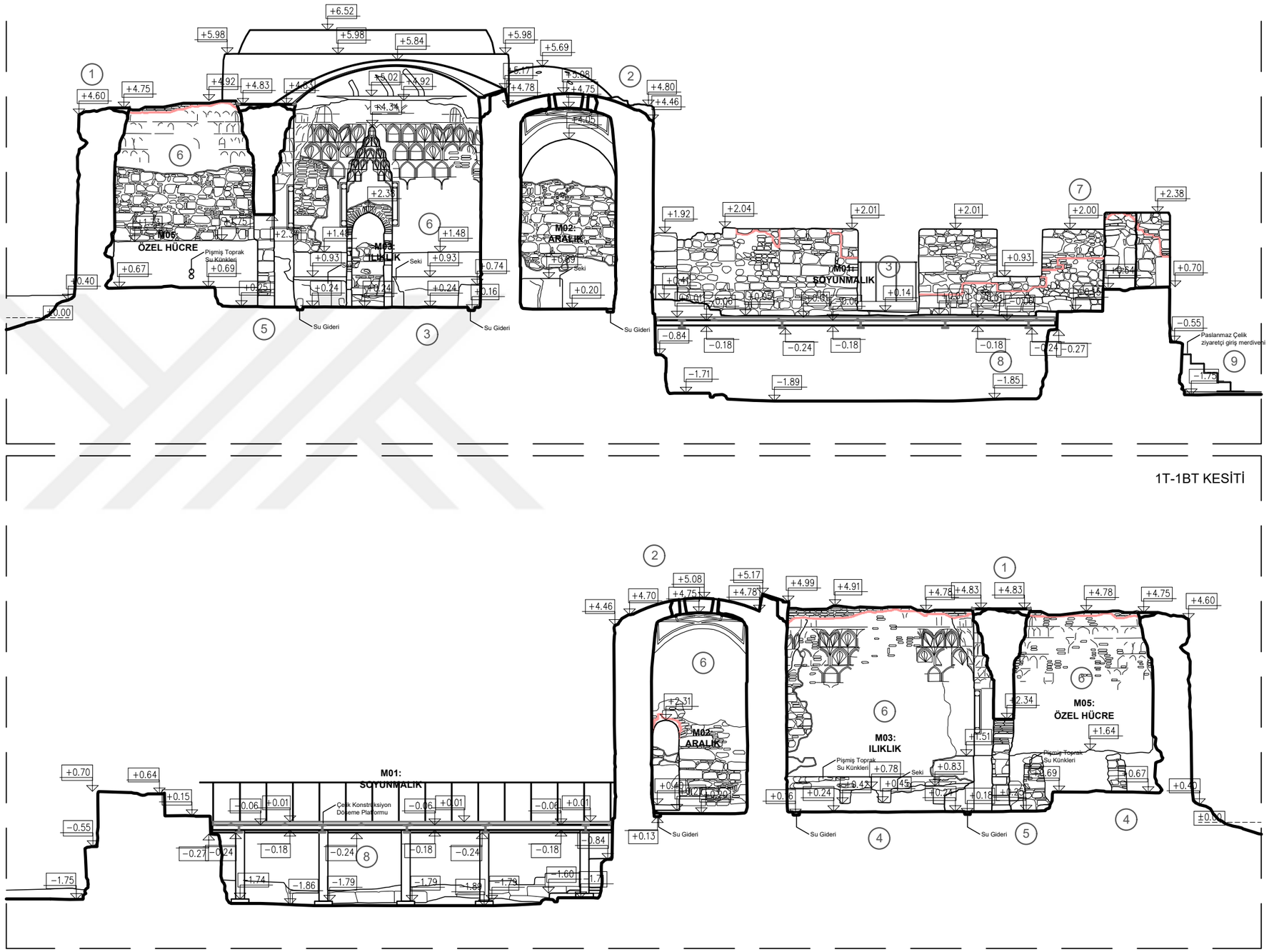

Şekil G.20 : Restorasyon 1-1B ve 1T-1BT kesiti.

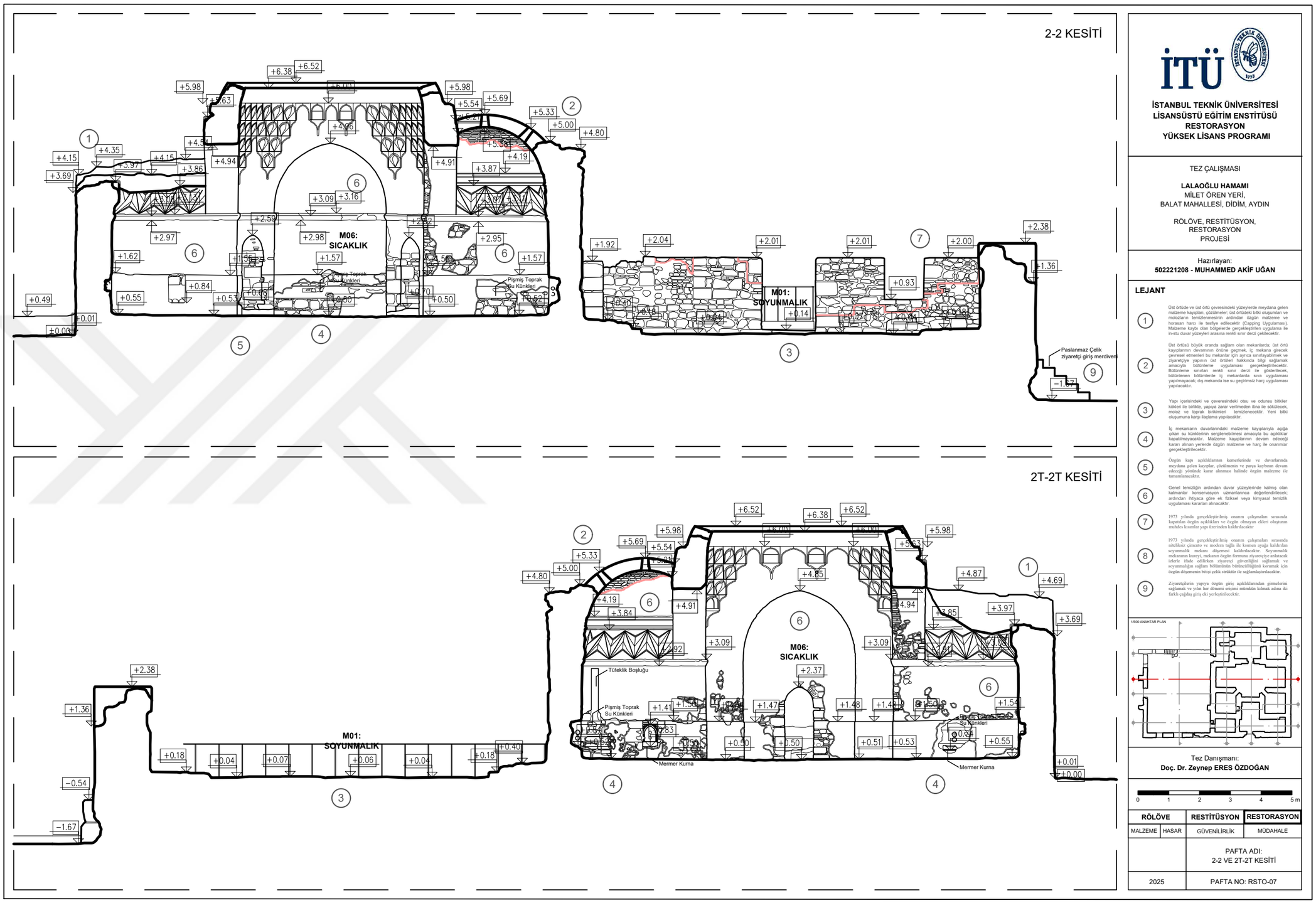

Şekil G.21 : Restorasyon 2-2 ve 2T-2T kesiti.

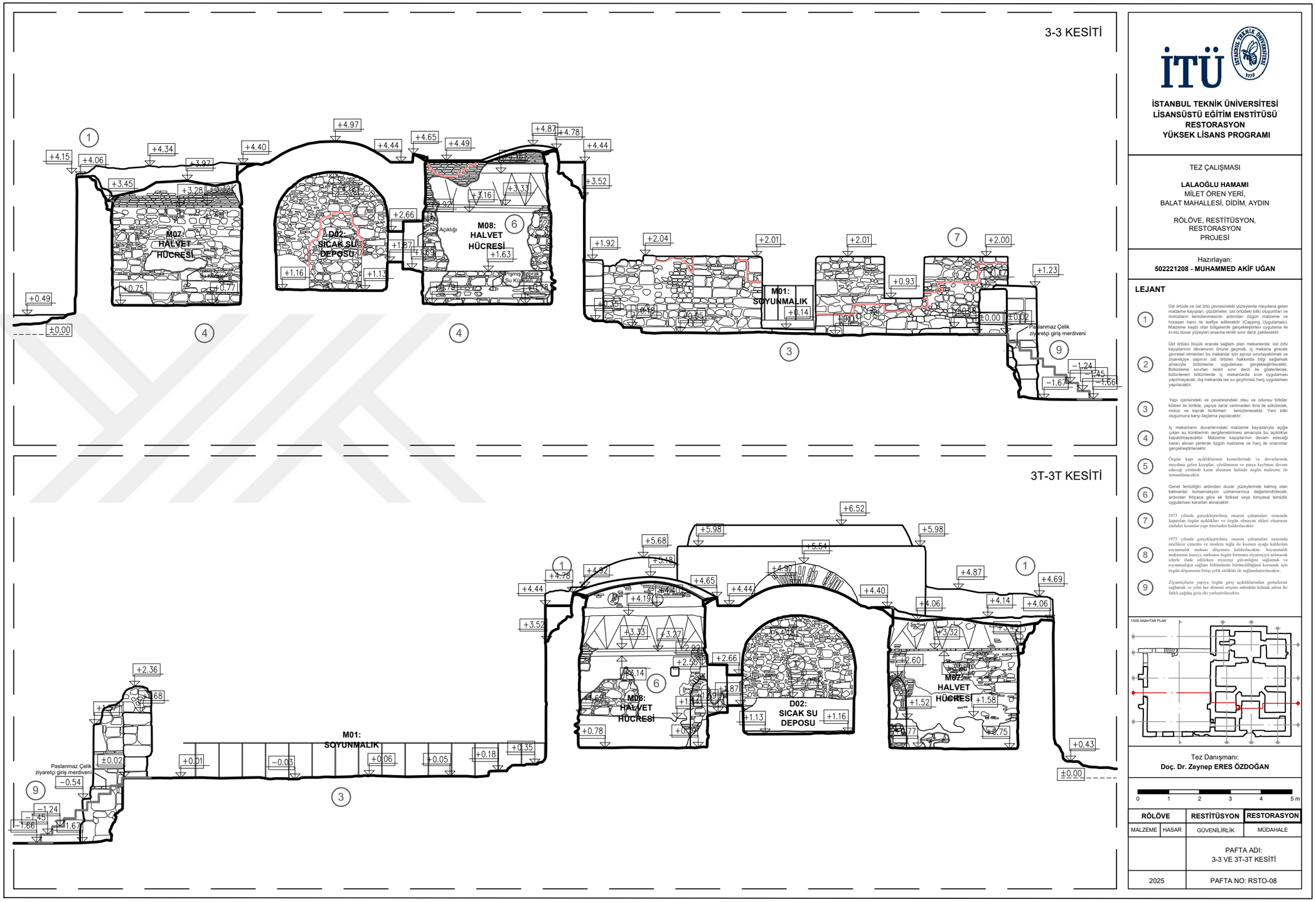

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve moloz/arın temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-situ duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
2. Üst örtüsü büyük oranda sağlam olan mekanlarda; üst örtü kayıplarının devamının önüne geçmek, iç mekana girecek çevresel etmenleri bu mekanlar için ayrıca sınırlayabilmek ve ziyaretçiye yapının üst örtüleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla bütünleme uygulaması gerçekleştirilecektir. Bütünleme sınırları renkli sınır derzi ile gösterilecek, bütünlenen bölümlerde iç mekanlarda sıva uygulaması yapılmayacak; dış mekanda ise su geçirimsiz harç uygulaması yapılacaktır.
3. Yapı içerisindeki ve çeveresindeki otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar vermeden itina ile sökülecek, moloz ve toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
4. İç mekanların duvarlarındaki malzeme kayıplarıyla açığa çıkan su künkelerinin sergilenebilmesi amacıyla bu açıklıklar kapatılmayacaktır. Malzeme kayıplarının devam edeceği kararı alınan yerlerde özgün malzeme ve harç ile onarımlar gerçekleştirilecektir.
5. Özgün kapı açıklıklarının kemerlerinde ve duvarlarında meydana gelen kayıplar, çözülmenin ve parça kaybının devam edeceği yönünde karar alınması halinde özgün malzeme ile tamamlanacaktır.
6. Genel temizliğin ardından duvar yüzeylerinde kalmış olan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek; ardından ihtiyaca göre ek fiziksel veya kimyasal temizlik uygulaması kararları alınacaktır.
7. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında kapatılan özgün açıklıkları ve özgün olmayan ekleri oluşturan muhdes kısımlar yapı üzerinden kaldırılacaktır
8. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında niteliksiz çimento ve modern tuğla ile kısmen ayağa kaldırılan soyunmalık mekanı döşemesi kaldırılacaktır. Soyunmalık mekanının kuzeyi, mekanın özgün formuna ziyaretçiye anlatacak izlerle ifade edilirken ziyaretçi güvenliğini sağlamak ve soyunmalığın sağlam bölümünün bütüncülliğini korumak için özgün döşemenin bitişi çelik strüktür ile sağlamlaştırılacaktır.
9. Ziyaretçilerin yapıya özgün giriş açıklıklarından girmelerini sağlamak ve yılın her dönemi erişimi mümkün kılmak adına iki farklı çağdaş giriş eki yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 3-3 VE 3T-3T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RSTO-08	

Şekil G.22 : Restorasyon 3-3 ve 3T-3T kesiti.

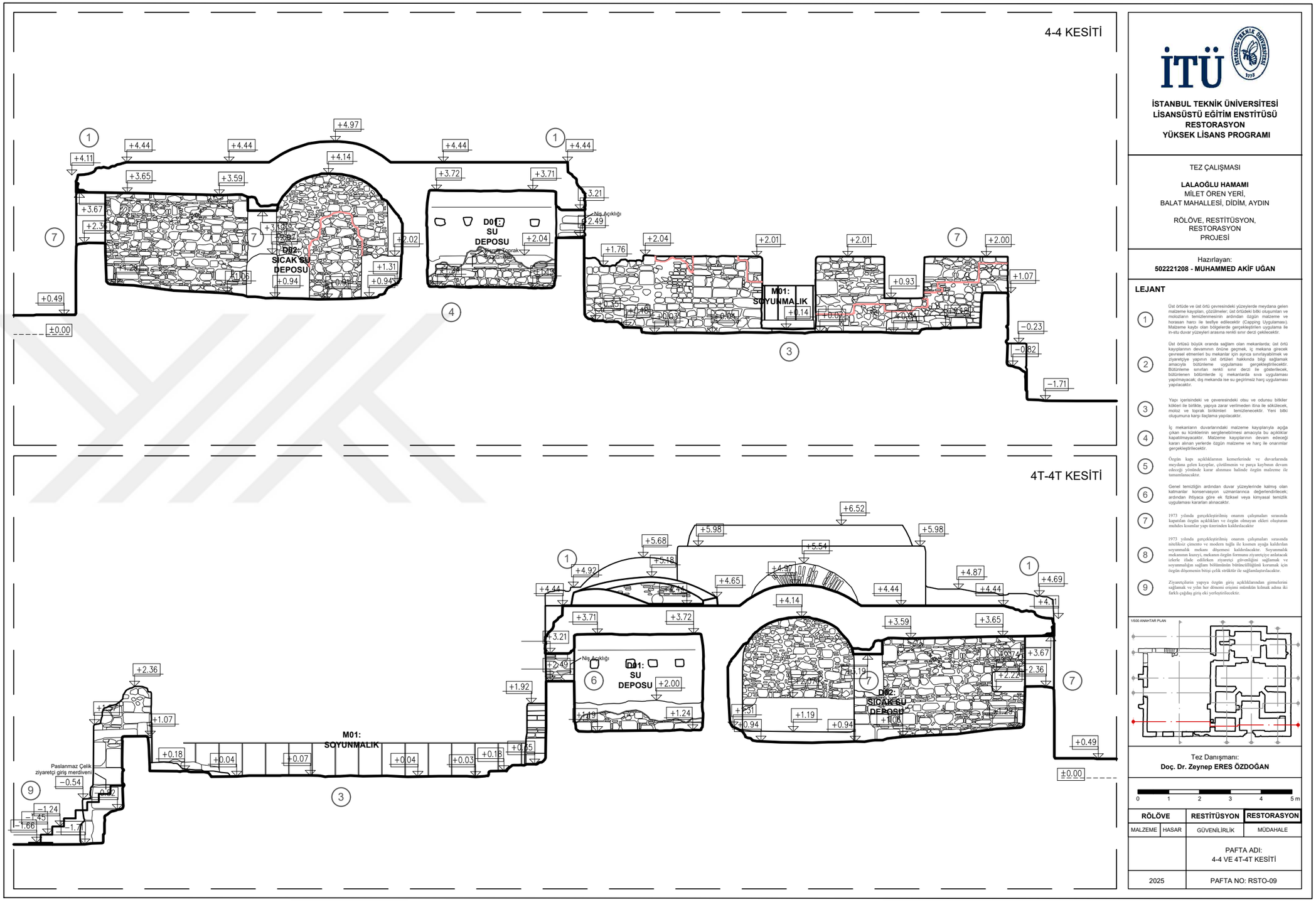

Şekil G.23 : Restorasyon 4-4 ve 4T-4T kesiti.

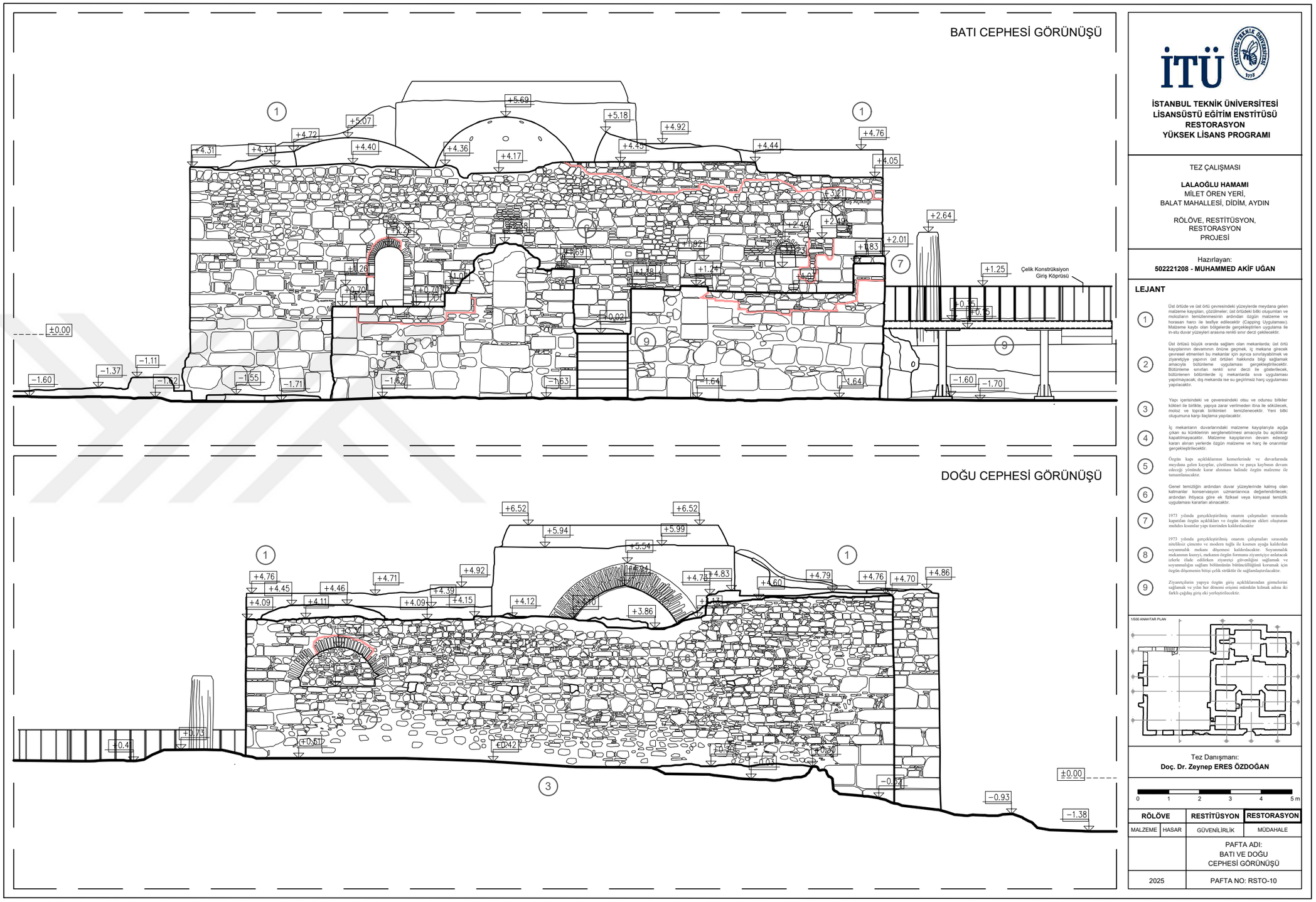

Şekil G.24 : Restorasyon batı ve doğu cephe görünüşü.

5-5 KESİTİ

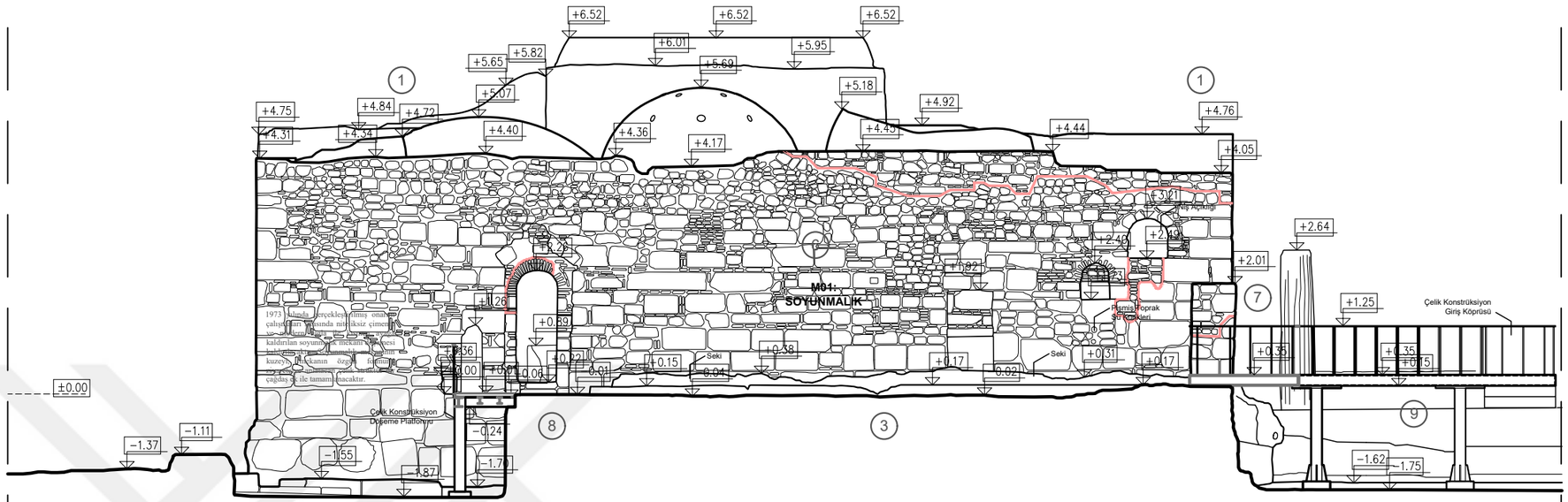

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve molozların temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-situ duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
2. Üst örtüsü büyük oranda sağlam olan mekanlarda; üst örtü kayıplarının devamının önüne geçmek, iç mekana girecek çevresel etmenleri bu mekanlar için ayrıca sınırlayabilmek ve ziyaretçiye yapının üst örtüleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla bütünleme uygulaması gerçekleştirilecektir. Bütünleme sınırları renkli sınır derzi ile gösterilecek, bütünlenen bölümlerde iç mekanlarda sıva uygulaması yapılmayacak; dış mekanda ise su geçirimsiz harç uygulaması yapılacaktır.
3. Yapı içerisindeki ve çeveresindeki otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar vermeden itina ile sökülecek, moloz ve toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
4. İç mekanların duvarlarındaki malzeme kayıplarıyla açığa çıkan su künkelerinin sergilenebilmesi amacıyla bu açıklıklar kapatılmayacaktır. Malzeme kayıplarının devam edeceği kararı alınan yerlerde özgün malzeme ve harç ile onarımlar gerçekleştirilecektir.
5. Özgün kapı açıklıklarının kemerlerinde ve duvarlarında meydana golen kayıplar, çözülmenin ve parça kaybının devam edeceği yönünde karar alınması halinde özgün malzeme ile tamamlanacaktır.
6. Genel temizliğin ardından duvar yüzeylerinde kalmış olan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek; ardından ihtiyaca göre ek fiziksel veya kimyasal temizlik uygulaması kararları alınacaktır.
7. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında kapatılan özgün açıklıkları ve özgün olmayan ekleri oluşturan muhdes kısımlar yapı üzerinden kaldırılacaktır
8. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında nitelikssiz çimento ve modern tuğla ile kısmen ayağa kaldırılan soyunmalık mekanı döşemesi kaldırılacaktır. Soyunmalık mekanının kuzeyi, mekanın özgün formunu ziyaretçiye anlatacak izlerle ifade edilirken ziyaretçi güvenliğini sağlamak ve soyunmalığın sağlam bölümlerinin bütüncüllüğünü korumak için özgün döşemenin bitişi çelik strüktür ile sağlamlaştırılacaktır.
9. Ziyaretçilerin yapıya özgün giriş açıklıklarından girmelerini sağlamak ve yılın her dönemi erişimi mümkün kılmak adına iki farklı çağdaş giriş eki yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

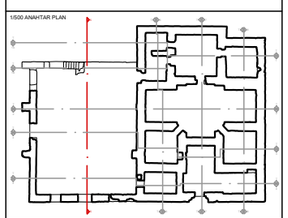

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 5-5 KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RSTO-11	

Şekil G.25 : Restorasyon 5-5 kesiti.

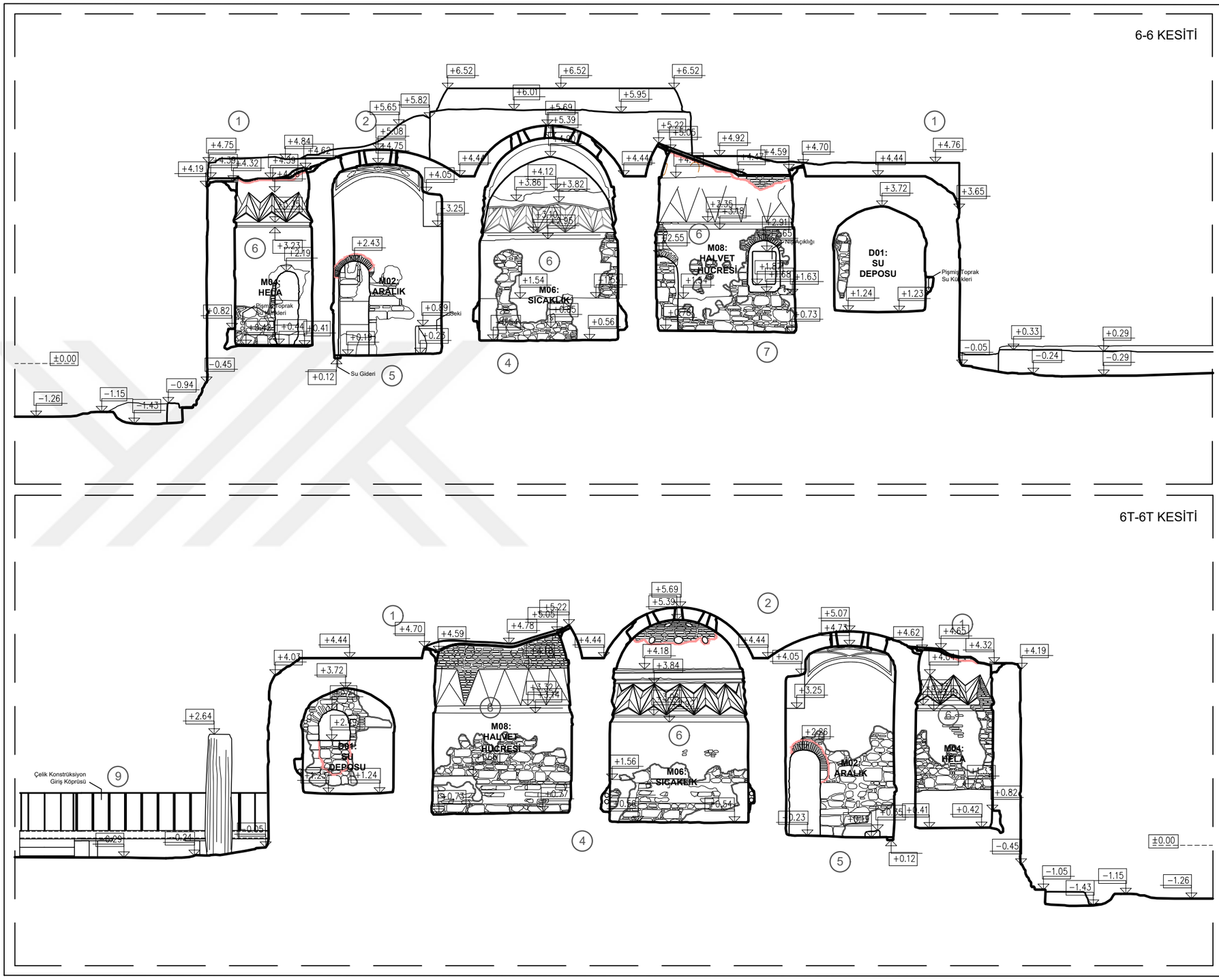

Şekil G.26 : Restorasyon 6-6 ve 6T-6T kesiti.

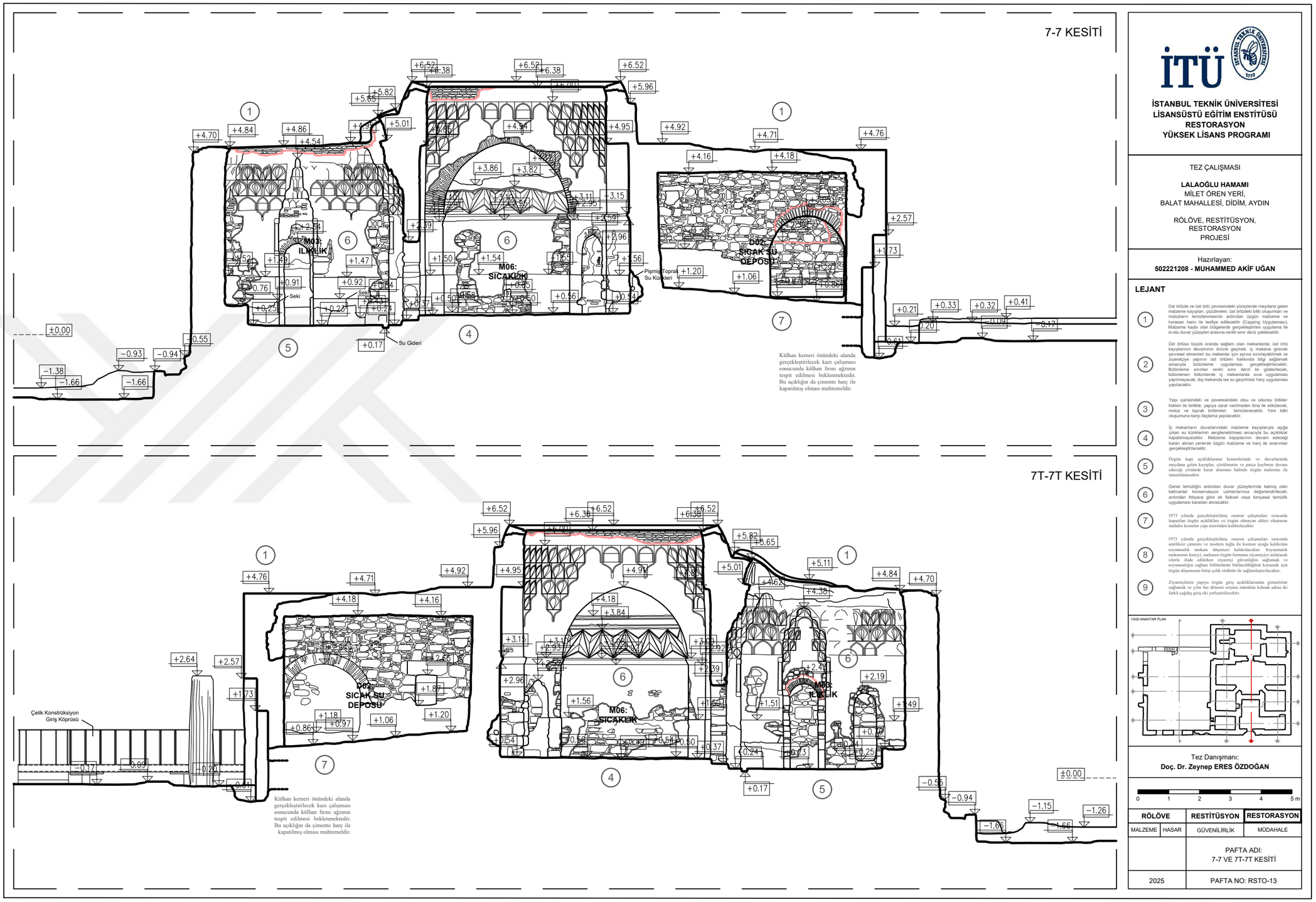

Şekil G.27 : Restorasyon 7-7 ve 7T-7T kesiti.

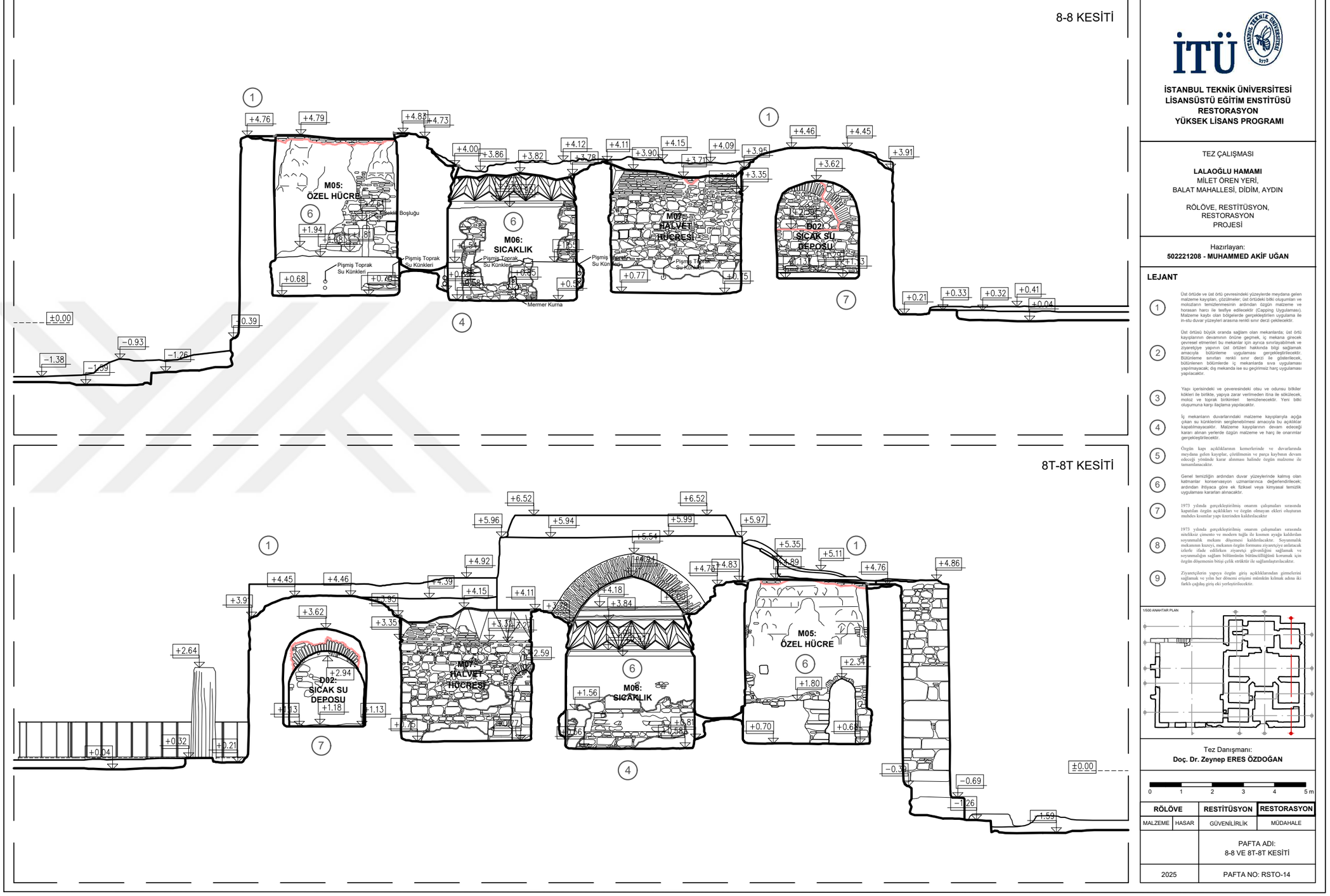

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ ÇALIŞMASI

LALAOĞLU HAMAMI
MİLET ÖREN YERİ,
BALAT MAHALLESİ, DİDİM, AYDIN

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON,
RESTORASYON
PROJESİ

Hazırlayan:
502221208 - MUHAMMED AKİF UĞAN

LEJANT

1. Üst örtüde ve üst örtü çevresindeki yüzeylerde meydana gelen malzeme kayıpları, çözülmeler; üst örtüdeki bitki oluşumları ve moloz/arın temizlenmesinin ardından özgün malzeme ve horasan harcı ile tesfiye edilecektir (Capping Uygulaması). Malzeme kaybı olan bölgelerde gerçekleştirilen uygulama ile in-situ duvar yüzeyleri arasına renkli sınır derzi çekilecektir.
2. Üst örtüsü büyük oranda sağlam olan mekanlarda; üst örtü kayıplarının devamının önüne geçmek, iç mekana girecek çevresel etmenleri bu mekanlar için ayrıca sınırlayabilmek ve ziyaretçiye yapının üst örtüleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla bütünleme uygulaması gerçekleştirilecektir. Bütünleme sınırları renkli sınır derzi ile gösterilecek, bütünlenen bölümlerde iç mekanlarda sıva uygulaması yapılmayacak; dış mekanda ise su geçirimsiz harç uygulaması yapılacaktır.
3. Yapı içerisindeki ve çeveresindeki otsu ve odunsu bitkiler kökleri ile birlikte, yapıya zarar vermeden itina ile sökülecek, moloz ve toprak birikimleri temizlenecektir. Yeni bitki oluşumuna karşı ilaçlama yapılacaktır.
4. İç mekanların duvarlarındaki malzeme kayıplarıyla açığa çıkan su künklerinin sergilenebilmesi amacıyla bu açıklıklar kapatılmayacaktır. Malzeme kayıplarının devam edeceği kararı alınan yerlerde özgün malzeme ve harç ile onarımlar gerçekleştirilecektir.
5. Özgün kapı açıklıklarının kemerlerinde ve duvarlarında meydana gelen kayıplar, çözülmenin ve parça kaybının devam edeceği yönünde karar alınması halinde özgün malzeme ile tamamlanacaktır.
6. Genel temizliğin ardından duvar yüzeylerinde kalmış olan katmanlar konservasyon uzmanlarınca değerlendirilecek; ardından ihtiyaca göre ek fiziksel veya kimyasal temizlik uygulaması kararları alınacaktır.
7. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında kapatılan özgün açıklıkları ve özgün olmayan ekleri oluşturan muhdes kısımlar yapı üzerinden kaldırılacaktır
8. 1973 yılında gerçekleştirilmiş onarım çalışmaları sırasında niteliksiz çimento ve modern tuğla ile kısmen ayağa kaldırılan soyunmalık mekanı döşemesi kaldırılacaktır. Soyunmalık mekanının kuzeyi, mekanın özgün formuna ziyaretçiye anlatacak izlerle ifade edilirken ziyaretçi güvenliğini sağlamak ve soyunmalığın sağlam bölümünün bütüncülüğünü korumak için özgün döşemenin bitişi çelik strüktür ile sağlamlaştırılacaktır.
9. Ziyaretçilerin yapıya özgün giriş açıklıklarından girmelerini sağlamak ve yılın her dönemi erişimi mümkün kılmak adına iki farklı çağdaş giriş eki yerleştirilecektir.

1/500 ANAHTAR PLAN

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN

0 1 2 3 4 5 m

RÖLÖVE		RESTİTÜSYON	RESTORASYON
MALZEME	HASAR	GÜVENİLİRLİK	MÜDAHALE
		PAFTA ADI: 8-8 VE 8T-8T KESİTİ	
2025		PAFTA NO: RSTO-14	

Şekil G.28 : Restorasyon 8-8 ve 8T-8T kesiti.

ÖZGEÇMİŞ

Adı SOYADI:
Muhammed Akif UĞAN

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans:** 2022, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİMLER VE ÖDÜLLER:

- 2024 yılında Politecnico Di Milano'da "Using the geographical information systems for the quantitative and qualitative landscape analysis" eğitimine katılmıştır.
- 2023 yılından beri Grup Sayın Mimarlık'ta, özellikle arkeolojik alanlarda restorasyon odaklı projelerde çalışmaktadır.
- 2022 yılından beri Burdur Hacılar Büyük Höyük Kazısı'nın mimarlığını yapmaktadır.
- 2022 yılında Milet Antik Kentinde "Arkeolojik Alanlarda Mimari Belgeleme Teknikleri" eğitimine katılmıştır.

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR VE SUNUMLAR

- **Uğan, M. A.,** Eres Özdoğan, Z. (2024). Conservation Problems of the Public Bath of the Menteşe Principality Period at the East of the Aydın-Miletus Ruins. *Istanbul Technical University, International Graduate Research Symposium 24'*, Mayıs 8-10, 2024 İstanbul, Türkiye. (Sempozyum Sunumu)
- **Uğan, M. A.,** Eres Özdoğan, Z. (2024). Fotogrametrinin Arkeolojik Sit Alanlarındaki Yapıların Belgelenmesinde Kullanımı, Aydın-Milet Ören Yerinin Doğusundaki Menteşe Beyliği Dönemi Türk Hamamı Örneği. *Maltepe Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Lisansüstü Araştırma Sempozyumu*, Mayıs 9-10, 2024 İstanbul, Türkiye. (Sempozyum Sunumu)